

Anne Snellingen Bye, Trond Sandmo og Gisle Berge

Jordbruk og miljø
Resultatkontroll jordbruk 2006

Rapportar

I denne serien blir statistiske analysar, metode- og modellbeskrivingar frå dei enkelte forskings- og statistikkområda publiserte. Også resultat av ulike enkeltundersøkingar blir publisert her, oftast med utfyllande kommentarar og analysar.

Reports

This series contains statistical analyses and method and model descriptions from the different research and statistics areas. Results of various single surveys are also published here, usually with supplementary comments and analyses.

© Statistisk sentralbyrå, november 2006
Dersom materiale frå denne publikasjonen blir nytta, ver vennleg å oppgje Statistisk sentralbyrå som kjelde.

ISBN 82-537-7085-5 Trykt versjon
ISBN 82-537-7086-3 Elektronisk versjon
ISSN 0806-2056

Emnegruppe

01.04 Forurensninger,
10.04 Jordbruk og skogbruk

Design: Enzo Finger Design
Trykk: Statistisk sentralbyrå/538

Standardtekn i tabellar	Symbols in tables	Symbol
Tal er umogleg	Category not applicable	.
Oppgåve manglar	Data not available	..
Oppgåve manglar førebels	Data not yet available	...
Tal kan ikkje offentligjerast	Not for publication	:
Null	Nil	-
Mindre enn 0,5 av den brukte eininga	Less than 0.5 of unit employed	0
Mindre enn 0,05 av den brukte eininga	Less than 0.05 of unit employed	0,0
Førebels tal	Provisional or preliminary figure	*
Brot i den lodrette serien	Break in the homogeneity of a vertical series	—
Brot i den vassrette serien	Break in the homogeneity of a horizontal series	
Desimalskilletegn	Decimal punctuation mark	,(,)

Samandrag

Anne Snellingen Bye, Trond Sandmo og Gisle Berge

Jordbruk og miljø

Resultatkontroll jordbruk 2006

Rapporter 2006/37 • Statistisk sentralbyrå 2006

Rapporten omhandlar status og utvikling for gjennomføring av ulike miljøtiltak innan jordbruket, med hovudvekt på tiltak mot avrenning og tap av næringsstoff frå jordbruksareal. I tillegg tek rapporten for seg mellom anna bruk av plantevernmiddel, tilførsel av næringsstoff til kystfarvatna, utslepp av klimagassar og ammoniakk, innsamling av avfall, økologisk jordbruk, omdisponering av areal og endringar i kulturlandskapet. Det geografiske dekningsområdet er heile landet, men enkelte kapittel har spesiell fokus på sårbare område for fosfor (områda som drenerer til Nordsjøen) og nitrogen (områda som drenerer til Indre Oslofjord og strekninga Hvaler - Singlefjorden).

Jordbruksareal i drift

I følgje SSB sin totalpopulasjon for jordbruksbedrifter var det i 2005 10,36 millionar dekar jordbruksareal i drift i Noreg, der 5,02 millionar dekar, eller 48,4 prosent, låg innafør området som drenerer til Nordsjøen. På landsbasis er auken i jordbruksareal i drift på 9,3 prosent i perioden 1985-2002. Frå 2002 har det skjedd ein reduksjon i jordbruksarealet kvart år. Førebelse tal for 2005 viser ein reduksjon på 38 500 dekar i høve til året før.

Korn og oljevekstar til modning utgjorde i 2005 om lag 3,32 millionar dekar, eller 32 prosent av totalt jordbruksareal i drift. Tal frå Regionale miljøprogram (RMP) viser at haustpløgd areal utgjorde 51,3 prosent av kornarealet hausten 2005. Våren 2006 var det 1,39 millionar dekar eller 42,0 prosent av det totale kornarealet som låg i stubb over vinteren (areal med all jordarbeiding om våren). I sårbare område for fosfor auka stubbarealet frå 39,1 prosent våren 2000 til 43,4 prosent våren 2005, medan prosenten var 42,1 i 2006.

For 2005/2006 blei det utbetalt 156,3 millionar kroner i tilskot til tiltak mot avrenning til vassdrag, t.d. endra jordarbeiding, fangvekstar og grasdekte vassvegar. Det blei betalt ut tilskot til 1,61 millionar dekar jordbruksareal. I 2005/2006 blei det utbetalt 9,7 millionar til i alt 117 000 dekar med fangvekstar. Frå 2004 til 2005 blei arealet med fangvekstar halvert.

Gjødsel

Omsett mengde nitrogen i handelsgjødning nådde ein topp i 1996/97 med i alt 112 900 tonn. Omsetnaden i 2000/01 var 100 600 tonn, det lågaste talet for nitrogen som er registrert i perioden 1980-2004. I perioden etter 2000/01 har omsetnaden auka igjen, til 106 900 tonn i 2004/05 som er 1,7 prosent meir enn året før.

Rundt 1980 blei det omsett meir enn 28 000 tonn fosfor i handelsgjødning per år. I åra framover minka omsetnaden år for år, og nådde sitt lågaste nivå i 2000/01 med i alt 12 400 tonn. Dei siste åra har omsetnaden auka noe igjen, til vel 12 800 tonn i 2003/04. I 2004/05 er det omsett 12 700 tonn, 1 prosent mindre enn året før. Frå 1. januar 2000 blei miljøavgiftene på handelsgjødning fjerna, og prisen på gjødning blei redusert med om lag 16 prosent.

Mengd nitrogen og fosfor i husdyrgjødsel har endra seg lite sia 1990-tallet. Berekningar for 2004/05 viser at det blei spreidd 35 000 tonn effektivt nitrogen og 12 100 tonn fosfor frå husdyrgjødsel.

Bruk av plantevernmiddel

Forbruket av plantevernmiddel varierer frå år til år. Målt etter vekt blei omsetnaden av både ugrasmiddel, soppmiddel, skadedyrmedel og andre middel sterkt redusert på 1970-talet. Sia har det vore ein svakare, men forholdsvis jamn reduksjon i omsetnaden dersom ein ser på gjennomsnittet for 5-årsperiodar. Statistisk sentralbyrå gjennomførte undersøkingar om faktisk bruk av plantevernmiddel i jordbruket i 2001, 2003 og 2005. Tala frå undersøkinga i 2005 er ikkje klare. Av dei undersøkte vekstane i 2003 var det epletre som blei behandla oftast med eit snitt på 9,2 behandlingar med plantevernmiddel gjennom vekstsesongen. Areal av jordbær blei behandla 8,3 gonger, medan areal av potet blei behandla 7,5 gonger. Areal av kepalauk og gulrot blei behandla 5,9 gonger. For korn- og oljevekstar og eng og beite var talet på behandlingar langt mindre. I gjennomsnitt blei desse areala behandla mellom ein og tre gonger.

Tilførsel av næringsstoff til kystfarvatna

Modellberekningar viser at dei menneskeskapte tilførslane av fosfor og nitrogen til dei sårbare havområda mellom svenskegrensa og Lindesnes har blitt reduserte sidan 1985, som er basisåret for målsetjinga om 50 prosent reduksjon av fosfor- og nitrogen-tilførslane i Nordsjøavtalane. Tilførslane av fosfor blei redusert frå 1 465 tonn i 1985 til 537 tonn i 2004, ein nedgang på 63 prosent. Tilførslane av nitrogen blei reduserte frå 32 231 tonn til 18 847 tonn i same tidsrom, ein nedgang på 42 prosent. Jordbruket stod for 46 prosent av dei totale menneskeskapte tilførslane av fosfor og 56 prosent tilførsla av nitrogen til det sårbare Nordsjøområdet i 2004. Sidan 1985 har tilførslane frå jordbruket til desse områda blitt reduserte med 38 prosent for fosfor og 27 prosent for nitrogen.

Utslepp til luft frå jordbruket

Jordbruket står for nær halvparten av dei totale utsleppa av lystgass (N_2O) i Noreg. Lystgass er ein kraftig klimagass, 310 gonger sterkare enn karbondioksid (CO_2). Utslepp frå husdyr- og handeldsgjødsel står for meir enn halvparten av lystgassutsleppa frå jordbruket. Husdyrproduksjon står for nesten alle utsleppa av metan (CH_4) i jordbruket og er også den viktigaste kjelda for totalutsleppa. Husdyra slepp ut metan direkte som tarmgass og indirekte gjennom gjødsla dei produserer, og stod i 2004 for 46 prosent av dei totale metanutsleppa i Noreg. Metan er rekna for å være ein 21 gonger sterkare klimagass enn karbondioksid (CO_2). Når det gjeld ammoniakk, som er ein forsurande gass, kan nær 90 prosent av utsleppa knytast til ulike jordbruksaktivitetar.

Avfall og gjenvinning

Plastretur AS har estimert at det blei nytta om lag 8 500 tonn landbruksplast i Noreg i 2005. Når det gjeld utviklinga av innsamla landbruksplast har mengda auka frå i underkant av 2 500 tonn i 1995 til 7 000 tonn i 2005. Reduksjonen i 2001 utgjør eit unntak frå denne trenden og skuldast i hovudsak lageroppbygging og manglande pressekapasitet hos mottakarane dette året. I 2005 gjekk tilnærma all innsamla plast frå jordbruket til materialgjenvinning, og særst lite blei nytta til energiformål. Landbruksplast kan leverast gratis til ulike mottaksordningar fordelt utover i over 200 kommunar i landet. Om lag 55 prosent av jordbruksbedriftene kan levere plast gratis til mottak i eigen kommune.

Det blei til saman levert om lag 423 tonn farleg avfall frå jordbruket i 2005. Mengd farleg avfall kan variere ein del mellom åra grunna tidvise store leveransar frå enkeltbedrifter innan jordbrukssektoren (NACE 01). Det reelle talet for farleg avfall i alt frå jordbruket er sannsynlegvis ein del høgare, då det oppgitte talet berre representerar det som blir rapportert frå landbrukssektoren til det sentrale registeret over farleg avfall. I tillegg blir ein del farleg avfall frå jordbruket levert til godkjende mottak for hushalds-avfall, og er difor ikkje med i statistikken her, samstundes som ein må rekna med at ein del avfall blir levert og behandla utanfor det godkjende systemet.

Økologisk jordbruk

Talet på bruk med økologisk drift har auka gradvis i heile perioden 1986-2005. Nær 2 500 jordbruksbedrifter i Noreg har lagt om til økologisk drift per 31. juli 2005. Økologisk drive areal og karensareal utgjør i dag 4,2 prosent av totalt jordbruksareal i Noreg, men variasjonane er store frå fylke til fylke. Telemark, Buskerud og Sør-Trøndelag har relativt sett mest økologisk areal/karensareal med 7,3 prosent, medan Rogaland har minst med 0,7 prosent. 40 kommunar har 10 prosent eller meir økologisk drive areal.

Omdisponering av areal

I perioden 1980 - 2002 auka den årlege tillate omdisponeringa av dyrka jord frå om lag 7 000 dekar til nær 16 000 dekar, ein auke på heile 126 prosent. I perioden frå 2002 til 2005 er derimot omdisponert areal av dyrka jord nærare halvert, til om lag 8 000 dekar dyrka jord tillate omdisponert i 2005. For dyrkbar jord var dei årlege tala for tillate omdisponert areal om lag 6 000 dekar i 1980, 9 000 dekar i 2002 og 10 000 dekar i 2005. Av totalt tillate omdisponert areal av dyrka og dyrkbar jord, har dyrkbar jord auka sin del frå 18 prosent i 2000 til 57 prosent i 2005.

Kulturlandskap

Frå 1985 til 2000 blei talet på husdyr som går på utmarksbeite redusert med 17,3 prosent, frå 2,80 til 2,32 millionar dyr. I perioden etter 2000 har talet på beitedyr variert frå år til år. I 2005 var det 2,38 millionar dyr gjekk på utmarksbeite, ein auke på 18 000 dyr frå 2004. Det var i hovudsak talet på storfe som auka frå 2004 til 2005.

Arronderinga av jordbruksarealet endra seg merkbar frå 1999 til 2002. I 1999 var gjennomsnittet for eigedomsteigane 47 dekar og for jordstykkene 23 dekar. I 2002 blei det registrert eit snitt på 50 dekar per teig og 24 dekar per jordstykke.

Talet på bruk med setrar er monaleg redusert. I 1939 var det 26 400 bruk med setrar, medan talet i 2005 var i overkant av 2 000.

I 2004 blei det innført ei ny tilskotsordning SMIL (tilskot til spesielle miljøtiltak i jordbruket) som erstatta fleire tidlegare miljøordningar. I 2005 blei det gitt tilsegn til om lag 3 900 søknader, med eit tilskot på i alt 118,4 millionar kroner.

Prosjektstøtte: Statens landbruksforvaltning

Innhald

English summary	10
Introduction	10
Definitions	11
Results	11
1. Innleiing	16
2. Datakjelder og definisjonar	17
2.1. Viktige datakjelder	17
2.2. Definisjonar	18
3. Jordbruksareal i drift	22
3.1. Bruk av jordbruksareal i drift.....	22
3.2. Jordarbeiding til korn og oljevekstar	25
4. Gjødning	31
4.1. Handelsgjødning	31
4.2. Husdyrgjødning.....	34
4.3. Avløpsslam	34
4.4. Berekna gjødningsmengd totalt.....	35
5. Bruk av plantevernmiddel	38
5.1. Omsetnad av plantevernmiddel	38
5.2. Spesialundersøking om bruk av plantevernmiddel i jordbruket	39
5.3. Sprøyting mot rotugras i kornproduksjonen	41
5.4. Risikoutvikling for plantevernmiddel	41
6. Tilførsel av næringsstoff til kystfarvatna	43
7. Utslepp til luft frå jordbruket	49
7.1. Prosessutslepp	50
8. Avfall og gjenvinning	53
8.1. Plastavfall	53
8.2. Farleg avfall	55
9. Økologisk jordbruk	57
10. Omdisponering av areal	61
11. Kulturlandskap	65
11.1. Jordbruksbedrifter og jordbruksareal i drift	67
11.2. Arrondering av jordbruksarealet.....	70
11.3. Seterdrift og gjengroing.....	72
11.4. Spesielle miljøtiltak i jordbruket.....	73
11.5. Tilstandsovervaking og resultatkontroll i kulturlandskapet i jordbruket.....	74
11.6. Landbrukseigedomar og busetjing	77
Referansar	78
Tidligere utgitt på emneområdet	113
De sist utgitte publikasjonene i serien Rapportar	114

Figurregister

English summary

1.	Regions in Norway affected by the North Sea Declarations (sensitive area for phosphorus - left map) and the Nitrat Directive (sensitive area for nitrogen - right map).....	10
2.	Agricultural area, by type of use. The whole country. 1985, 1989 and 1995-2005. 1000 hectares	12
3.	Share of total grain area with all soil preparation done in spring. The whole country, selected counties and sensitive areas for phosphorus (P-area) and nitrogen (N-area). 1990/91, 1995/96, 2000/01 and 2003/04-2005/06. Per cent	12
4.	Share of grain and oil seeds, by methods of tillage. 1991/92-2005/06. Per cent.....	13
5.	Sales of phosphorus (P) and nitrogen (N) in commercial fertilizers. The whole country. 1949/50-2004/05. 1 000 tons	13
6.	Sales of pesticides, as mean for 5-years-periodes. The whole country. 1970-2005. Active substance. Tons	14
7.	Share of grain and oil seeds treated with herbicides against perennial weeds, by method of soil preparation. The whole country. 1992/93, 1995/96-1997/98, 1999/00-2001/02. Per cent of holdings and area	14

2. Datakjelder og definisjonar

2.1.	Inndeling i resipientområde innanfor Nordsjøområdet	20
2.2.	Sårbare område for fosfor (venstre) og nitrogen (høgre)	21

3. Jordbruksareal i drift

3.1.	Jordbruksareal i drift, fordelt på kvadratkilometer ruter. 2005. Dekar.....	23
3.2.	Bruken av jordbruksareal i drift. Heile landet. 1985, 1989 og 1995-2005. 1 000 dekar	24
3.3.	Kornarealet sin del av totalt jordbruksareal, fordelt på kvadratkilometer ruter. 2005	25
3.4.	Del av totalt korn- og oljevekstareal som ligg i stubb om våren. Heile landet, utvalde fylke og sårbare område. 1990/91, 1995/96, 2000/01, 2003/04, 2004/05 og 2005/06. Prosent	26
3.5.	Del av korn- og oljevekstareal, etter metode for jordarbeiding. Heile landet. 1992/93-2005/06. Prosent	27
3.6.	Jordarbeiding i resipientområda som inngår i Nordsjøområdet/sårbart område for fosfor. 2005	28
3.7.	Miljøretta omlegging i kornområde. 1997-2005. Tilskot i kroner og omlagt areal med tilskot i dekar.....	29
3.8.	Del av korn- og oljevekstareal med fangvekstar. Heile landet, utvalde fylke og sårbare område. 1997/98, 2000/01, 2002/03-2005/06. Prosent	30
3.9.	Talet på nye fangdammar og våtmarker med tilskot. Heile landet. 1994-2005	30

4. Gjødsl

4.1.	Omsett mengd nitrogen (N) og fosfor (P) i handels-gjødsl. Heile landet. 1949/50-2004/05. 1 000 tonn verdistoff	32
4.2.	Forbruk av nitrogen (N) i handelsgjødsl per dekar korn- og oljevekstareal og fulldyrka eng. Heile landet. 1989/90-2004/05. Kg/da	32
4.3.	Forbruk av fosfor (P) i handelsgjødsl per dekar korn- og oljevekstareal og fulldyrka eng. Heile landet. 1989/90-2004/05. Kg/da	33
4.4.	Gjennomsnittleg mengd fosfor (venstre kart) og nitrogen (høgre kart) per dekar korn og oljevekstareal etter resipientområder. 2005. Kg/da.....	33
4.5.	Mengd fosfor i husdyrgjødsl spreidd på eng og beite, og del av gjødsla spreidd i vekstsesongen. Region. 2000	34
4.6.	Mengd fosfor i husdyrgjødsl spreidd på open åker, og del av gjødsla spreidd i vekstsesongen. Region. 2000	34
4.7.	Mengd avløpslam disponert til jordbruksføremål og anna disponering. Fylke. 2004. Tonn tørrstoff	35
4.8.	Talet på gjødslreiningar (GDE) per km ² jordbruksareal i drift, etter grunnkrins. 2005.....	36
4.9.	Omsett mengd nitrogen i handelsgjødsl og berekna mengd effektivt nitrogen spreidd i husdyrgjødsl og kjøttbeinmjøl. Heile landet. 1989/90-2004/05. 1 000 tonn.....	37
4.10.	Omsett mengd fosfor i handelsgjødsl, berekna mengd fosfor spreidd i husdyrgjødsl og i kjøttbeinmjøl, og berekna mengd fosfor i slam disponert til jordbruksføremål. Heile landet. 1989/90- 2004/05. 1 000 tonn.....	37

5. Bruk av plantevernmidde

5.1.	Omsett mengd plantevernmidde som gjennomsnitt for 5-års periodar. Heile landet. 1970-2005. Tonn aktivt stoff	39
5.2.	Del av areal i alt som blei behandla med plantevernmidde, etter vekst. 2001, 2003 og 2005. Prosent.....	39
5.3.	Areal av ulike vekstar som blei behandla med soppmidde. 2001, 2003 og 2005. Prosent.....	40
5.4.	Gjennomsnittleg tal behandlingar på areal av undersøkte vekstar. 2001, 2003 og 2005	40

5.5.	Del av jordbruksbedrifter med sprøyting mot rotugas og del av kornarealet sprøyta mot rotugas, etter jordarbeidingsmetode. Heile landet. 1992/93, 1995/96, 1996/97, 1997/98, 1999/00, 2000/01 og 2001/02. Prosent	41
5.6.	Omsetnad av plantevernmidde i perioden 1996-2005, og utvikling i helse- og miljørisiko. Relativ verdi.....	42
<hr/>		
6.	Tilførsel av næringsstoff til kystfarvatna	
6.1.	Tilførsel av fosfor (tot-P) til området Svenskegrensa- Lindesnes (1-23). 1985, 1990-2004. Tonn.....	44
6.2.	Tilførsel av nitrogen (tot-N) til området Svenskegrensa- Lindesnes (1-23). 1985, 1990-2004. Tonn	44
6.3.	Del av totale utslepp av fosfor (tot-P) til sårbare kyststrekningar fordelt på kjelder. 2004. Prosent.....	45
6.4.	Del av totale utslepp av nitrogen (tot-N) til sårbare kyststrekningar fordelt på kjelder. 2004. Prosent	45
<hr/>		
7.	Utslepp til luft frå jordbruket	
7.1.	Bidrag frå jordbruket til totale utslepp til luft. 2004	50
7.2.	Utslepp til luft av N ₂ O. 1987, 1989-2004. Tonn	51
7.3.	Utslepp av N ₂ O til luft frå jordbruket, fordelt på kjelde. 2004. Prosent	51
7.4.	Utslepp av CH ₄ til luft. 1987, 1989-2004. Tonn	51
7.5.	Utslepp til luft av NH ₃ , 1990-2004. Tonn	52
<hr/>		
8.	Avfall og gjenvinning	
8.1.	Mengd innsamla og omsett landbruksplast. 1995-2005 (data over omsett mengde berre oppgitt frå og med 1999). Tonn.....	53
8.2.	Kommunar kor det fins eit eller fleire gratis mottak av landbruksplast. 2005.....	54
8.3.	Mengd farleg avfall frå jordbruket levert til godkjent håndtering. 1995-2005. Tonn	55
<hr/>		
9.	Økologisk jordbruk	
9.1.	Bruken av økologisk jordbruksareal i drift (eksklusiv karensareal). Heile landet. 1997, 2000, 2003-2005. Dekar.....	58
9.2.	Gjennomsnittleg jordbruksareal per jordbruksbedrift for einingar som driv økologisk, og for einingar med konvensjonell drift. Heile landet. 1994-2005. Dekar.....	58
9.3.	Del sertifisert økologisk areal og karensareal av totalt jordbruksareal i drift i dei nordiske landa. 1993-2005. Prosent	59
9.4.	Del økologisk produksjon av totalproduksjon for mjølk, kjøtt og korn. Heile landet. Prosent 2001 - 2005.....	59
9.5.	Del av jordbruksareal i drift som er økologisk drive eller karensareal (med tilskot), etter kommune. 2005. Prosent	60
<hr/>		
10.	Omdisponering av areal	
10.1.	Tillate omdisponering av dyrka og dyrkbar jord. 1993-2005. Dekar	62
10.2.	Dyrka jord (fulldyrka og overflatedyrka) tillate omdisponert ved forvaltningsvedtak til anna enn jordbruksproduksjon og areal som blei nydyrka (fulldyrka og overflatedyrka), etter fylke. 1994-1998. Dekar ..	63
10.3.	Dyrka jord (fulldyrka og overflatedyrka) tillate omdisponert ved forvaltningsvedtak til anna enn jordbruksproduksjon og areal som blei nydyrka (fulldyrka og overflatedyrka), etter fylke. 1999-2001. Dekar ..	63
<hr/>		
11.	Kulturlandskap	
11.1.	Jordbruksbedrifter, etter storleiken på jordbruksareal i drift. Heile landet. 1979-2005.....	68
11.2.	Nedgang i talet på jordbruksbedrifter i perioden 1989-2005, etter kommune. Prosent	69
11.3.	Gjennomsnittleg storleik på teigar, etter fylke. 1999 og 2002. Dekar.....	70
11.4.	Gjennomsnittleg storleik på jordstykke, etter fylke. 1999 og 2002. Dekar.....	71
11.5.	Gjennomsnittleg storleik på jordstykke etter storleiken på jordbruksbedrifta. Heile landet. 1999 og 2002. Dekar.....	72
11.6.	Bruk med setrar eller del i setrar. Heile landet. 1996-2005.....	72
11.7.	Tilsegn STILK/SMIL etter tema. Heile landet. 1994, 2000-2005	73
11.8.	Tilsegnsbelp STILK/SMIL, etter tema. Heile landet. 1994, 2000, 2002-2005. Mill kr.....	73
11.9.	Gjennomsnittleg tal steingjerde og anna gjerde per 3Q-flate. Fylke. Registrert i perioden 1998-2003	74
11.10.	Gjennomsnittleg tal bekkar og grøfter/kanalar per 3Q- flate. Fylke. Registrert i perioden 1998-2003	74
11.11.	Gjennomsnittleg tal åkerholmar per 3Q-flate. Fylke. Registrert i perioden 1998-2003.....	75
11.12.	Gjennomsnittleg tal gardsdammar og steinrøysar per 3Q-flate. Fylke. Registrert i perioden 1998-2003	75
11.13.	Landbrukseigedommar med bygningar som er utan fast busetjing, etter kommune. 2000. Prosent	76

Tabellregister

3. Jordbruksareal i drift	
3.1. Satsar for tilskot til endra jordarbeiding m.m. Kroner per dekar. 2004/05	28
3.2. Aktivitets- og tilskotsdata for hovudområdet "Avrenning til vassdrag". 2005/06	29
4. Gjødse	
4.1. Innhald av tungmetall i avløpslam. Heile landet. 2004	35
7. Utslepp til luft frå jordbruket	
7.1. Utslepp av ammoniakk (NH ₃) frå husdyrgjødse, halmbehandling og bruk av handelsgjødse. 1990-2004. Tonn	52
8. Avfall og gjenvinning	
8.1. Innsamling av landbruksplast. Heile landet og fylke. 2005	55
9. Økologisk jordbruk	
9.1. Talet på bruk med økologisk drift, areal, talet på dyr og utbetalte tilskott. Heile landet. 1986-2005	57
10. Omdisponering av areal	
10.1. Dyrka og dyrkbar jord tillate omdisponert etter jordlova og etter plan- og bygningslova. 1993-2005. Dekar ...	64
11. Kulturlandskap	
11.1. Jordbruksareal i drift. 1985, 1990, 1995 og 2000-2005	68
11.2. Jordbruksbedrifter etter tal teigar og jordstykke. Fylke. 2002. Prosent	71
11.3. Beitedyr på utmarksbeite. Heile landet. 1985, 1990, 1995, 2000-2005	72
11.4. Endringar i arealstrukturen i jordbrukets kulturlandskap i snitt per år for perioden 1998/99-2003	75
Vedlegg	
1. Jordbruksareal i drift, etter bruken av arealet. Heile landet og fylke. 1985, 1989, 1995, 1999 og 1999-2005. Dekar	80
2. Areal med korn og oljevekstar, etter jordarbeidingsmetode. Haustsådd kornareal. Heile landet og fylke. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1997/98, 1999/00, 2000/01 og 2001/02. Dekar	84
3. Areal med utbetalt tilskot for endra jordarbeiding. Heile landet og fylke. 1993/94-2005/06	87
4. Areal kartlagt med tanke på potensiell erosjonsrisiko. Fylke. 2005	90
5. Tilsegn og tilskot til spesielle tiltak i kulturlandskapet i jordbruket. Heile landet og fylke. 1994-2005	93
6. Omsett mengd handelsgjødse rekna som verdistoff. Heile landet. 1949/50-2004/05. Tonn	96
7. Samla gjødselmengd effektivt nitrogen (N). Heile landet og fylke. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05. Tonn	97
8. Samla gjødselmengd fosfor (P). Heile landet og fylke. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05. Tonn	101
9. Mengd kloakkslam disponert til ulike formål. Heile landet og fylke. 2004 Tonn tørrstoff	105
10. Omsetnad av plantevernmiddel. Aktive stoff i tonn. Miljøavgifter på plantevernmiddel. Heile landet. 1985-2005	
11. Korn og oljevekstar sprøyta mot rotugras, etter jordarbeidingsmetode. Heile landet og fylke. 1992/93, 1995/96, 1997/98, 1999/00, 2000/01 og 2001/02	107
12. Dyrka og dyrkbar jord tillate omdisponert etter jordlova og etter plan- og bygningslova. Dekar	110
13. Prosessutslepp av N ₂ O og CH ₄ til luft frå ulike kjelder. Heile landet. 1987 og 1989-2004. Tonn	111
14. Jordbruket sine utslepp av N ₂ O, CH ₄ , CO ₂ og NH ₃ til luft, fordelt på kjelde. Heile landet. 2004. Tonn	111
15. Totale utslepp til luft av klimagassar og andre forureinande stoff, etter næring. Heile landet. 2004.	112

Forord

Stortingsmelding nr 8 (1999-2000) "Regjeringas miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand" pålegg dei ulike departementa å utarbeide sektorvise miljøhandlingsplanar. Desse planane skal skissere miljøutfordringane til sektorane, sektorvise arbeidsmål, og verkemiddel og tiltak innan dei miljøvernpolitiske resultatområda. Landbruks- og matdepartementet sin miljøhandlingsplan for 2001-2004 kom i oktober 2000. Planen fokuserer på åtte miljøpolitiske resultatområde. I Stortingsmelding nr 21 (2004-2005) "Regjeringas miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand" er det tatt inn eit nytt resultatområde, "Regional planlegging - viktige arealpolitiske føringar".

Rapporten blir utarbeidd av Statistisk sentralbyrå på oppdrag frå Statens landbruksforvaltning og omhandlar status og utvikling i dei ulike miljøpolitiske resultatområda for landbruket. Departementa skal årleg rapportere dei samla resultatata for sin sektor, og Resultatkontroll jordbruk er eit viktig bidrag til miljørapporteringa til Landbruks- og matdepartementet. Delar av resultatata i rapporten vil også inngå i den årlege stortingsmeldinga "Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand".

Denne publikasjonen er i første rekkje utarbeidd av seniorrådgjevar Anne Snellingen Bye, Seksjon for primærnæringsstatistikk, samt førstekonsulent Gisle Berge, konsulent Trond Sandmo og statistikkrådgjevar Britta Hoem, Seksjon for miljøstatistikk.

Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger
10. oktober 2006

Øystein Olsen

English summary

Introduction

The Parliamentary White Paper no. 8 (1999-2000) states that every governmental ministry have to work out sectorial environmental action plans. The main purpose of these plans is to point out the main sectorial challenges, objectives and strategies related to environmental conservation and improvements. The action plan (2001-2004) from the Ministry of Agriculture and Food was released in October 2000 and focuses on eight different policy areas, of which the structure of this report is based. In the Parliamentary White Paper no. 21 (2004-2005) a new policy area (area no. nine) on regional planning was introduced.

Agri-environmental system

In the Agricultural Negotiations in 2003 it was decided to introduce a new strategy for agri-environmental

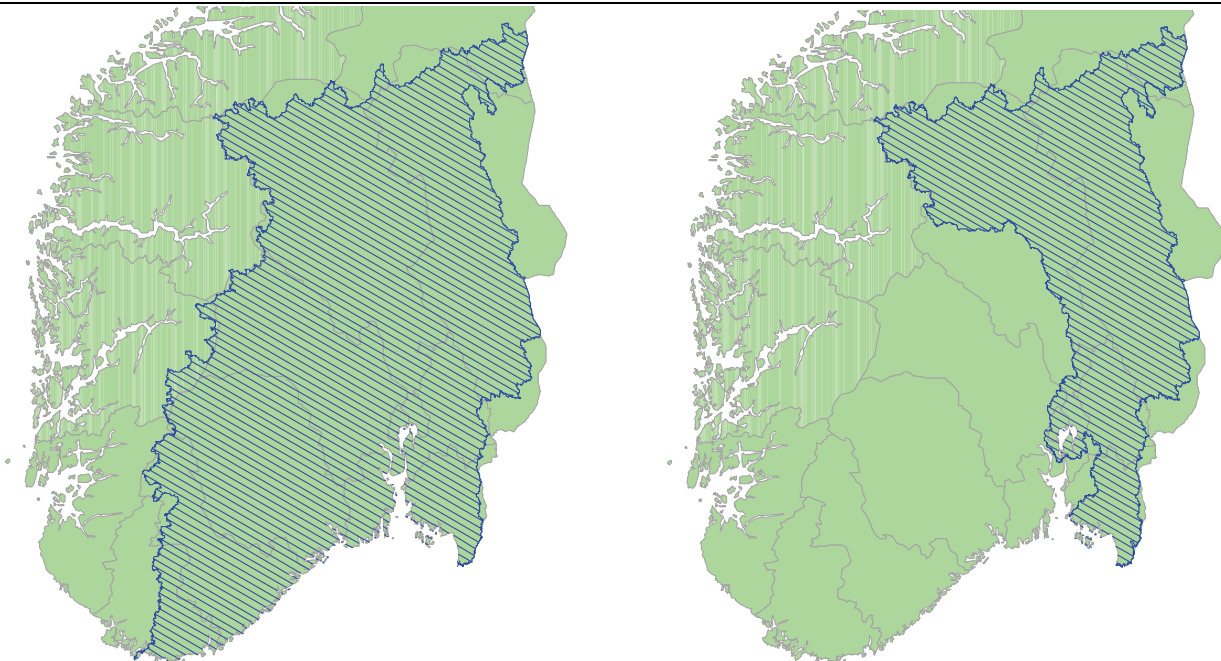
system. The strategy consists of instruments on four levels:

- National environmental program with instruments at national level.
- Regional environmental program with instruments at county level.
- Local strategies for special environmental measures at municipality level.
- Environmental plan on farm level.

Contents of the report

The main aim of the report is to provide information to be able to monitor achievements related to the nine policy areas, and to monitor the effects of the large investments made every year to improve the environmental conditions within the agricultural sector in Norway.

Figure 1. Regions in Norway affected by the North Sea Declarations (sensitive area for phosphorus - left map) and the Nitrat Directive (sensitive area for nitrogen - right map)

Source: Norwegian Mapping Authority and the Norwegian Water Resources and Energy Directorate (NVE).

In general, the report contains information related to nutrients runoff from agricultural activities, i.e. use of agricultural area and agricultural practices with regard to soil preparation and use of fertilisers. In addition, the report includes information on supply of nutrients to coastal areas, emissions of greenhouse gases, collection and recycling of waste, organic farming, and changes in land use and in the agricultural landscape. The information given is to be used as direct feedback to both central and local agricultural authorities. The report covers the whole country, with special emphasis on the region in Norway that is affected by The Declaration of Ministers in London 1987 concerning protection of the North Sea and the Nitrate Directive (91/676/EEC). These areas are shown in figure 1.

Definitions

Animal manure unit (amu)

A common denominator for domestic animals based on the amount of nutrient produced in faeces and urine. The conversion factors are set by the Ministry of Agriculture and Food:

Type of animal	1 amu equals to	
	Until 2004	From 2005
Milking cow	1	1
Calves and heifers	3	3
Meat cattle	1,5	1,5
Adult horses	2	2
Pigs for breeding	3	2,5
Pigs for slaughtering	20	18
Sheep/goats (winterfed)	7	7
Foxbitches for breeding (incl. puppies)	25	25
Minkbitches for breeding (incl. puppies)	40	40
Hens	100	80
Broilers	2000	1400
Chicken bred for laying hens	-	550
Rabbits for breeding	40	40
Ducks and turkeys for breeding	40	40
Geese for breeding	20	20
Ducks for slaughtering	300	300
Turkeys for slaughtering	450	240
Geese for slaughtering	150	150

Area cultivated for arable crops

Area that is cultivated at normal plough depth and can be renewed by ploughing.

Surface-cultivated land

Area that is mostly cleared and superficially levelled to enable harvesting by machine.

Infield pasturelands

Area used for pasture or harvested by other means than machines. Different types of grass should cover at least 50 per cent of the area. The area should be bounded by fences unless it has natural boundaries such as rivers, lakes, mountains, etc.

Decare

1/10 of a hectare. The common area unit for quantifying agricultural land in Norway.

Sensitive area for phosphorus

This region consists of all land that drains to the coastal waters from the Swedish border in the east to Lindesnes (Vest-Agder) in the west. This is the area affected by the North Sea declarations, the OSPAR convention and the Urban Waste Directive (98/15/EEC). Major parts of the counties of Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold, Telemark, Aust-Agder and Vest-Agder are included in this region (see figure 1, left map).

Sensitive area for nitrogen

This region consists of the Glomma river basin, which drains to Singlefjorden and the coastal area around the Hvaler islands, and of the catchment area that drains to the inner parts of the Oslofjord. This is the area affected by the Nitrate directive (91/676/EEC). Major parts of the counties of Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark and Oppland and the eastern part of Buskerud are included in this area (see figure 1, right map).

Results

Use of the agricultural area

Based on information from Statistics Norway's Population of Agriculture Holdings in 2005, the agricultural area in use was estimated to 1.036 million hectares, of which 0.502 million hectares or 48.4 percent are located in the catchment area of the North Sea (Sensitive area for phosphorus). The increase from 1985 to 2002 has been 9.3 per cent for the whole country. Since 2002 there have been a yearly minor decrease in the agricultural area.

The agricultural area constitutes 3.4 percent of the total land area in Norway, while the corresponding figure for the North Sea catchment area is 5.0 per cent.

Cultivation of grain accounted for 32.0 per cent of the agricultural area in 2005, while fully cultivated meadows accounted for 47.0 percent. Area with grain has decreased with 4.7 per cent since 1985, while area with fully cultivated meadows has increased with 13.9 per cent. From 1999 to 2005, the area with infield pastureland has increased with 17.1 per cent. See figure 2 and appendix, table 1.

Soil tillage practices in grain production

In 2005, agricultural authorities gave financial support to farmers for change of soil preparation on 165 000 hectares with grain production. Total subsidies were 156.3 million NOK in 2005, being about 4 per cent more than in 2004. See appendix, table 3.

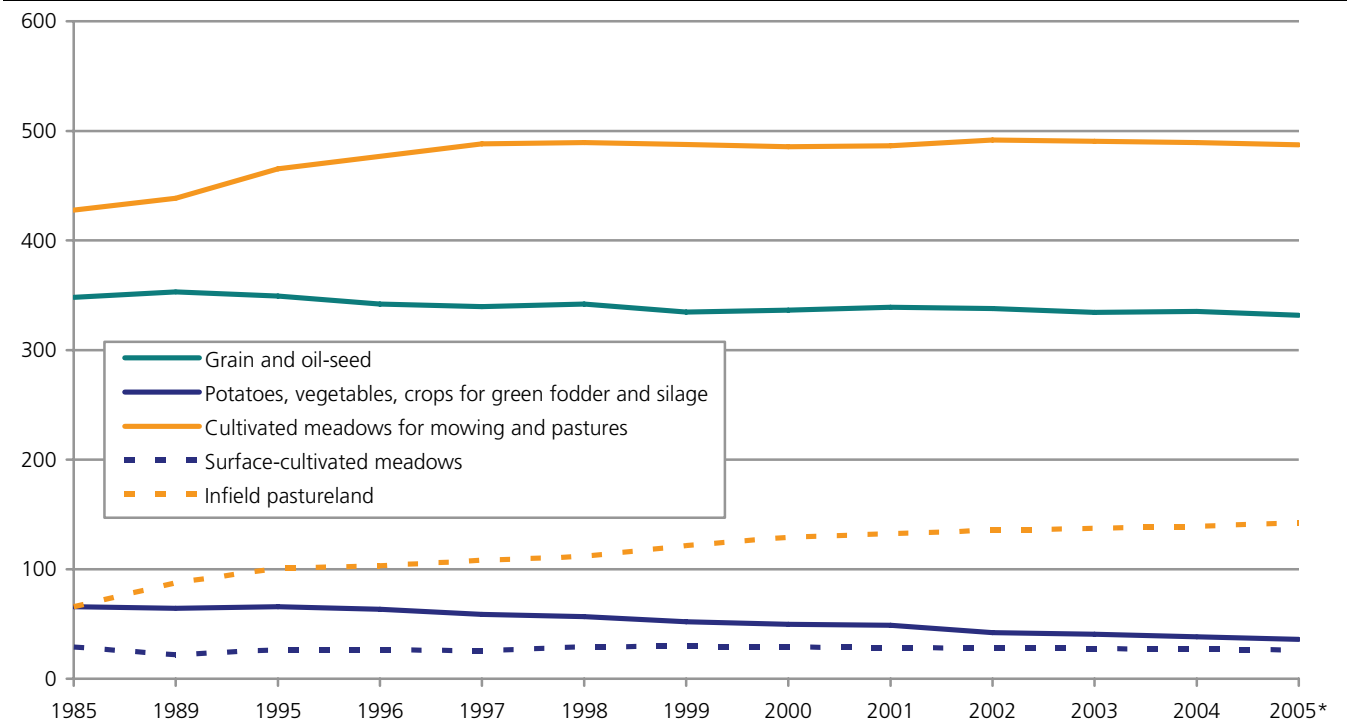
The area ploughed in autumn in Norway decreased from 81.5 per cent to 57.9 per cent in the period from 1989 to 1995. In 2005 the area ploughed in autumn accounted for 51.3 per cent of grain area. The corresponding figure for the North Sea catchment area was also 51.3 per cent. In 2005/2006, the area with no soil

preparation in the autumn was approximately 139 300 hectares (figure 4), or 42.0 percent of the area cultivated with grain. The corresponding figure for the North Sea catchment area was 42.0 percent.

1.9 per cent in 2002 to 1.3 per cent in 2005. However, year to year variations are significant. Total area with grain sown in autumn 2004 was 8,2 per cent of the grain area. See figure 4 and appendix, table 1 and 2 for more information.

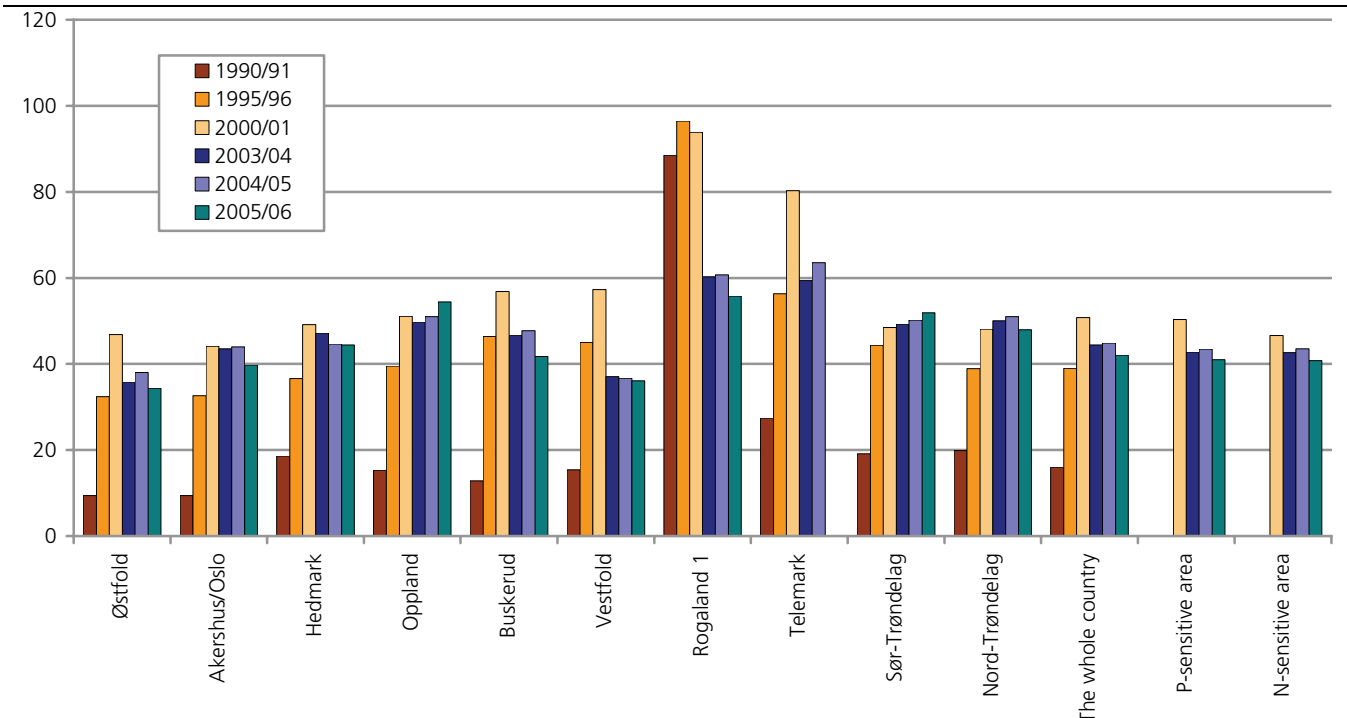
The area with grain sown in autumn and given financial support decreased for the whole country from

Figure 2. Agricultural area, by type of use. The whole country. 1985, 1989 and 1995-2005*. 1 000 hectares

Source: Statistics Norway.

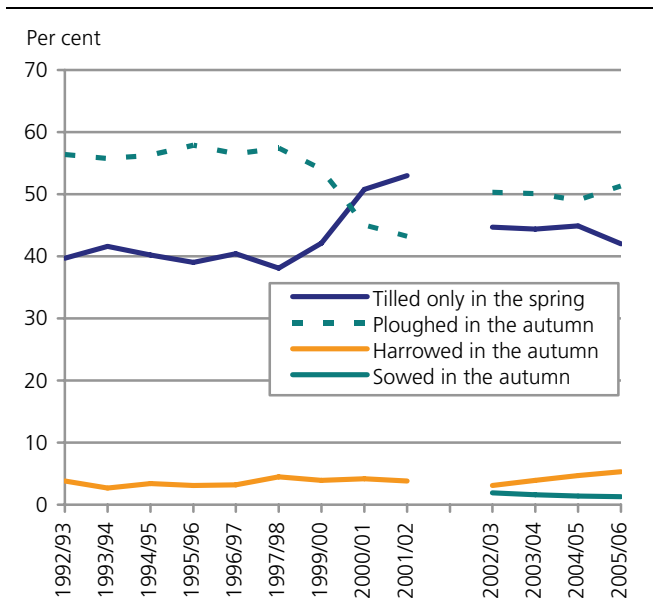
Figure 3. Share of total grain area with all soil preparation done in spring. The whole country, selected counties and sensitive areas for phosphorus (P-area) and nitrogen (N-area). 1995/96, 1995/96, 2000/01 and 2003/04-2005/06. Per cent

1 In 2005 there is no subsidies for change of soil preparation in Rogaland.

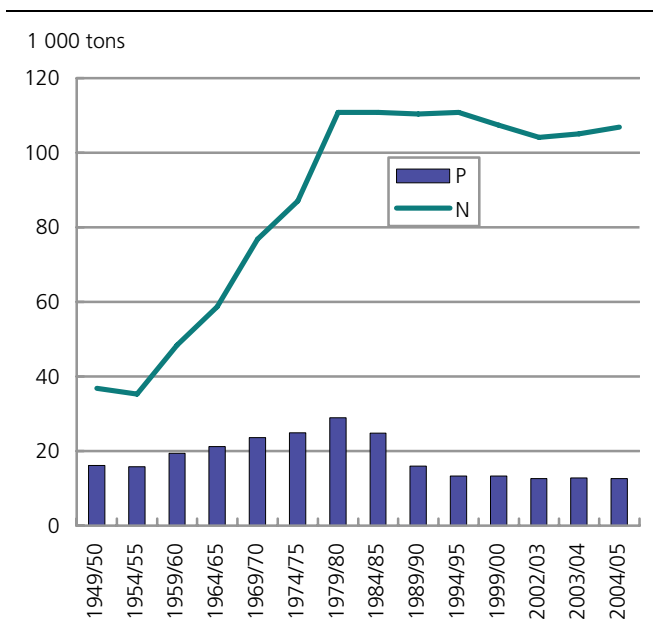
Source: Statistics Norway (1990/91-2001/02) and The Norwegian Agricultural Authority (2002/03-2004/05).

Figure 4. Share of grain and oil seeds, by methods of tillage. 1991/92-2005/06. Per cent

Source: Statistics Norway.

Figure 5. Sales of phosphorus (P) and nitrogen (N) in commercial fertilizers. The whole country. 1949/50-2004/05. 1 000 tons

Source: The Norwegian Food Safety Authority.

Sales of commercial fertilizer

In the period 1979/80 to 2000/2001 the sales of nitrogen in commercial fertilizers decreased with 9 per cent to 100 600 tons. From 2000/2001 there has been a yearly increase for nitrogen. In 2004/2005 the sales of nitrogen was 106 900 tons, about 5.6 per cent more than in 2000/2001.

In the period 1979/80 to 2000/2001 the sales of phosphorus in commercial fertilizers decreased with 57 per cent to 12 400 tons. From 2000/2001 the sales of

phosphorus have been quite stable. In 2004/2005 the sales of phosphorus was 12 700 tons. See figure 5 and appendix, table 6.

Manure and sewage sludge

The numbers of domestic animals, and thereby the quantities of manure, have been fairly stable from 1985 to 2004.

There are, however, significant differences in quantities of manure produced in different counties. Due to the recent agricultural policy, grain production is the major source of income from agriculture among farmers in south-eastern parts of Norway. In other parts of the country, production of milk and meat prevail, and the use of manure as fertiliser is much more common in these areas. Figure 4.8 shows the distribution of farmyard manure in Norway (animal manure units per km² of agricultural area). See also appendix, tables 7 and 8.

The use of sewage sludge also differs much between different regions in Norway. Most advanced treatment plants are located to the south-eastern and southern parts of the country, and the majority of sewage sludge is produced in this region. Altogether, 112 000 tons of sewage sludge were used for various purposes in 2004, thereof, approximately 42 000 tons in agriculture. The North Sea counties accounted for more than 93 per cent of the reported sludge used in agriculture. See appendix, table 9.

Pesticides

Total sales of pesticides estimated as active substance have decreased from 1 529 tons in 1985 to 530 tons in 2005, a reduction of 65 per cent (figure 6). Sales statistics do, however, not reveal effects that are due to more efficient chemicals and changes in treatment frequency for various crops. See appendix, table 10.

Herbicides against perennial weeds in grain production were applied on 31.3 per cent of the total grain area in 2001/2002 (figure 7). The corresponding number for 2000/2001 was 19.9 per cent. The application of such herbicides varies due to variations in weather and harvesting conditions in autumn. See appendix, table 11.

Statistics Norway carried out sample surveys concerning pesticide use in 2001, 2003 and 2005. Final results for 2005 are not completed. In 2003 the percentage of area treated with pesticides varied by crop from 76 to almost 100 per cent. Only 6 per cent of meadows and pasturelands were treated. Proportion of oil-seeds areas treated were 76 per cent. Furthermore, nearly 90 per cent of the strawberry beds and apple tree plantations were treated with pesticides. Among other crops (potatoes, onions, carrots, barley, oats, spring wheat and winter wheat) more than 90 per cent of the areas were treated.

Discharges of nutrients to coastal areas

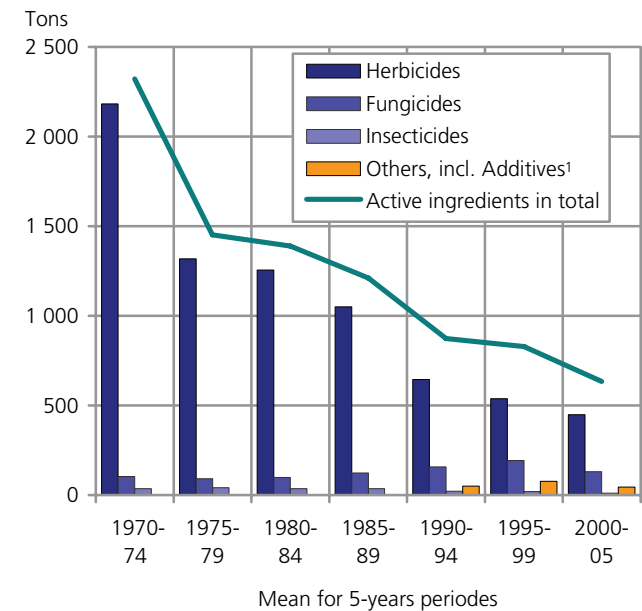
In 2004, the percentage reductions of anthropogenic nitrogen and phosphorus inputs into the sensitive coastal areas between the Swedish boarder and Lindesnes, at the southern tip of Norway, have been reduced with 42 and 63 per cent respectively compared to 1985. Agriculture contributed with 46 per cent (248 tonnes) of the total inputs of phosphorus and with 56 per cent (10 624 tonnes) of the total inputs of nitrogen to this area in 2004. Compared to 1985 this constitutes a reduction of 38 and 27 per cent respectively.

Emissions of greenhouse gases and ammonium from agriculture

Nitrous oxide (N₂O) is a vigorous greenhouse gas, 310 times stronger than carbon dioxide (CO₂). Altogether, agricultural activities contribute to almost half of the total emissions of nitrous oxide in Norway. More than half of the N₂O emissions from agriculture stem from commercial fertilizers and manure from domestic animals. Methane (CH₄) is another important greenhouse gas, 21 times stronger than carbon dioxide. Almost all emissions of methane from agriculture come from enteric fermentation and manure applied on fields. Agriculture is the most important source of methane emissions in Norway, and was responsible for 46 per cent of the total CH₄ emissions in 2004. Less than 1 per cent of the total CO₂ emissions in 2004 came from agricultural activities (combustion of fossil fuels). Agriculture totally dominates the emissions of

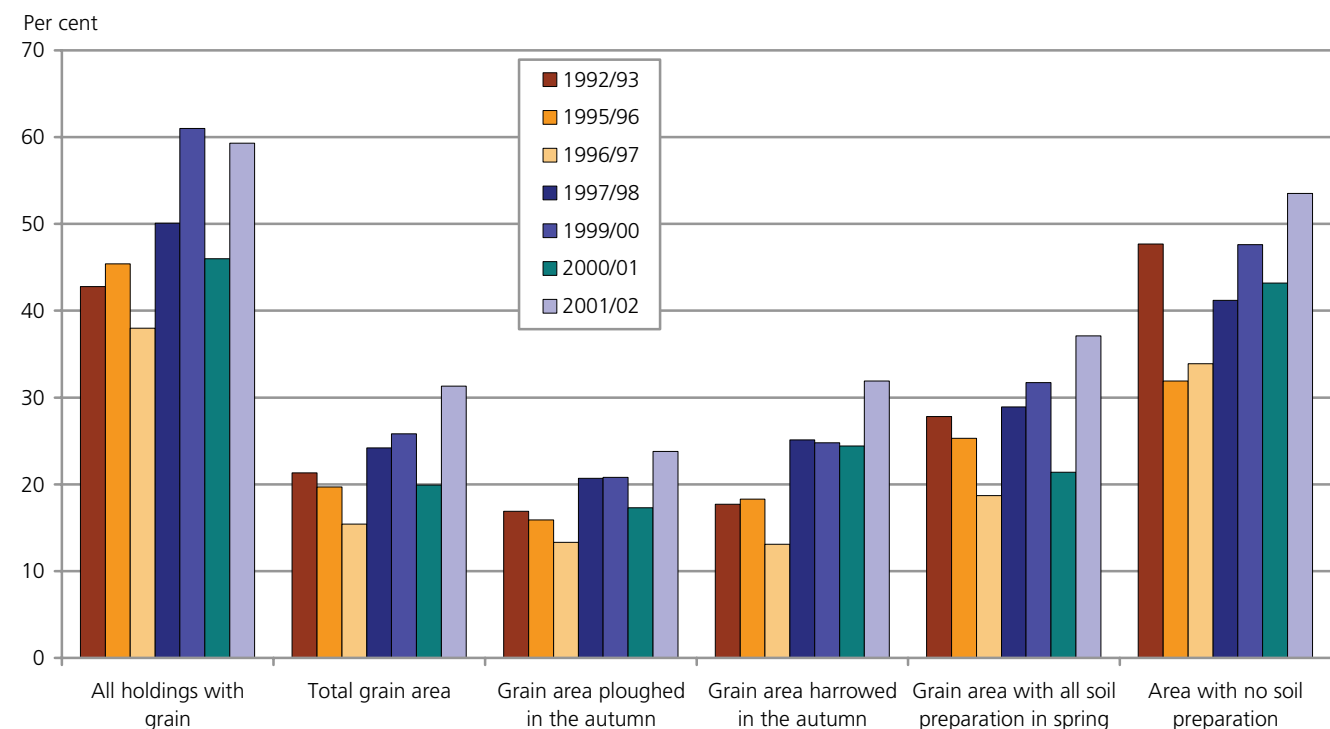
the acidifying substance ammonia (NH₃); close to 90 per cent of the total emissions can be related to this source. About 90 per cent of this is related to manure applied on fields. See appendix, tables 13, 14 and 15.

Figure 6. Sales of pesticides, as mean for 5-years-periodes. The whole country. 1970-2005. Active substance. Tons

¹ In the period 1970-1989 these ingredients were registered among herbicides. Source: The Norwegian Food Safety Authority

Figure 7. Share of grain and oil seeds treated with herbicides against perennial weeds, by method of soil preparation. The whole country. 1992/93, 1995/96-1997/98, 1999/00-2001/02. Per cent of holdings and area

Source: Statistics Norway.

In 2004, agriculture was responsible for 9 per cent of the total Norwegian greenhouse gas emissions, calculated as CO₂ equivalents. 9 per cent of this came from CO₂, and 47 and 45 per cent from CH₄ and N₂O, respectively.

Collection and recycling of waste

In 2005, plastics from agriculture could be delivered free of charge to more than 200 waste collection sites in 200 of Norway's 433 municipalities. The quantity collected has increased from around 2 500 tons in 1995 to around 7 000 tons in 2005. It is estimated that approximately 8 500 tons of plastics are sold to farmers each year.

The quantity of hazardous waste delivered and registered from the agricultural sector has increased from 93 tons in 1995 to 423 tons in 2005. This figure represents however only the quantity that has been officially registered from NACE sector 01 (Agriculture, hunting and related service activities). It is likely that some farms deliver hazardous waste to authorized stations for household waste, and that some of the generated waste is stored and treated unauthorized. Waste oil constituted 47 per cent of the total hazardous waste delivered from the agricultural sector in 2005.

Organic agriculture

Near 2 500 farm-units have converted their production from conventional to organic practices up to 2005. The total organic cultivated area in Norway (including land in the transition period between conventional cultivation and formally approved organic cultivation) constitutes 4.2 per cent of the total cultivated area, but there are large variations between the different counties. In relation to the total cultivated area in each county, Buskerud, Telemark and Sør-Trøndelag has the largest area under organic cultivation with 7.3, 7.4 and 7.3 per cent respectively, while Rogaland has the smallest with 0.7 per cent.

Agricultural area transferred to non-agricultural area

About 770 hectares cultivated land and 1 020 hectares cultivable land were permitted transferred to non-agricultural use in 2005. This is the lowest registered area of arable land transferred since 1980. The government has declared a national goal for 50 per cent reduction of agricultural land transferred to non-agricultural use by 2010. In the period 1994-2003 there was a yearly transferring of productive land to non-agricultural use of 1 336 hectares. As from 2005, the reporting system is simplified, and the detailed governmental administrative data system is replaced by a questionnaire through the municipality state reporting system named KOSTRA. See appendix, table 12.

Changes in the agricultural landscape

From 1985 to 2000 the number of domestic animals kept on external pastures was reduced by 17.3 per cent. After a small decrease again the last years, 2.38 million animals were kept on external pastures in 2005.

The number of farms with "seter" (summer farms in remote areas) has been reduced significantly during the last century. 26 400 farms had their own "seter" in 1939, while the number was reduced to about 2 000 in 2005.

In 2005, subsidies of NOK 118.4 millions were given to payments for extended support to environmental efforts in the agricultural landscape ("SMIL" funds). In total, 3 900 applications were approved.

1. Innleiing

Resultatkontroll

Sentrale mål i landbrukspolitikken er å oppnå ei berekraftig forvaltning av naturressursane og ein ønska produksjon av miljøgode. Både landbruks- og miljøstyresmaktene yter årleg store ressursar til dette arbeidet.

For å få ein betre oversikt over ulike miljøtilhøve som er påverka av jordbruket og for å kunne dokumentere og vurdere resultatane av næringa og det offentlege sitt arbeid med miljø har Landbruks- og matdepartementet (LMD), i samarbeid med Miljøverndepartementet (MD), utvikla eit system for resultatkontroll. Denne rapporten skal gi nødvendig bakgrunnskunnskap og eit grunnlag for evaluering av verkemiddel og utforming av ein kostnadseffektiv miljøpolitikk som når dei måla som Regjering og Storting har satt for næringa på dei sentrale miljøområda for jordbruket. Statens landbruksforvaltning har eit spesielt ansvar for å organisere og vidareutvikle resultatkontrollen i jordbruket, og dei har et spesielt ansvar for å tolke informasjonen i denne rapporten og gi råd og informasjon til Landbruks- og matdepartementet om korleis politikk og verkemiddel fungerer.

Denne rapporten er ei samanstilling av data frå ulike kjelder om åtferd i jordbruket (arealbruk, gjødslingspraksis, jordarbeidingspraksis osv.) og miljøtilstand i jord og vatn. I tillegg er det analysar og utslepps-berekningar baserte på denne informasjonen og forskinga, mellom anna om miljøeffektar av ulike driftsformer og driftspraksis, samt om effekten av gjennomføring av ulike tiltak. Opplysningane i rapporten vil vere med på å danne grunnlaget for vidare berekning/rapportering på miljøeffektar, mellom anna i forhold til internasjonale avtaler.

Statistisk sentralbyrå er ansvarlege for innsamling og samanstilling av åtferdsdata for jordbruket.

Konkret inneber dette:

- Ein årlig rapport som samanfattar relevant tilgjengeleg statistikk på området, såkalla tiltaksindikatorar.
- Tilrettelegging av data som grunnlag for modellberekningar av miljøeffektar.

- Tilrettelegging av data for oppdrag frå forvaltning, forskning og andre.

Inndeling av rapporten

Rapporten er bygd opp med ein hovuddel og eit tabellvedlegg. Rapporten er frå og med 2002-utgåva delt inn i fleire kapittel enn tidlegare utgåver i rapportserien. I hovuddelen (kapittel 3-11) presenterer vi status og trendar for dei ulike tiltaksindikatorane for heile landet, fylke og sårbare område for fosfor og nitrogen. Kapitla blir innleia med tilknytning til eit eller fleire av Miljøverndepartementet sine ni miljøvernpolitiske resultatområde og aktuelle nasjonale resultatmål knytte til dei data som kapitlet omfattar.

Dei ni miljøvernpolitiske resultatområda er:

1. Vern og bruk av biologisk mangfald
2. Friluftsliv
3. Kulturminne og kulturmiljø
4. Overgjødsling og oljeforureining
5. Helse- og miljøfarlege kjemikaliar
6. Avfall og gjenvinning
7. Klimaendringar, lokal luftforureining og støy
8. Internasjonalt miljøvernssamarbeid, bistand, nord- og polarområda
9. Regional planlegging - viktige arealpolitiske føringar

Hovuddelen i rapporten er delt inn i følgjande kapittel:

3. Jordbruksareal i drift
4. Gjødsel
5. Bruk av plantevernemiddel
6. Tilførsel av næringsstoff til kystfarvatna
7. Utslepp til luft frå jordbruket
8. Avfall og gjenvinning
9. Økologisk jordbruk
10. Omdisponering av areal
11. Kulturlandskap

Tabellvedlegget inneheld tabellar med utfyllande informasjon på lands- og fylkesnivå, og for sårbare område for fosfor og nitrogen.

2. Datakjelder og definisjonar

2.1. Viktige datakjelder

Debio

Regelverket for økologisk landbruksproduksjon er heimla i forskrift fastsett av Landbruks- og matdepartementet. Debio er utøvande kontrollinstans. Alle økologiske bruk må godkjennast av Debio, og dei skal i tillegg inspiserast minst ein gong i året. Debio publiserer årleg tal for einingar med godkjent økologisk drift eller som er under omlegging til økologisk drift.

KOSTRA (Statistisk sentralbyrå)

KOSTRA (KOMMune-STAT-RAPporterering) er eit nasjonalt informasjonssystem som gir styringsinformasjon om kommunal verksemd. Informasjon om kommunale tenester og bruk av ressursar på ulike tenesteområde registrerast og stillast saman for å gi relevant informasjon til dei som gjer vedtak og andre, både nasjonalt og lokalt. Informasjonen skal tene som grunnlag for analyse, planlegging og styring, og dermed gi grunnlag for å vurdere om nasjonale mål nås.

KOSTRA skal forenkle rapporteringa frå kommunane til staten ved at data bare rapporterast ein gong, sjølv om dei skal brukast til ulike føremål. All rapportering frå kommunane til SSB skjer ved elektronisk datautveksling.

Landbruksteljingane (Statistisk sentralbyrå)

I 1989 gjennomførte Statistisk sentralbyrå ei omfattande datainnsamling frå alle jordbruksbedrifter med minst 5,0 dekar jordbruksareal og/eller minst 25 dekar produktivt skogareal. Liknande teljingar er gjennomførte kvart tiande år bakover i tid. Data frå fullstendige teljingar kan publiserast på alle regionale nivå under føresetnad av at informasjon om enkeltbruk ikkje blir offentleggjort. I 1999 blei det gjennomført ei jordbruksteljing som omfatta alle jordbruksbedrifter med minst 5,0 dekar jordbruksareal i drift.

Søknader om produksjonstilskot (Statens landbruksforvaltning)

Ordninga med søknader om produksjonstilskot i jordbruket 31. juli og 31. desember blir administrert av Statens landbruksforvaltning. Materialet inneheld opplysningar om areal og husdyrhald hos søkjarane. Data frå søknader om produksjonstilskot kan publiserast på

alle regionale nivå under føresetnad av at informasjon om enkeltbruk ikkje blir offentleggjort. Frå og med 1994 er også omfanget av haustsådd korn og økologisk drive areal registrert.

Tilskot til endra jordarbeiding (Statens landbruksforvaltning)

Ordninga med tilskot til endra jordarbeiding inneheld mellom anna opplysningar om areal med redusert jordarbeiding etter erosjonsrisiko og utbetalte tilskot. Frå og med 2005 blir ordna vidareført som del av regionale miljøprogram.

Regionale miljøprogram - RMP (Statens landbruksforvaltning)

RMP er ei ny og omfattande datakjelde som i startåret 2005 omfattar meir enn 150 ulike tilskottsordningar med hovudvekt på tilskott til forureinings- og kulturlandskapstiltak. Dei enkelte fylka kan prioritere og utforme ordningar og tiltak etter lokale behov. For å søke om tilskott frå regionale miljøprogram er det et vilkår at søkaren også fyller krava for å ta imot produksjonstilskot. Ei rekke tilskot som tidlegare var del av søknaden om produksjonstilskot i jordbruket er nå del av RMP. Det gjeld mellom anna tilskot til seterdrift, bratt areal og dyrking av fôr i fjellet. I tillegg kjem tilskot til endra jordarbeiding. For ein del av desse tidlegare landsdekkande ordningane vil ein nå bare ha tal for delar av landet.

Spesielle miljøtiltak i jordbruket - SMIL (Statens landbruksforvaltning)

SMIL omfattar tilskottsordningar som etter søknad gir tilskot på inntil 70 prosent av kostnadene som er knytt til det enkelte miljøtiltaket. Her er det ikkje krav til at søker må fyller krava til produksjonstilskot, dvs at også personar, organisasjonar og andre utafor det aktive produksjonsjordbruket også kan søke SMIL-tilskot. Frå og med 2004 er ansvar og administrasjon ført over frå fylka til den enkelte kommune.

3Q - Tilstandsovervaking og resultatkontroll i kulturlandskapet i jordbruket

3Q er eit program for å følgje endringane i kulturlandskapet i jordbruket. Programmet blir gjennomført av Norsk institutt for skog og landskap (tidl. NIJOS), og

skal rapportere nasjonale og regionale indikatorar for jordbruket sitt kulturlandskap. Programmet byggjer på ei utvalsundersøking av om lag 1 400 flater à 1 km² i jordbruksområde over heile landet og nyttar data frå flybilde og frå eksisterande kart og register. Flatene for heile landet blei kartlagt i perioden 1998-2003, og i 2004 starta arbeidet med å kartleggje dei same flatene på ny. I 2005 blei dei første tala for endringar publisert for fylka Østfold, Akershus, Oslo og Vestfold. Programmet blir gjort på oppdrag frå Landbruks- og matdepartementet, Miljøverndepartementet, Noregs Bondelag og Norsk Bonde- og småbrukarlag.

Totalpopulasjonen over jordbruksbedrifter (Statistisk sentralbyrå)

Totalpopulasjonen består av søkjarar av produksjonstilskot og einingar som ikkje søker tilskot. Denne kjelda vil dermed gi eit totalbilette over aktive jordbruksbedrifter og jordbruksareal i drift i Noreg per år. Data frå totalpopulasjonen kan publiserast på alle regionale nivå under føresetnad av at informasjon om enkeltbruk ikkje blir offentleggjort.

Utvalsteljning for landbruket/Landbruksundersøkinga (Statistisk sentralbyrå)

Statistisk sentralbyrå samlar årleg inn informasjon om areal, jordarbeiding, gjødslingspraksis osv. frå eit stratifisert utval av jordbruksbedrifter i landbruket. Spørsmåla varierer frå år til år. Utvalet omfatta på 1990-talet om lag 15 000 einingar med minst 5,0 dekar jordbruksareal i drift, dvs. om lag 20 prosent av alle jordbruksbedriftene i Noreg. Data frå utvalsteljningane kan publiserast for heile landet, fylke, resipientområde, hydrologiske statistikkområde og grupper av kommunar dersom kvaliteten på dei innrapporterte opplysningane er gode nok og under føresetnad av at opplysningar om enkeltbruk ikkje blir offentleggjort. Frå og med 2000 blir nye utval trekt utifrå einingar i Landbruksregisteret, og teljinga fekk namnet "Landbruksundersøkinga". Utvalet varierer med kva som er hovudemne, og har sidan 2000 variert frå 8 500 til 12 500 einingar. Miljø var hovudtema i 2002 og i 2006.

Nærmare omtale av datakjelder blir gitt under kvart kapittel.

2.2. Definisjonar

Anna jordbruksareal i drift

I dette arealet inngår eng til frøavl, areal med erter og bønner til konserves, drivhus- og planteskuleareal, samt areal til frukt og bær.

Brakk

Areal av open åker der det ikkje er avling i det aktuelle året.

Bruk med husdyr

Omfattar alle bruk der det finst husdyr av dei slaga som er lista opp under gjødseldyreiningar.

Effektivt nitrogen

Lettløyselege nitrogensambindingar i husdyrgjødsla. Gjødselverknaden av effektivt nitrogen i husdyrgjødsla kan i prinsippet samanliknast direkte med tilsvarande mengd handelsgjødsel-N.

Fangdammar

Ein fangdam er eit konstruert våtmarksområde, knytte til eit bekkelaup, der naturen sine egne prosesser for sjølvrensing er optimalisert. Dammen fangar opp jordpartiklar og næringsstoffar gjennom botnfelling og ved hjelp av vekstar som filtrerer vatnet.

Fangvekstar

Fangvekstar er vekstar som blir sådd for å samle opp næringsstoff og redusere erosjonen etter at hovudveksten er hausta. Fangvekstar blir sådd anten samstundes med hovudveksten eller etter at hovudveksten er hausta.

Fulldyrka areal

Alt jordbruksareal i drift unntateke overflatedyrka eng til slått/beite og innmarksbeite.

Gjødseldyreiningar (GDE)

Gjødseldyreiningar er ei eining for husdyr definert etter mengd fosfor som dyra skil ut i gjødsel og urin. Omrekningfaktorane til gjødseldyreiningar for dei ulike husdyrslaga er gjeve i forskrift om gjødselvarer mv. av organisk opphav, fastsett 04.07.2003. For produksjonar som eksisterte per 15. august 1997, trådde faktorar for gjødseldyreiningar kategori I i kraft 1. januar 2005. Fram til 1. januar 2005 gjeld overgangsfaktorane. For nye produksjonar gjeld kategori I. I rapporten har ein nytta overgangsfaktorane ved berekning av gjødseldyreiningar.

Dyreslag	1 GDE =	
	Overgangsfaktorar	Kategori I
Mjølkeku	1	1
Ungdyr, storfe	3	3
Jerseyfe	-	1,3
Ammekyr	1,5	1,5
Vaksne hestar	2	2
Avlspurker/rånar	3	2,5
Slaktegris	20	18
Sauer/geiter (vinterföra)	7	7
Avlstisper, rev	25	25
Avlstisper, mink	40	40
Høner	100	80
Slaktekyllingar	2000	1400
Livkyllingar	-	550
Kaninar, avlsdyr	40	40
Kaninar, slaktedyr	600	600
Ender og kalkunar, avlsdyr	40	40
Gjæser, avlsdyr	20	20
Ender, slaktedyr	300	300
Kalkunar, slaktedyr	450	240
Gjæser, slaktedyr	150	150

Forskrifta inneheld krav til godkjent spreieareal. Det skal vere tilstrekkeleg disponibelt areal for spreining av husdyrgjødsel, minimum 4 dekar fulldyrka jord per gjødseldyreining. For område som inngår i sårbart område for nitrogen, skal tilførselen av husdyrgjødsel ikkje overstige 17 kg total nitrogen per dekar.

Global warming potential (GWP)

Global warming potential for ein gass er definert som den akkumulerte påverknaden på drivhuseffekten frå eitt tonn utslepp av gassen samanlikna med eit tonn utslepp av CO₂ over eit spesifisert tidsrom, vanlegvis 100 år. Ved hjelp av GWP-verdiane blir utsleppa av klimagassane vege saman til CO₂-ekvivalentar. Følgjande verdiar gjeld: CO₂ - 1, CH₄ - 21 og N₂O - 310.

Grasdekte vassvegar

Dette er grasdekte striper i lågareliggjande parti eller på tvers av fallretninga på jordbruksareal. Føremålet med desse stripene er å hindre erosjon/utvasking av jord og næringsstoff.

Grunnkrins

Føremålet med å dele kommunane inn i grunnkrinsar er å lage små, stabile, geografiske einingar som er føremålstenleg for presentasjon av regionalstatistikk. Grunnkrinsane er utforma slik at dei skal vere stabile over ein rimeleg tidsperiode, og dei skal utgjere eit samanhengjande geografisk område. Dei bør vere mest mogleg einsarta når det gjelder natur og næringsgrunnlag, kommunikasjon og bygningsmessig struktur. Det er ikkje noko krav om at grunnkrinsane skal falle saman med grensene for sokn, skule- eller valkrins. I alt er det definert om lag 13 700 grunnkrinsar.

Grønsaker på friland

Areal med grønnsaker på friland, inkludert areal med kålrot til mat. Areal med erter og bønner til konserver er ikkje medrekna.

Innmarksbeite

Omfattar beiteareal avgrensa av permanent gjerde mot utmark og som består av minst 50 prosent nyttbare grasartar.

Jordbruksbedrift

Omfattar alt areal som blir drive som ei økonomisk eining. For å bli definert som ei jordbruksbedrift skal det vere minst 5,0 dekar jordbruksareal i drift på bruket. I denne rapporten nyttar vi omgrepet bruk og bedrift synonymt med jordbruksbedrift.

Nitrogen (N) og fosfor (P) i husdyrgjødsel

Nitrogen og fosfor utskilt i gjødsel og urin frå ulike dyreslag. Kg per dyr og år.

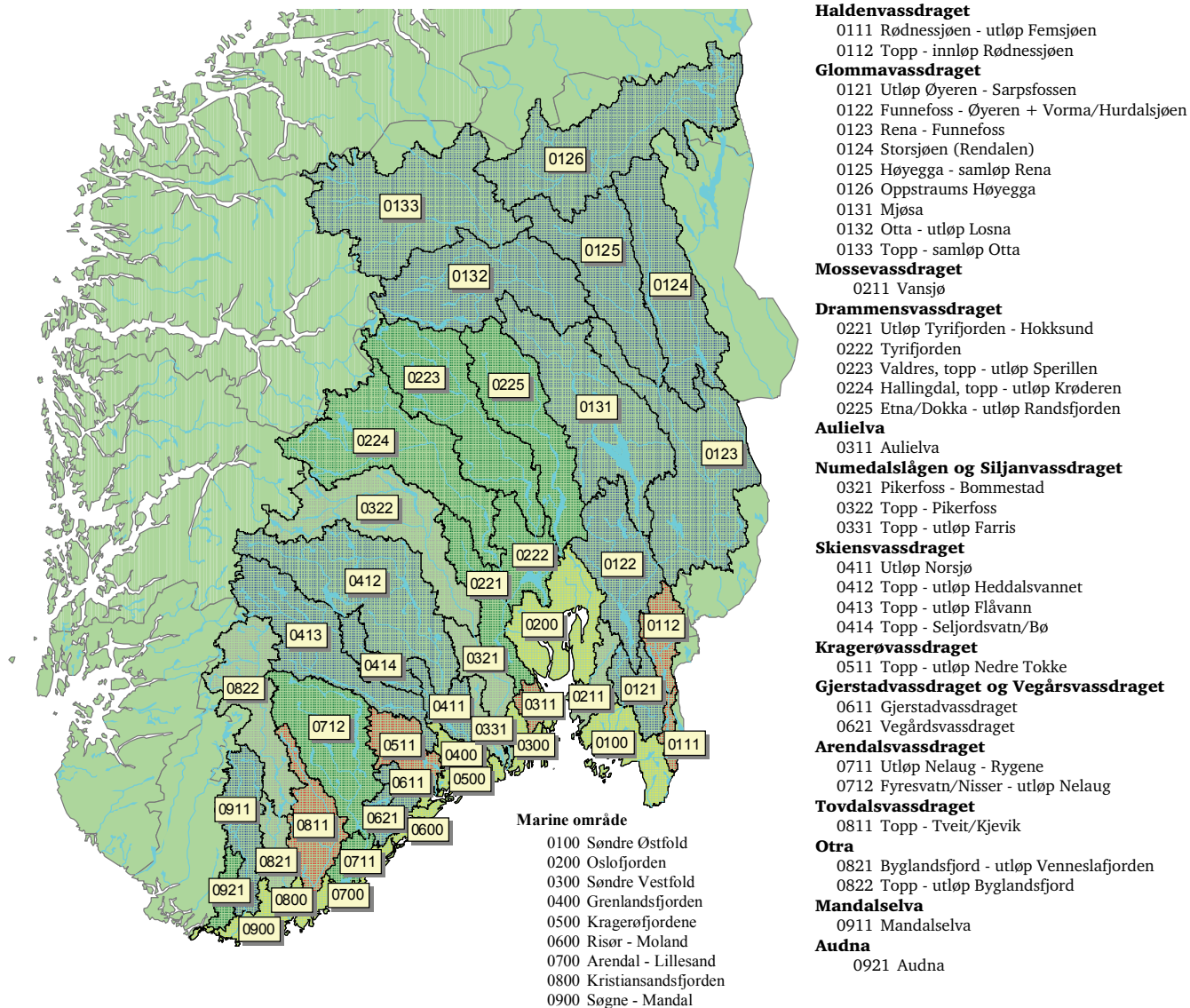
Det har i dei seinare åra skjedd ei endring i førsaman- setjinga for å redusere N og P innhaldet i husdyr- gjødsla. Det er førebels ikkje utarbeida nye koeffisien- tar som tek omsyn til disse endringane.

Dyreslag	Total N	Effektiv N	Total P
Hest	48	18	7,8
Mjølkeku	82	36	12,6
Storfe over 12 md. inkl. ammeku ...	40	18	7,0
Storfe under 12 md.	25	9	3,6
Vinterføra sau.....	13	8,5	1,9
Vaksen geit	19	8,5	2,6
Avlsgris.....	16	11	5,5
Slaktegris ¹	4	2,8	0,8
Høner.....	0,7	0,3	0,19
Kylling ¹	0,053	0,02	0,014
Slaktedyr av and ¹	0,34	0,136	0,06
Slaktedyr av gås ¹	0,34	0,136	0,06
Slaktedyr av kalkun ¹	0,34	0,136	0,06
Mink, vaksne.....	4,3	1,72	0,8
Rev, vaksne	8,9	3,56	1,74
Avlsdyr and, kalkun og gås	0,7	0,3	0,095

¹ Kg per innsette dyr.

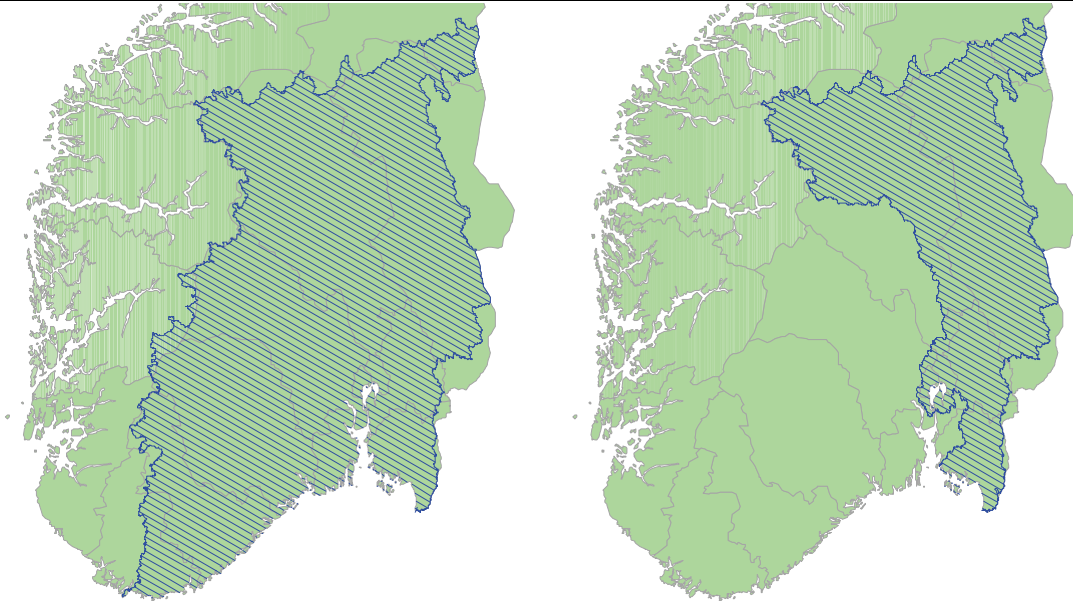
Kjelde: Sundstøl og Mroz.

Figur 2.1. Inndelinga i resipientområde innanfor Nordsjøområdet

Kartdata: Statens kartverk og Noregs vassdrags- og energidirektorat (NVE).

Figur 2.2. Sårbare område for fosfor (venstre) og nitrogen (høgre)

Kartdata: Statens kartverk og Noregs vassdrags- og energidirektorat (NVE)

Resipientområde

I området frå svenskegrensa til Lindesnes (fylka 01-10) er det i Vassdragsregisteret definert til saman 16 hovudvassdragsområde med tilhøyrande nedbørfelt. Norsk institutt for vannforskning (NIVA) har på oppdrag frå SFT delt inn dette området i 34 resipientområde (delnedbørfelt) og ni kystsoner (figur 2.1). Denne inndelinga blei gjort spesielt med tanke på modellberekningar av næringsstofftilførsel til Nordsjøen.

Sårbart område for fosfor

Området dekker alt landareal som drenerer til kyststrekninga svenskegrensa - Lindesnes. Området omfattar mesteparten av Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold, Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder, pluss sørlege delar av Sør-Trøndelag (figur 2.2 - venstre kart). Dette området er definert som sårbart område etter Nordsjødeklarasjonen, OSPAR konvensjonen og EUs Avløpsdirektiv (98/15/EEC).

Sårbart område for nitrogen

Området omfattar alt landareal som drenerer til kyststrekninga Hvaler - Singlefjorden (nedbørfeltet til Glomma) og Indre Oslofjord. Området omfattar mesteparten av Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark og Oppland, pluss sørlege delar av Sør-Trøndelag (figur 2.2 - høgre kart). Området er definert som sårbart etter Nitratdirektivet (91/676/EEC). Området ligg innanfor sårbart område for fosfor, og er dermed også omfatta av dei avtalene som er nemnt i førre avsnitt.

Tiltaksindikator

Parameter som skildrar ei åtferd eller eit tiltak i jordbruket som påverkar forureiningstilførslane til vassdrag og hav.

Total fosfor

Alt fosfor i husdyrgjødsel.

Total nitrogen

Alt nitrogen i husdyrgjødsel, både organisk bunde nitrogen og lettlyselege sambindingar som ammonium (NH_4^+).

3. Jordbruksareal i drift

Bruk av jordbruksareal i drift og jordarbeiding i korn- og oljevekstar er omtala i fleire av dei miljøvern-politiske resultatområda til Regjeringa (Stortings-melding nr. 21 (2004-2005)):

Nasjonale resultatmål

Berekraftig bruk og vern av biologisk mangfald

- I trua naturtypar skal inngrep unngåast, og i hennsynskrevjande naturtypar skal viktige økologiske funksjonar haldast vedlike.
- Kulturlandskapet skal forvaltast slik at kulturhistoriske og estetiske verdiar, biologisk mangfald og tilgang oppretthaldast.
- Hausting og annan bruk av levande ressursar skal ikkje føre til at artar eller bestandar utryddast eller truast.
- Jordressursar som har potensiale for matkornproduksjon, skal disponerast slik at ein tek omsyn til behova framtidige generasjonar har.

Overgjødsling og oljeforureining

- Utsleppa av næringsstoffer fosfor og nitrogen til eutrofipåverka delar av Nordsjøen skal vere redusert med om lag 50 prosent for både stofftypene innan 2005, rekna frå 1985.

Med bakgrunn i kostnadseffektivitet for landet sett under eit, er delmåla for reduksjon i næringsstoff frå landbruket satt til 44 og 38 prosent for haldvis nitrogen og fosfor.

Regional planlegging – viktige arealpolitiske føringar

- Miljøkvalitetar i landskapet skal sikrast og utviklast gjennom auka kunnskap og bevisst planlegging og arealpolitikk

Tiltak

(Landbruksdepartementets miljøhandlingsplan 2001-2004)

Overgjødsling og oljeforureining

- Tiltak 1 "Stimulere til at miljøplanar for dei ein-skilde bruk medverkar til auka kunnskap og bevisstgjerjing om hav- og vassforureining hjå den ein-skilde bonde".

- Tiltak 3 "Auke satsinga på samordna tiltak for heile nedbørsfelt særleg retta mot forureina vassdrag".

3.1. Bruk av jordbruksareal i drift

Statistikk over bruken av jordbruksareal i drift og fordeling etter jordarbeiding gir oss grunnlag for å vurdere potensialet for jorderosjon og avrenning av næringsstoff.

Datakjelder og metodar

Arealtala er henta dels frå dei fullstendige jordbruks-teljningane, og etter 1999 frå totalpopulasjon over jordbruksbedrifter. Totalpopulasjonen, som blir berekna av Statistisk sentralbyrå, består av søkjarar av produksjonstilskot og einingar som ikkje søker tilskot. Aktive jordbruksbedrifter som ikkje søker om produksjonstilskot blir fanga opp av andre administrative register. Einingar som har næringskode for hagebruk blir henta frå Bedrifts- og føretaksregistret, medan husdyr- og arealtal blir berekna ut frå opplysningar i Leveranseregistra for slakt og korn.

Jordbruksbedrifter i totalpopulasjonen som ikkje søker produksjonstilskot består hovudsakeleg av einingar med liten produksjon. Av jordbruksbedriftene som inn-gjekk i Totalpopulasjonen 2004 søkte 95,4 prosent om produksjonstilskot. Arealet det blei søkt tilskot for omfatta 98,7 prosent av det totale jordbruksarealet i drift.

Ser ein på utviklinga av jordbruksareal i drift over tid (1985-2005) har det vore ein tydeleg auke. Ein stor del av denne auken skuldast endringar i reglane for produksjonstilskot. Pristilskota blei redusert tidleg på 1990-talet, medan dei direkte arealtilskota auka sterkt. Desse endringane gjorde at både ein større del av brukarane søker tilskot, og at det økonomisk sett er viktig å inkludere mest mogleg av arealet i søknadene. Ein ser dette tydeleg for areal av innmarksbeite som auka sær mykje.

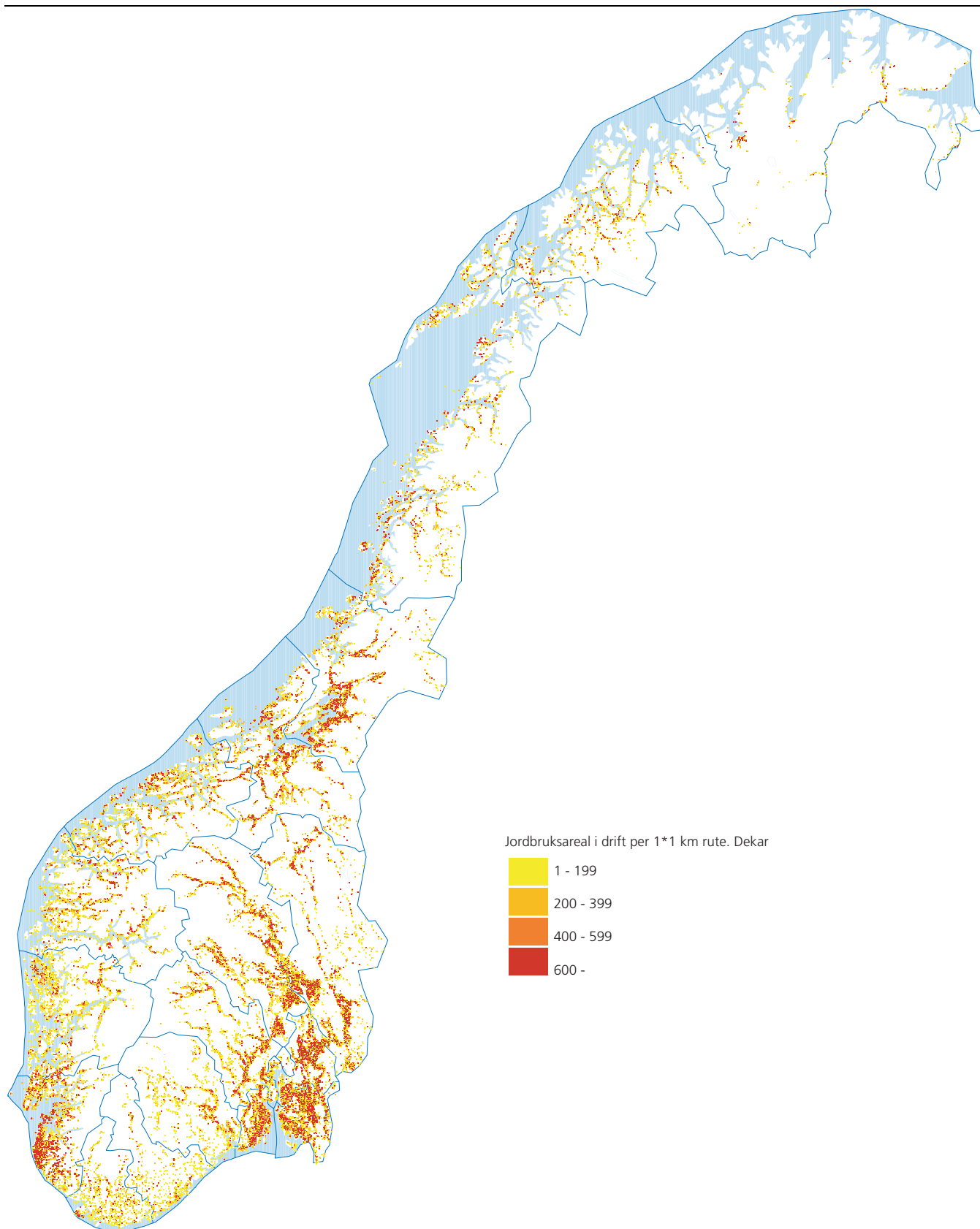
Resultat

Det registrerte jordbruksarealet i drift i 2005 utgjorde 10,36 millionar dekar. Av dette låg 5,02 millionar dekar, eller 48,4 prosent, i området som drenerer til Nordsjøen (sårbart område for fosfor). På landsbasis blei det i perioden 1985-2001 registrert ein auke i

jordbruksarealet på 9,3 prosent. Frå 2002 har det derimot skjedd ein reduksjon i jordbruksarealet kvart år. Førørelse tal for 2005 viser ein reduksjon i

jordbruksareal i drift på 4 000 dekar samanlikna med førørelse tal for 2004. Ei samanlikning med endelege tal for 2004 gir ein reduksjon på om lag 40 000 dekar.

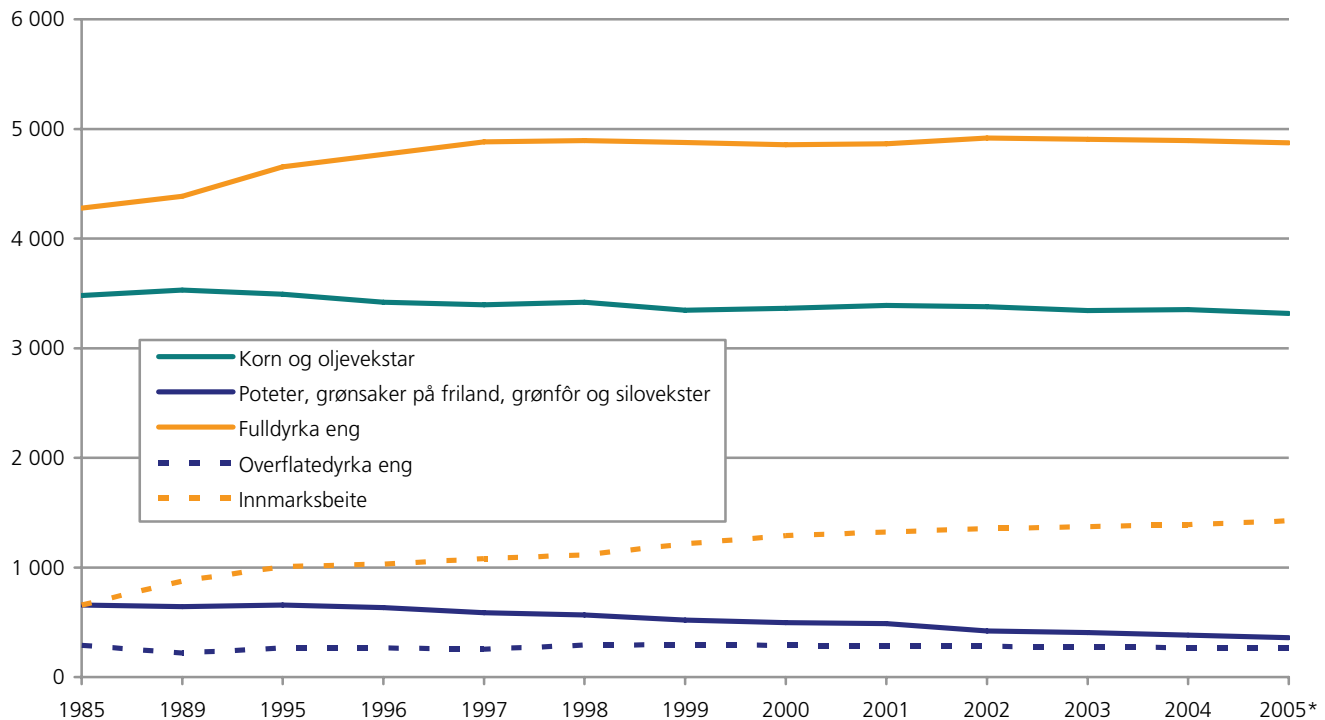
Figur 3.1. Jordbruksareal i drift, fordelt på kvadratkilometer ruter. 2005*. Dekar

Kartdata: Statens kartverk og Statistisk sentralbyrå.

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.2. Bruken av jordbruksareal i drift. Heile landet. 1985, 1989 og 1995-2005*. 1 000 dekar

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Trass noen år med nedgang i areal i drift, er 2005-arealet om lag 800 000 dekar høgare enn i 1985. Men fulldyrka areal er nå mindre enn fulldyrka areal i drift i 1989. Vi ser altså ei utvikling der overflatedyrka areal utgjør ein stadig større del av jordbruksarealet i drift.

Jordbruksarealet innan det sårbare området for fosfor auka med 3,3 prosent i perioden 1989-2001. Førebelse tal frå Totalpopulasjonen 2005 viser ein reduksjon i jordbruksareal på 56 700 dekar frå 2001 innan området.

På landsbasis utgjør jordbruksareala 3,4 prosent av det totale landarealet, medan talet for sårbart område for fosfor er 5,0 prosent.

Det er områda Østfold, Vestfold, Akershus, traktene rundt Mjøsa, Jæren og indre delar av Trondheimsfjorden som har mest jordbruksareal i forhold til totalt landareal (figur 3.1).

Arealet med korn og oljevekstar til mogning blei redusert med 6,3 prosent på landsbasis, eller vel 219 000 dekar frå 1985 til 2005 (figur 3.2 og figur 3.3). Både i 2003 og 2004 har haustsådd kornareal lege på eit høgt nivå samanlikna med tidlegare år. 10,0 prosent av korn- og oljevekstarealet blei sådd med haustkorn i 2004. Førebelse tal for 2005 viser 8,2 prosent med haustsådd areal til korn- og oljevekstar.

Korn- og oljevekstareal utgjør no om lag 3,32 millionar dekar eller 32,0 prosent av jordbruksareal i drift i

Noreg. Innafor sårbart område for fosfor står areal av korn- og oljevekstar for heile 54,0 prosent av totalt jordbruksareal i drift.

Det er små endringar i arealet med grønsaker på friland. I heile perioden 1985-2005 utgjorde denne typen areal om lag 0,6 prosent av alt jordbruksareal. Arealet med potet, grønfôr og silovekstar er på landsbasis redusert mykje frå 1985, frå 595 900 dekar i 1985 til berre 292 400 dekar i 2005. I dag utgjør arealet 2,8 prosent av det totale jordbruksarealet.

Arealet med fulldyrka eng til slått og beite auka for heile landet med 14 prosent i perioden 1985-1999. Over lag har denne arealkategorien vore stabil i perioden 2000-2005. I 2005 utgjorde areal av fulldyrka eng 4,87 millionar dekar, eller 47,0 prosent av jordbruksareal i drift. Tilsvarande tal for sårbart område for fosfor er 31,2 prosent.

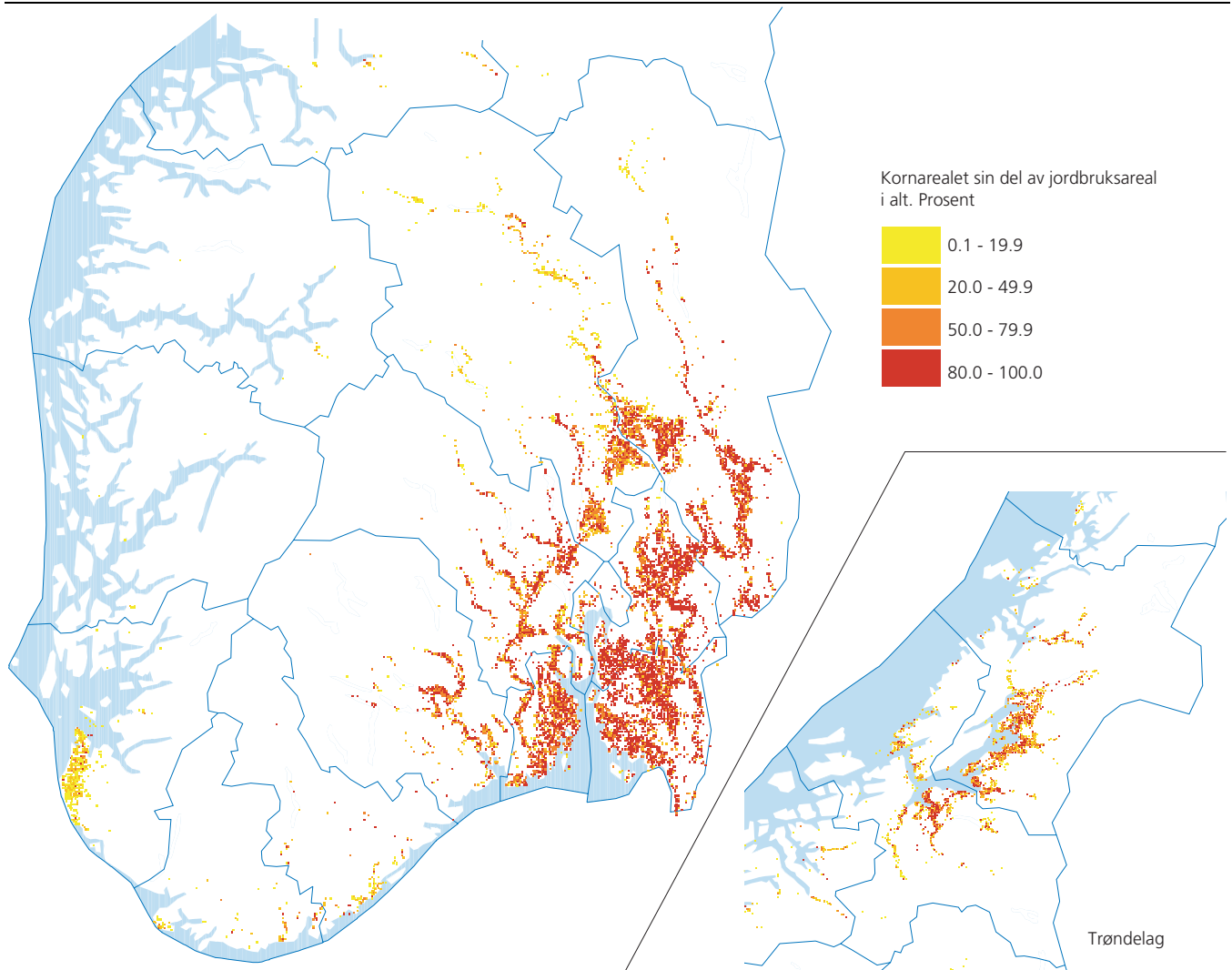
Arealet med overflatedyrka eng til slått og beite har økt frå 1985 til 2005, og utgjør i dag 264 100 dekar eller 2,6 prosent av jordbruksarealet.

Arealet med innmarksbeite har hatt ein klar auke sidan 1985, og utgjør i dag nærare 1,42 millionar dekar, eller 13,7 prosent av jordbruksarealet. På landsbasis har auken i perioden 2000-2005 vore på 10,3 prosent, men ein ser ein klar tendens til at kurven for innmarksbeite flater ut de siste åra.

Sjå vedleggstabell 1 for detaljert informasjon.

Figur 3.3. Kornarealet sin del av totalt jordbruksareal, fordelt på kvadratkilometer ruter. 2005*

Kartdata: Statens kartverk og Statistisk sentralbyrå.
Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

3.2. Jordarbeiding til korn og oljevekstar

Jordarbeidingsmetodane er delte inn i haustpløying, haustharving, all jordarbeiding om våren, direktesådd areal og haustsådd kornareal.

Generelt vil areal med vegetasjonsdekke eller areal som ikkje er haustpløgd vere mindre utsett for erosjon og næringssaltavrenning enn areal som er jordarbeidd. Dette gjeld spesielt på areal med høg naturleg erosjonsrisiko (brattlendte, lange hellingar eller lett eroderbare jordartar). Eit viktig tiltak for å redusere forureininga frå jordbruket er å erstatte haustpløying av kornareal med jordarbeiding om våren på dei mest erosjonsutsatte areala.

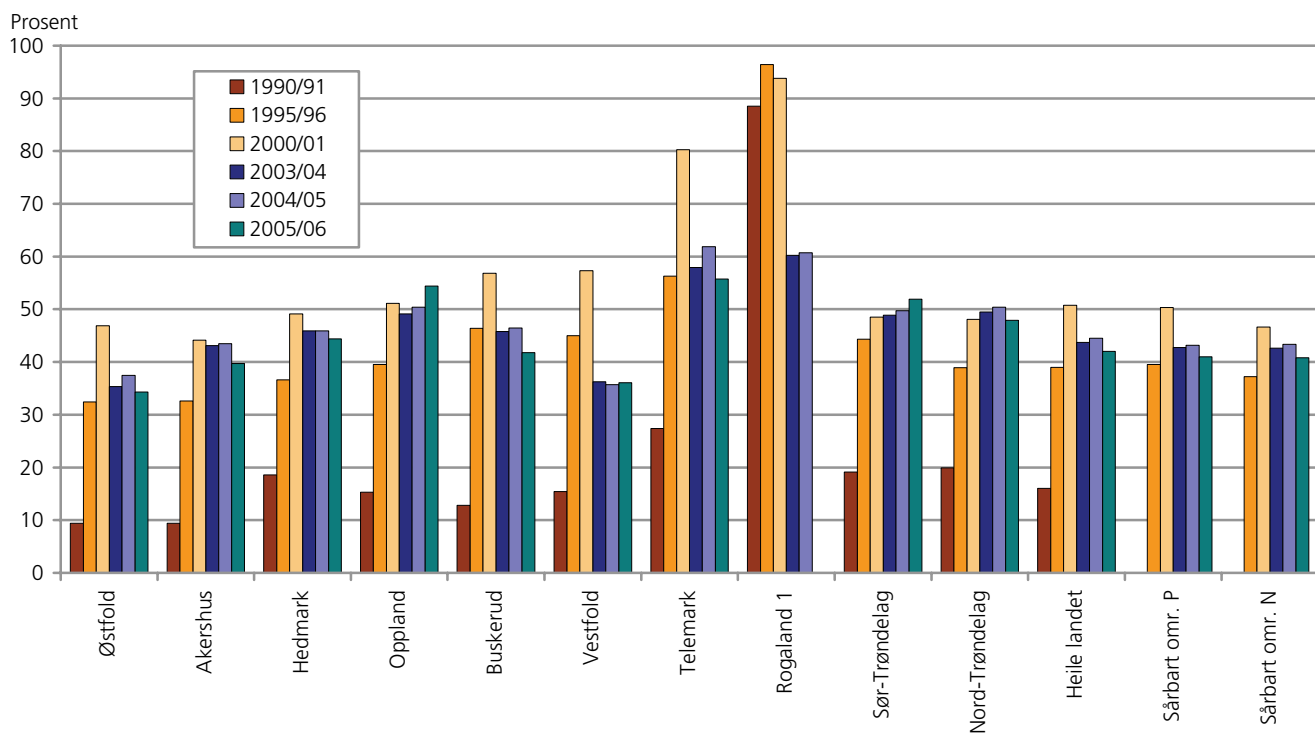
Datakjelder og metodar

Informasjon om korn- og oljevekstareal på jordbruksbedriftene, jordarbeidingsmetode og såtidspunkt er henta frå dei årlege utvalsteljingane for landbruket. Frå og med 1999 blir totalt areal av korn- og oljevekstar henta frå SSB sin totalpopulasjon av jordbruksbedrifter.

Teljingane har hatt med spørsmål om jordarbeiding og såtidspunkt i perioden 1990-2002. Oppgåvene gjeld for hausten før teljingsåret og våren/sommaren i teljingsåret. På grunn av variasjon i utforminga av spørsmål på utvalsteljingsskjema i 1990 og 1991, er det ikkje mogleg å skaffe samanliknelege tal for dei to første åra på alle jordarbeidingsmetodane.

For åra 2003 og 2004 har ein nytta data frå ordninga Tilskot til endra jordarbeiding. Ordninga har omfatta tal for tilskot og areal i stubbåker etter erosjonsrisiko, areal med lett haustharving, areal med direktesådd haustkorn, areal tilsådd med fangvekstar og grasdekte vassvegar. Frå 2005 er denne ordninga og fleire andre blitt erstatta med ordningar i Regionale miljøprogram (RMP). Dette gir til dels store fylkesvise variasjonar i utforming av enkeltordningar og dekningsgrad. Sjå omtale om Regionale miljøprogram i temaboks 3 i kapittel 11.

Figur 3.4. Del av totalt korn- og oljevekstareal som ligg i stubb om våren¹. Heile landet, utvalde fylke og sårbare område. 1990/91, 1995/96, 2000/01, 2003/04, 2004/05 og 2005/06. Prosent

¹ Rogaland hadde ikkje tilskotsordning for endra jordarbeiding i 2005.

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå (1990/91-2001/02) og Statens landbruksforvaltning (2002/03-2005/06)

Resultat som omhandlar jordarbeiding byggjer som nemnt på to ulike kjelder. Tal frå utvalsteljningane vil ligge noko over tala frå tilskotsordninga, sia tilskotsordninga i første rekkje er tiltenkt areal som er utsett for erosjon. I 2001/02, som er siste år ein har data frå begge kjeldane, låg utvalsteljninga sine totaltal for areal som låg i stubb om våren 7 prosentpoeng over talet frå tilskotsordninga. Overgangen frå landsdekkjande til regionale ordningar for 2005 betyr at de enkelte ordningane ikkje gjeld for heile landet, bare for dei fylka som har prioritert slike ordningar. Som eksempel har ikkje Rogaland tilskot til endra jordarbeiding, medan Nord-Trøndelag ikkje har ordningar for fangvekstar.

Tal over fangdammar og våtmarker blei tidlegare henta frå tilskotsordninga Investeringsstøtte til miljøtiltak, medan tal over miljøretta omlegging av korn- til grasproduksjon blei henta frå tilskotsordninga Miljøretta omlegging i kornområdet (MOMLE). Begge desse ordningane, med fleire, er frå 2004 innlemma i tilskotsordninga Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL).

Resultat

Jordarbeiding og erosjonsrisiko

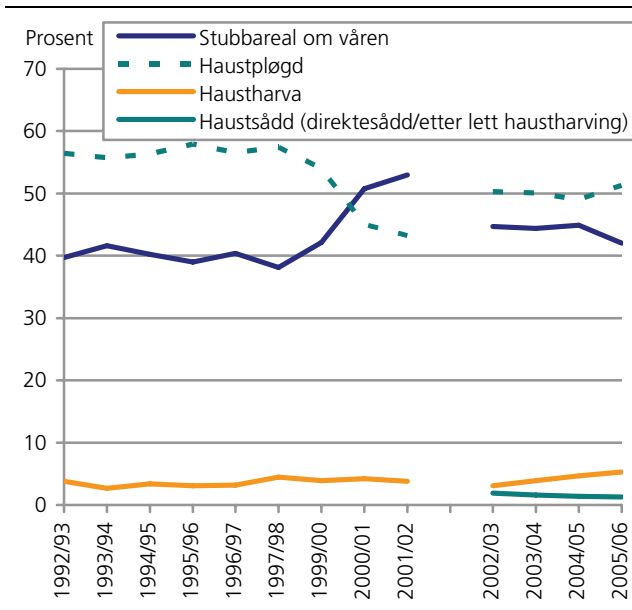
Resultat som omhandlar jordarbeiding byggjer på ulike kjelder. I perioden 1990-2002 er resultatene henta frå dei årlege utvalsteljningane i landbruket, medan

resultat frå 2003/04 er henta frå tilskotsordninga for endra jordarbeiding og frå 2005 er kjelda RMP.

I følgje tal frå utvalsteljningane gjekk delen med haustpløgd kornareal ned frå 81,6 til 43,2 prosent på landsbasis i perioden 1989/90 til 2001/02. Reduksjonen frå 1999/00 til 2001/02 utgjorde meir enn 10 prosentpoeng. Tal frå tilskotsordninga viser at 51,3 prosent av korn- og oljevekstarealet blei haustpløgd i 2005/06. Innanfor sårbart område for fosfor og nitrogen blei høvesvis 51,3 og 50,3 prosent av arealet pløgd hausten 2005.

Areal som låg i stubb om våren var i 1995/96 1,34 mill. dekar, eller 39 prosent av areal til korn- og oljevekstar. I 2001/02 hadde dette arealet auka til 1,80 mill. dekar (53,0 prosent). Auken var spesielt stor frå 1999/00 til 2000/01, da delen av arealet som låg i stubb endra seg frå 42,1 prosent til 50,6 prosent. Tilskotstala for 2005/06 viser at 1,39 mill. dekar, eller 42 prosent, låg som stubb våren 2006. Del av kornarealet som låg i stubb våren 2006 i sårbart område for fosfor var 41 prosent, medan tilsvarende tal for sårbart område for nitrogen var 40,8 prosent. Av tilskot til areal utan jordarbeiding hausten 2006 gjekk 58,4 prosent til areal med låg og middels erosjonsrisiko, 39,8 prosent til areal med stor og svært stor erosjonsrisiko. 1,8 prosent av areala var ikkje delt etter erosjonsrisiko.

Figur 3.5. Del av korn- og oljevekstareal, etter metode for jordarbeiding. Heile landet. 1992/93-2005/06. Prosent

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå (1992/93-2001/02 og Statens landbruksforvaltning (2002/03-2005/06).

Sjølv om det er nytta ulike kjelder i figur 3.4, har det vore ein tydeleg nedgang dei seinare åra i delen av areala til korn- og oljevekstar som ligg i stubb om våren i fylka Østfold, Buskerud og Vestfold. I Oppland og Sør-Trøndelag har delen auka i same perioden, medan fylka Akershus og Nord-Trøndelag har hatt bare små endringar frå 2000 til 2005.

Variasjon i areal som ligg i stubb kan skuldast endringar i areal med haustsådd korn, samt vêrforhold om hausten. Mykje nedbør om hausten vil føre til sein innhausting slik at det blir for seint å så haustkorn. Utvikling i satsane for tilskot til endra jordarbeiding har truleg óg mykje å seie. I tillegg til areal i stubb blir det óg gitt tilskot til haustkorn som blir direktesådd og haustkorn som blir sådd etter lett haustharving, men dette omfattar bare delar av totalt haustsådd areal. Opplysningane i figur 3.5 bygger dels på data frå dei årlege utvalsteljingane, dels på data frå tilskotsordningane for endra jordarbeiding og RMP. Ved utvalsteljingane har det ikkje vore spurt om metode for jordarbeiding før arealet blei sådd med haustkorn.

Totalt haustsådd areal er gitt i vedleggtabell 1. Både i 1995 og 2000 utgjorde haustsådd kornareal rundt 3 prosent av totalt kornareal. Av kornarealet i 2002 blei 1,4 prosent tilsådd hausten 2001. Dette auka til 9,6

prosent tilsådd hausten 2002. Av kornarealet i 2004 var om lag 10 prosent sådd hausten 2003. Førebels tal for 2005 er 8,2 prosent haustsådd kornareal. For areal tilsådd hausten 2004 utgjør arealet med tilskot om lag 17 prosent av totalt areal av haustkorn.

Sjå elles vedleggstabell 1, 2 og 3.

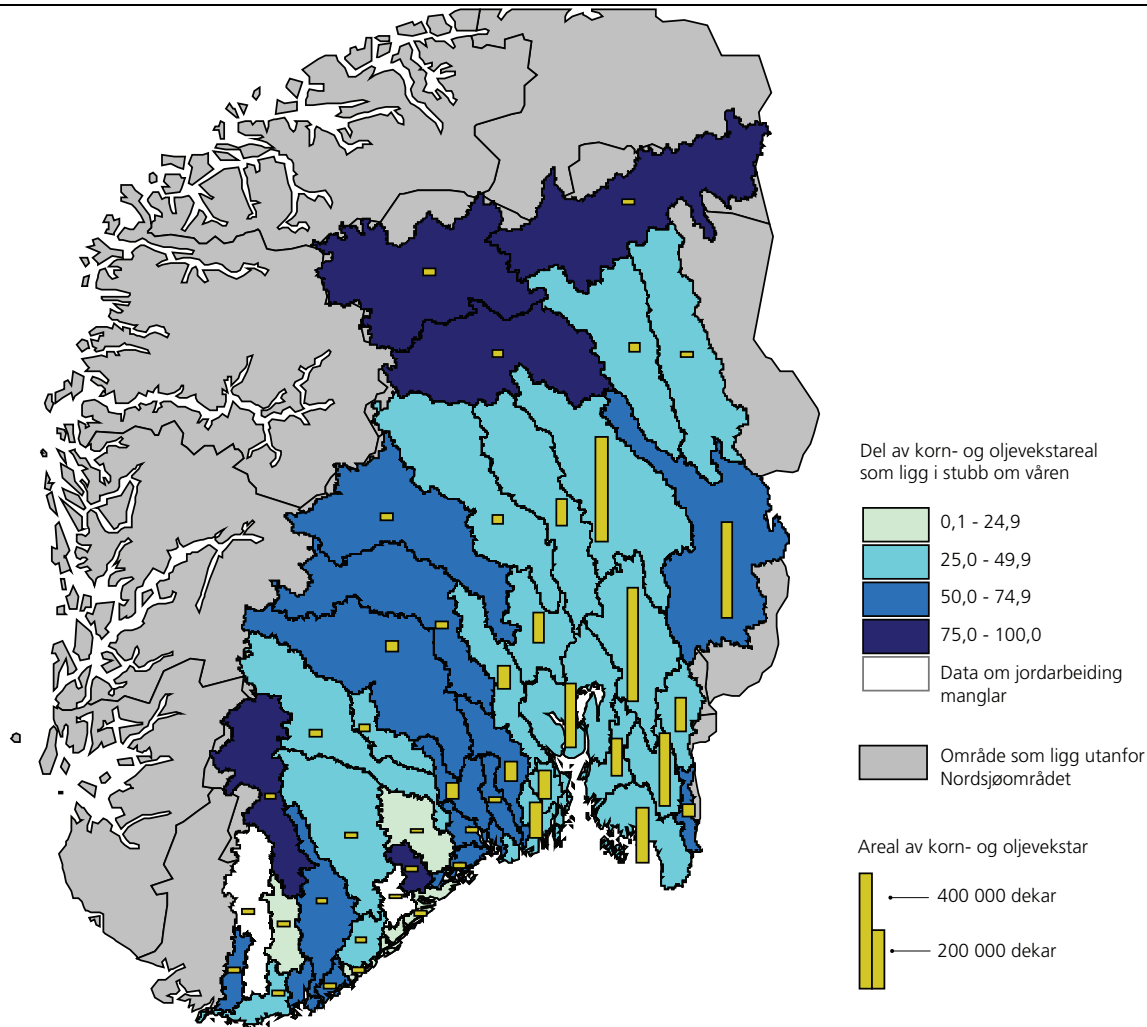
Jordarbeiding i Nordsjøområdet

Storleiken på areal med korn- og oljevekstar i resipientområdet er samanstillt med praksis for jordarbeiding i figur 3.6. Det er til dels store variasjonar i jordarbeidingspraksis mellom dei ulike områda. Det kan sjå ut som at haustpløying er meir utbreidd på flatbygdene langs Oslofjorden, Mjøsa og i Sør-Hedmark, medan korndyrkarane i indre strøk av Oppland, Hedmark, Buskerud og langs Sørlandskysten i større grad gjer arbeidet om våren. Ei forklaring på dette kan nok vere at bruka på flatbygdene jamt over er mykje større enn i indre strøk, og at gardbrukarane derfor er avhengige av å gjere unna meir av jordarbeidinga på hausten for å unngå tidsnaud på vårparten. Haustharving og direktesåing blir praktisert på ein forholdsvis liten del av korn- og oljevekstareala i enkelte område.

Fangvekstar og grasdekte vassvegar

I tillegg til å gi støtte til endra jordarbeiding yter landbruksstyresmaktene støtte til etablering av fangvekstar og grasdekte vassvegar. Frå 1999/00 til 2001/02 auka arealet med fangvekstar med så mykje som 715 prosent, og nådde eit nivå på 351 300 dekar. I 2003/04 registrerte ein for første gong ein reduksjon i arealet med fangvekstar. Det blei da dyrka fangvekstar på 249 300 dekar, som tilsvare ein reduksjon på 29 prosent frå året før. I 2004/05 blei arealet av fangvekstar ytterlegare redusert med 10 prosent til 225 000 dekar. I 2005 utgjorde areal tilsådd med fangvekstar 117 000 dekar. Nord-Trøndelag har ingen tilskotsordningar for fangvekstar i 2005. I 2004 hadde fylket 36 500 dekar tilsådd med fangvekstar. Nedgangen i areal med fangvekstar dei tre siste åra har vore størst i Akershus/Oslo og Rogaland. Dette var og fylka kor det blei dyrka mest fangvekstar i høve til kornarealet i 2002/03. I sårbart område for fosfor utgjorde areal med fangvekstar i 2005 3,7 prosent av kornarealet, medan tilsvarende tal for sårbart område for nitrogen var 5,0 prosent (figur 3.8). For heile landet var prosenten 3,5. I "toppåret" 2002 var 10,6 prosent av kornareal tilsådd med fangvekstar.

Figur 3.6 Jordarbeiding i resipientområda som inngår i Nordsjøområdet/sårbart område for fosfor. 2005*

Kartdata: Statens kartverk og Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE).
 Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Statens landbruksforvaltning

Tabell 3.1. Satsar for tilskot til endra jordarbeiding m.m. Kroner per dekar. 2004/05

Jordarbeiding	Erosjonsklasse	Kr/dekar
Areal utan jordarbeiding om hausten	Liten erosjonsrisiko	40
	Middels erosjonsrisiko	60
	Stor erosjonsrisiko	110
	Svært stor erosjonsrisiko	140
Lett haustharving	Alle klassar	30
Direktesådd haustkorn	Alle klassar	40
Haustkorn, sådd etter lett haustharving	Alle klassar	30
Fangvekstar	For Østfold, Oslo og Akershus, Hedmark og delar av Oppland	110
	For resten av landet	70
	Grasdekte vassvegar/striper	Alle klassar

Utbetalt tilskot til endra jordarbeiding, fangvekstar og grasdekte vassvegar

Frå hausten 1991 er det gjeve særskilt økonomisk støtte til jordbruksbedrifter som ikkje gjennomfører jordarbeiding om hausten på erosjonsutsett korn- og oljevekstareal, til open åker sådd med fangvekstar og til areal med grasdekte vassvegar. Tabell 3.1 viser

beløpsatsane for 2004. Innføring av regionale miljøprogram frå 2005 har ført til at satsane for same tiltak kan variere sterkt frå fylke til fylke.

Tilskotsordninga for endra jordarbeiding blei innført i 1993 med et utbetalt tilskot på 93 mill. kroner i 1994. Auken i utbetaling var særst stor frå 2000/01 til 2001/02 da det blei utbetalt 25,1 millionar, eller 18,9 prosent, meir enn året før. Ordninga med endra jordarbeiding var så populær i 2001/02 at omsøkt beløp oversteig det beløpet som var avsett til ordninga. Alle arealsatsar måtte reduserast med 10 kroner per dekar. Totalt blei det i 2004/05 utbetalt 150,7 millionar kroner, inkludert tal for Hedmark som var prøvetylke for Regionale miljøprogram. Utbetalte tilskott frå RMP for 2005/06 utgjer i alt 156,3 mill. kroner for tiltak gruppert under hovuo-området "Avrenning til vassdrag". Tabell 3.2 viser tilskot og aktivitetsdata (dekar/meter) fordelt på enkeltordningar.

Tabell 3.2. Aktivitets- og tilskotsdata for hovudområdet "Avrenning til vassdrag". 2005/06

Ordning	Aktivitetsdata	Tilskot, mill kroner
Ingen jordarbeiding/stubbåker	1 393 324 daa	123,6
Direkte sådd haustkorn	5 674 daa	0,4
Lett haustharving	177 150 daa	7,6
Haustkorn etter lett harving	38 619 daa	3,2
Fangvekstar	117 286 daa	9,7
Grasdekte vassvegar	1 662 daa	1,0
Grasdekte vassvegar	92 925 meter	0,6
Buffer- og vegetasjonssonar	3 122 daa	2,5
Diverse	130 828 daa	7,7
I alt		156,3

Kjelde: Statens landbruksforvaltning

Utbetalt tilskot til dyrking av fangvekstar har gått ned frå 37,7 millionar i 2001/02 til 9,7 mill. kroner i 2005/06. For grasdekte vassvegar blei det i 2004/05 utbetalt et tilskot på 2,2 mill. kroner. For 2005/06 er dette delt på to typar tiltak avhengig av fylke. Østfold, Akershus og Telemark har innført eit arealtilskot til vassvegar, medan andre fylke utbetalar tilskot etter meter med vassvegar. Totalt er tilskotet i 2005/06 1,7 mill. kroner. I 2005/06 er det og utbetalt 2,5 mill kroner i tilskot til buffer- og vegetasjonssonar.

Fangdammar og våtmarker

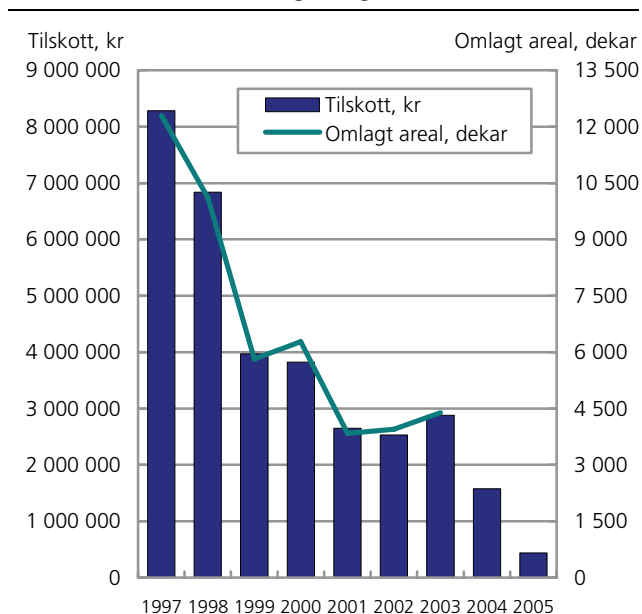
Bygging av fangdammar og våtmarker er eit økologisk reinsetiltak for å redusere erosjon og avrenning av næringsstoff ved hjelp av naturen sin eigen evne til sjølvreinsing.

Frå ordninga starta i 1994 var det ein gradvis auke i talet på nye fangdammar. Auken var spesielt stor frå 2000 til 2002 da talet på nye dammar auka frå 39 til 100. Dei to siste åra er det bygd nokre færre fangdammar. I alt blei det bygd 71 nye fangdammar i 2004, med eit tilskotsbeløp på 5,97 millionar kroner. Tilsvarende tal for 2005 er 67 nye fangdammar og 5,7 mill kroner i tilskot (figur 3.9).

Når det gjeld bygging av fangdammar og våtmarker er det fylka Rogaland, Østfold og Akershus/Oslo som utmerkar seg. I perioden 1999-2005 er det bygd 160 nye fangdammar i Rogaland, som tilsvarar 36 prosent av alle fangdammar som er bygd i perioden. I same periode er det bygd 102 fangdammar i Østfold, medan 66 er bygd i Akershus/Oslo.

Miljøretta omlegging i kornområde

Føremålet med miljøretta omlegging i kornområde er å redusere erosjon i utsette område. Målet med ordninga er å få ei varig omlegging frå korn/open åker til gras på areal med stor erosjonsrisiko.

Figur 3.7. Miljøretta omlegging i kornområde. 1997-2005. Tilskot i kroner og omlagt areal med tilskot i dekar

Kjelde: Statens landbruksforvaltning.

I perioden 1997-2003 var dette ei eiga tilskotsordning, men den blei frå 2004 innlemma i ordninga tilskot til Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL). Totalt blei det utbetalt nær 31 millionar kroner til omlegging av 46 700 dekar i perioden 1997-2003. Omleggingsaktiviteten var størst dei første åra etter at tilskotsordninga blei etablert (sjå figur 3.7). I 2004 blei det utbetalt 1,6 millionar kroner til miljøretta omlegging i kornområde gjennom SMIL, i 2005 0,44 millionar kroner. Arealomfanget blei ikkje registrert i 2004 og 2005.

Erosjonsrisiko

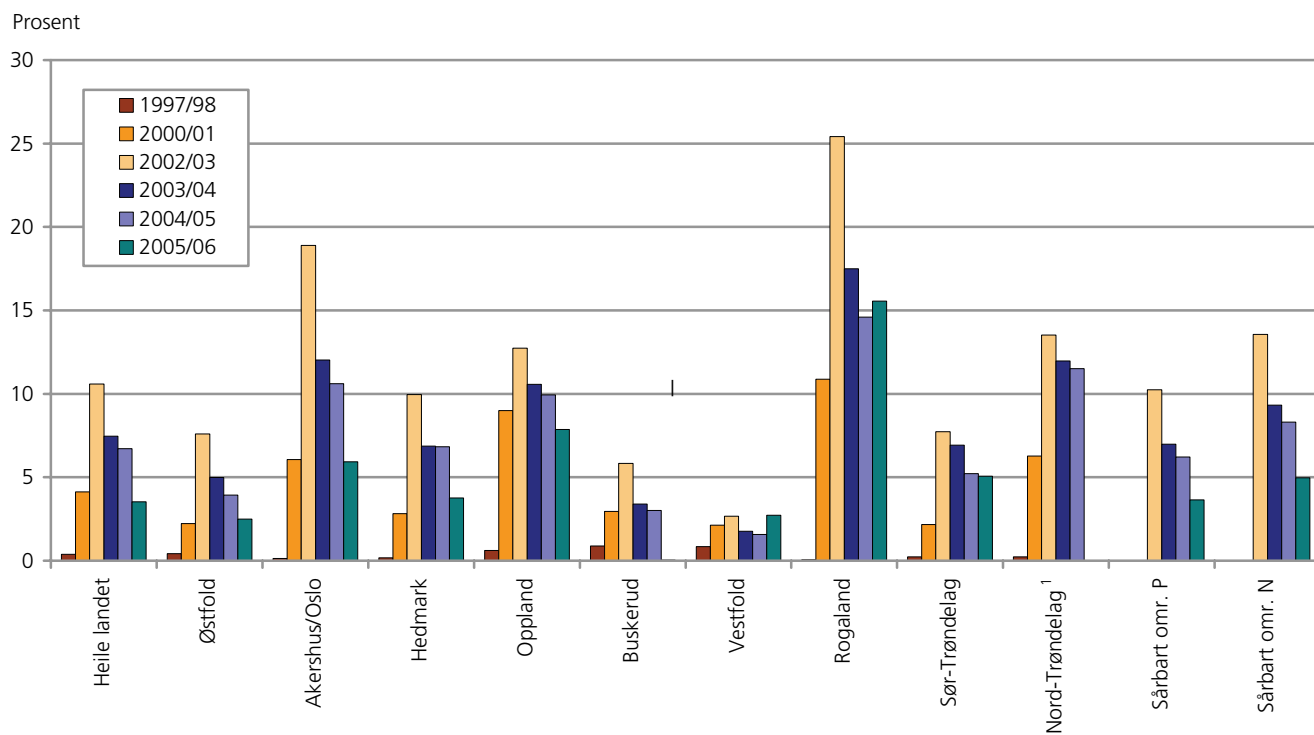
Norsk institutt for jord- og skogkartlegging (NIJOS) har klassifisert jordbruksarealet etter erosjonsrisiko på om lag 47 prosent av jordbruksarealet (sjå vedleggstabell 4). Totalareal for dei ulike erosjonsklassane i kvart fylke er berekna.

Risikoen for erosjon er delt inn i fire klassar:

1. Liten (jordtap <50 kg/daa og år)
2. Middels (jordtap 50-199 kg/daa og år)
3. Stor (jordtap 200-800 kg/daa og år)
4. Svært stor (jordtap >800 kg/daa og år)

Det kartlagde arealet utgjorde per 2004 4,1 millionar dekar. Omfanget av kartlagt areal varierer frå 0,5 prosent i Sogn- og Fjordane til 100 prosent i Vestfold og i Akershus/Oslo. På 898 300 dekar, som tilsvarar 22 prosent av det kartlagde arealet, er erosjonsrisikoen klassifisert som stor eller svært stor. Det er viktig å merkje seg at det kartlagde arealet ikkje nødvendigvis er representativt for det totale arealet i fylka, sidan NIJOS først og fremst har konsentrert seg om å kartlegge dei mest erosjonsutsette områda først.

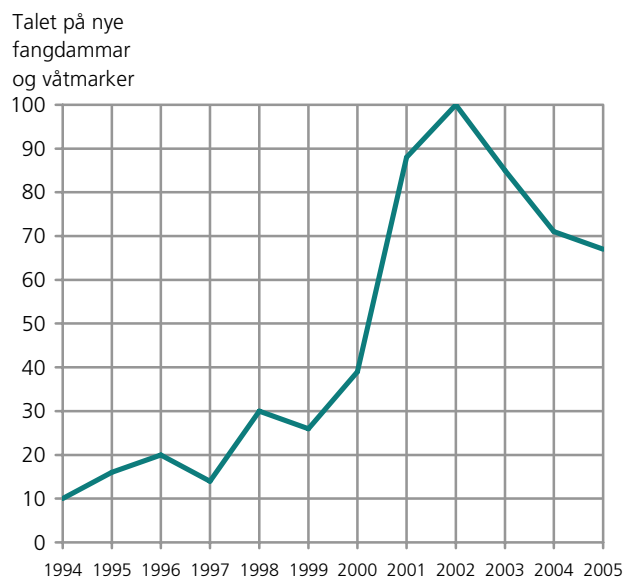
Figur 3.8. Del av korn- og oljevekstareal med fangvekstar. Heile landet, utvalde fylke og sårbare område. 1997/98, 2000/01, 2002/03-2005/06. Prosent

¹Nord-Trøndelag hadde ikkje tilskotsordning for fangsvekstar i 2005.

Kjelde: Statens landbruksforvaltning.

Figur 3.9. Talet på nye fangdammar og våtmarker med tilskot. Heile landet. 1994-2005

Kjelde: Statens landbruksforvaltning.

4. Gjødsel

Praksis rundt lagring og bruk av husdyrgjødsel har mykje å seie for miljøpåverkinga. Handtering av husdyrgjødsel og bruk av handelsgjødslar blir mellom anna omtala i to av Regjeringas miljøvernpolitiske resultat-område (Stortingsmelding nr. 21 (2004-2005)):

Nasjonale resultatmål

Overgjødslar og forureining

- Utsleppa av næringsakta fosfor og nitrogen til eutrofipåverka delar av Nordsjøen skal vere reduserte med om lag 50 prosent for baa stofftypane innan 2005, rekna frå 1985.

Med bakgrunn i kostnadseffektivitet for landet sett under eit, er delmåla for reduksjon av næringsstoff i frå landbruket satt til 44 og 38 prosent for hendingvis nitrogen og fosfor.

Klimaendringar, luftforureining og støy

- Utsleppa av ammoniak (NH₃-utsleppa) til luft skal maksimalt vere 23 000 tonn f.o.m. 2010.

Tiltak

(Landbruksdepartementets miljøhandlingsplan 2001-2004)

Overgjødslar og forureining

- Tiltak 1 "Stimulere til at miljøplanar for dei einskilde bruk medverkar til auka kunnskap og bevisstgjerung om hav- og vassforureining hjå den einskilde bonde".
- Tiltak 2 "Sette i verk informasjonstiltak for betre handtering av husdyrgjødsel, noko som skal medverke til å redusere avrenning og tap av næringsstoff".
- Tiltak 3 "Auke satsinga på samordna tiltak for heile nedbørsfelt særleg retta mot forureina vassdrag".

Klimaendringar, lokal luftforureining og støy

- Tiltak 1 "Medverke til betre informasjon om gode lagrings- og spreieteknikkar av husdyrgjødsel".

Det er berekna at jordbruket står for om lag 95 prosent av ammoniakutsleppa i Noreg. Utsleppa frå jordbruket stammer i hovudsak frå handels- og husdyrgjødsel og ammoniakbehandling av halm. Utsleppa frå husdyr er sterkt knytte til talet på husdyr og skjer frå husdyrrom,

frå lager for husdyrgjødsel og frå jorder der husdyrgjødsel blir spreidd. Utslepp skjer og når dyr er på beite.

Utslepp av metan kjem frå husdyr og frå handels- og husdyrgjødsel. Landbruket står for om lag 39 prosent av dei norske metanutslappa.

4.1. Handelsgjødslar

Tiltaksindikatorane for bruk av handelsgjødslar er:

- Total omsetnad av handelsgjødslar (nitrogen (N) og fosfor (P))
- Mengd handelsgjødslar (N og P) per dekar til korn- og oljevekstar og til fulldyrka eng

Betre tilpassing av gjødslinga til næringsbehovet hos plantane er eit effektivt verkemiddel for å redusere forureininga frå jordbruket. Kvart år blir det satsa monalege ressursar i dette arbeidet gjennom utarbeiding av gjødslingsplanar, prognosar for N-behov i vekstsesongen osv. Ved bruken av delt gjødsling til korn og oljevekstar vil ein lettare kunne tilpasse gjødslinga til avlingsnivået det enkelte året. Kva som er optimal gjødsling til korn/oljevekstar og til fulldyrka eng vil variere alt etter avlingsnivå og dei naturlege tilhøva i dyrkingsområdet.

Det finst per i dag ingen gode statistiske kjelder for gjødslingspraksis til vekstar som poteter, grønnsaker mfl.

Datakjelder og metodar

Informasjon om bruk av handelsgjødslar (kg nitrogen og fosfor per dekar) og arealet av korn- og oljevekstar til mogning blir henta frå Landbruksundersøkinga (tidlegare Utvalsteljing for landbruket).

Informasjon om bruken av handelsgjødslar til fulldyrka eng blir og henta frå Landbruksundersøkinga, medan areal av fulldyrka eng på utvalsteljingsbruka blir henta frå søknad om produksjonstilskot per 31. juli det aktuelle året. Informasjon om bruk av nitrogen og fosfor i handelsgjødslar finst på utvalsteljing for landbruket frå og med teljinga i 1990. Dei rapporterte opplysningane gjeld for gjødsling gitt i kilo nitrogen og fosfor per dekar til korn og fulldyrka eng året før teljingsåret, og blir ved vidare berekningar samanstilte med arealdata gjeldande for teljingsåret. Data frå utvalsteljinga må "blåsast opp"

med eit sett av faktorar for å få totalforbruk. Tala frå utvalsteljinga er derfor ikkje heilt i samsvar med areal- og husdyrtal frå søknader om produksjonstilskot.

2001/02 er siste året det blei samla inn tal for gjødslingsnivå ved Landbruksundersøkinga. Nivået var særst stabilt dei siste åra det ble samla inn tal. For åra 2003-2005 er derfor nivååta berekna ved å vekte tala for 2001/02 i forhold til ajourførte arealtal for korn og oljevekstar og fulldyrka eng henta frå totalpopulasjonen av jordbruksbedrifter.

Mattilsynet gir årleg ut statistikk for omsett mengd handelsgjødsla av ulike gjødselslag. Noko av den omsette handelsgjødsla blir brukt i andre sektorar enn jord- og hagebruk. Budsjettnemda for jordbruket har berekna at forbruket av handelsgjødsla utanom jord- og skogbruk utgjer ca. 3 prosent av totalt forbruk. Frå 1. januar 2000 blei miljøavgiftene på handelsgjødsla fjerna, og prisen på gjødsla redusert med om lag 16 prosent. For 1999 utgjorde miljøavgiftene totalt 158,4 mill. kr. Endringane i avgifter og prisar kan ha påverka omsetningstala for 1998/99 og 1999/00.

Resultat

Omsetnad av handelsgjødsla

Det var ein nedgang i omsetnaden av handelsgjødsla frå 1979/80 til 2000/01. Nedgangen fordel seg svært ulikt mellom nitrogen og fosfor med høvesvis 9 prosent og 57 prosent reduksjon i perioden 1979/80 - 2000/01. I perioden 2002/03 - 2004/05 har det vore ein svak auke i omsetnaden av handelsgjødsla, men omsetnaden ligg framleis under nivået på 1990-talet.

Omsetnaden av nitrogen auka noko i perioden 1993/94-1996/97, til nærare 113 000 tonn. I 2000/01 var omsetnaden redusert til 100 600 tonn. Etter 2000/01 har omsetnaden auka, og i alt blei det omsett 106 900 tonn i 2004/05. Dette er ein auke på 1,7 prosent frå året før.

I 2000/01 blei det omsett 12 400 tonn fosfor, og dette er den lågaste omsetnaden av fosfor som er registrert sia 1949/50. Etter 2000/01 har det vore ein stabil omsetnad av fosfor. I 2004/05 blei det omsett 12 700 tonn fosfor, ein reduksjon på 1 prosent frå året før.

Forbruk av handelsgjødsla nitrogen (N) til korn- og oljevekstar og fulldyrka eng

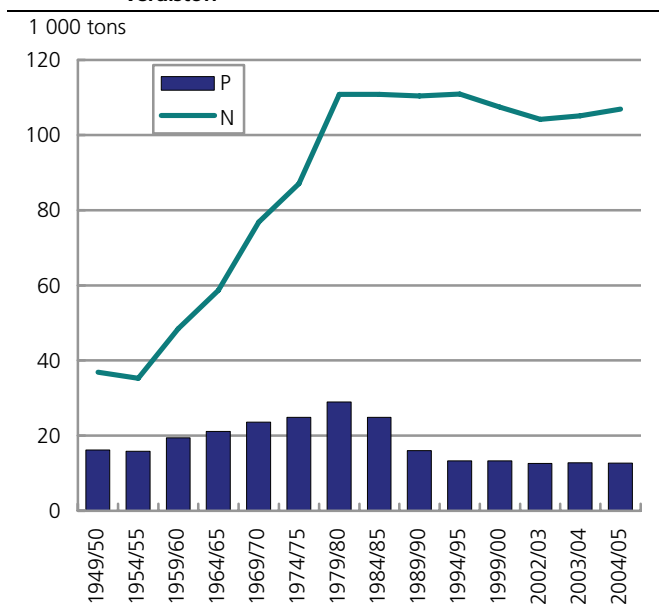
Figur 4.2 viser at det på landsbasis har vore ein auke i bruken av nitrogen i handelsgjødsla per dekar til korn- og oljevekstar i perioden 1989/90-1995/96, men nivået seinare viser ein svak nedgåande tendens. I 1995/96 blei det i gjennomsnitt tilført 11,2 kg handelsgjødsla nitrogen per dekar korn- og oljevekstar. Tilsvarende tal for 2004/05 var 10,9 kg.

For fulldyrka eng var gjødslingsnivået relativt stabilt fram til 1998/99. Frå 1998/99 til 1999/00 blei det registrert ein nedgang frå 13,5 til 13,0 kg handels-

gjødsla nitrogen per dekar fulldyrka eng, som og har vore nivået dei siste åra.

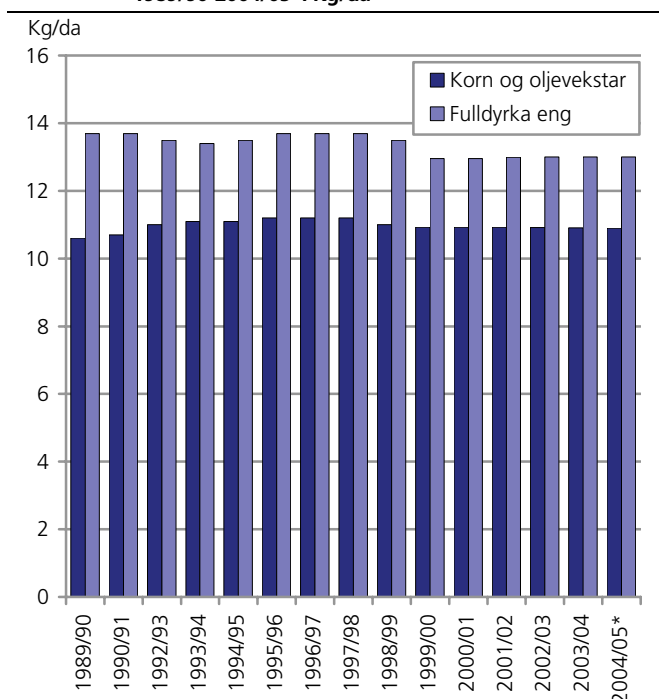
For handelsgjødsla til korn og fulldyrka eng er det rekna ut ei mengd nitrogen som for heile landet utgjer 93 prosent av total mengd omsett nitrogen i 2003/04. Dette kan forklarast med at berekna mengd handelsgjødsla ikkje omfattar gjødsla spreidd på innmarksbeite og areal med grønfor og silovekstar, potet og grøn-saker, og at ikkje all omsett handelsgjødsla blir spreidd på jord- og hagebruksareal.

Figur 4.1. Omsett mengd nitrogen (N) og fosfor (P) i handelsgjødsla. Heile landet. 1949/50-2004/05. 1 000 tonn verdstoff

Kjelde: Mattilsynet.

Figur 4.2. Forbruk av nitrogen (N) i handelsgjødsla per dekar korn- og oljevekstareal og fulldyrka eng. Heile landet. 1989/90-2004/05*. Kg/da

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

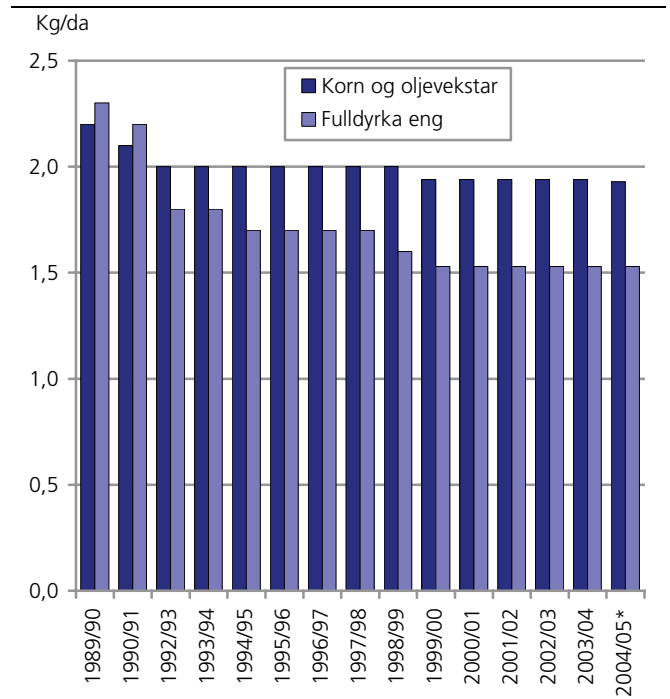

Handelsgjødsel fosfor (P) til korn- og oljevekstar og fulldyrka eng

Figur 4.3 viser at det for heile landet var ein klar nedgang i bruken av fosfor i handelsgjødsel per dekar til korn og oljevekstar fram til 1992/93. I heile perioden 1993/94-1998/99 har gjødslingsnivået heldt seg stabilt på omlag 2 kg per dekar, mens det sia er redusert til 1,9 kg per dekar. For fulldyrka eng blei forbruket kraftig redusert fram til 1994/95, men låg fram til 1999/00 over lag på 1,7 kg fosfor per dekar. Sia har gjødselmengda lege på 1,5 kg fosfor per dekar.

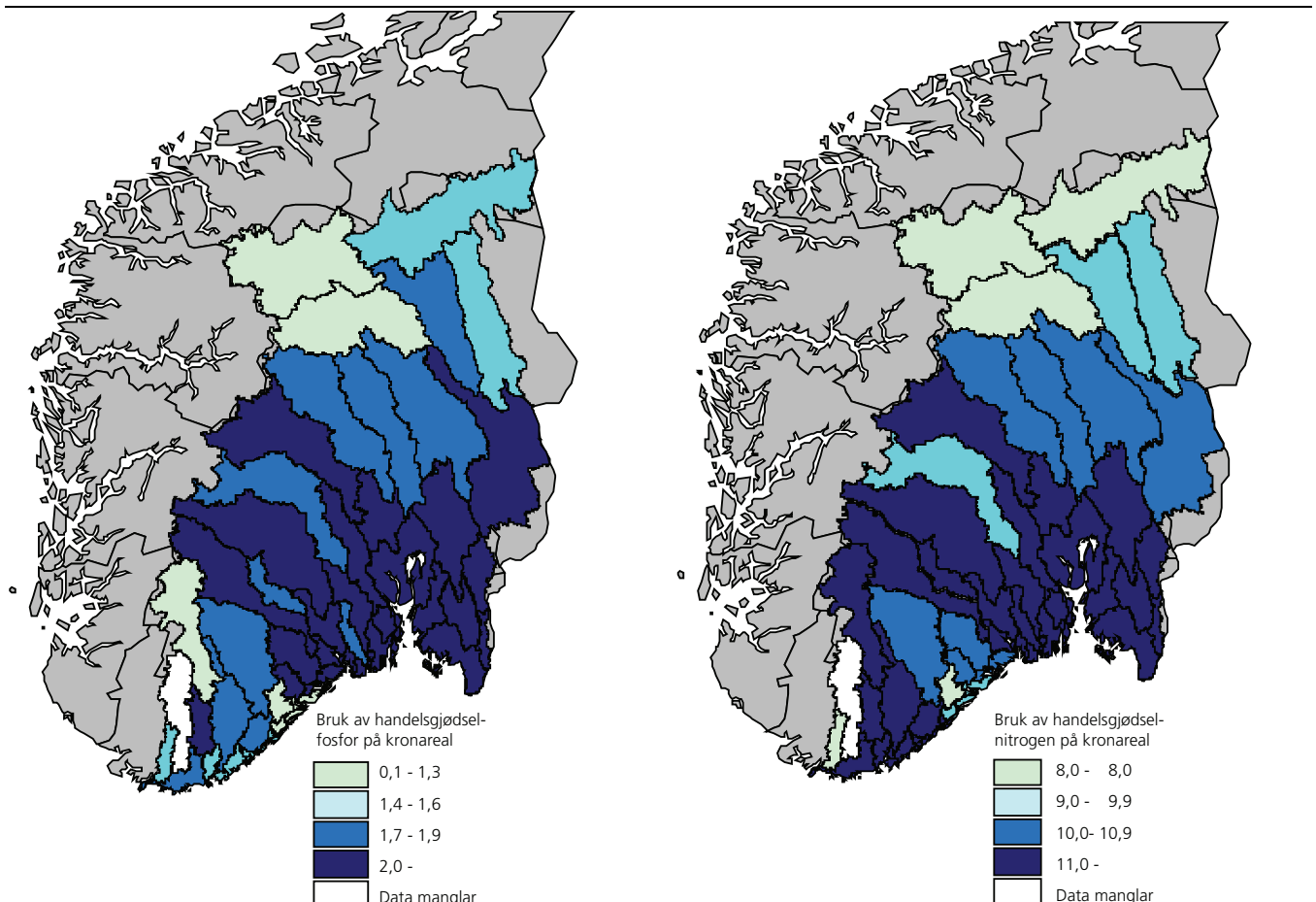
Utrekna mengd fosfor i handelsgjødsel til korn og fulldyrka eng er 9 prosent høgare enn omsett mengd fosfor i handelsgjødsel i 2004/05. Den faktiske forskjellen er truleg noko større sidan dei berekna tala berre omfattar areal med korn- og oljevekstar og fulldyrka eng. Ved teljingane skal oppgåvegivarane gje berre eitt tal for kilo fosfor i handelsgjødsel brukt per dekar til korn og oljevekstar og eitt tal per dekar til fulldyrka eng. Ein vil tru at gjødslinga i praksis vil variere og at svært få nyttar same mengd gjødsel på alt areal. På bakgrunn av dette må det understrekast at mengdene av nitrogen og fosfor i handelsgjødsel som er utrekna frå teljingane først og fremst er nyttige for å vise regionale forskjellar og utvikling over tid.

Figur 4.3. Forbruk av fosfor (P) i handelsgjødsel per dekar korn- og oljevekstareal og fulldyrka eng. Heile landet. 1989/90-2004/05*. Kg/da

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.4. Gjennomsnittleg mengd fosfor (venstre kart) og nitrogen (høgre kart) per dekar korn og oljevekstareal etter resipientområder. 2005*. Kg/da

Kartdata: Statens kartverk og Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE).

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

4.2. Husdyrgjødsel

Betere utnytting av husdyrgjødsel vil redusere tap av næringsstoff frå gjødsel. Næringsinnhaldet i husdyrgjødsel vil avhenge av mellom anna føring, lagringsmetode for husdyrgjødsel og korleis gjødsel blir spreidd. Berekningane av nitrogen- og fosforinnhald i husdyrgjødsel er gjort i samsvar med talet for dei ulike dyreslaga i dei einssilde åra.

Husdyrproduksjonen er geografisk skeivt fordelt. Dette medfører at forholdet mellom gjødselmengd og tilgjengeleg spreieareal varierer mellom dei ulike regionane.

Datakjelder og metodar

Informasjon om talet på jordbruksbedrifter med husdyr, talet på husdyr, husdyrgjødselmengder, talet på gjødseldyreiningar og areal på jordbruksbedrifter med husdyr, er henta frå totalpopulasjonen for jordbruket som bereknast av Statistisk sentralbyrå. Opplysningar om areal som er gjødsel, mengd gjødsel på dei ulike arealgruppene samt når det blei gjødsel er mellom anna henta frå ei spesialundersøking om bruk av husdyrgjødsel i 2000. Omrekningsfaktorane som blir nytta ved utrekning av husdyrgjødselmengder og gjødseldyreiningar er vist i kapittel 2. Datakjelder og definisjonar.

Talet på husdyr som ligg til grunn for ulike utrekningar i denne rapporten, er gjennomsnittet av oppgaver over jordbruksbedriftene si besetning per 31. juli og 31. desember same år. For slaktegris, slaktekylling, kalkun, and og gås nyttar ein tal for dyr som er slakta/selde i løpet av eit år.

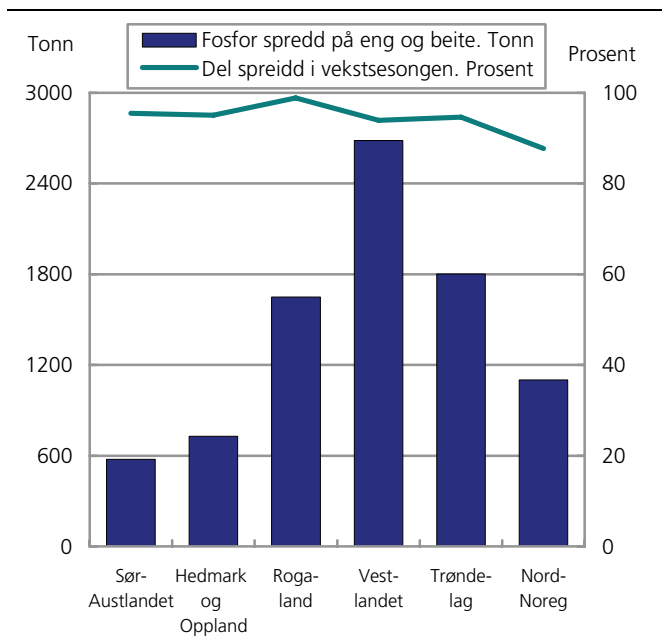
Resultat

Det er store regionale forskjellar når det gjeld mengd husdyrgjødsel og tilgjengeleg spreieareal. Dei største gjødselmengdene finst i husdyrfylke som Oppland og Hedmark og fylka frå Rogaland til Nordland (figur 4.8). For heile landet har mengd fosfor og nitrogen i husdyrgjødsel endra seg lite sia 1990-talet. Berekningar for 2004/05 viser at det blei spreidd 12 140 tonn fosfor og 34 992 tonn effektivt nitrogen frå husdyrgjødsel (figur 4.9 og 4.10).

Ei spesialundersøking om bruk av husdyrgjødsel (Gundersen og Rognstad 2001) viser at 31 prosent av fosforet i husdyrgjødsel blei spreidd på open åker, medan 69 prosent blei spreidd på eng og beite i 2000 (figur 4.5 og 4.6). Størparten av husdyrgjødsel blei spreidd under vekstsesongen (frå våronnstart til 1. september). Av husdyrgjødsel som blei spreidd på eng og beite, blei 94 prosent tilført i vekstsesongen. Tilsvarende tal for open åker var 78 prosent.

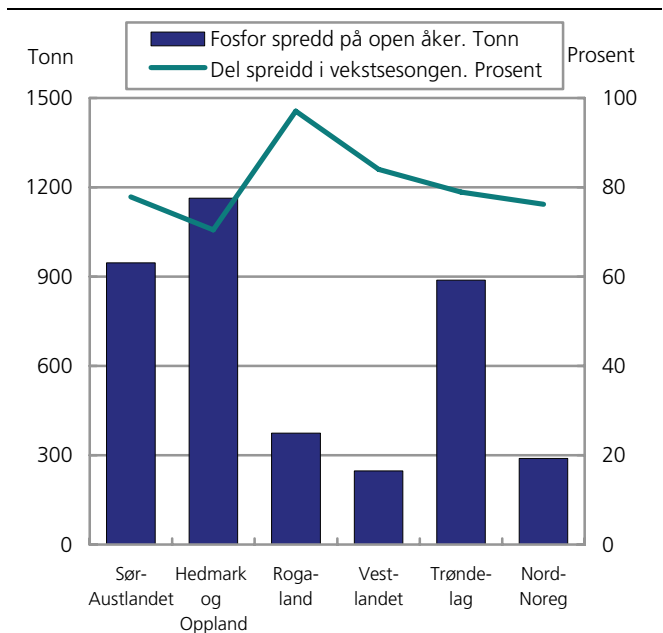
Sjå SSB rapport 2001/39 for resultat frå ei spesialundersøking om lagring og bruk av husdyrgjødsel.

Figur 4.5. Mengd fosfor i husdyrgjødsel spreidd på eng og beite, og del av gjødsel spreidd i vekstsesongen. Region. 2000

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.6. Mengd fosfor i husdyrgjødsel spreidd på open åker, og del av gjødsel spreidd i vekstsesongen. Region. 2000

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

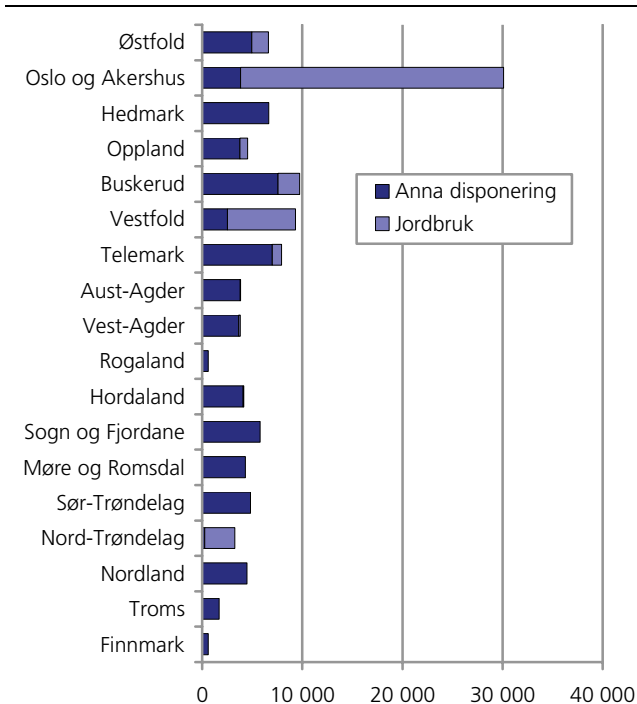
4.3 Avløpsslam

Slam er eit restprodukt frå reinseprosessen ved avløpsreinseanlegga. Avløpsslammet inneheld både organisk materiale og plantenæringsstoff, noko som gjer at det kan brukast som gjødsel/jordforbetningsmiddel på jordbruks- og grøntareal.

Datakjelder og metodar

Informasjon om avløpsslam er samla inn ved KOSTRA-rapporteringa direkte frå kommunane.

Figur 4.7 Mengd avløpslam disponert til jordbruksføremål og anna disponering¹. Fylke. 2004. Tonn tørrstoff

¹ Figuren viser kor store slammengder som er disponert i dei ulike fylka, men slammet treng ikkje nødvendigvis å vere produsert i det same fylket som det blei disponert.

Kjelde: Avløpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Resultat

For 2004 rapporterte kommunane at 112 000 tonn slamtørrstoff blei disponert til ulike føremål. Sidan nokre kommunar ikkje har oversikt over slutt-disponeringa av slam, og dermed ikkje har rapportert tal, må desse tala sjåast på som eit minimum. For 2004 utgjorde dei rapporterte slammengdene disponert til jordbruksføremål om lag 42 000 tonn, eller 37 prosent av total disponert slammengd. Nordsjøfylka (fylka 01 Østfold - 10 Vest-Agder) stod for nærare 93 prosent av alt slammet som blei rapportert disponert til jordbruksføremål (figur 4.7 og vedleggstabell 9).

Samansetjing av slammet frå avløpsreinsanlegga varierer mykje frå anlegg til anlegg, dels også frå år til år. Type avløpsvatn som blir leia inn på anlegget, samt reinse- og slambehandlingsmetode er avgjerande faktorar for innhaldet av tungmetall og næringsstoff i slammet. Innhaldet av tungmetall i avløpslam som vart disponert i 2004 er vist i tabell 4.1.

4.4. Berekna gjødselmengd totalt

Summen av handelsgjødsel, husdyrgjødsel, kjøttbeinmjøl og slam disponert til jordbruksføremål uttrykker tiltaksindikatoren total gjødselmengd tilført jordbruket. Med tanke på avrenning av næringsstoff frå jordbruksareal, er utrekningar av totale mengder næringsstoff tilført jordbruksarealet særskild viktig.

Tabell 4.1. Innhald av tungmetall i avløpslam. Heile landet. 2004

	Medel-verdi	Maks-verdi ¹	Grense-verdi jordbruk	Grense-verdi grøntareal	Endring i medelverdi 2003-2004
	Milligram per kilo tørrstoff				Prosent
Kadmium (Cd)	0,8	1,3	2	5	-10,3
Krom (Cr)	19,7	37,5	100	150	-15,7
Koppar (Cu)	263,3	361,0	650	1 000	-1,6
Kvikksylv (Hg)	0,8	2,2	3	5	-7,3
Nikkel (Ni)	13,9	25,7	50	80	-0,5
Bly (Pb)	20,4	29,7	80	200	-5,6
Sink (Zn)	324,1	425,5	800	1 500	-0,6

¹ Verdiane er vektta mot mengd avløpslam som er disponert frå dei ulike avløpsanlegga

Kjelde: Avløpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Datakjelder og metodar

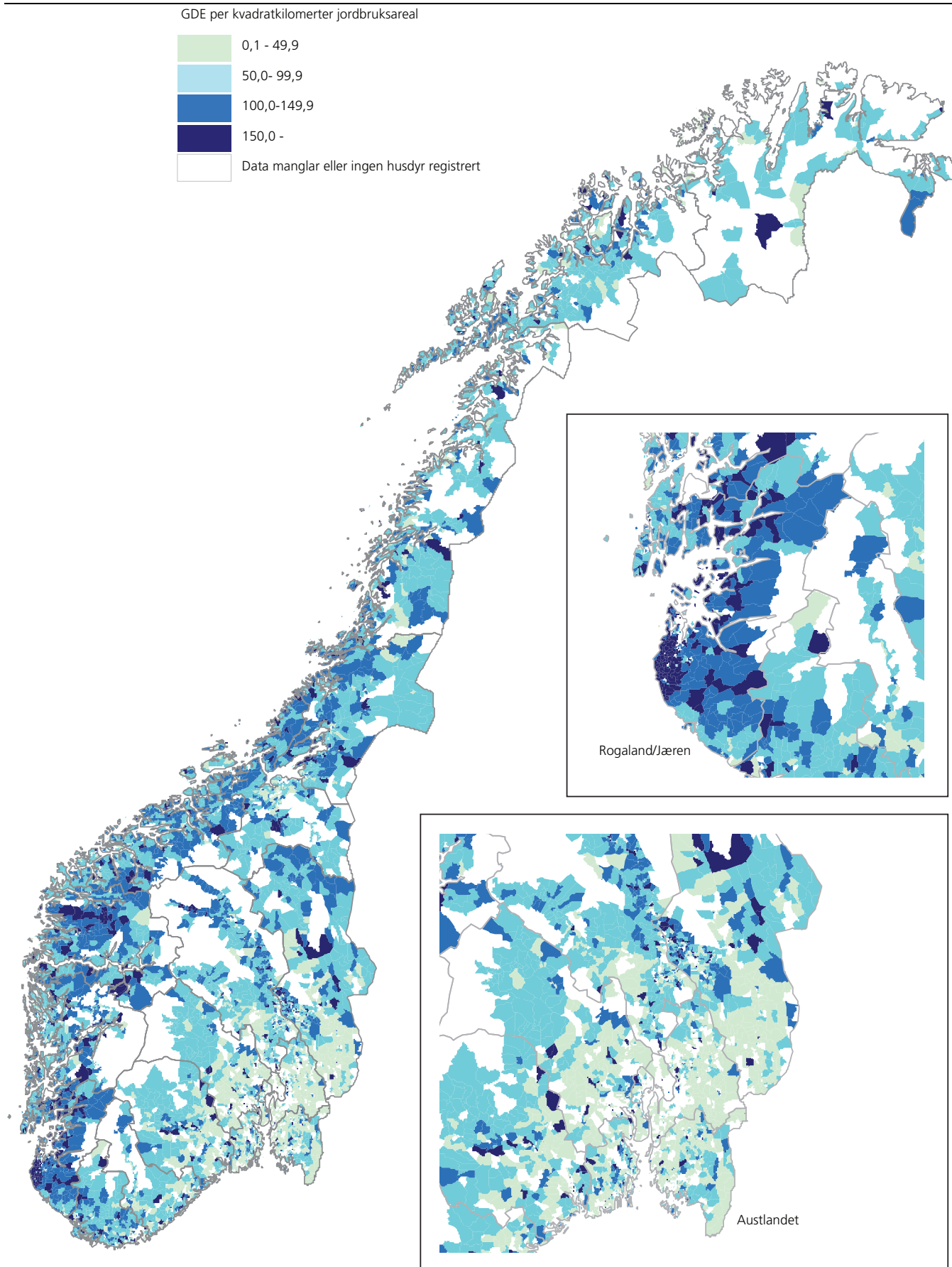
I avsnitta 4.1, 4.2 og 4.3 er det gitt forklaring til datakjelder og metodar for handelsgjødsel, husdyrgjødsel og slam. Data om innrapportert kjøttbeinmjøl som brukast i jordbruket er henta frå Mattilsynet.

Resultat

Figur 4.9 viser summen av omsett mengd nitrogen i handelsgjødsel, og utrekna mengd effektivt nitrogen i husdyrgjødsel og kjøttbeinmjøl for heile landet. I perioden 1990-2000 har den totale mengda av effektivt nitrogen variert lite. Ytterpunktta var 149 200 tonn i 1996/97 og 142 900 tonn to år etter. For 2000/03 blei det berekna ei total mengd på 136 500 tonn nitrogen. Dei siste åra har den totale mengda auka noko, til 141 000 tonn i 2003/04. I tillegg kjem nitrogen i avløpslam, men dette utgjør ein forsvinnande liten del av den totale mengda (i overkant av 250 tonn, eller 0,18 prosent, i 1999). Sjå vedleggstabell 7.

Figur 4.10 viser summen av omsett mengd fosfor i handelsgjødsel, og utrekna mengd fosfor i husdyrgjødsel, avløpslam og kjøttbeinmjøl for heile landet. Frå 1989/90 til 1994/95 blei total mengd fosfor redusert frå om lag 27 700 tonn til 25 100 tonn. Fosfor frå avløpslam er ikkje inkludert i desse tala, da det berre finst tal for perioden etter 1993. Frå 1995/96 til 2001/02 varierte omsett mengd fosfor mellom 25 800 og 27 000 tonn. I 2003/04 er det berekna ei total mengd fosfor på 26 200 tonn, slam og kjøttbeinmjøl inkludert. Slam og kjøttbeinmjøl utgjør ein forholdsvis liten del av dei totale tilførslane av fosfor, henhaldsvis 2,3 og 3,0 prosent i 2003/04. Mesteparten av slammet blir brukt i nærområda til større avløpsreinsanlegg, og kan derfor vere av stor verdi lokalt. Sjå vedleggstabell 8.

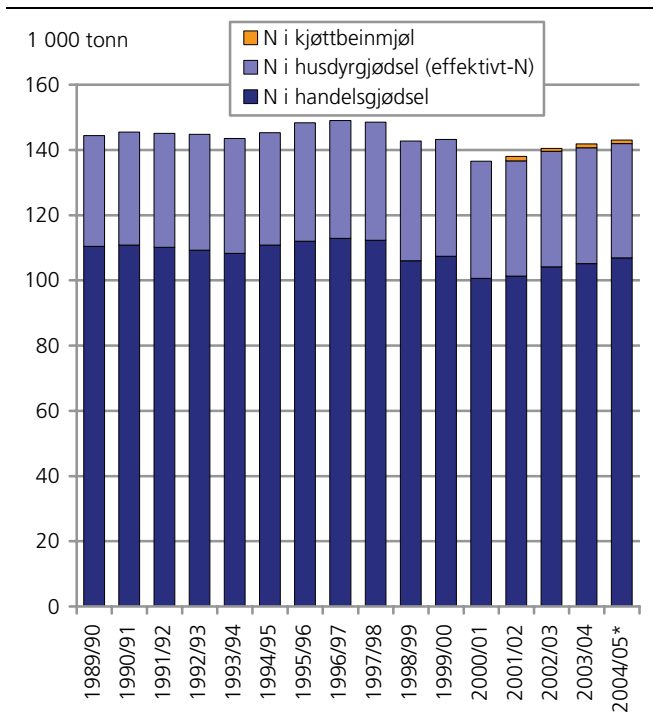
Figur 4.8. Talet på gjødseldyreiningar (GDE) per km² jordbruksareal i drift, etter grunnkrins. 2005*

Kartdata: Statens kartverk.

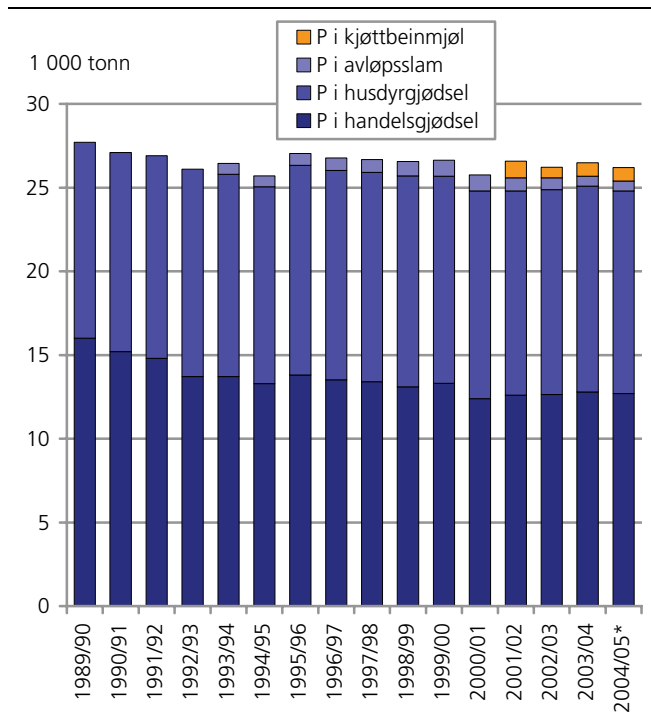
Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.9. Omsett mengd nitrogen i handelsgjødsel og berekna mengd effektivt nitrogen spreidd i husdyrgjødsel og kjøttbeinmjøl. Heile landet. 1989/90-2004/05*. 1 000 tonn

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Mattilsynet.

Figur 4.10. Omsett mengd fosfor i handelsgjødsel, berekna mengd fosfor spreidd i husdyrgjødsel og i kjøttbeinmjøl, og berekna mengd fosfor i slam disponert til jordbruksføremål. Heile landet. 1989/90-2004/05*. 1 000 tonn

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Mattilsynet.

5. Bruk av plantevernmidde

I Stortingsmelding nr. 21 (2004-2005) er bruk av plantevernmidde omtala i eit av dei miljøvernpolitiske resultatområda:

Nasjonale resultatmål

Helse- og miljøfarlege kjemikalier

- Utslepp og bruk av kjemikalier som utgjer ein alvorleg trussel mot helse og miljø skal kontinuerleg reduserast med føremål om å stanse utsleppa innan ein generasjon (25 år, dvs. innan 2020).
- Risiko for at utslepp og bruk av kjemikalier valdar skade på helse og miljø skal reduserast vesentleg.

Tiltak

(Landbruksdepartementets miljøhandlingsplan 2002-2004)

Helse- og miljøfarlege kjemikalier

- Tiltak 1 "Utvikle statistikk, målemetodar og indikatorar som kan brukast til å beskrive utviklinga helse- og miljørisiko ved bruk av plantevernmidde".
- Tiltak 2 "Utvikle godkjeningsordninga for plantevernmidde vidare med omsyn til helse og miljø".
- Tiltak 3 "Føre vidare og styrke arbeidet med kompetanseheving hos brukarane av plantevernmidde".
- Tiltak 4 "Optimalisere rammevilkåra for redusert risiko ved bruk av plantevernmidde gjennom alternative metodar, godt sprøyteutstyr og prognosevarsling".
- Tiltak 5 "Programma for overvaking av plantevernmidde i næringsmidde og i miljøet førast vidare og styrkast".
- Tiltak 6 "Intensivere FoU som grunnlag for utvikling av alternative metodar og tiltak som kan redusere behovet for kjemiske plantevernmidde".
- Tiltak 7 "Vurdere nivået på miljøavgifta på plantevernmidde i årlege budsjettforslag, med sikte på å utløyse nødvendige miljøeffektar".

Som følge av Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidde (1998-2002) blei det sett i verk ei rekkje tiltak for å redusere miljøbelastninga ved bruk av plantevernmidde. Det gjeld blant anna krav om føring av sprøytejournal, funksjonstesting av sprøyteutstyr, prognosevarsling og autorisasjon av

forhandlarar og brukarar. Desse tiltaka med fleire blir vidareført i den nye handlingsplanen for perioden 2004-2008. I planen for 2004-2008 er det satt som mål å redusere risikoen ved bruk av plantevernmidde med 25 prosent i planperioden.

Eit viktig steg for å nå dei nasjonale måla er substitusjonsprinsippet. Mattilsynet har heimel for å nekte ny godkjenning av allereie godkjente preparat, dersom det kjem nye og betre preparat med mindre skaderisiko på marknaden. Substitusjonsprinsippet har, saman med ein avgrensa godkjenningsperiode, ført til at ein kontinuerleg kan ta ut preparat med skadelege verknader frå marknaden.

Frå 1. mars 1999 blei det innført eit nytt avgiftssystem for plantevernmidde. I det nye systemet med miljø- og kontrollavgift er plantevernmidde delte inn i sju klassar, der klasse 1 har lågast miljørisiko og miljøavgift og klasse 7 høgast. Føremålet med det nye systemet er å redusere bruken av plantevernmidde som utgjer størst risiko for helse og miljø. Planen er at avgiftene som blir innkravde skal tilbakeførast til landbruksnæringsgjennom tiltak som har ein positiv miljøeffekt.

Ei ny endring i avgiftssystemet, som trådde i kraft 1. oktober 2004, førte til at somme midde fikk høgare avgift. I tillegg vedtok Landbruks- og matdepartementet at avgiftene skulle aukast med 25 prosent frå 1. januar 2005.

Endringane i avgiftssystemet dei seinare åra har ført med seg hamstring og auke i importen enkelte år. Dette gir store lager og låg import i etterfølgjande år og pregar statistikken for perioden 1999-2005.

5.1. Omsetnad av plantevernmidde

Datakjelder og metodar

Mattilsynet er ansvarleg for statistikken over omsetnad av mengd plantevernmidde, samt risikoutvikling for plantevernmidde. Tal for omsetnad av plantevernmidde gjeld frå importør til forhandlar. Lagerendringar, hamsstring og liknande kan gi store skilnader mellom omsetnad og reelt forbruk av plantevernmidde i same år.

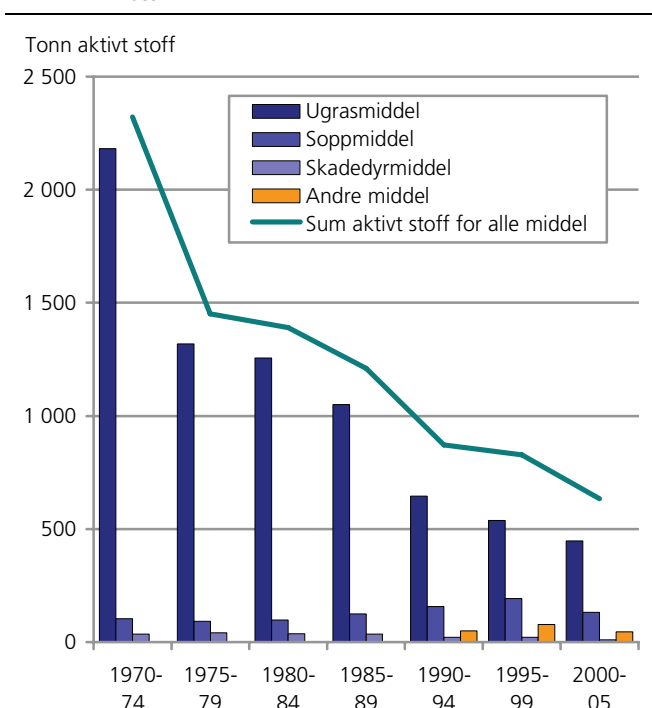
Resultat

Figur 5.1 viser omsett mengd aktivt stoff frå 1970 til 2005 som gjennomsnitt for 5-årsperiodar. Den siste perioden omfattar tal for åra 2000 - 2005, dvs. 6 år. Totalt omsett mengd plantevernmiddel rekna som kilo aktivt stoff blei sterkt redusert frå 1970-74 til 1975-79. Deretter har det stort sett vore ein jamn reduksjon i omsetnaden for 5-årsperiodane. Frå perioden 1995-99 til 2000-05 gjekk snittet for omsetnaden ned med 24 prosent. Som følgje av auke i avgiftene i 1999 og 2000, med hamstring i åra før, var omsetnaden i 2000 og 2001 kunstig låg. Det viser seg i omsetnaden for 2002 som var på 819 tonn aktivt stoff, 58 prosent meir enn året før.

Omsetnaden av ugrasmiddel auka med 68 prosent frå 2001 til 2002. Brorparten av auken gjeld glyfosat, og skuldast truleg gode høve for å døyve kveke etter ein tidleg kornhaust. I 2004 blei det omsett i alt 869 tonn plantevernmiddel, 26 prosent meir enn i 2003. Av dette var 504 tonn ugrasmiddel, eller 58 prosent av alle typar plantevernmiddel på marknaden. Tala frå 2004 syner at det blei importert mykje plantevernmiddel dette året, spesielt mye soppmiddel, vekstregulatorar og klebemiddel, truleg som ein følgje av forventningar om auka avgifter frå 1. januar 2005.

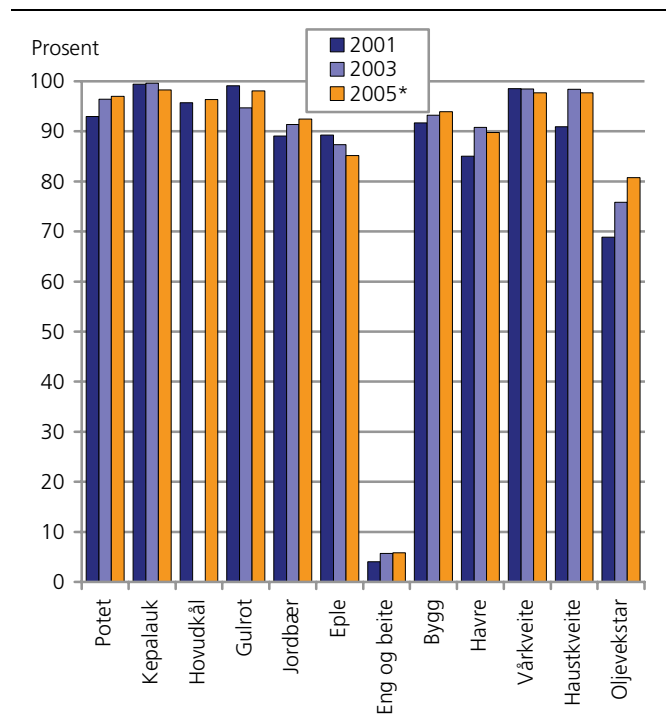
I 2005 blei det totalt omsett 530 tonn aktivt stoff, ein reduksjon på 39 prosent frå 2004. Rekna i prosent er det omsett mengde "andre" middel som endrar seg mest i perioden 2003-2005, med auke på 182 prosent frå 2003 til 2004 og ein etterfølgjande reduksjon på 79 prosent frå 2004 til 2005. Sjå vedleggstabell 10 for meir detaljer.

Figur 5.1. Omsett mengd plantevernmiddel som gjennomsnitt for 5-års periodar. Heile landet. 1970-2005. Tonn aktivt stoff

¹ I perioden 1970-1989 blei andre middel hovudsakleg registrert som ugrasmiddel. Kjelde: Mattilsynet.

Figur 5.2. Del av areal i alt som blei behandla med plantevernmiddel, etter vekst. 2001, 2003 og 2005*. Prosent

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Det er svært mange og ulike typar aktive stoff som blir brukte, og over tid går mange stoff ut og nye kjem til. Ulike stoff har ulik nedbrytningstid, selektivitet og giftverknad. Dette har mykje å seie for korleis stoffa verker på miljøet. Sprøytepraksis har og mykje å seie for miljøpåverknaden.

Omsetnad og forbruk av plantevernmiddel endrar seg som følgje av:

- Generell årsvariasjon i sprøytebehov etter førekomst av skadeorganismar
- Overgang frå preparat som krev store dosar til konsentrerte lågdosemiddel
- Reduksjon i forhold til anbefalt dosering
- Utvikling innan integrerte åtgjerder
- Bette vurderingar av behovet for sprøyting
- Innføring av sprøytesertifikat
- Hamstring som følgje av til dømes varsel om avgiftsauke

Den sterke nedgangen som har vært i omsetnad av ugrasmiddel frå 1970-talet og til i dag, er i stor grad ein effekt av overgang frå preparat som krev store dosar til lågdosemiddel mot ugras i korndyrking.

5.2. Spesialundersøking om bruk av plantevernmiddel i jordbruket

Datakjelder og metodar

Statistisk sentralbyrå gjennomførte undersøkingar om bruk av plantevernmiddel i jordbruket i 2001, 2003 og 2005 med stønad frå Mattilsynet. Alle undersøkingane

blei gjennomført som frivillige utvalsundersøkingar for vekstane potet, kepalauk, hovudkål, gulrot, jordbær, eple, eng og beite, bygg, havre, vårkveite, haustkveite og oljevekstar. Datagrunnlaget for berekning av landstal i alle dei tre undersøkingane byggjer på vel 3 000 godkjente skjema.

Resultat og dokumentasjon er gitt i SSB rapportane nr. 2002/32 "Bruk av plantevernmidler i jordbruket i 2001" og nr. 2004/21 "Bruk av plantevernmidler i jordbruket i 2003". Endelege tal frå 2005-undersøkinga er per oktober 2006 ikkje klare, men noen førebelse 2005-tal er gitt i figurane 5.2, 5.3 og 5.4. Under "Resultat" er det tala for 2001 og 2003 som blir kommenterte.

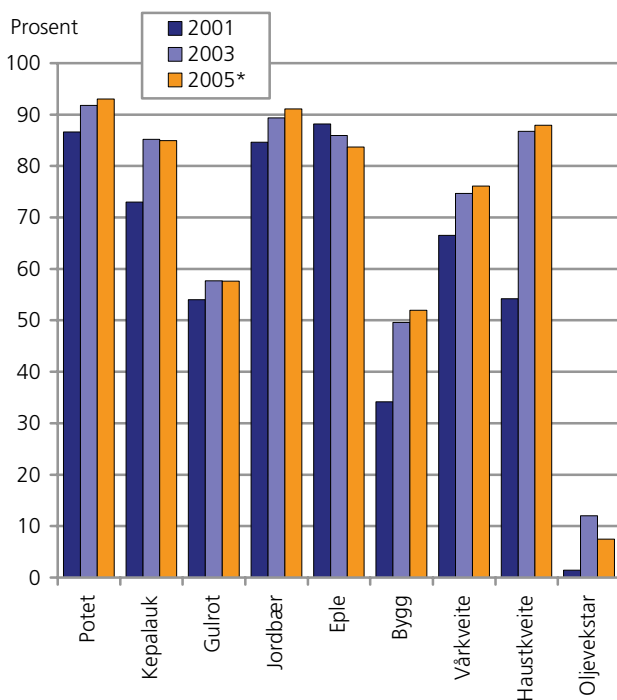
Resultat

Areal som blei behandla

Med unntak for eng og beite, blei mesteparten av jordbruksarealet behandla minst ein gong med plantevernmidler gjennom vekstsesongen 2003. For vekstane potet, kepalauk, gulrot, bygg, vårkveite og haustkveite blei over 90 prosent av arealet sprøytta. Nær 90 prosent av jordbær- og epleareal blei sprøytta, medan 85 prosent av havrearealet og 69 prosent av oljevekstarealet blei behandla. For dei nemnde vekstane er areal som ikkje blir sprøytta i hovudsak på jordbruksbedrifter med små areal av veksten.

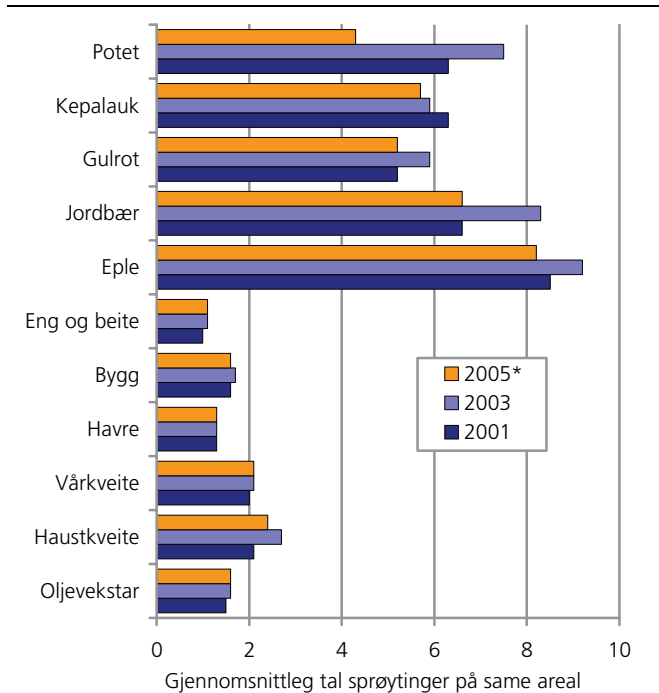
Sprøyting av eng skjer først og fremst ved fornying av eng. Resultata frå undersøkinga viser at berre 6 prosent av eng- og beiteareala blei sprøytta i 2003.

Figur 5.3. Areal av ulike vekstar som blei behandla med soppmiddel. 2001, 2003 og 2005*. Prosent

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 5.4. Gjennomsnittleg tal behandlingar på areal av undersøkte vekstar. 2001, 2003 og 2005*

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Hovudgrupper av middel som blei nytta

Plantevernmidler deles inn i hovudtypane ugrasmiddel, soppmiddel, skadedyrmiddel og andre middel. Bruken av ulike typar middel varierer frå år til år, og er hovudsakeleg avhengig av vëret. Dette gjeld særst for middel mot sopp og middel mot skadedyr. Dei ulike vekstane er utsette for ulike skadegjorare, noko som resultata frå undersøkinga og viser.

Forbruket av ugrasmiddel endra seg lite frå 2001 til 2003. For alle vekstane blei det registrert bruk av 191,4 tonn aktivt stoff ugrasmiddel i 2003.

Frå 2001 til 2003 auka bruken av soppmiddel med 25 prosent, til 124,6 tonn aktivt stoff. Auka bruk av soppmiddel i 2003 var særleg tydeleg i vekstane potet, jordbær og korn- og oljevekstar.

Målt som aktivt stoff auka bruken av andre middel merkbar frå 20,4 tonn i 2001 til 36,7 tonn i 2003. I hovudsak var det auka bruk av vekstregulerande middel som førte til den store auken.

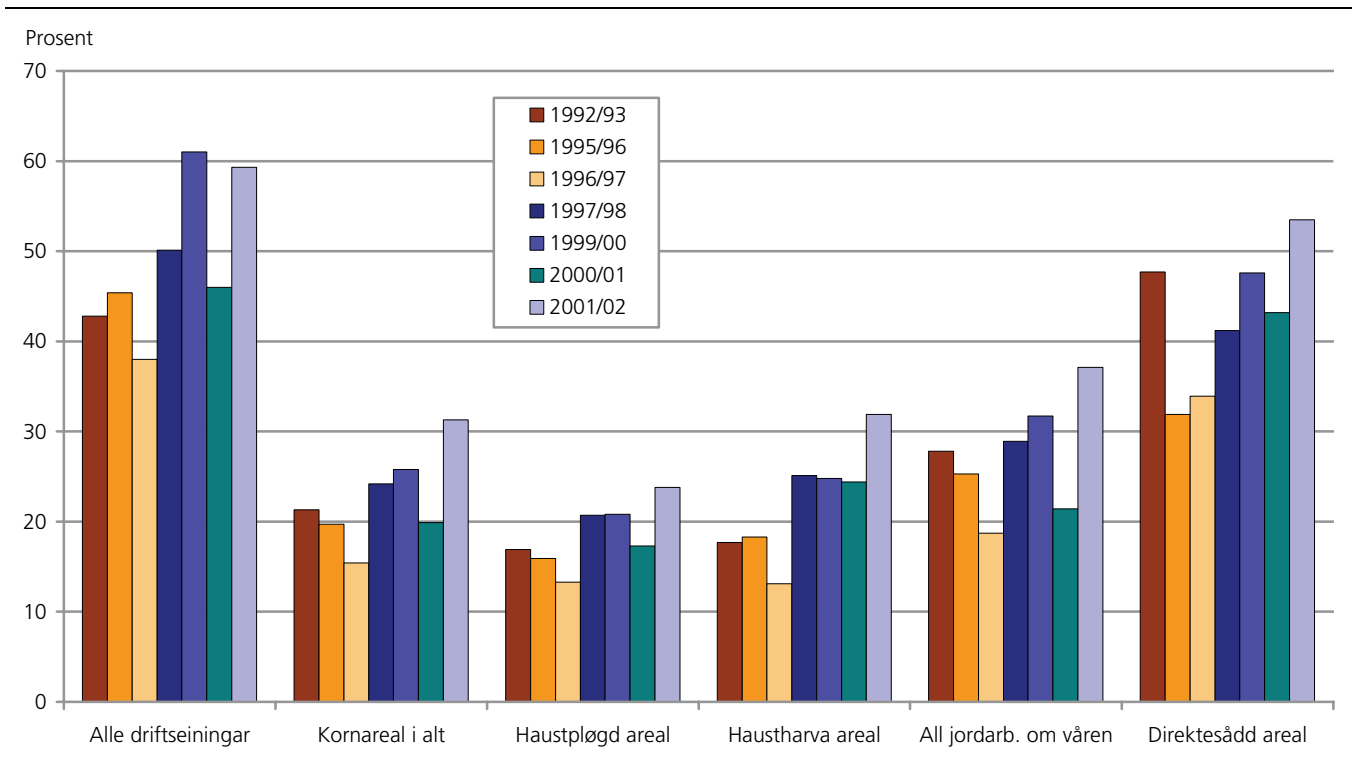
Det totale forbruket av plantevernmidler, målt som aktivt stoff, auka frå 318,5 tonn i 2001 til 357,1 tonn i 2003.

Talet på behandlingar

For alle dei undersøkte vekstane auka talet på behandlinga med aukande areal. Til dømes sprøytta jordbær dyrkarar med mindre enn 5 dekar jordbær i gjennomsnitt 5,3 gonger, medan dyrkarar med minst 20 dekar jordbær sprøytta 8,8 gonger i gjennomsnitt i 2003.

Figur 5.5. Del av jordbruksbedrifter med sprøyting mot rotugras og del av kornarealet sprøyta mot rotugras, etter jordarbeidingsmetode. Heile landet. 1992/93, 1995/96, 1996/97, 1997/98, 1999/00, 2000/01 og 2001/02. Prosent

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Mellom dei ulike vekstane er det store skilnader i kor ofte same areal blir sprøyta. I 2003 blei det registrert høgast hyppigheit i eple med eit gjennomsnitt på 9,2 behandlingar i løpet av vekstsesongen. Blant korn- og oljevekstar varierte hyppigheita frå i gjennomsnitt 1,3 gonger i havre til 2,7 i haustkveite. I forhold til 2001 auka talet på behandlingar i alle vekstane, med unntak av kepalauk. Størst auke blei registrert i jordbær, der gjennomsnittet auka frå 6,6 til 8,3 gonger.

5.3. Sprøyting mot rotugras i kornproduksjonen

Datakjelder og metodar

Sprøyting mot rotugras i kornproduksjon er henta frå dei årlege Utvalsteljingane for landbruket 1993-1998, og seinare Landbruksundersøkinga 2000-2002.

Resultat

I 2001/02 blei 31,3 prosent av kornarealet sprøyta mot rotugras, medan tilsvarende del året før var 19,9. Omfanget varierer mykje frå år til år, og det er ikkje mogleg å spore nokon sikker trend. Variasjonane i omfanget av sprøyting mot rotugras på kornareal er knytt til mellom anna ulike vêt- og innhaustingstilhøve, ulike jordarbeidingsmetodar, veksten som dyrkast mv. Redusert jordarbeiding vil ofte føre til auka behov for sprøyting mot rotugras, noko som figur 5.5 tydeleg viser. På landsbasis blei 23,8 prosent av haustpløgd kornareal sprøyta mot rotugras i 2001/02, medan tilsvarende tal for direktesådd areal var 53,5 prosent. Sjå vedleggstabell 11.

5.4 Risikoutvikling for plantevernmidde

Eit av dei nasjonale måla for bruk av plantevernmidde er knytt til ein vesentleg reduksjon i risiko for at utslepp og bruk av kjemikalier skal skade helse og miljø, i den siste handlingsplanen konkretisert til ein reduksjon på 25 prosent i perioden 2004-2008.

Datakjelder og metodar

Det er utvikla indikatorar for å vurdere helse- og miljørisiko ved bruk av plantevernmidde. Kvart preparat får poeng på grunnlag av eigenskapar og risiko. Gjennom å kombinere poenga med kor mykje som vert nytta av kvart preparat, kjem ein fram til eit samla uttrykk for risiko for både helse og miljø. Risikoindikatorane er rekna ut frå tal for omsetnad og ikkje reelle bruksdata. Statistisk sentralbyrå sine undersøkingar om bruk av plantevernmidde i 2001, 2003 og 2005 vil på sikt gi eit mykje betre grunnlag for berekning og bruk av Mattilsynet sine risikoindikatorar.

NILF har på oppdrag frå Mattilsynet gjennomført eit prosjekt med fokus på bruk av plantevernmidde og risiko, "Risikoreduksjon ved bruk av plantevernmidde - En samfunnsmessig konsekvensanalyse". Analysen er publisert i NILF-rapport 2006-5.

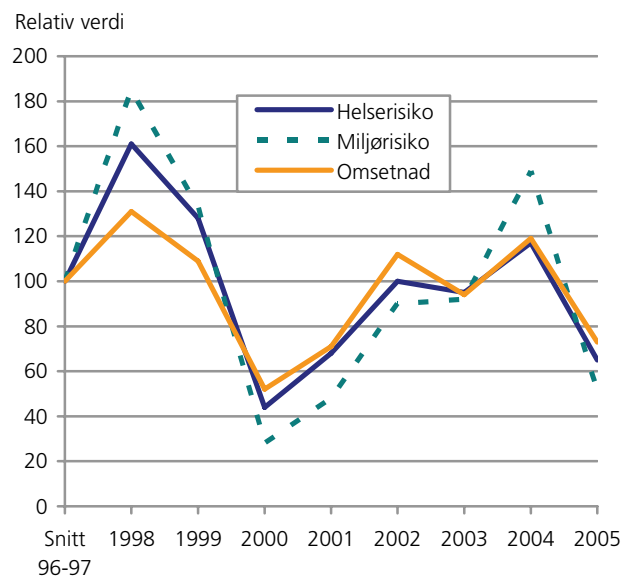
Resultat

Risikoindikatorane utrekna av Mattilsynet er relative verdiar som ikkje gjev meining åleine. I figur 5.6 er gjennomsnittet for åra 1996 og 1997 nytta som utgangspunkt og satt lik 100 prosent. Avgiftsauken i

1999 og i 2000 gav hamstring av plantevernmiddel i 1998 og delvis i 1999. Omsetnaden i 2000 og 2001 vart tilsvarande lågare. Nye endringar i avgiftssystemet frå 1. oktober 2004 gav på ny sterk auke i omsetnaden i 2004, med etterfølgjande reduksjon i 2005. Figur 5.6 viser at hamstringa både i 1998 og 2004 i stor grad gjeld preparat med høg miljørisiko, i 1998 også preparat med høg helserisiko. Dette er preparat som ved innføring av eit differensiert avgiftssystem frå 1999 har fått den største auken i avgifter. Helse- og miljørisikoen nådde sitt lågaste punkt i 2000, ein ny topp i 2004 og reduksjon tilbake til 2001-nivå i 2005.

I NILF sitt prosjekt "Risikoreduksjon ved bruk av plantevernmidler - En samfunnsmessig konsekvensanalyse" blir både økonomiske, administrative og agronomiske virkemiddel vurdert. Analysen har fokus på jordbruket som er den store brukaren av plantevernmiddel, og spesielt korn- og potetproduksjon. Dette er produksjonar med utstrakt bruk av plantevernmiddel og dermed eit betydeleg potensiale for reduksjon av risiko. Rapporten konkluderer med at det er mogleg å redusere risikoen ved bruk av plantevernmiddel med 25 prosent i perioden 2004-2008, dvs. at ein når målet som er satt i handlingsplanen for 2004-2008.

Figur 5.6. Omsetnad av plantevernmiddel i perioden 1996-2005, og utvikling i helse- og miljørisiko. Relativ verdi

Kjelde: Mattilsynet.

6. Tilførsel av næringsstoff til kystfarvatna

Tilførsel av næringsstoff til kystfarvatna er omtala i eit av dei miljøvernpolitiske resultatområda til Regjeringa (Stortingsmelding nr. 21 (2004-2005)):

Nasjonale resultatmål

Overgjødsling og oljeforureining

- Utsleppa av næringsssalta fosfor og nitrogen til eutrofipåverka delar av Nordsjøen skal vere reduserte med om lag 50 prosent for båe stofftypane innan 2005, rekna frå 1985.

Med bakgrunn i kostnadseffektivitet for landet, er delmåla for reduksjon av næringsstoff i frå landbruket satt til 44 og 38 prosent for høvesvis nitrogen og fosfor.

Internasjonalt miljøvernssamarbeid, bistand, nord- og polarområda

- Globale og regionale samarbeidsorgan skal utviklast til effektive reiskap for berekraftig utvikling, for å oppnå globale og regionale miljømål og for effektiv oppfølging av internasjonale miljøkonvensjonar.
- Samarbeidet i Norden og i Nordens nærrområde skal bidra til å betre miljøtilhøva og sikre natur- og kulturminneverdiane i desse områda. Samarbeidet skal og medverke til å redusere og førebygge grenseoverskridande forureining som kan påverke miljø, helse eller næringsverksemd i Noreg.

Tiltak

(Landbruksdepartementets miljøhandlingsplan 2004-2005)

Overgjødsling og oljeforureining

- Tiltak 1 "Stimulere til at miljøplanar for dei ein skilde bruk medverkar til auka kunnskap og bevisstgjerung om hav- og vassforureining hjå den ein skilde bonde".
- Tiltak 3 "Auke satsinga på samordna tiltak for heile nedbørsfelt særleg retta mot forureina vassdrag".

Utslepp av næringsstoff frå landbruk, industri, akvakultur og hushald har lenge skapt problem med overgjødsling (eutrofiering) og periodiske algeoppblomstringar utanfor kysten. Problema har vore særleg store i dei sørlege havområda, og landa som soknar til Nordsjøen (havområda sør for 60. breiddegrad) har derfor

gjennom fleire avtalar (Nordsjøavtalane/OSPAR konvensjonen) forplikta seg til å redusere utsleppa til dei mest sårbare delane av dette området (sjå figur 2.1 og 2.2).

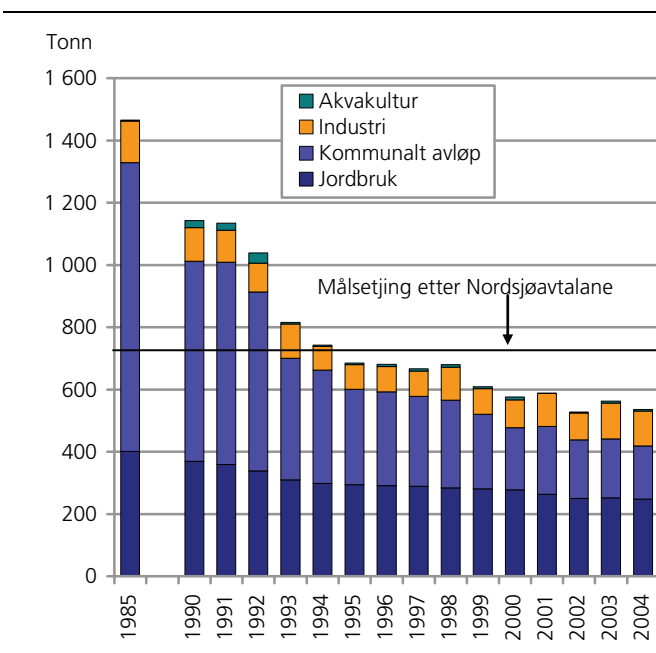
I tillegg har Noreg også vedteke EUs nitratdirektiv (91/676EØF) som har til føremål å redusere nitratavrenning i frå jordbruket. Nitrat er eit nitrogenhaldig næringsstoff som i ulik grad inngår i dei fleste gjødningsstypar. I forureiningssamanheng har stoffet den noko "uheldige" eigenskapen at det blir vaska lett ut og transportert med avrenningsvatn og grunnvatn ut til nærliggande vassresipientar, i siste instans norske kystfarvatn. Områda som drenerar kyststrekninga frå svenskegrensa til Strømtangen fyr ved Fredrikstad, samt indre Oslofjord, er spesielt prioriterte område for tiltak under nitratdirektivet.

Ein reknar med at dei direkte norske tilførsler av totalfosfor (tot-P) og totalnitrogen (tot-N) utgjør ca. 5 prosent av dei totale tilførsler til den norske sørlandskysten (Statlig program for forurensningsovervåking 2005). Dei gjennomsnittlege straumforholda i Skagerrak fører til at den totale belastninga av nærings salt og andre forureiningar ofte er større enn dei nasjonale. Norske tilførsler av partiklar og nærings salt har størst påverknad på kystvatnet i løpet av sommarmånadene, i tida etter vårflaumen.

Datakjelder og metodar

Norsk institutt for vannforskning (NIVA) reknar årleg ut dei totale tilførslerne av fosfor (P) og nitrogen (N) til norske havområde. Resultata er baserte på utsleppsmodellen TEOTIL som reknar ut tilførsler frå jordbruk, industri, hushald (kommunalt avløp) og akvakultur til dei ulike farvatna utanfor kysten. Modellen har vore i stadig utvikling og ble sist i 1999 tilpassa til å inkludere nitrogen- og fosfortilførsler frå akvakulturnæringa. TEOTIL utgjør det nasjonale kontrollsystemet for oppfølging av dei nasjonal måla om ei halvering av dei menneskeskapte tilførslerne av næringsstoff til Nordsjøområdet.

Figur 6.1. Tilførsel av fosfor (tot-P) til området Svenskegrensa-Lindesnes (1-23). 1985, 1990-2004. Tonn

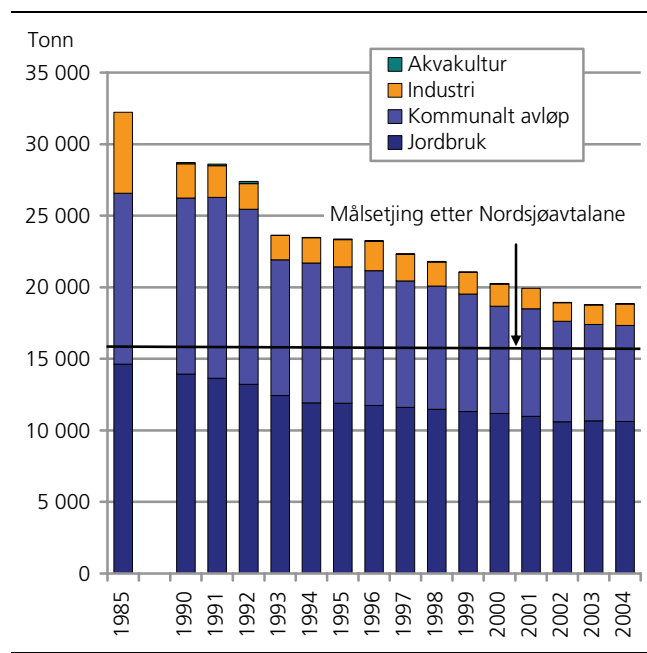
Kjelde: NIVA.

Tilførselsberekningane for 2004 er berekna med versjon to av TEOTIL-modellen (TEOTIL2). Berekning av diffuse nitrogen- og fosfortap frå jordbruksareal er modellert med bakgrunn i tidsseriemålingar frå Programmet for jord- og vassovervaking i landbruket (JOVA) (sjå Temaboks 1). Nåverande metodikk for jordbruket baserar seg på berekningar for år 2000, men med korrigeringsfaktorar for effektar av ulike arealbruk i dei enskilde åra i førehald til utgangsåret 2000. Næringstapa er normalisera med omsyn på klima.

Resultat

Dei menneskeskapte tilførsla av fosfor og nitrogen til dei sårbare havområda utanfor kysten frå svenskegrensa til Lindesnes (vassdragsområda 1-23) har blitt sterkt reduserte frå 1985 til 2004, sjølv om trenden har flata noko ut dei siste par åra (figur 6.1 og 6.2). Tilførsla av fosfor har blitt reduserte frå 1 465 tonn til 537 tonn (63 prosent), medan tilførsla av nitrogen har gått ned frå 32 231 tonn til 18 847 tonn (42 prosent). Målsetjinga i Nordsjøavtalane er såleis allereie innfridd for fosfor, medan det framleis står litt att for nitrogen. Det er i første rekkje ein reduksjon i tilførsla frå kommunalt avløp frå 928 tonn i 1985 til 170 tonn i 2004 som er årsaka til den største nedgangen for fosfor.

Figur 6.2. Tilførsel av nitrogen (tot-N) til området Svenskegrensa-Lindesnes (1-23). 1985, 1990-2004. Tonn

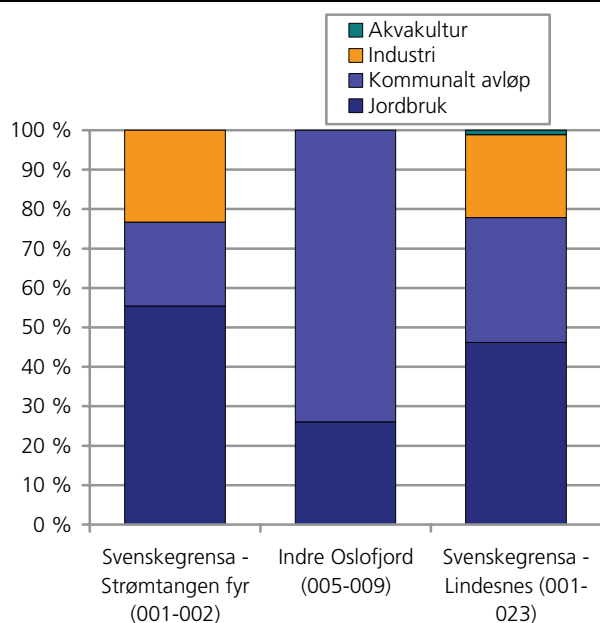
Kjelde: NIVA.

Det er satt i gong fleire verkemiddel som skal bidra til å redusere næringssaltforureininga i frå jordbruket. Blant anna har forskrift om gjødselplanlegging og ei rekkje tilskotsordningar til hensikt å bidra til eit meir miljøvenleg jordbruk. Jordbruket er ikkje eit lukka system, og det vil alltid medføre ein risiko for uønska tap av næringsstoff til omgivingane. Dei viktigaste tapspostane frå jordbruket i forhold til nitrogen og fosfor er avrenning av lettlyselege næringssalt (særleg nitrogen) og erosjon (fosfor dominerande) (Planteforsk 2006). Kunnskap omkring jordas reserver av næringsstoff og behovet dei ulike kulturplantene har til næring er viktig for optimalt gjødningsnivå, og dermed minske avrenninga.

Figur 6.3 og 6.4 viser kor stor del av dei totale tilførsla av fosfor og nitrogen dei ulike kjeldene står for tre ulike kyststrekningar: dei sårbare kystfarvatna mellom svenskegrensa - Strømtangen fyr ved Fredrikstad (vassdragsområda 1-2), indre Oslofjord (vassdragsområda 5-9), og området mellom svenskegrensa og Lindesnes (vassdragsområda 1-23).

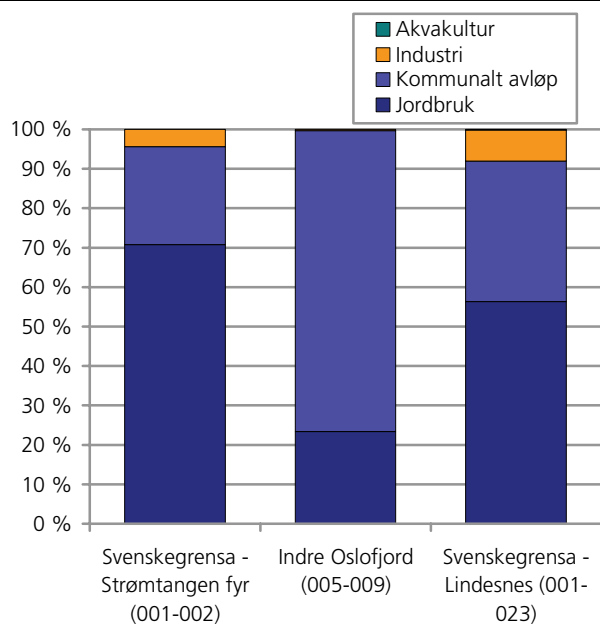
I perioden 1985 til 2004 har jordbruket redusert tilførsla av fosfor til havområda utanfor svenskegrensa til Lindesnes frå 401 tonn til 248 tonn (38 prosent). I 2004 stod jordbruket for 46 prosent av dei totale menneskeskapte tilførsla av fosfor til desse havområda (figur 6.3).

Figur 6.3. Del av totale utslipp av fosfor (tot-P) til sårbare kyststrekningar fordelt på kjelder. 2004. Prosent

Kjelde: NIVA.

Figur 6.4. Del av totale utslipp av nitrogen (tot-N) til sårbare kyststrekningar fordelt på kjelder. 2004. Prosent

Kjelde: NIVA.

For nitrogen har totalmengda frå jordbruket til same havområdet og periode gått ned frå totalt 14 631 til 10 624 tonn (27 prosent). Den delen av det menneskjeskapt nitrogenet som i 2004 kjem i frå jordbruket utgjør 56 prosent (figur 6.4). Jordbruket

utgjør den største kjelda til utslipp av både nitrogen og fosfor til Nordsjøområdet, men spesielt nitrogen kor jordbrukets del er berekna å stå bak over halvparten av utslappa.

Det norske Kystovervakingsprogrammet registrerte i 2003-04 markerte endringar i det biologiske mangfaldet i Skagerrak skjergarden. Blant er det påvist økt nedslamming og redusert førekomsten av sukkertaren. Dei økologiske effektane av dette er framleis ikkje kartlagd, men ein reknar med at det kan innverke på haustbare artar som torsk, krabbe og hummar som har leveområda sine i tareskogen (SFT 2004). Forklaringa bak nedslamminga er samansatt og skuldast truleg faktorar som økte tilførsler av næringsstoff og partiklar, økt marin produksjon eller andre klima-relaterte forklaringar (Statlig program for forurensningsovervåking 2005).

Jordbruket stod i 2004 for 55 prosent (133 tonn) av dei menneskjeskapt tilførsla av fosfor til kystfarvatna mellom svenskegrensa og Strømtangen fyr, og 25 prosent (12 tonn) av tilførsla til farvatna i indre Oslofjord (figur 6.3). Tilsvarande for nitrogen for dei same områda utgjør høvesvis 71 og 23 prosent (figur 6.4).

Nedgangen i avrenning av næringsstoff frå jordbruket i perioden 1985-2004 er på 41 prosent for fosfor og 28 prosent for nitrogen i området Svenskegrensa-Stømtangen fyr. For Indre Oslofjord er nedgangen over perioden på 33 prosent for fosfor og 26 prosent for nitrogen.

I følgje Dragesund et al. (2006) reknar ein med at ca. halvparten av nitrogentilførsla til Ytre Oslofjord blir tilført via Glomma-vassdraget, og derav har 46 prosent opphav i frå landbruket. Nøyaktig kor stor prosent av næringstilførsla som kan knytast tilbake til jordbruket vil variere mellom dei ulike vassdraga. For eksempel reknar ein at ca. 68 prosent av dei totalt tilførsla av fosfor og nitrogen i Aulielva i Vestfold kan sporast tilbake til jordbruket. Den tilsvarande prosenten i Skiensvassdraget ligg nede på ca. 13 prosent.

Modelleringsforsøk gjennomført med TEOTIL-modellen for Ytre Oslofjord området viser at reduserte utslipp i frå jordbruket vil i hovudsak gje reduserte konsentrasjonar av næringsstoff i dei resipientane kor kjelda er lokalisera, dvs. relativt lokalt (Dragesund et al. 2006).

Temaboks 1 Avrenning frå jordbruket - verknad på vassdrag og kystvatn

Dokumentering av miljøeffektar innan landbruket er viktig for å skape kunnskapsgrunnlag for forvaltninga, som kan nyttast i deira oppgåver med å fylgje opp mål og avtalar for landbruket og landbrukspåverka vassmiljø. For å få kartlagt desse miljøeffektane har Bioforsk Jord og miljø fått ansvaret for overvåkingsprogrammet Jord- og vassovervaking i jordbruket (JOVA). Representative nedbørfelt er vald ut med omsyn til klima, jordsmonn og driftspraksis. Det målast for avrenning og blir utført analysar av vasskvalitet i bekkar, elver, drensvatn, overflatevatn og grunnvatn. Programmet er todelt, med underliggende delprogram omkring (1) næringsstoff og erosjon og (2) pesticid.

Næringsstoff og erosjon

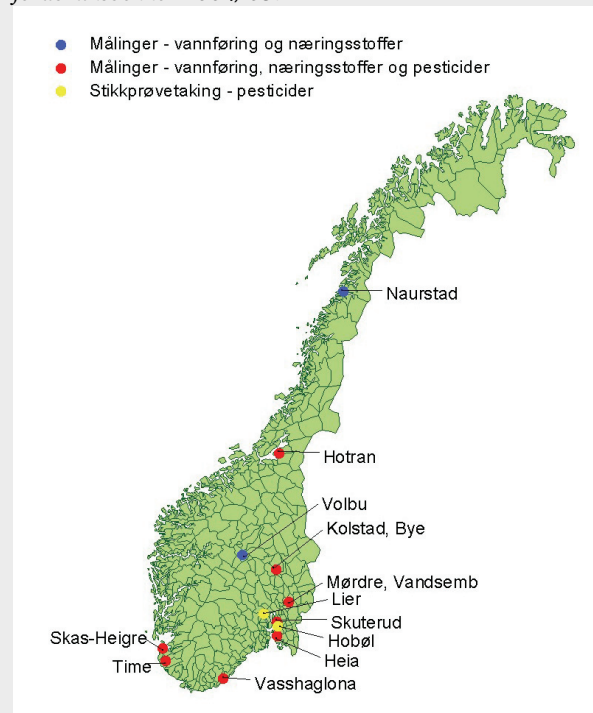
Under det fyrste delprogrammet målar ein erosjon og tap av næringsstoff. Avrenninga frå jordbruksområde er ei av dei største kjeldene til tilførsler av fosfor og nitrogen til våre vassdrag og kystfarvatn. Forsking på reduksjon av tap av næringsstoff frå jordbruket har derfor vore ein viktig faktor i arbeidet med å få til reduksjonen i fosfor- og nitrogenavrenninga. JOVA-programmet starta offisielt i 1992, og det blir analysert vassprøver frå nedbørfelta for blant anna fosfor (fosfat og total fosfor), nitrogen (nitrat og total nitrogen) og suspendert stoff. Resultata viser at det er store forskjellar i tap av næringsstoff mellom felt avhengig av blant anna driftsform, jordtype og nedbørforhold. I det agrohydrologiske året 2004/05 har grønsaksfeltet Vasshaglona dei største tapa både av nitrogen (11,5 kg/daa) og fosfor (1,1 kg/daa). Generell kraftig fosfor gjødsling utgjør ei vesentleg årsak til dei høge fosfor tapa frå grønsaksfeltene. Til samanlikning ligg gjennomsnittleg fosfor tap på Sør-Austlandet på ca. 0,2 kg/daa, mens nitrogentapet i dei fleste felt ligg i gjennomsnitt på 4-5 kg nitrogen per dekar (tabell 1). I felt med lågintensivt jord- og husdyrhald (Volbu) er det måla svært låge tap av nitrogen. Redusert jordarbeiding og tidspunkt for spreing av husdyrgjødsel vil utgjere viktige faktorar for å redusere risiko for tap av jord og næringsstoff. Det vèrmessige slik som nedbør har ofte stor innverknad på avrenninga og utvasking (sjå fig.2), og effekten av dette overgår ofte effekten av f.eks. driftsmessige endringar.

Pesticid

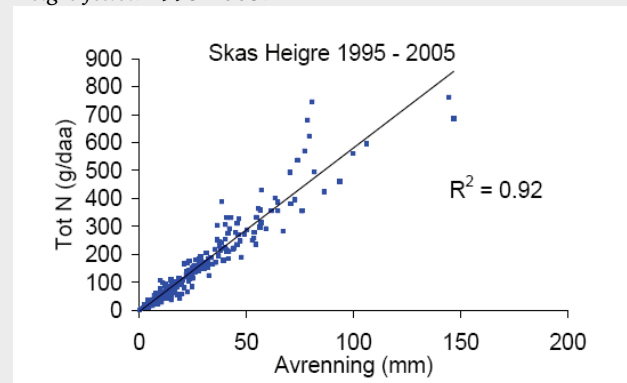
Overvaking av pesticid innan JOVA-programmet starta først i 1995, og føremålet er blant anna å dokumentere førekomst av pesticid i vassmiljø og framskaffe kunnskap om transportveggar og tap av pesticid frå landbruksområdar. Standard analysespekter for pesticid i JOVA programmet dekkar i 2005 totalt 53 substansar, kor 36 av desse er godkjente for bruk i dag. 45 ulike stoff er påvist i vann. Pesticid blir vaska ut frå alle jordtypar, men dei lette jordtypene er spesielt utsette. Ofte blir det dyrka grønsaker og potetar i desse områda. Dei høgaste konsentrasjonane finn ein kort tid etter sprøyting.

Kjelde: Bioforsk Jord og Miljø (tidligere Jordforsk)

Figur1. Oversikt over nedbørfelt med målingar av næringsstoff i jordbruksbekker 2004/05.

Figur 2. Samanheng mellom avrenning og nitrogentap i Skas-Heigre feltet. 1995-2005.

Tabell 1. Årleg gjennomsnittleg avrenning, tap av nitrogen, fosfor og suspendera materiale for overvåkingsperioden. 2004/05.

	Avrenning mm	Total nitrogen kg/daa	Total fosfor g/daa	Suspendert tørrstoff kg/daa
Skuterud	502	4.5	228	136
Mørdre	269	2	154	121
Kolstad	318	5	48	16
Hotran	713	5	358	249
Naurstad	1070	2.6	381	75
Skas Heigre	647	3.7	115	3.6
Volbu	278	2	36	7
Vasshaglona	1260	10	1100	270
Heia ¹⁾	¹⁾ 252	¹⁾ 7,4	¹⁾ 203	¹⁾ 35
Time	667	4	127	10

¹⁾ Heiabekken måleperiode 27/05 - 17/11/2004

Temaboks 2

Områdetiltak i Mossevassdraget

Vansjø, som ligg i nedbørfeltet Mossevassdraget, er drikkevasskjelde for om lag 60 000 menneske. Vassdraget er monaleg forureina av næringssaltar, partiklar og bakteriar til tross for at det er gjennomført fleire tiltak innan avløp og jordbruk dei siste tiår. Resultat frå målingar av vatnkvaliteten i vassdraget syner at dei fleste delnedbørfelta er i tilstandsklasse IV eller V, det vil seie dårlig eller særskild dårlig med omsyn til dei fleste parametrane knytta til miljøkvalitet i ferskvatn (SFT 1992). For å redusere dei menneskeskapt forureiningane til vassdraget er det dei tre siste åra gjennomført eit samarbeid mellom dei sju kommunane som ligg i nedbørfeltet, samt fylka og grunneigarar (Morsa-prosjektet).

Landbruket står som den største fosforkjelda med 57 prosent av tilførsla til vassdraget. 11 prosent kjem frå spreidd avløp, 6 prosent frå kommunale avløp, medan 26 prosent kjem frå bakgrunnsavrenning. Med mål om å betre vatnkvaliteten i vassdraget er det foreslått og sett i verk ei rekkje tiltak. For landbruket sin del er det mellom anna stilt krav til endra jordarbeiding, grasdekte vassveger, vegetasjonssoner og fangdammar i delar av området. Det viktigaste tiltaket vil vere endra jordarbeiding. På særleg erosjonsutsett jord vil ei overgang frå haust- til vårarbeiding kunne gi ein reduksjon i jorderosjon og avrenning av fosfor på 50-80 prosent (NIVA 2001). Tal for jordarbeiding i tabell 1 er henta frå regionale miljøprogram, og omfattar areal med tilskot. Haustpløgd areal utgjer differansen mellom areal med tilskot til endra jordarbeiding og totalt areal med korn og oljevekstar. For areal tilsådd om hausten utgjer landstalet for delen med tilskot om lag 17 prosent av totalt haustsådd areal.

For å oppnå størst mogleg effekt av tiltaka vil det vere særskild viktig å gjennomføre dei riktige tiltaka på riktig stad. Det blei derfor utarbeidd miljøplan på det einkilde gardsbruket i nedbørfeltet til Mossevassdraget. Erfaringane med miljøplanar i dette området blei brukt da alle jordbruksbedrifter fikk krav om å utarbeide eigen miljøplan frå og med 2003.

Tabell 1. Jordarbeiding på areal av korn- og oljevekster i Mossevassdraget, sårbart område N og P og utvalte fylke. 2005/06*

	Jordbruksareal i drift	Areal av korn- og oljevekster	Del av korn- og oljevekstareal				
			Haustpløgd	Haustharva	Med all jordarbeiding om våren	Sådd om hausten	Med fangvekstar
	Dekar				Prosent		
Heile landet	10 362 200	3 329 600	49	4,7	44,9	1,4	6,8
Mossevassdraget	97 000	85 700	38,7	7,5	48,8	4,9	1,3
Sårbart område nitrogen	3 060 600	1 820 600	48,7	6,3	43,5	1,4	8,4
Sårbart område fosfor	5 006 700	2 739 500	49,4	5,5	43,4	1,6	6,2
Østfold	762 508	632 300	53,1	6	38	2,9	4
Akershus/Oslo	801 900	651 200	46,6	7,5	43,9	2	10,7

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Statens landbruksforvaltning

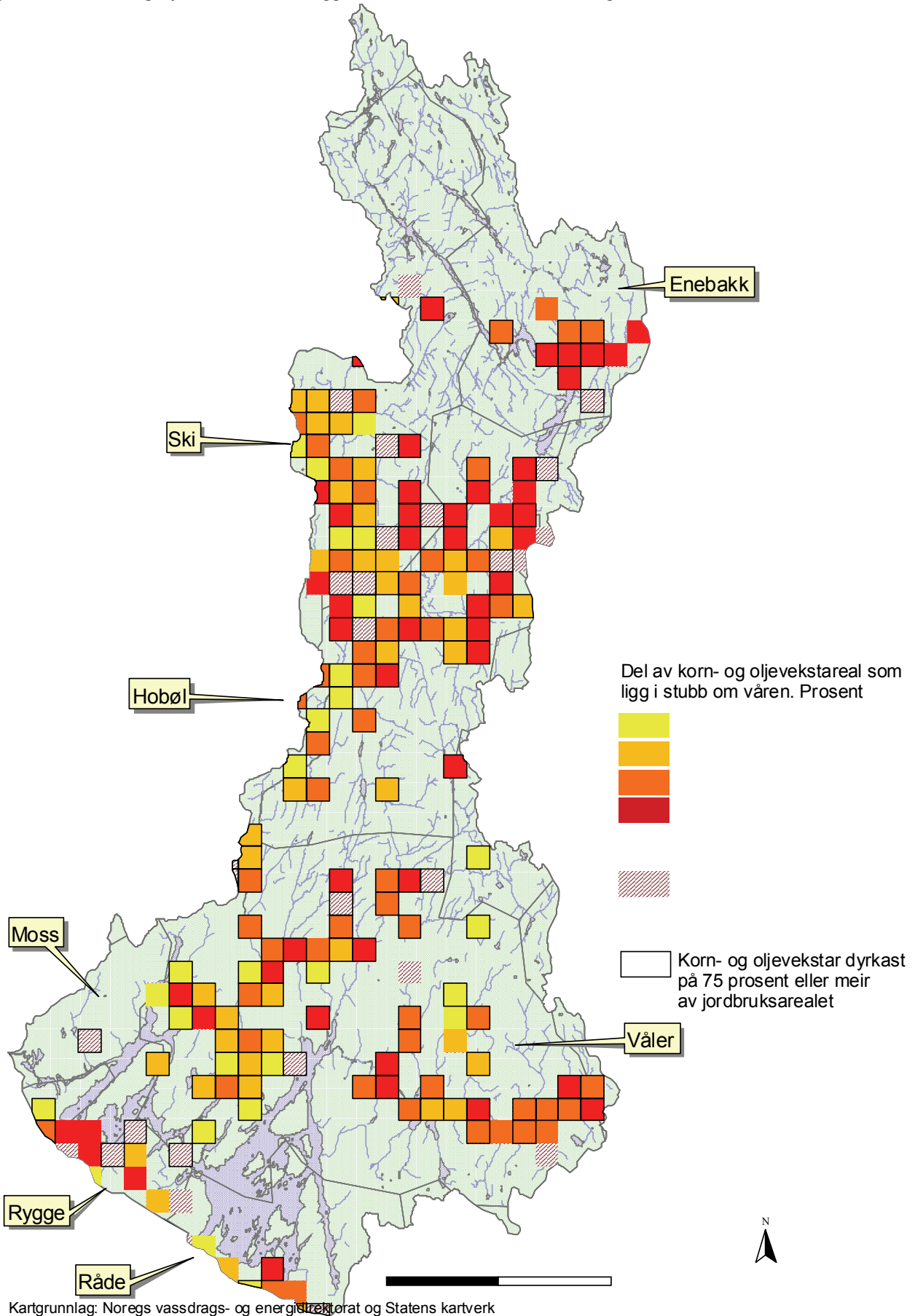
Tabell 2. Samla gjødselmengd fosfor og nitrogen i Mossevassdraget, sårbart område N og P og utvalte fylke. 2004/05*. Tonn

	Fosfor i alt	Fosfor frå handelsgjødsel		Fosfor frå husdyrgjødsel i alt	Nitrogen i alt	Nitrogen frå handelsgjødsel		Nitrogen frå husdyrgjødsel i alt
		I alt	Del herav til korn- og oljevekster			I alt	Del herav til korn- og oljevekster	
	Tonn		Prosent		Tonn		Prosent	Tonn
Heile landet	26 000	13 900	46,3	12 000	134 700	99 900	36,4	34 800
Mossevassdraget	230	190	93,3	40	1 200	1 100	91,8	90
Sårbart område nitrogen	7 700	5 100	71,2	2 500	38 200	31 300	64,9	9 900
Sårbart område fosfor	12 100	8 100	67,8	4 000	61 200	50 100	61,6	11 100
Østfold	2 000	1 500	87,9	500	10 000	8 800	85,9	1 100
Akershus/Oslo	1 800	1 500	87,5	300	9 500	8 600	85,7	900

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Temaboks 2 (framh.)

Figur 1. Del av korn- og oljevekstarealet som ligg som stubb om våren, Mossevasdraget. 2005. Prosent

Kjelde: Statens Landbruksforvaltning.

7. Utslepp til luft frå jordbruket

Utslepp til luft frå jordbruket er omtala i eit av Regjeringas miljøvernpolitiske resultatområde (Stortingsmelding nr. 21 (2004-2005)):

Nasjonale resultatmål

Klimaendringar, lokal luftforureining og støy

- Noreg skal overhalde forpliktingane i Kyotoprotokollen om at klimagassutsleppa i perioden 2008-2012 ikkje skal vere meir enn 1 prosent høgare enn i 1990.
- Dei årlege utsleppa av svoveldioksid (SO₂-utsleppa) skal maksimalt vere 22 000 tonn f.o.m. 2010.
- Dei årlege utsleppa av nitrogenoksider (NO_x-utsleppa) skal maksimalt vere 156 000 tonn f.o.m. 2010. Fram til 2010 skal dei årlege utsleppa ikkje overstige nivået i 1987 (dvs. 230 000 tonn).
- Dei årlege utsleppa av flyktige organiske sambindingar (VOC) skal maksimalt vere 195 000 tonn f.o.m. 2010. Fram til 2010 skal dei årlege utsleppa ikkje overstige nivået i 1988 (dvs. 252 000 tonn). Dei årlege utsleppa av VOC frå heile fastlandet og norsk økonomisk sone sør for 62. breiddegrad skal ikkje overstige 70 prosent av nivået i 1989 (dvs. 191 000 tonn).
- Dei årlege utsleppa av ammoniakk (NH₃) skal maksimalt vere 23 000 tonn f.o.m. 2010.

Tiltak

(Landbruksdepartementets miljøhandlingsplan 2001-2004)

Klimaendringar, lokal luftforureining og støy

- Tiltak 1 "Medverke til betre informasjon om gode lagrings- og spreieteknikkar av husdyrgjødsel".

Jordbruksaktivitetar er opphav til direkte utslepp av klimagassane karbondioksid (CO₂), metan (CH₄) og lystgass (N₂O). Den nasjonale utsleppsmodellen reknar utslepp frå jordbruk både frå forbrenning, husdyrhald og andre aktivitetar. Det blir òg rekna utslepp av andre komponentar enn klimagassar, mellom anna ammoniakk, der jordbruk er den klart viktigaste utsleppskjelda.

Utslepp av klimagassar fører til auka drivhuseffekt. I samband med internasjonale klimaavtaler er det viktig å kartleggje utsleppsmengdene av desse gassane. Dessutan fører utslepp av metan til auka konsentrasjon

av bakkenært ozon, noko som kan vere helseskadeleg og føre til skadar på vegetasjonen. Andre komponentar som ammoniakk (NH₃) og nitrogenoksid (NO_x) kan medverke til forsuring av jord og vatn.

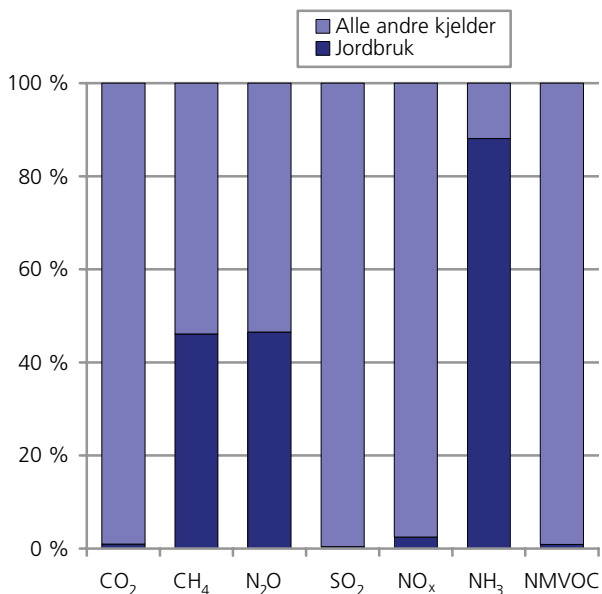
Utslepp til luft av forskjellige gassar fører til ei rad miljøproblem, som auka drivhuseffekt, klimaendringar, forsuring og auka konsentrasjon av bakkenær ozon, som både kan vera helseskadeleg og føre til skadar på vegetasjonen. I Noreg er jordbruket ei av dei viktigaste kjeldene for utslepp av klimagassane CH₄ (metan) og N₂O (lystgass) og den heilt dominerande kjelda for utslepp av NH₃ (ammoniakk), som kan ha forsurende verknad gjennom ulike prosessar i jord og vatn. I 2004 kom 46 og 47 prosent av dei norske utsleppa av CH₄ og N₂O frå jordbruket, og heile 88 prosent av NH₃-utsleppet.

Gjennom forskjellige internasjonale avtaler har Noreg forplikta seg til å nå visse framtidige utsleppsmål; men det er ikkje spesifikke utsleppsmål for jordbruket. *Kyoto-protokollen* seier at det samla årlege utsleppet av klimagassar 2008-2012 ikkje skal vera meir enn 1 prosent høgare enn nivået i 1990, etter at det er teke omsyn til kvotehandel og andre Kyoto-mekanismar for å redusere utsleppa. Norske klimagassutslepp i 2005 var 54,2 millionar tonn CO₂-ekvivalentar¹, noko som er nær 9 prosent meir enn i 1990. Det er altså ei stor utfordring å komme ned på nivået som trengs for å oppfylle forpliktinga. 9 prosent av klimagassutsleppa i 2004 stamma frå jordbruket, av dette utgjorde CO₂ 9 prosent og CH₄ og N₂O respektive 47 og 45 prosent.

Gøteborg-protokollen seier at Noreg skal ha eit utslepp av NH₃ i 2010 som ikkje er høgare enn 23 000 tonn; i 2004 var det norske utsleppet 22 900 tonn og det ser altså ut til at denne forpliktinga skal kunne oppfyllest. Gøteborg-protokollen inneheld også utsleppsforpliktingar for andre gassar (SO₂, NO_x, NMVOC), men her er jordbruket sin del til totalutsleppa heller små (figur 7.1). Vedleggstabell 15 syner samla norske utslepp til luft i 2004, fordelt på næringer.

¹ CO₂-ekvivalentar er ei felles eining der alle gassane er veide etter kor mykje dei påverkar drivhuseffekten; 1 tonn CH₄ og 1 tonn N₂O tilsvarar respektive 21 og 310 tonn CO₂.

Figur 7.1. Bidrag frå jordbruket til totale utslepp til luft, 2004

Kjelde: Utsleppsstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Statens forureiningstilsyn.

Dei største utsleppa frå jordbruket stammar frå fordamping (prosessutslepp), men det vert også berekna utslepp frå forbrenning, både stasjonær og i køyretøy og reiskap.

7.1. Prosessutslepp

Prosessutslepp omfattar alle utslepp som ikkje stammar frå forbrenning. Omgrepet blir brukt om utslepp knytte til industriprosessar, fordamping, biologiske prosessar, utslepp frå husdyr, utslepp frå gjødsel og avfallsdeponi, kjemiske prosessar i jord og grunnvatn etc. I dette kapitlet er dei viktigaste jordbruksrelaterte prosessutsleppa omtalt.

Datakjelder og metodar

Utslepp av lystgass frå jordbruket er utrekna etter metode anbefalt av det internasjonale klimapanelet IPCC (1997), men nasjonale faktorar er nytta der det finst og der dei er vurderte som betre for norske forhold enn referansefaktorane som er anbefalt av IPCC. For utslepp frå restavlingar er ein meir detaljert metode enn tidlegare teke i bruk, noko som har medført at utsleppa frå denne kjelda er redusert med rundt 80 prosent.

På oppmoding frå FN's klimapanel (IPCC) er berekinga av dei direkte utsleppa av metan frå storfe og sauar endra i høve til tidlegare; nå er det brukt ein metode anbefalt av IPCC, der meir detaljerte data inngår i berekingane. I praksis har dette gjort at utsleppa vert høgare enn med den gamle metoden. For alle andre husdyr, bortsett frå for tamrein, hjort, struts og pelsdyr, blir referansefaktorar frå IPCC (1997) brukt for å berekne dei direkte utsleppa av metan frå husdyr. Utsleppsfaktoren for tamrein, hjort, struts og pelsdyr er berekna ut frå ei skalering av IPCC-faktorar etter slaktevekt for andre husdyrgrupper med liknande fordøyingsystem og fôrintak. Faktorane for å berekne

utslepp av metan frå handtering av husdyrgjødsel er estimerte av Universitetet for miljø- og biovitenskap (tidlegare Noregs landbrukskøyskule) i samarbeid med Statistisk sentralbyrå.

I utrekningane for utslepp av ammoniakk inngår talet på husdyr, faktorar for kg NH₃-N utskilt per dyr og år (Bleken 1996; Morken 1994), spreining av gjødsel, tapsprosent ved lagring (Morken 1994), beitedel og spreietap.

I samsvar med kriteria for internasjonal rapportering av klimagassutslepp, vert CO₂ frå kalking i jordbruket ikkje lenger inkludert som utslepp frå jordbrukssektoren.

Modellen som bereknar norske utslepp til luft er dokumentert i ein eigen rapport (Hoem 2005).

Resultat

Utslepp av lystgass (N₂O)

Kjelder til utslepp av lystgass innan jordbruket er: Handels- og husdyrgjødsel brukt som gjødning, handtering av husdyrgjødsel, husdyr på beite, biologisk nitrogenfiksering, dekomponering av restavlingar, kultivering av myrområde, nedfall av ammoniakk, avrenning og bruk av kloakkslam (figur 7.2). Jordbruket står for nær halvparten av dei totale lystgassutsleppa i Noreg. Ny metode for berekning av utslepp frå restavlingar har gjort at utsleppstala er lågare i høve til tidlegare berekingar.

Store utslepp av N₂O skjer som følge av kultivering av myrområde (histosoler). Årsaka er den auka mineraliseringa av gammalt nitrogenrikt organisk materiale (IPCC 1997). Arealet av oppdyrka organisk jord i Noreg er oppgitt til 0,85 millionar dekar (Jordforsk 2004. Personleg meddeling), noko som gir eit utslepp av N₂O på 1 069 tonn ved bruk av utsleppsfaktoren oppgjeve av IPCC (2001). Faktoren er i prinsippet avhengig av nitrogenkvaliteten på histosolen, oppdyringspraksis og klimatiske forhold. Det er ikkje grunnlag for å berekne tidsserie for utsleppet og talet vert halde konstant for heile berekningsperioden.

Utslepp frå husdyr- og handelsgjødsel utgjer meir enn halvparten av N₂O-utsleppa frå jordbruket. Utsleppet av N₂O frå bruk av handelsgjødsel ligg på rundt 2 000 tonn i året. Nokre mindre endringar i datagrunnlaget for å berekne utslepp frå husdyrgjødsel har medført ein liten nedgang i N₂O-utsleppet frå denne kjelda i høve til tidlegare berekingar. I 2004 var utsleppet frå husdyrgjødsel 1 849 tonn. Endringane i utslepp frå både handels- og husdyrgjødsel har over tid vore små.

Fordamping og deretter nedfall av ammoniakk som stammar frå bruk av handels- og husdyrgjødsel gir indirekte utslepp av N₂O. Nedfallet er lik den mengda som det blir korrigert for ved direkte utslepp av N₂O ved spreining av handelsgjødsel, lagring og spreining av

husdyrgjødsel og fordamping av gjødsel frå husdyr på beite. For utrekning av mengd ammoniakk, sjå avsnittet om utslepp av ammoniakk nedanfor. Utsleppsfaktor anbefalt av IPCC (1997) blir nytta, noko som gjev eit utslepp på rundt 250 tonn N₂O i året.

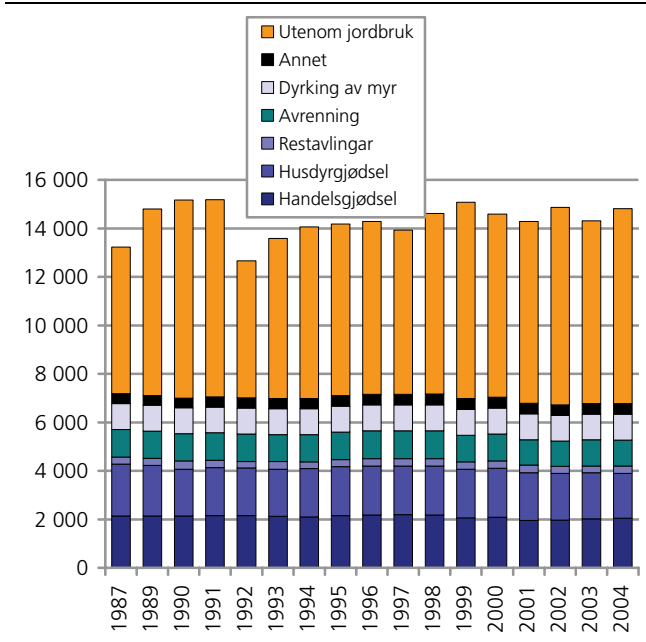
Biologisk nitrogenfiksering er ei anna kjelde til utslepp av lystgass. Berre enkelte plantar, i Noreg framfor alt kløver, er nitrogenfikserande. Mengd nitrogen fiksert av ei avling er veldig usikker (IPCC 1997), det same gjeld faktorane for omdanning til N₂O. Biologisk nitrogenfiksering er utrekna til ca. 8 000 tonn N per år (Aakra og Bleken 1997). Kombinert med standard utsleppsfaktor frå IPCC gir dette eit utslepp på 157 tonn N₂O i året.

Lystgassutslepp kan òg stamme frå nitrogen frå dekomponering av restavlingar. Ein ny og meir detaljert berekningsmetode, som er tilrådd av IPCC, er teke i bruk til erstatning for metoden som vart nytta tidlegare. Dette har gjort at utsleppa frå denne kjelda er redusert med rundt 80 prosent og nå ligg på rundt 300 tonn for heile tidsserien (sjå figur 7.2 og vedleggstabell 13).

Utsleppet av N₂O frå kloakkslam som brukast i jordbruket er berekna til 23 tonn i 2004 (sjå vedleggstabell 14).

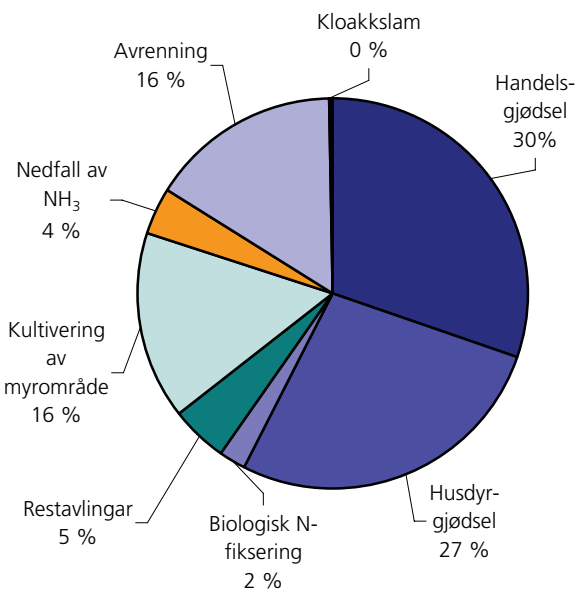
Store mengder nitrogen frå gjødsel går tapt ved lekkasjar og avrenning. Nitrogen frå gjødsel i grunnvatn og overflatevatn aukar den biogene produksjonen av N₂O ettersom nitrogenet gjennomgår nitrifikasjon og denitrifikasjon. Ein reknar med at 18 prosent av nitrogenet i handels- og husdyrgjødsel går tapt ved avrenning og lekkasjar (Jordforsk 1998). Dette gir, som vist i figur 7.2 og vedleggstabell 13, eit utslepp av N₂O på rundt 1 100 tonn i året.

Figur 7.2. Utslepp til luft av N₂O. 1987, 1989-2004. Tonn

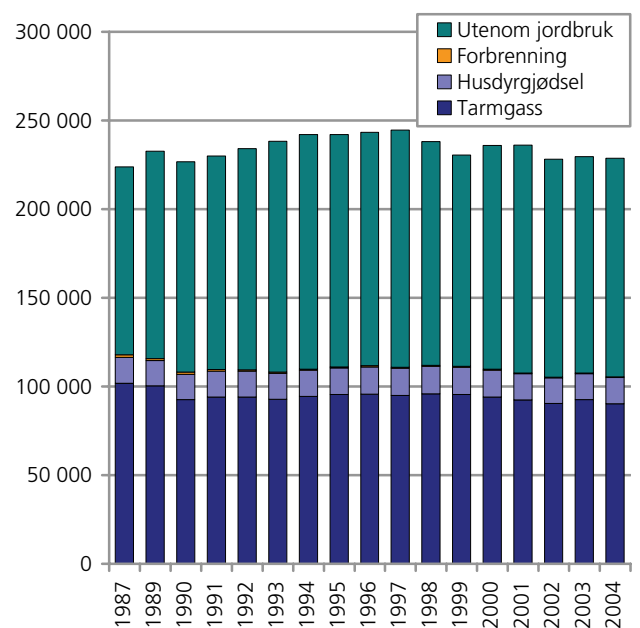
Kjelde: Utsleppsstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Statens forureiningstilsyn.

Figur 7.3. Utslepp av N₂O til luft frå jordbruket, fordelt på kjelde. 2004. Prosent

Kjelde: Utsleppsstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Statens forureiningstilsyn.

Figur 7.4. Utslepp av CH₄ til luft. 1987, 1989-2004. Tonn

Kjelde: Utsleppsstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Statens forureiningstilsyn.

Figur 7.3 summerer opp dei ulike kjeldene for prosessutslepp av N₂O frå jordbruket. Den største kjelda er handelsgjødsel (30 prosent), deretter kjem husdyrgjødsel (27 prosent) og avrenning og kultivering av myrområde (16 prosent kvar). Utsleppstala for lystgass er særst usikre.

Utslepp av metan (CH₄)

Nesten alle utslepp av metan frå jordbruket er knytte til husdyr, og ved sidan av avfallsdeponi er dette også den viktigaste kjelda til norske totalutslepp. Husdyra

slepp ut metan både direkte frå fordøyingsystemet og indirekte gjennom gjødsla dei produserer. I 2004 sto jordbruket for 46 prosent av totale metanutslepp i Noreg, 39 prosent frå fordøying og 6 prosent frå gjødsel; i tillegg kjem eit lite forbrenningsutslepp.

Ved gjæring under fordøyingsprosessen produserer husdyr metan. Drøvtyggjarar (ku, sau osv.) produserer relativt sett mest metan, medan husdyr som ikkje er drøvtyggjarar (hest, gris osv.) produserer mindre mengder av denne gassen. Fordøyingsystem (drøvtyggjar/ikkje-drøvtyggjar) og fôrintak (mengd og samansetjing) er med andre ord avgjerande for kor mykje gass eit husdyr kan produsere. Bruken av ein ny og meir detaljert berekningsmetode for storfe og sauar har gjort at utsleppa frå denne kjelda er 12-14 prosent høgare enn ved tidlegare berekningar. I 2004 var utsleppet rundt 90 000 tonn (vedleggstabell 13); om lag 70 prosent av dette utsleppet kjem frå storfe og 25 prosent frå sauar.

I metoden for utrekning av metanutslepp frå husdyrgjødsel inngår mengd gjødsel produsert per husdyr, potensiell metanproduksjon, i tillegg til informasjon om korleis og under kva slags temperatur gjødsla blir handtert. Gjødsel som husdyra legg igjen på beite er med i berekningane. Utsleppa frå denne kjelda har lege rundt 15 000 tonn dei siste åra (figur 7.4 og vedleggstabell 13). Storfe står for to tredelar av dei årlege metanutsleppa frå husdyrgjødsel.

Utslepp av ammoniakk (NH₃)

Tre utsleppskjelder er identifiserte: Husdyrgjødsel, bruk av handelsgjødsel og ammoniakkbehandling av halm. Ammoniakkutsleppa frå jordbruk utgjer om lag 90 prosent av dei totale utsleppa av ammoniakk i Noreg (figur 7.5). Husdyrgjødsel står for rundt 90 prosent av utsleppa av ammoniakk frå jordbruket.

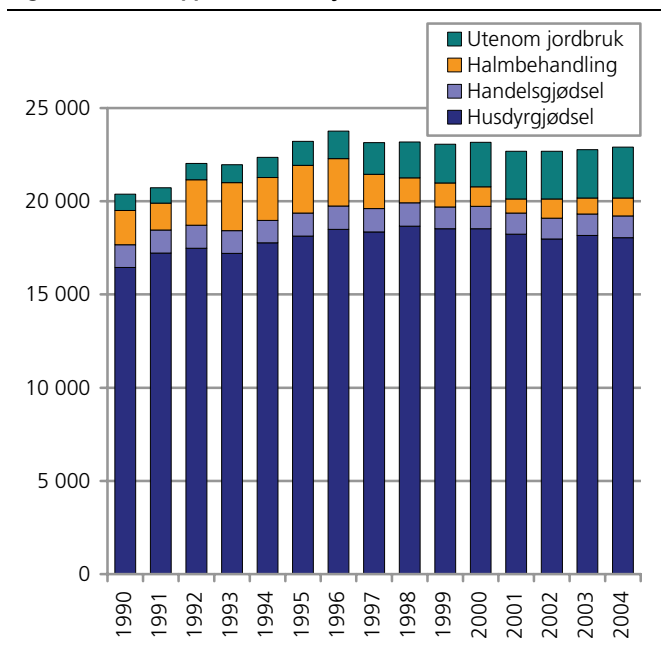
Utsleppa av ammoniakk frå husdyrgjødsel er avhengige av fleire faktorar, til dømes type dyr, nitrogeninnhald i fôr, lagring av gjødsel, klima, spreining av gjødsel, jord-

brukspraksis og eigenskapane til jorda. I 2004 var utsleppet av NH₃ frå husdyrgjødsel 18 039 tonn; i perioden frå 1990 til 2004 har det vore berre små variasjonar i utsleppa (tabell 7.1).

Tap av NH₃ frå ammoniakkbehandling av halm blir rekna ut frå totalforbruket av ammoniakk. Ein reknar med at 65 prosent av ammoniakken ikkje blir bunden i halmen. Utsleppa har vorte kraftig reduserte dei siste åra. Utsleppet i 2004 var 967 tonn, noko som er 13 prosent meir enn året før, men under 40 prosent av nivået midt i 1990-åra.

Utsleppa av NH₃ frå handelsgjødsel i 2004 var 1 173 tonn, noko som er på same nivå som i heile perioden 1990-2004.

Figur 7.5. Utslepp til luft av NH₃, 1990-2004. Tonn

Kjelde: Utsleppsstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Statens forureiningstilsyn.

Tabell 7.1. Utslepp av ammoniakk (NH₃) frå husdyrgjødsel, halmbehandling og bruk av handelsgjødsel. 1990-2004. Tonn

Kjelde	1990	1992	1994	1995	1996	1998	2000	2001	2002	2003	2004
Frå husdyrgjødsel, i alt	16 441	17 482	17 768	18 137	18 499	18 658	18 528	18 242	17 972	18 161	18 039
- Husdyrrom/lager	5 514	5 859	5 909	6 032	6 144	6 054	6 090	6 022	5 989	5 933	5 949
- Beite	835	829	840	870	857	876	887	856	847	841	818
- Gjødselspreiing	10 092	10 794	11 020	11 236	11 498	11 728	11 552	11 364	11 136	11 387	11 272
NH ₃ -behandling av halm	1 835	2 429	2 300	2 557	2 533	1 353	1 047	757	1 021	858	967
Handelsgjødsel	1 231	1 235	1 207	1 236	1 249	1 252	1 198	1 123	1 130	1 163	1 173

Kjelde: Utsleppsstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Statens forureiningstilsyn.

8. Avfall og gjenvinning

Avfall og gjenvinning blir omtala i eit av Regjeringas miljøvernpolitiske resultatområde (Stortingsmelding nr. 21 (2004-2005)):

Nasjonale resultatmål

Avfall og gjenvinning

- Utviklinga i generert mengd avfall skal vere vesentleg lågare enn den økonomiske veksten.
- Det tas sikte på at mengd avfall til gjenvinning skal vere om lag 75 prosent innan 2010, med ei vidare auke til 80 prosent, basert på at mengd avfall til gjenvinning skal aukast i tråd med kva som er eit samfunnøkonomisk og miljømessig fornuftig nivå.
- Praktisk talt alt farleg avfall skal tas ansvarleg hand om, og enten gå til gjenvinning eller vere sikra tilstrekkeleg nasjonal behandlingsskapasitet.

Tiltak

(Landbruksdepartementets miljøhandlingsplan 2001-2004)

Avfall og gjenvinning

- Tiltak 1 "Etablere og gjennomføre eit program for auka gjenvinning av organisk avfall".
- Tiltak 2 "Innarbeide avfallshandtering som eit element i miljøplanane som utarbeidast på kvart bruk".
- Tiltak 3 "I samråd med miljøstyresmaktene og næringsorganisasjonane drøfte behovet og ambisjonsnivå for kvantitative mål for gjenvinning av organisk avfall".

8.1. Plastavfall

Det blir årleg generert store mengder plastemballasje i Noreg. Landbruket har etter kvart blitt ein viktig forbrukar av ulike plastprodukt, då først og fremst i form av rundballesekkar, før- og gjødselsekkar, ensileringsfolie, solfangarar og syrekanner. Sistnemnde type blir rekna som farleg avfall (sjå punkt 8.2), og er derfor ikkje inkludert i statistikken over innsamling av landbruksplast.

Datakjelder og metodar

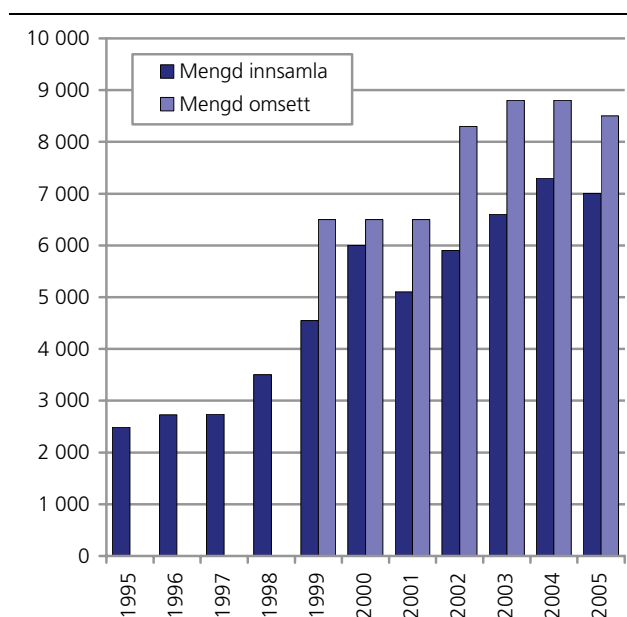
Eit viktig punkt for returoordninga for plast er å sikre finansiering. Ordninga er finansiert ved at impor-

tørar og produsentar betaler eit vederlag som sidan 01.05.02 har vore kr 1,40 per kilo landbruksplast. Per i dag er det ei stor oppslutning blant importørar/produsentar av landbruksplast. Ordninga er basert på at ein kjøper landbruksplast hos dei produsentane og importørane som er ein del av ordninga, og kor vederlaget er inkludert i prisen.

Frå 2003 er alle gardbrukarar pålagt å lage ein miljøplan kor det blant anna stillast krav om levering av landbruksplast til godkjente mottak. Det er for eksempel ikkje lenger lovleg å brenne landbruksplast eller grave den ned.

Plastretur AS bereknar årleg mengd innsamla landbruksplast, samt generert mengd totalt. Tala for innsamla plast kan inkludere små mengder med "fråmandelement" under veging slik som vatn og jord, utan at dette er teke direkte høgde for i berekningane. Netto innsamla plastmengd vil derfor i praksis vere noko mindre enn det som er oppgitt her.

Figur 8.1. Mengd innsamla og omsett landbruksplast. 1995-2005 (data over omsett mengde oppgitt frå og med 1999). Tonn

Kjelde: Plastretur AS.

Den fylkesvise fordelinga for innsamla plast er basert på Plastretur sine grunnlagsdata. Merk at fylkestala på innsamla plasmengder vil kunne variere ein del over åra og mellom dei ulike fylka. Slike endringar kan bl.a. skuldast nedlegging eller oppstart av mottak, eller at platen blir levert til mottak på tvers av fylkesgrenser.

Merk at tilbodet ute i kommunane for mottak av gratis landbruksplast må sjåast på som eit minimum. Grunna konfidensielle omsyn til bedriftene har ein ikkje alle detaljane omkring marknadstilgang for alle mottaksordningane. Oversikta over kommunar med gratis mottak av landbruksplast må derfor sjåast på som ein grov oversikt.

Resultat

I følgje Plastretur ble det i 2005 nytta 8 500 tonn landbruksplast her i Noreg, det meste i form av rundballeplast og storsekker. For mengd innsamla landbruksplast har utviklinga auka sterkt frå i underkant av 2 500 tonn i 1995 til omlag 7 000 tonn i 2005 (figur 8.1). 2001 utgjer derimot eit unntak med 5 100 tonn, ein markert reduksjon i forhold til det føregåande året. Nedgangen skyldtes i hovudsak lagerauke og manglande pressekapasitet hos mottaka dette året.

I 2005 blei tilnærma all innsamla landbruksplast materialgjenvunne, medan berre mindre mengder gikk til energigjenvinning. Ein del av gjenvinninga finn stad i Noreg, men noko blir også transportera til utlandet for gjenvinning der. Den gjenvunne platen går vidare inn i produksjonen av blant anna bærepesar, renovasjonssekkar, pallar og bygningsplater.

Tabell 8.1 viser talet på gratis leveringsstader i dei ulike fylka, og kor mykje landbruksplast som blir samla inn. Tabellen viser berre dei leveringsstadene som har avtale med Plastretur. I 2006 kunne ein levere landbruksplast gratis i 200 kommunar (figur 8.2 og tabell 8.1). I dei aller fleste av desse kommunane finst det henteordningar, noko som lettar arbeidet til gardbrukarane med å resirkulere landbruksplaten. Talet på mottakingsordningar ligg på noko over 200, og berekningar viser at på landsbasis har omtrent 55 prosent av jordbruksbedriftene mottak/innsamling i eigen kommune.

Møre og Romsdal, Sør- og Nord-Trøndelag kommer relativt godt ut med tanke på mottaksordningar i figur 8.2, samanlikna med dei andre fylka. Dette skuldast i hovudsak at dei er omfatta av gratis innhentingordningar som inkluderar store deler av fylka.

Nord-Trøndelag, Rogaland, Oppland og Møre og Romsdal ligg høgast når det gjeld totalt innsamla plasmengd (tabell 8.1). Størst auke i innsamla

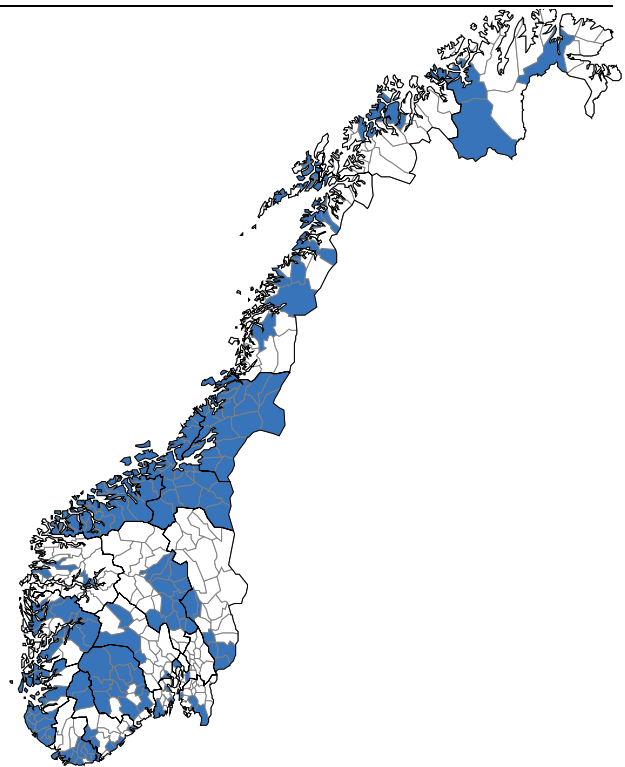
mengd frå 2004 til 2005 har det vore i Østfold, Buskerud og Nord-Trøndelag. Størst nedgang for perioden finn ein for fylka Oppland, Oslo/Akershus og Rogaland.

Størst mengd plast per jordbruksbedrift blei levert inn i Nord-Trøndelag, Aust-Agder og Rogaland (tabell 8.1).

Sjølv om visse fylke tilsynelatande verkar store på innsamling, treng det ikkje nødvendigvis bety at det er i her ein finn dei flittigaste bøndene til å samle plast. Dette skuldast at mottakarar frå eit fylke hentar plast frå andre fylke, slik at ein får ein missførehold mellom kor platen er samla inn og for kva for eit fylke som blir kreditera innsamlinga. Dette gjeld eksempelvis for Rogaland og Nord-Trøndelag, men også innan andre fylke, som har nokre store mottakar som hentar plastemballasje på tvers av fylkesgrensene.

Landbruksplast som ikkje blir levert via Plastretur systemet går i hovudsak til kommunale forbrenningsanlegg. Samstundes tydar det også på at ein del av platen blir ulovleg grave ned eller brunne på sjølve garden.

Figur 8.2. Kommunar kor det fins eit eller fleire gratis mottak av landbruksplast. 2005

Kjelde: Modifisert Plastretur AS (2006a).

Tabell 8.1. Innsamling av landbruksplast. Heile landet og fylke. 2005

Fylke	Tal på kommunar med gratis levering ¹	Dekningsgrad-kommunar (prosent) ²	Dekningsgrad-jordbruksbedrift (prosent) ^{1,3,4}	Levert mengd (tonn)	Levert mengd per jordbruksbedrift i fylket (kilo) ⁴
Heile landet	200	46	55	7002	132
Østfold	3	17	24	398	143
Oslo/Akershus	2	9	6	202	74
Hedmark	6	27	37	650	149
Oppland	12	46	54	807	141
Buskerud	4	19	17	157	55
Vestfold	3	21	33	266	142
Telemark	11	61	73	104	57
Aust-Agder	7	47	54	179	226
Vest-Agder	9	60	57	75	58
Rogaland	22	81	87	1152	215
Hordaland	12	36	53	98	26
Sogn og Fjordane	3	12	14	225	58
Møre og Romsdal	38	100	100	763	209
Sør-Trøndelag	25	100	100	407	111
Nord-Trøndelag	24	100	100	1203	301
Nordland	13	30	43	240	85
Troms	2	8	14	42	30
Finnmark	4	21	56	33	77

¹ Kommunar med gratis levering av landbruksplast er basert på oversikten Plastretur (2006a)

² Viser kor stor prosentdel av kommunane i fylket/landet som har gratis mottak/innsamling av landbruksplast.

³ Viser kor stor prosentdel av driftseiningane som ligg i kommunar med gratis mottak/innsamling av landbruksplast.

⁴ Datagrunnlaget for jordbruksbedrifter er basert på SSB sin totalpopulasjon for 2005 (førebelte tal).

Kjelde: Plastretur AS

Ei undersøking frå MMI omkring innsamling av plastemballasje blant norske bedrifter (jordbruksbedrifter ikkje med) viser at hovudårsaka til at bedrifter ikkje kjeldesorterar plastemballasje er at dei har for lite plastavfall. Ei større mengde plastemballasje og betre tilrettelegging lokalt blei peika ut som viktige faktorar for auka kjeldesortering av plastavfallet (Plastretur 2006b). I kor stor grad desse forholda også gjeld innan jordbruket er framleis usikkert, og må eventuelt undersøkast nærare.

8.2. Farleg avfall

Datakjelder og metodar

Regjeringa har i Stortingsmelding nr. 21 (2004-05), Regjeringas miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand, vedtatt som nasjonalt resultatmål for farleg avfall at "Praktisk talt alt farleg avfall skal takast forsvarleg hand om, og anten gå til gjenvinning eller være sikra tilstrekkelig nasjonal behandlingsskapasitet". For å nå dette målet, er det oppretta eit system for innlevering og rapportering av farleg avfall. Gardsbruk, og andre bedrifter som genererer meir enn 1 kg farleg avfall i året skal levere det til godkjend mottak, og rapportere mengder og type farleg avfall til styresmaktene. Opplysningane blir samla i eit sentralt registert (NorBas) som dannar kjelda for tal over farleg avfall frå jordbruket.

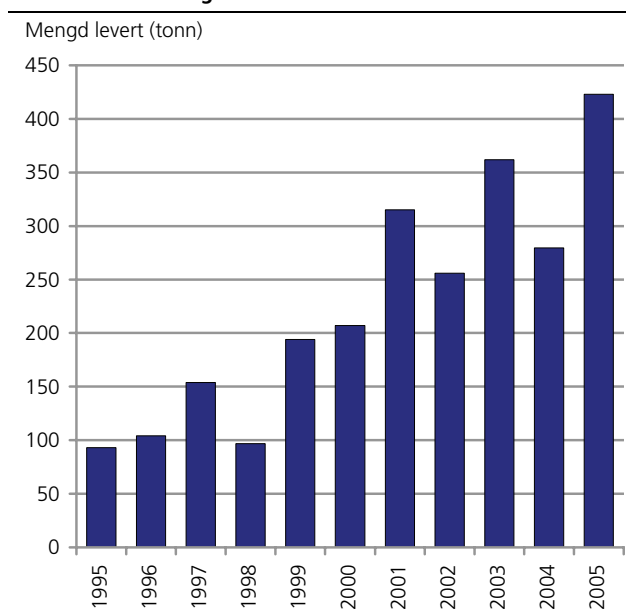
Tala som er presentera her består av farleg avfall frå næringskode NACE 01 dvs. jordbruk og tenester knytt til jordbruk, jakt og viltstell.

Resultat

Mengd avfall frå jordbruket som er innlevert via systemet for farleg avfall i åra 1995 til 2005, er vist i figur 8.3.

Innlevert farleg avfall frå jordbruket låg i 2005 på 423 tonn. Spillolje utgjorde hovudmengda med 47 prosent av det farlege avfallet som totalt kom frå jordbruket dette året. Andre store fraksjonar er uorganiske løysingar (16 prosent), blybatteri (8 prosent), drivstoff og fyringsolje (4 prosent) og asbest (4 prosent).

Figur 8.3. Mengd farleg avfall frå jordbruket levert til godkjent håndtering. 1995-2005. Tonn¹

¹ Innleveringstoppane i 2001, 2003 og 2005 skuldast store leveransar frå einiske bedrifter blant gartneri og anleggsgartnarar.

Kjelde: NORSAS/SFT

Den mest sannsynlege årsaka til den aukande trenden dei første åra frå 1995 er at systemet for innlevering av farleg avfall var forholdsvis nytt den gongen og derfor lite allment kjend. Dette har då endra seg over tid. Samstundes verkar det som det blir generert noko auka mengder farleg avfall innan jordbruket.

I 2001, 2003 og 2005 har leveransar frå nokre få og store enkeltbedrifter stått for førehaldsmessig stor mengder farleg avfall, ofte i frå gartneri og bedrifter som driv med bearbeiding av park/hage. Desse leveransane forklarar hovudsakleg dei markerte "toppane" med farleg avfall slik det går fram av figur 8.3. Ser ein bort i frå desse, ligg nivået på farleg avfall på ca. 310 tonn i 2005. Dette forklarar mykje av den kraftige auka samanlikna med i 2004.

Figur 8.3 over farleg avfall til jordbruket må lesast med varsemd sia innrapporterte mengder berre omfattar bedrifter med næringskode NACE 01. Ein del gardsbruk leverer truleg farleg avfall via mottaksordningar som berre er tiltenkt hushald. Vidare er mange av innrapporteringane mangelfullt utfylt, slik at det leverte avfallet ikkje alltid kan knytast til jordbruket. Dei reelle mengdene farleg avfall som leverast frå jordbruket kvart år, er derfor truleg noko større enn mengdene som går fram her.

Frå 1.1.2003 blei nye avfallstypar gjennom forskrift rekna som farleg avfall, mellom anna trykkimpregnert tre blir no rekna inn under farleg avfall. Lite avfall av desse typane blir levert frå jordbruket, og utvidinga av lista over farleg avfall har derfor liten effekt på innlevert mengd farleg avfall frå jordbruket.

8.3 Metallavfall

Datakjelder og metodar

I slutten av 2005 ble det sette i gang ein nasjonal "ryddedugnad" for oppsamling av landbruksavfall (landbruksskrot i følge kampanjen). Hold Norge Rent er ansvarleg for prosjektet, mens organisasjonar og myndigheitar innanfor landbruk, reiseliv og kommunal sektor står bak kampanjen og driv informasjon ovanfor bøndene.

Avfallet skal i utgangspunktet vere "landbruksskrot" som i følge prosjektet omfattar alle typar kjøretøy, apparat og større gjenstandar av metall. Også farleg avfall blir samla inn. Henting av metallavfallet er utan kostnadar for bonden, mens ein for farleg avfall betalar eit vederlag for behandling ved godkjent mottak for farleg avfall.

I utgangspunktet er kampanjen retta mot bønder med gardsbruk, men ikkje alt avfallet som er samla inn kan relaterast tilbake til sjølve gardsdrifta. Derfor er tala hefta med noko usikkerheit for kor mykje av

dei innsamla mengdene som kan relaterast direkte tilbake til sjølve gardsdrifta.

Ein bør merke seg at tala som er samla inn naturleg nok ikkje kan knytast til ei einskild periode eller år, men kan ha opphav fleire år tilbake. Nivået på tala som her blir presentert gir difor i beste fall ein peikepinn på dei akkumulerte avfallsproblem i landbruks-Noreg.

Resultat

Respsen frå landbruket har i følge organisasjonen Hold Norge Rent vore høgare enn forventa. Basert på erfaringar frå Sverige hadde ein rekna med ca. 5 000 tonn totalt innsamla avfall. Tala viser derimot at per 30. juli 2006 er det registrert i overkant av 5 700 henteoppdrag, og dei totale avfallsmengdene er estimert til ca. 25 000 tonn (pers. med. Hilde Reitan, Hold Norge Rent 03.08.06).

Dette kan tyde på at det ligg ein del gammalt avfall omkring på gardane i landet. Samstundes bør ein merke seg at den nemnte avfallsmengda som blir henta ikkje berre utgjier "reint jordbruksavfall", men kan også innehalde noko avfall frå hushalda generelt og eventuelle privat entreprenørverksemd ikkje direkte relatert til landbruket.

9. Økologisk jordbruk

Økologisk jordbruk blir omtala i eit av Regjeringas miljøvernpolitiske resultatområde (Stortingsmelding nr. 21 (2004-2005)):

Nasjonale resultatmål

Berekraftig bruk og vern av biologisk mangfald

- I trua naturtypar skal inngrep unngåast, og i hensynskrevjande naturtypar skal viktige økologiske funksjonar haldast vedlike.
- Kulturlandskapet skal forvaltast slik at kulturhistoriske og estetiske verdiar, biologisk mangfald og tilgang oppretthaldast.
- Hausting og annan bruk av levande ressursar skal ikkje føre til at artar eller bestandar utryddast eller truast.
- Jordressursar som har potensiale for matkornproduksjon, skal disponerast slik at ein tek omsyn til behova framtidige generasjonar har.

Tiltak

(Landbruksdepartementets miljøhandlingsplan 2001-2004)

Berekraftig bruk og vern av biologisk mangfald

- Tiltak 7 "Leggje til rette for auka oppslutning om økologisk landbruk gjennom tilrettelegging av verkemiddelsystemet, vidareutvikling av marknaden for økologiske produkt og satsing på forskning, informasjon og formidling av kunnskap".

I Soria Moria-erklæringa frå 13. oktober 2005 har regjeringa som mål at 15 prosent av matproduksjon og matforbruk i 2015 skal vere økologisk.

Tabell 9.1. Talet på bruk med økologisk drift, areal, talet på dyr og utbetalte tilskott. Heile landet. 1986-2005

År	Talet på bruk med økologisk drive areal ¹	Økologisk drive jordbruksareal	Jordbruksareal under omlegging til økologisk drift (karens)	Talet på mjølkekyr	Talet på sau ²	Totalt tilskott til økologisk drift ³	Utbetalt tilskott til omlegging og arealtilskott
Dekar				Millionar kroner			
1986	19	..	..	..	..	-	-
1987	41	..	..	..	..	-	-
1988	52	..	..	..	..	-	-
1989	89	..	..	..	..	5,1	-
1990	263	..	..	..	..	12,5	4,0
1991	423	18 145	6 288	237	3 007	20,4	6,6
1992	479	26 430	5 826	193	6 524	23,4	7,9
1993	517	32 343	5 444	294	7 102	22,2	5,8
1994	552	38 278	6 916	437	10 064	22,3	5,8
1995	680	44 596	13 082	572	10 628	23,4	5,9
1996	946	46 573	32 401	766	13 291	35,1	13,7
1997	1 310	73 921	43 143	1 816	18 895	35,4	20,6
1998	1 590	105 200	50 615	2 705	29 812	33,1	13,2
1999	1 745	149 510	38 225	2 998	18 393	53,5	37,1
2000	1 823	180 841	24 387	3 531	20 776	58,6	35,1
2001	2 086	197 900	68 831	3 729	22 911	75,5	53,8
2002	2 303	252 556	72 904	4 070	47 907	84,7	57,5
2003	2 466	308 835	72 954	5 226	30 930	91,7	65,1
2004	2 484	349 567	60 793	5 643	33 589	111,2	69,3
2005	2 496	365 002	65 325	5 461	30 863	100,2	66,7

¹ Omfattar alle jordbruksbedrifter som er godkjende for tilskott og/eller merke. Frå 2002 er det oppgjeve talet inspiserte einingar.

² Fram til og med 1998 var teljedato 31.juli, i perioden 1999-2001 var teljedato 31. desember og frå 2002 var teljedato igjen 31. juli.

³ Omfattar ikkje tilskott til forskning.

Kjelde: Debio og Statens landbruksforvaltning

Datakjelder og metodar

Frå og med 1990 omfattar jordbruksavtala stønadsordningar for økologisk jordbruk. Det blir gitt omleggings-, areal- og husdyrtilskot. Vidare blir det gitt midlar til kontroll, forskning, informasjon og tiltak som fremjar omsetnaden av økologiske produkt. Regelverket for økologisk landbruksproduksjon er heimla i føreskrift fastsett av Landbruks- og matdepartementet. Debio er utøvande kontrollinstans. Alle økologiske bruk må godkjennast av Debio, og dei skal i tillegg inspiserast minst ein gong i året. Areal- og dyretal for økologisk jordbruk er henta frå Debio, medan data om produksjon er henta frå Statens landbruksforvaltning.

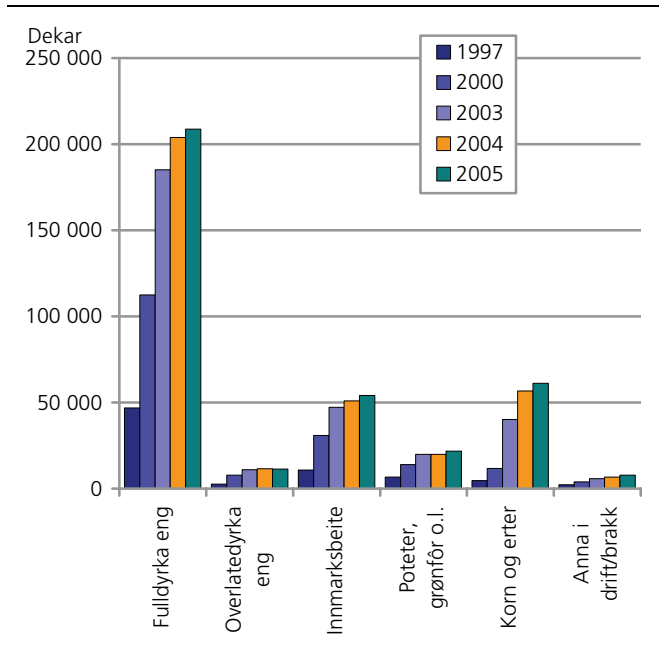
Resultat

Talet på bruk med økologisk drift har auka gradvis i heile perioden 1986-2005 (tabell 9.1). Areal som er omlagt eller under omlegging aukar stadig, medan talet på dyr har gått litt tilbake siste året. Det registrerte talet på sau endrar seg mykje frå år til år. Dette skuldast ulike registreringstidspunkt (sjå fotnote til tabell 9.1). Det er store fylkesvise variasjonar i kor mange einingar som har lagt om til økologisk drift (figur 9.5). Mest jordbruksareal med økologisk drift og karensareal finst i Sør-Trøndelag (56 000 dekar) og Hedmark (48 000 dekar), medan Telemark (7,4 prosent), Buskerud (7,3 prosent) og Sør-Trøndelag (7,3 prosent) har høgast prosentdel med økologisk drift og karensareal sett i høve til totalt jordbruksareal i drift. Den minste prosentdelen finn ein i Rogaland (0,7 prosent) og Finnmark (1,1 prosent).

Det er og stor variasjon i det økologiske arealet på kommunenivå (figur 9.4). Ser ein på økologisk areal med tilskot er det i alt 40 kommunar som har 10 prosent eller meir økologisk drive areal.

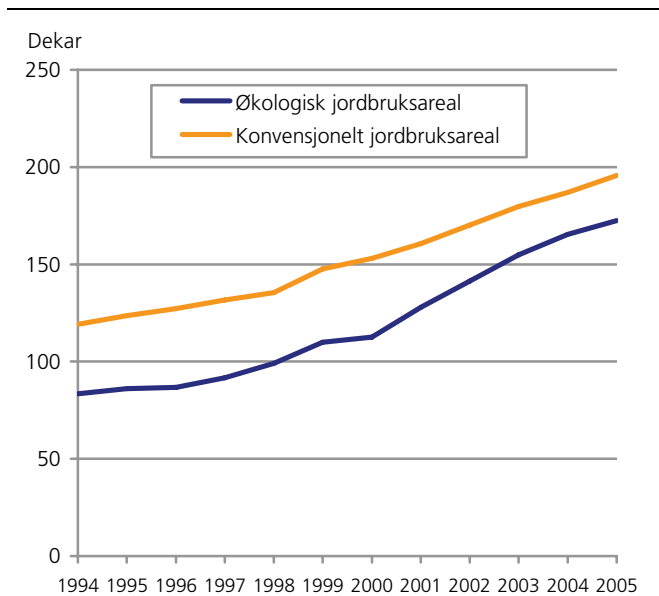
Av jordbruksareal som drives økologisk er det fulldyrka eng som dominerer med 57 prosent av totalen (figur 9.1). Innmarksbeite (tidlegare gjødsla beite) omfattar 15 prosent, medan korn og erter utgjer 16 prosent av det økologiske arealet. Karensareal er ikkje inkludert i arealtala i figur 9.1.

Figur 9.1. Bruken av økologisk jordbruksareal i drift (eksklusiv karensareal). Heile landet. 1997, 2000, 2003-2005. Dekar

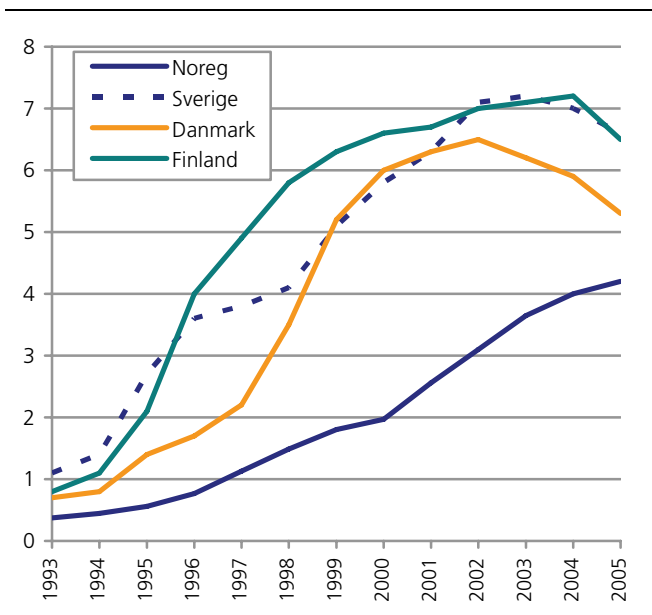
Kjelde: Debio.

Figur 9.2. Gjennomsnittleg jordbruksareal per jordbruksbedrift for einingar som driv økologisk, og for einingar med konvensjonell drift. Heile landet. 1994-2005. Dekar

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Debio.

Figur 9.3. Del sertifisert økologisk areal og karensareal av totalt jordbruksareal i drift i dei nordiske landa. 1993-2005. Prosent

Kjelder: Debio (Norge), KRAV (Sverige), Danmarks statistik (Danmark), KTTK, Plant Production Inspection Centre (Finland).

Det økologiske arealet på kvar jordbruksbedrift har auka jamt i perioden 1994-2005 (figur 9.2). I 1994 dreiv kvar jordbruksbedrift i gjennomsnitt 83 dekar økologisk, medan tilsvarende tal i 2005 var 172 dekar. Til samanlikning var storleiken på jordbruksbedrifter med konvensjonell drift i snitt 196 dekar i 2005.

Figur 9.3 viser omfanget av økologisk drive areal som er sertifisert i dei nordiske landa. Noreg ligg med sine 4,2 prosent bak dei andre landa, men prosenten er framleis aukande. Sverige og Finland ligg i front med økologisk drift på respektive 6,6 og 6,5 prosent av jordbruksarealet. Frå 2004 til 2005 er det bare Noreg som aukar delen økologisk areal. Danmark har ein reduksjon frå 5,9 til 5,3 prosent, Sverige frå 7,0 til 6,6 prosent og Finland frå 7,2 til 6,5 prosent. I EU-25 blei det drive økologisk på 3,4 prosent av det totale jordbruksarealet i 2003.

Figur 9.4 Del økologisk produksjon av totalproduksjon for mjølk, kjøtt og korn. Heile landet. Prosent 2001 - 2005*

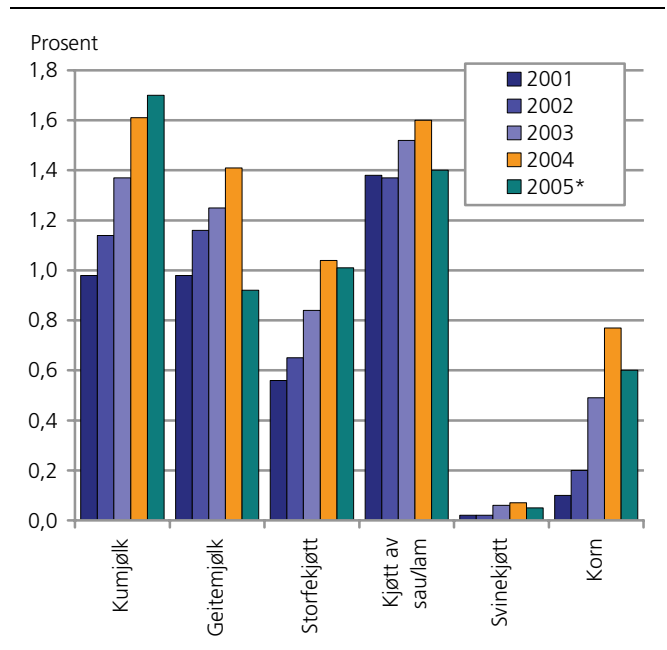
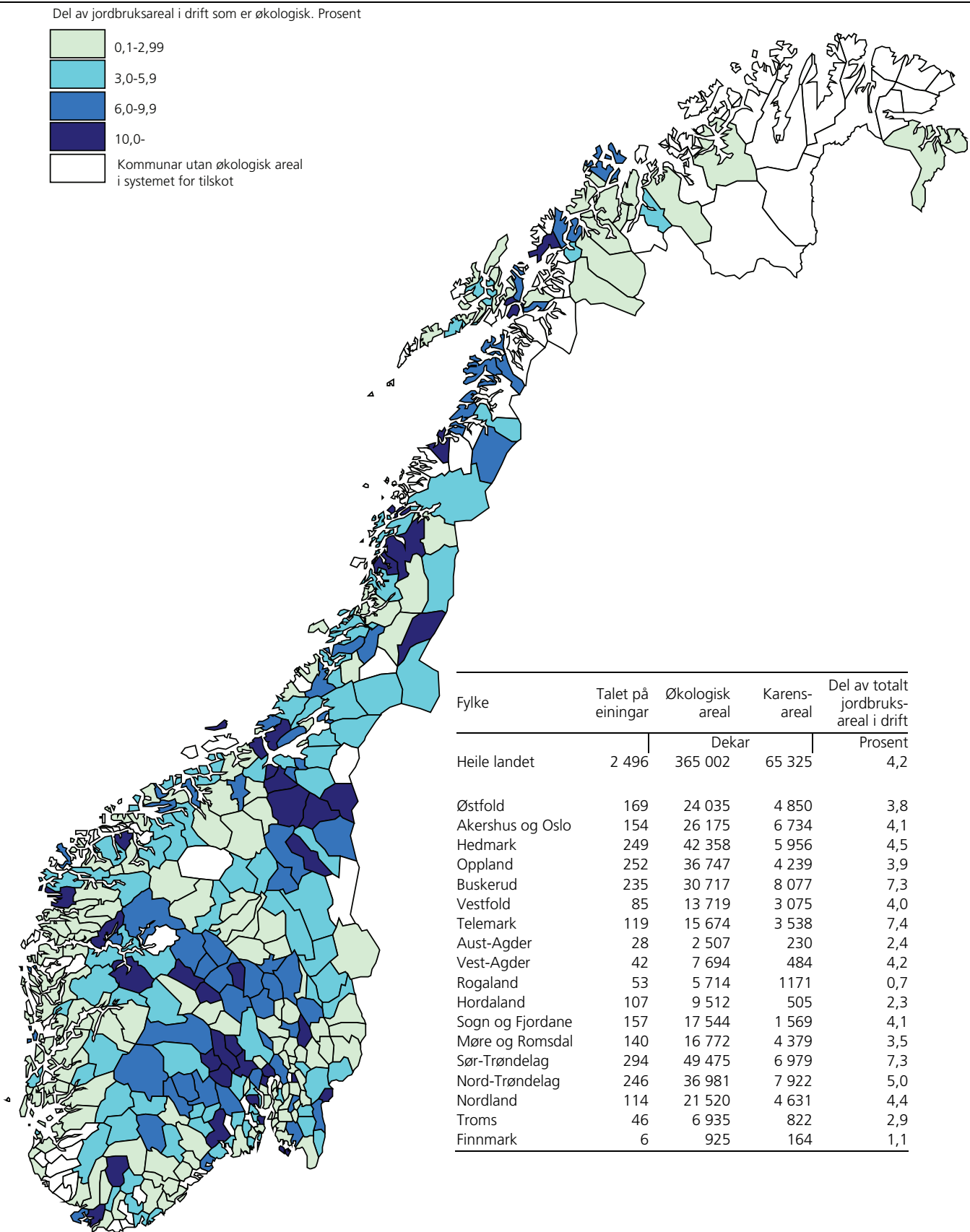

Fig. 9.4 viser delen av mjølk-, kjøtt- og kornproduksjon som er økologisk. Økologisk produksjonen av kummjøl omfatar 1,7 prosent av total produksjon av kummjøl i 2005. For kjøtt er det sau og lam som har den største delen med om lag 1,5 prosent av produksjonen. Det er såleis langt fram til regjeringa sitt mål på 15 prosent økologisk matproduksjon i 2015.

Figur 9.5. Del av jordbruksareal i drift som er økologisk drive eller karensareal (med tilskot), etter kommune. 2005. Prosent

Kartdata: Statens kartverk.

Kjelde: Debio og Statens landbruksforvaltning..

10. Omdisponering av areal

Omdisponering av jordbruksareal blir omtala i fleire av Regjeringas miljøvernpolitiske resultatområde (Stortingsmelding nr. 21 (2004-2005)):

Nasjonale resultatmål

Berekraftig bruk og vern av biologisk mangfald

- Kulturlandskapet skal forvaltast slik at kulturhistoriske og estetiske verdiar, biologisk mangfald og tilgang oppretthaldast.
- Jordressursar som har potensiale for matkornproduksjon, skal disponerast slik at ein tek omsyn til behova framtidige generasjonar har.

Regional planlegging – viktige arealpolitiske føringar

- Miljøkvalitetane i landskapet skal sikrast og utviklast gjennom auka kunnskap og bevisst planlegging og arealpolitikk.
- Årleg omdisponering av dei mest verdifulle jordressursane skal halverast og spesielt verdifulle kulturlandskap skal vere dokumentert og ha fått ein særskilt forvaltning innan 2010.

Tiltak

(Landbruksdepartementets miljøhandlingsplan 2001-2004)

Berekraftig bruk og vern av biologisk mangfald

- Tiltak 1 "Vidareutvikle ein streng jordvernpolitikk, i dette ligg å forbetre verkemidla i jordvernpolitikken gjennom arbeidet med planrevisjon og oppfølging av landbruksmeldinga".

Etter kvart som byar og tettstader ekspanderer, aukar behovet for areal til mellom anna industri- og forretningsverksemd, byggjefelt, samferdsle o.l. Dette vil ofte føre til press på jordbruksareal som ligg i nærleiken av tettstadene, og det vil kunne bli behov for å omdisponere delar av arealet til andre føremål enn jordbruk.

Datakjelder og metodar

Statens landbruksforvaltning har årleg samla inn informasjon frå kommunane via fylkesmannens landbruksavdeling om dyrka jord og dyrkbar jord som er vedtatt omdisponert eller regulert til andre føremål enn jordbruk. Frå 2002 blir data for dyrka og dyrkbar

jord regulert til anna enn jordbruksføremål etter plan- og bygningslova rapportert gjennom KOSTRA. Tal for omdisponering etter jordlova og ved regulering etter plan- og bygningslova gjeld jordbruksareal som er vedtatt omdisponert. Frå og med referanseåret 2005 blir og jordbruksareal omdisponert etter jordlova rapportert gjennom KOSTRA. Det same gjeld tal for areal godkjent til nydyrking. Rapporteringa er endra til å omfatte kva føremål areala vert omdisponert til, og alle reguleringsføremål er rekna med. Samla tall for omdisponert areal er difor ikkje mogleg å samanlikne direkte med tidlegare rapporterte tal. Med nye rutinar for rapportering er det og større underrapportering enn tidlegare. Mellom anna viser det seg at nær 200 kommunar ikkje har oppgitt noko tal for omdisponert areal etter plan- og bygningslova for 2005.

Opplysningar om faktisk nydyrka jordbruksareal er henta frå Jordbruksteljing 1999 og Landbruksundersøkinga 2002. Tala frå Landbruksundersøkinga er knytt til eit utval av jordbruksbedrifter, og for nokre fylke med lite nydyrking er tal for fleire fylke slått saman i figurane. Tekst og figurar vedrørande nydyrking og omdisponering gjeld fulldyrka og overflatedyrka areal.

I samarbeid med Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) har SSB gjennomført eit forskingsprosjekt om spredt utbygging og jordvern. I prosjektet er data for bygningar frå registeret over grunneigedomar, adresser og bygningar (GAB) kopla til digitale markslagskart. Prosjektet er dokumentert i NIBR-rapport 2006:6: "Spredt utbygging og jordvern. Om omfang og drivkrefter bak bygging på jordbruksarealer".

Resultat

I perioden 1980 - 2002 auka den årlege godkjente omdisponeringa av dyrka jord frå om lag 7 000 dekar (1980) til nær 16 000 dekar (2002), ein auke på heile 126 prosent (tabell 10.1). I perioden frå 2002 til 2005 er derimot omdisponert areal av dyrka jord nærare halvert, til om lag 7 700 dekar dyrka jord omdisponert i 2005. For dyrkbar jord var dei årlege tala for tillate omdisponert areal om lag 6 000 dekar i 1980, 9 000 dekar i 2002 og 10 000 dekar i 2005. Av totalt tillate

omdisponert areal av dyrka og dyrkbar jord, har dyrkbar jord auka frå 18 prosent i 2000 til 57 prosent i 2005. I talet for 2005 er òg omdisponering til t.d. friområde og fellesområde rekna med. Det må understrekast at det er knytt stor usikkerheit til tal over omdisponering av dyrka og dyrkbar mark.

Figur 10.1, tabell 10.1 og vedleggstabell 12 viser tal for tillate omdisponering av dyrka jord og dyrkbar jord i perioden 1993-2005.

I perioden 1994-2003 blei det i snitt tillate om-disponert 13 360 dekar dyrka jord per år. Når ein trekk frå areala til skogplanting (som ikkje inngår i regjeringas sitt mål) vert talet 11 440 dekar i snitt per år. Regjeringa sitt mål om ei halvering av årleg omdisponert areal vil for dyrka jord utgjere 5 700 dekar per år innan 2010.

Av det omdisponerte arealet av dyrka jord i 2005 blei 62 prosent regulert etter Plan- og bygningslova (PBL). For dyrkbar jord blei 86 prosent regulert etter Plan- og bygningslova.

KOSTRA-rapporteringa omfattar som nemnt òg kommunetal for areal godkjent til nydyrking. Dette gjeld areal til fulldyrking og overflatedyrking, men ikkje til innmarksbeite. I 2005 blei det godkjent 10 700 dekar til nydyrking.

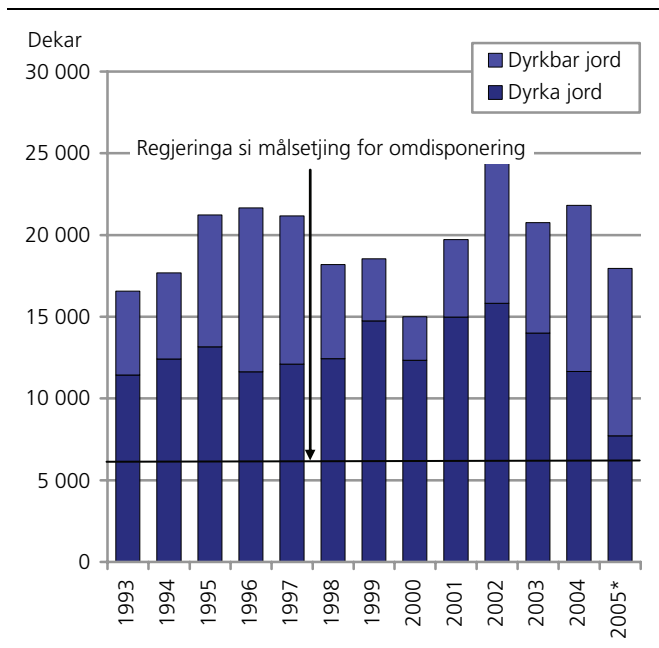
Figur 10.2 og 10.3 viser fylkesfordelinga av tillate om-disponert areal saman med nydyrka areal (fulldyrka og overflatedyrka areal). I perioden 1994-98 blei det nydyrka nær 99 900 dekar jordbruksareal, medan 61 700 dekar jordbruksareal blei omdisponert til andre føremål. I perioden 1999-2001 blei det nydyrka 34 800 dekar, medan 42 000 dekar blei omdisponert til andre føremål. I dei fleste tilfella er det jordbruksjord av høg kvalitet som blir nedbygd, medan jord som blir nydyrka oftast er meir marginal (t.d. myr).

Figurane viser at det over år har blitt eit større gap mellom nydyrking og omdisponering i fylka Østfold, Akershus/Oslo, Vestfold, Rogaland og Trøndelag. I

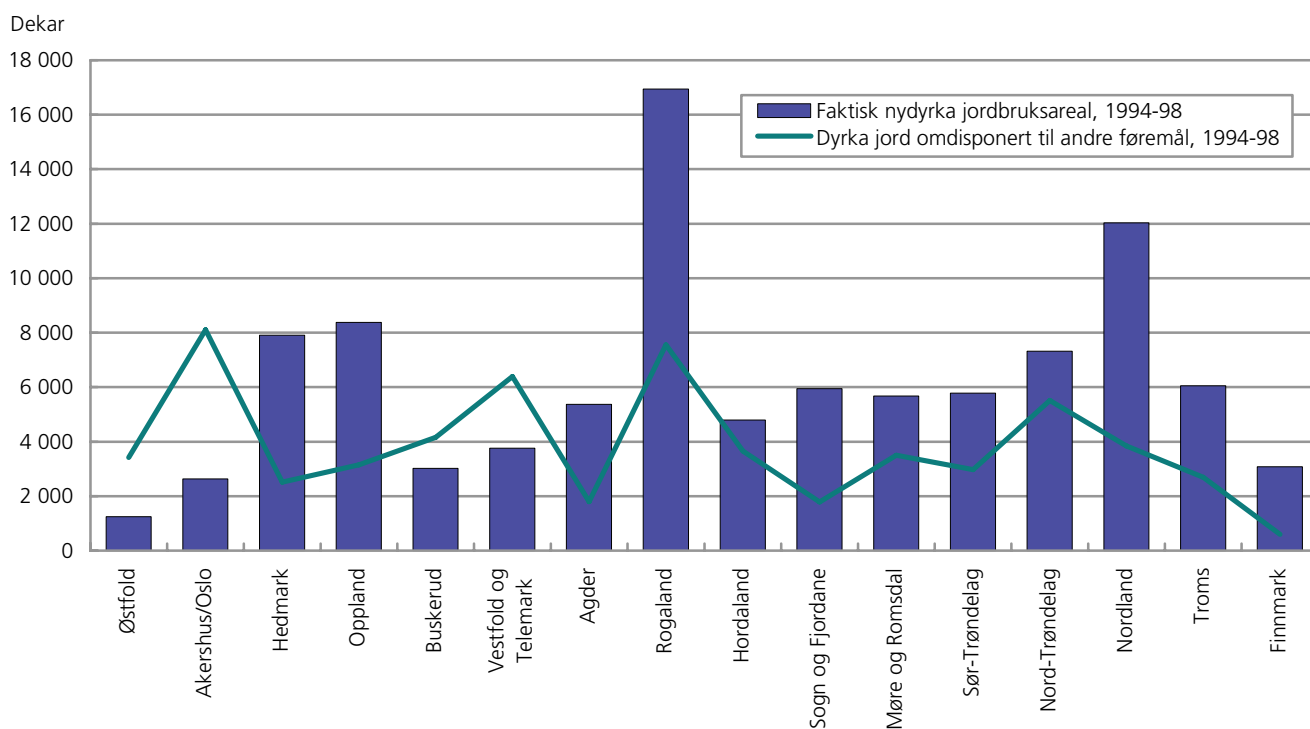
disse fylka ligg òg dei typiske pressområda for bygging av bustadar, vegar o.l. på mellom anna jordbruksareal.

NIBR/SSB-prosjektet "Spnett utbygging og jordvern. Om omfang og drivkrefter bak bygging på jordbruksareal" har fokus på alle former for spnett utbygging, dvs. all bygging utanfor tettstadsgrensene definert av SSB. Nedbygd jordbruksareal er i prosjektet avgrensa til det arealet som blir dekt av grunnflata til nye bygningar. Vegar, gardsplassar og liknande på jordbruksareal kjem i tillegg. I 2002 var 14 prosent av spnett utbygging på jordbruksareal, meir enn tre gonger meir enn jordbruksarealet sin del av land-arealet. 74 prosent av all nedbygging av jordbruksareal var spnett utbygging, medan 26 prosent var del av utviding av tettstader. Om lag 50 prosent av den sprette utbygginga var knytt til primærnæringane, som driftsbygningar og våningshus.

Figur 10.1. Tillate omdisponering av dyrka og dyrkbar jord. 1993-2005*. Dekar

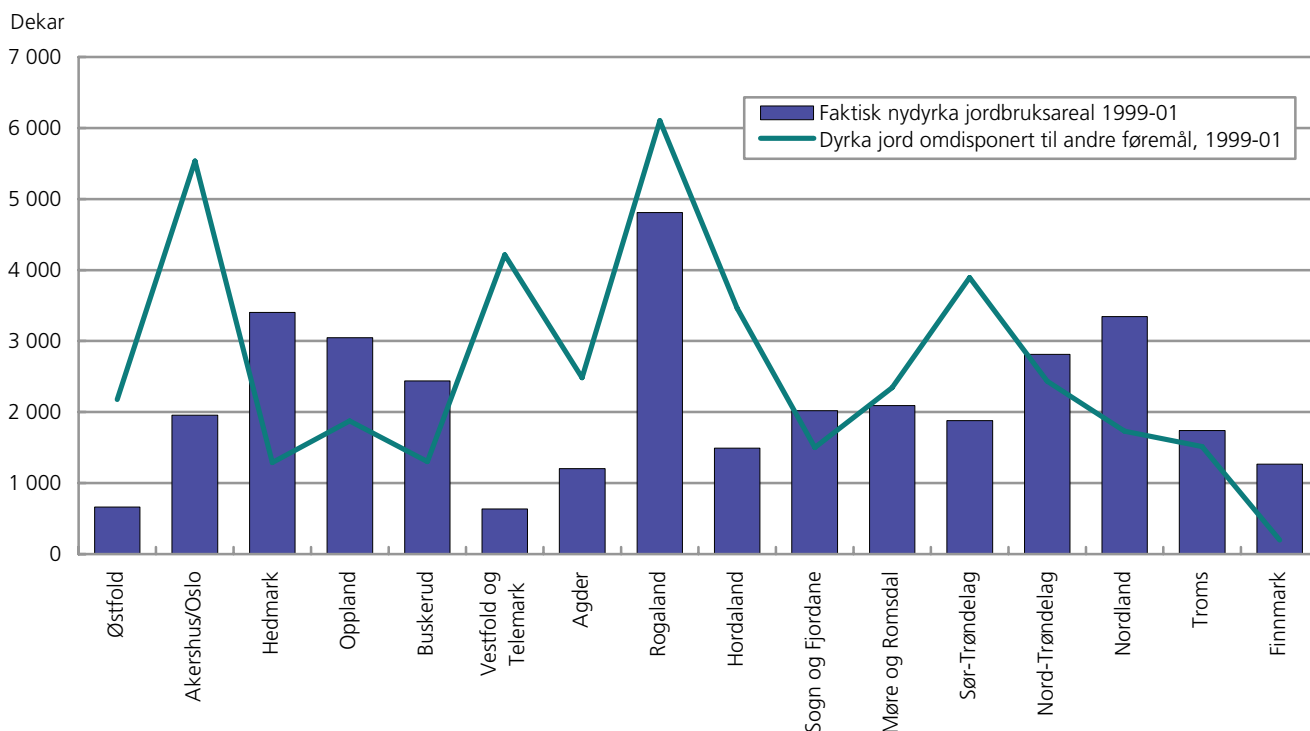

Figur 10.2. Dyrka jord (fulldyrka og overflatedyrka) tillate omdisponert ved forvaltningsvedtak til anna enn jordbruksproduksjon og areal som blei nydyrka (fulldyrka og overflatedyrka), etter fylke. 1994-1998. Dekar

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Statens landbruksforvaltning.

Figur 10.3. Dyrka jord (fulldyrka og overflatedyrka) tillate omdisponert ved forvaltningsvedtak til anna enn jordbruksproduksjon og areal som blei nydyrka (fulldyrka og overflatedyrka), etter fylke. 1999-2001. Dekar

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Statens landbruksforvaltning

Tabell 10.1. Dyrka og dyrkbar jord tillate omdisponert etter jordlova og etter plan- og bygningslova. 1993-2005*. Dekar

	Omdisponering i alt			Omdisponering etter jordlova		Omdisponering etter plan- og bygningslova	
	I alt	Dyrka jord	Dyrkbar jord	Dyrka jord	Dyrkbar jord	Dyrka jord	Dyrkbar jord
1993	16 571	11 430	5 141	9 495	2 678	1 935	2 463
1994	17 678	12 423	5 255	7 765	3 383	4 658	1 872
1995	21 233	13 167	8 066	8 230	4 887	4 937	3 179
1996	21 664	11 641	10 023	5 860	1 645	5 781	8 378
1997	21 159	12 093	9 066	6 110	4 025	5 983	5 041
1998	18 192	12 439	5 753	7 008	2 712	5 431	3 041
1999	18 544	14 743	3 801	7 342	2 080	7 401	1 721
2000	14 993	12 346	2 647	7 587	2 437	4 759	210
2001	19 710	14 974	4 736	8 543	2 619	6 431	2 117
2002	24 839	15 818	9 021	7 491	1 776	8 327	7 245
2003	20 762	13 993	6 769	4 747	2 426	9 246	4 343
2004	21 819	11 653	10 166	4 304	1 704	7 349	8 462
2005 ^{1*}	17 948	7 714	10 234	2 965	1 473	4 749	8 761

1 Frå 2005 blei det tatt i bruk ei ny rutine for innrapportering av data (omdisponering etter jordlova), og det knyter seg derfor stor uvisse til tala. Tal frå 2005 gjelder også omdisponering til føremåla friområde, fellesområde og spesialområde med føremål friluftsområde. Dette har tidligare ikkje vore innrapportert.

Kjelde: Statens landbruksforvaltning og Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå

11. Kulturlandskap

I Stortingsmelding nr. 21 (2004-2005) blir kulturlandskapet i jordbruket omtala i fleire av Regjeringa sine miljøvernpolitiske resultatområde:

Nasjonale resultatmål

Berekraftig bruk og vern av biologisk mangfald

- I trua naturtypar skal inngrep unngåast, og i hensynskrevjande naturtypar skal viktige, økologiske funksjonar bli halde vedlike.
- Kulturlandskapet skal forvaltast slik at kulturhistoriske og estetiske verdiar, biologisk mangfald og tilgang blir teke vare på.
- Hausting og anna bruk av levande ressursar skal ikkje føre til at artar eller bestandar utryddast eller truast.

Friluftsliv

- Område av verdi for friluftsliv skal sikrast slik at miljøvennleg ferdsel, opphald og hausting fremjast, og naturgrunnlaget bevarast.

Kulturminnar og naturmiljø

- Det årlege tapet av verneverdige kulturminne og kulturmiljø som følge av fjerning, øydelegging eller forfall, skal minimerast, og skal innan år 2008 ikkje overstige 0,5 prosent årleg.
- Freda og fredningsverdige kulturminne og kulturmiljø skal takast vere sikra og ha ordinært vedlikehaldsnivå i 2020.
- Den geografiske, sosiale, etniske og næringsmessige og tidsmessige breidda i varig verna kulturminne og kulturmiljø skal bli betre, og eit representativt utval av kulturminne og kulturmiljø skal vere freda innan 2020.

Regional planlegging - viktige arealpolitiske føringar

- Årleg omdisponering av dei mest verdifulle jordressursane skal halverast og spesielt verdifulle kulturlandskap skal vere dokumentert og ha fått ein særskilt forvaltning innan 2010.

Under same resultatområde blir det òg sett fokus på tiltak mot gjengroing av verdefull kulturmark, gards- og setermiljø som gjer landbrukets kulturlandskap

mindre attraktivt for busetjing, næringsutvikling, rekreasjon og turisme.

Tiltak

(Landbruksdepartementets miljøhandlingsplan 2001-2004)

Berekraftig bruk og vern av biologisk mangfald

- Tiltak 3 "Stimulere til tiltak som tek vare på biologisk mangfald i verdifulle kulturlandskapsområde".
- Tiltak 4 "Samordne tiltak med miljøeffekt i eit statleg miljøprogram for å auke miljøeffekten av verkemidla".
- Tiltak 5 "Føre inn krav om miljøplan for alle næringsdrivande i jordbruket".
- Tiltak 6 "Auka kartlegging av verdifulle kulturlandskap i tilknytning til aktivt landbruk".

Friluftsliv

- Tiltak 4 "Arbeide for auka bevisstgjeringsom verdiar knytt til oppleving og høve til ferdsel i kulturlandskapet i jordbruket gjennom etablering av miljøplanar og områdetiltak".
- Tiltak 5 "Prioritere tiltak i område der kulturlandskapet i jordbruket har stor verdi for befolkninga og deira behov for friluftsliv og rekreasjon".

Kulturminne og kulturmiljø

- Tiltak 1 "I samarbeid med miljøstyresmaktene utvikle system for å estimere tal for kulturminne og overvake endringar og årsaker til endringar i omfanget av kulturminne i landbruksområda".
- Tiltak 2 "Leggje aukande vekt på samordning av tiltak i prioriterte og verdifulle landbruksområde".
- Tiltak 4 "Utvikle eit godt fagleg grunnlag for kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap i miljøplanar og miljøprogram, og ansvarleg gjere bøndene på dette området".
- Tiltak 5 "Prioritere tiltak retta mot utvalde kulturmiljø/kulturlandskap i landbruket".
- Tiltak 6 "Vurdere aktuelle nye tiltak for å unngå ulovleg øydelegging eller fjerning av kulturminne i landbruket".
- Tiltak 8 "Stimulere til verdiskaping med basis i bruk av kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap".

Temaboks 3 Miljøprogram i jordbruket

Ved jordbruksoppgrer 2003 blei det bestemt at det skulle innførast miljøprogram i jordbruket. Det overordna målet med å innføre miljøprogram er å auke målrettinga av miljøarbeidet i jordbruket og gjere dei enkelte miljøordningane og den samla miljøinnsatsen meir synleg.

Miljøprogram i jordbruket er delt på fire nivå:

- Nasjonalt miljøprogram innført frå 2004
- Regionale miljøprogram (RMP) innført frå 2005
- Kommunale miljøordningar, m.a. SMIL-ordningane frå 2004
- Miljøplan mm på det enkelte gardsbruket

Det nasjonale miljøprogrammet har som hovudmål å sikre mangfaldet i det norske jordbrukslandskapet, samt sikre at eit utval av særprega landskapstypar, særleg verdifulle biotopar og kulturmiljø blir ivaretatt og skjøtta. Nasjonalt miljøprogram skal også medverke til at jordbruksproduksjonen fører til minst moglege ureining og tap av næringsstoff, samt ivareta internasjonale plikter. Verkemidla er mellom anna ordningane areal- og kulturlandskapstilskotet, tilskot til dyr på utmarksbeite og tilskota knytt til økologisk jordbruk. Dei tre ordningane hadde eit totalt tilskot på i alt 3 372 mill. kr frå søknadane om produksjonstilskot i jordbruket per 31.07.05.

Regionale fylkesvise miljøprogram (RMP) skal medverke til auka forankring av miljøarbeidet i landbruket på lokalt og regionalt nivå. Dei regionale miljøprogramma blir utarbeidde av fylkesmannen gjennom ein open prosess. Det enkelte fylke kan prioritere og utforme miljøordningar og tiltak etter lokale behov og miljøutfordringar. Regionale miljøprogram erstattar dei fem tidligare nasjonale tilskotsordningar med tilskot til endra jordarbeiding, dyrking av fôr i fjellet, seterdrift, organisert beitebruk og driftsvansketilskot til brattlendte bruk. RMP omfattar og ei rekkje nye ordningar. For 2005 omfattar RMP meir enn 150 ulike tilskotsordningar og ca. 220 deltiltak med totalt utbetalt tilskot på 332 mill. kroner. Av totalt 29 932 søkjarar var 29 049 ordinære jordbruksbedrifter og 883 beitelag.

RMP-tilskota fordelar seg på hovudområder med følgjande beløp og del av totalt tilskot:

• "Gjengroing"	96,6 mill. kr	29.1 prosent
• "Verdefulle kulturlandskap"	59.1 mill. kr	17.8 prosent
• "Kulturminneverdiar"	4.2 mill. kr	1.3 prosent
• "Tilgjenge og friluftsverdiar"	7.2 mill. kr	2.2 prosent
• "Avrenning til vassdrag"	156.3 mill. kr	47.1 prosent
• "Plantevernmidde"	2.2 mill. kr	0.7 prosent
• "Innsamling av avfall"	3.8 mill. kr	1.1 prosent
• "Anna kulturlandskap"	2.2 mill. kr	0.7 prosent

Det er store regionale forskjellar. Av tilskot til avrenningstiltak går meir enn 97 prosent til fylka på Austlandet og i Trøndelag, for tiltak mot gjengroing er det fylka Oppland, Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal og Nordland som har dei største tilskota. Oppland er fylket med mest i utbetalte tilskot, i alt 46 mill kroner. Nærare halvparten gjeld tiltak for verdefulle kulturlandskap.

For å søke tilskot frå ordningane i nasjonale og regionale miljøprogram er det eit vilkår at søkaren fyller krava for å ta imot produksjonstilskot i jordbruket. Unntaket er beitelag som kan søke tilskot for beitedyr og beiting i utmark. Tabellane 1 og 2 gir nokre hovudtal for einingane som søker om tilskot til regionale miljøtiltak.

Kommunale miljøordningar omfattar SMIL (spesielle miljøtiltak i jordbruket) og NMSK (nærings- og miljøtiltak i skogbruket). Sakshandsaminga skal byggje på kommunale tiltaksstrategiar der det og er tatt omsyn til prioriteringane som ligg i regionale miljøprogram for fylket. Dette er ordningar der det ikkje er krav til at ein søker fyller krava for produksjonstilskot i jordbruket. Det vil si at personar, organisasjonar og andre utanom det aktive produksjonsjordbruket kan søkje tilskot.

I sum for åra 2004 og 2005 har dei kommunale ordningane ei ramme på om lag 465 millionar kroner, SMIL med 225 millionar kroner og NMSK med 240 millionar kroner. Oppland har den største økonomiske ramme for SMIL-midler med om lag 10 mill. kroner årleg. For NMSK-midler er Hedmark størst med om lag 11 mill. kroner som ramme i 2005.

SMIL-tilskota fordelar seg på følgjande område

- tiltak i kulturlandskapet 82 prosent
- tiltak mot forureining 14 prosent
- planlegging og tilrettelegging 4 prosent

Temaboks 3 (framhald)**Tabell 1. Regionale miljøtilskot (RMP). Talet på søkjarar og utbetalte tilskot. 2005**

	Talet på søkjarar ¹	Del av alle jordbruksbedrifter, prosent	Søkjarane sin del av jordbruksareal i drift, prosent	Utbetalte tilskot i alt, mill kr	Tilskot i gjennomsnitt per bedrift, kroner
Heile landet	29 932	56,2	64,2	331,7	11 081
Østfold	1 648	59,2	71,7	28,8	17 453
Akershus/Oslo	1 719	63,4	77,6	38,6	22 431
Hedmark	2 591	59,4	71,4	37,6	14 494
Oppland	3 804	66,7	71,6	46,2	12 135
Buskerud	1 305	46,1	55,6	19,1	14 627
Vestfold	970	51,6	63,0	12,6	12 990
Telemark	887	49,0	58,7	8,9	10 037
Aust-Agder	299	37,7	50,0	2,6	8 703
Vest-Agder	349	26,8	32,0	4,3	12 306
Rogaland	2 217	41,4	48,1	19,0	8 550
Hordaland	1 699	44,3	47,4	16,2	9 562
Sogn og Fjordane	2 880	73,6	74,9	20,8	7 222
Møre og Romsdal	2 380	65,2	67,2	13,3	5 581
Sør-Trøndelag	1 698	46,4	52,8	19,9	11 698
Nord-Trøndelag	2 368	59,3	66,1	23,2	9 790
Nordland	1 768	62,8	67,1	12,5	7 076
Troms	1 168	83,6	86,0	6,9	5 891
Finnmark	182	42,7	47,2	1,4	7 901

¹) Omfatter 29 049 jordbruksbedrifter og 883 fellestiltak (beitelag)

Tabell 2. Utbetalte regionale miljøtilskot etter jordbruksbedriftene sin driftsform. Utvalde driftsformer. Millionar kroner. 2005

	Tilskot til bedrifter med korn og oljevekstar	Tilskot til bedrifter med andre jordbruksvekstar og hagebruk	Tilskot til bedrifter med storfe mjølke-produksjon	Tilskot til bedrifter med storfe kjøttproduksjon og mjølk/kjøtt i kombinasjon	Tilskot til bedrifter med sau
Heile landet	95,0	22,8	86,7	18,4	38,0
Østfold	19,0	1,6	1,6	0,7	0,1
Akershus/Oslo	26,9	2,6	2,4	1,1	0,2
Hedmark	14,0	5,9	9,8	1,0	0,7
Oppland	5,8	3,3	20,8	2,7	3,6
Buskerud	8,4	0,9	4,3	0,8	0,9
Vestfold	6,2	1,9	0,7	0,6	0,1
Telemark	2,9	0,6	1,5	0,6	1,1
Aust-Agder	0,1	0,3	0,6	0,3	0,6
Vest-Agder	0,4	0,1	1,5	0,7	0,7
Rogaland	0,1	0,3	7,2	1,7	4,3
Hordaland	-	2,3	3,3	1,0	4,6
Sogn og Fjordane	-	0,4	6,9	1,1	6,9
Møre og Romsdal	0,4	0,2	5,7	1,3	3,2
Sør-Trøndelag	4,7	0,8	8,2	1,3	1,7
Nord-Trøndelag	6,1	1,5	4,9	2,0	2,1
Nordland	0,0	0,1	5,0	1,1	3,7
Troms	-	0,0	1,6	0,2	3,1
Finnmark	-	0,0	0,6	0,1	0,4

I Soria Moria-erklæringa frå oktober 2005 har regjeringa fleire omtalar av kulturlandskapet, spesielt i høve til gjengroing og forfall av kulturlandskapet. Gjennom å satse på bærekraftige bruk, sikre ein variert bruksstruktur for heile landet og utvikle verkemiddel for å stimulere til auka beiting søker ein å motverka den negative utviklinga.

Kulturlandskapet er forma av bruken og ressursutnyttinga til menneska. Det viser såleis naturvilkår, samfunnstilhøve og historie. Stadtilknytning og regional identitet heng nær saman med karakteren til landskapet.

Krava til rasjonalisering og effektivisering i jordbruket har gitt store endringar i landskapet. Det blir færre og større jordbruksbedrifter, tidlegare eigedomsgrenser som steingjerde og vegetasjonslinjer blir fjerna, og gammal

slåttemark veks att. Landskapet blir meir einsarta, og det biologiske mangfaldet blir svekka. Mange kulturminne står og i fare for å gå tapt som følgje av strukturendingane i jordbruket. Somme kulturminne kan gå tapt ved jordbruksdrift, medan andre kulturminne, som til dømes bygningar, kan gå tapt ved manglande drift.

11.1. Jordbruksbedrifter og jordbruksareal i drift

Datakjelder og metodar

Tal for jordbruksareal i drift og jordbruksbedrifter er henta frå dei fullstendige jordbruksteljingane og frå totalpopulasjonen. Totalpopulasjonen for jordbruksbedrifter, som blir berekna av Statistisk sentralbyrå, omfattar både søkjarar av produksjonstilskot og einingar som ikkje søker tilskot (sjå nærmare omtale i kapittel 3.1). Det blir søkt tilskot til det meste av jordbruks-

arealet i drift i Noreg (98,8 prosent i 2005). Endringar i regelverket for produksjonstilskot har innverknad på areal- og kulturlandskapsutviklinga. For å ha rett til produksjonstilskot blir det m.a. stilt krav om å ta vare på kulturlandskapet. Frå 1998 har det skjedd ei endring i reglane for tildeling av tilskot til jordbruksareal. Fram til 1997 var kravet at arealkategorien *beite* skulle vere gjødsla, medan ein no har gått bort frå dette kravet. Frå 1998 kunne ein derfor søkje på areal som tidlegare ikkje hadde rett på tilskot. Ein del av den auken ein ser i arealet av overflatedyrka jord, kjem av endringa i regelverket for produksjonstilskot.

Areal- og kulturlandskapstilskotet er av stor verdi for kulturlandskapet ved at det medverkar til å halde areala i hevd. I 2002 blei det gjort ei ny endring i tilskotsordninga. Alt fulldyrka og overflatedyrka jordbruksareal i drift blei gitt eit generelt kulturlandskaps-tilskot på om lag 200 kr per dekar. Ved utforming av desse endringane blei det satt eit mål om at tilskotet skal ta vare på og fremje eit opent og variert kulturlandskap gjennom å sikre skjøtsel av jordbruksareal. Produksjon av fellesgode og betaling for pleie av kulturlandskapet er dermed viktige mål ved tilskotet. Før 2002 var tilskotet avgrensa til delar av jordbruksareal i drift, t.d. var tilskot til areal av eng avgrensa til maksimalt 400 dekar per bedrift.

Resultat

Jordbruksarealet i Noreg utgjør 3,4 prosent av landarealet. Jordbruksareal i drift har hatt ein jamn auke fram til 2001. Ein stor del av denne auken skuldast større merksemd i høve til å føre opp alt areal som grunnlag for søknad om produksjonstilskot. Dei siste åra har det vore ein klar tendens til ei utjamning, og til dels ein nedgang i jordbruksareal som er i drift. I følgje tal over det totale jordbruksarealet som er i drift, har det vore ein reduksjon på 1,0 prosent frå 2001 til 2005.

Det har vore ein jamn auke i areal av overflatedyrka jord i heile perioden 1985-2005, men ein ser tendens til utflåting dei siste åra. Arealkategorien utgjorde i 2005 16,3 prosent av samla jordbruksareal i drift mot 9,9 prosent i 1985. Denne arealtypen er viktig med tanke på kulturlandskapet da ein driv desse areala mindre intensivt og som oftast berre nyttar dei til beiting.

Areal av fulldyrka jord utgjør brorparten av jordbruksareal i drift. Totalt sett har det likevel vore ein nedgang i denne arealkategorien frå 89,6 prosent av det totale jordbruksarealet i 1985 til 83,7 prosent i 2005. Det er på denne jorda ein driv mest intensivt, og det er her utviklinga i kulturlandskapet mange stader skjer raskast (tabell 11.1).

Talet på jordbruksbedrifter har minka jamt i etterkrigstida. Av 213 400 jordbruksbedrifter i 1949 var 70 700 tilbake i 1999. Tal for jordbruksbedrifter i perioden

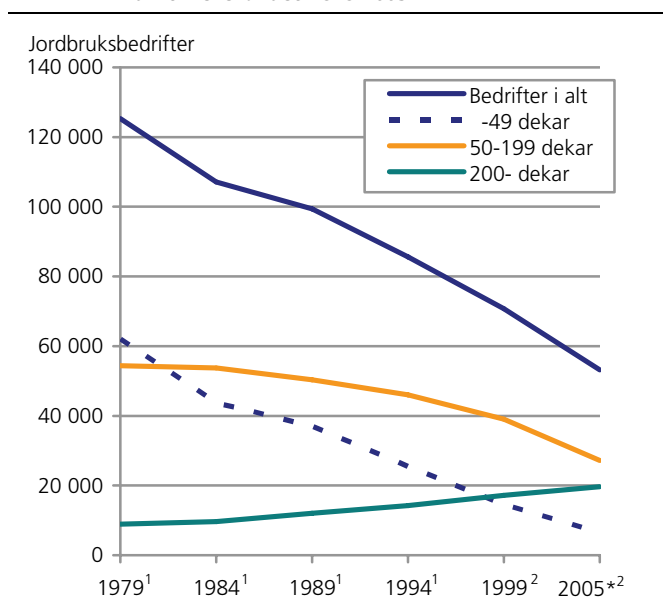
2000-2005 viser at utviklinga held fram (figur 11.1). I denne perioden har talet på bedrifter blitt redusert med 15 200, eller 22,2 prosent. Det er hovudsakeleg jordbruksbedrifter med mindre enn 50 dekar jordbruksareal som har stått for den store nedgangen. Medan det var 62 000 bedrifter med mindre enn 50 dekar i drift i 1979, var det 6 500 einingar tilbake i 2005. Dette tilsvarar ein nedgang på 89,5 prosent, dvs at 9 av 10 jordbruksbedrifter i denne gruppa er lagt ned frå 1979 til 2005. Nedgangen dei fem siste åra har vore på 45,2 prosent. I same 5-årsperiode har talet på jordbruksbedrifter med meir enn 200 dekar auka med 6,0 prosent. Små jordbruksbedrifter er særst viktige for å oppretthalde det rike og varierte kulturlandskapet. Dei små bruka nyttar dei marginale jordstykkja til beiting og slått i mykje større grad enn større bruk. Små bruk er difor viktige for å oppretthalde det biologiske mangfaldet, i tillegg til at dei er med på å halde dei marginale områda opne. Dette er i tråd med regjeringa sitt ønskje om ein variert bruksstruktur for heile landet.

Tabell 11.1. Jordbruksareal i drift. 1985, 1990, 1995 og 2000-2005*

	Jordbruksareal i drift	Fulldyrka areal	Overflatedyrka areal	Del full- dyrka flatedyrka	
				Dekar	Prosent
1985	9 577 600	8 584 600	992 988	89,6	10,4
1989	9 864 600	8 771 300	1 093 200	88,9	11,1
1995	9 943 100	8 671 400	1 271 700	87,2	12,8
1999	10 382 500	8 871 200	1 511 200	85,4	14,6
2000	10 421 800	8 840 500	1 581 300	84,8	15,2
2001	10 467 200	8 861 800	1 605 400	84,7	15,3
2002	10 466 200	8 831 500	1 634 700	84,4	15,6
2003	10 403 900	8 759 400	1 644 400	84,2	15,8
2004	10 397 300	8 737 000	1 660 300	84,0	16,0
2005*	10 358 800	8 670 500	1 688 300	83,7	16,3

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

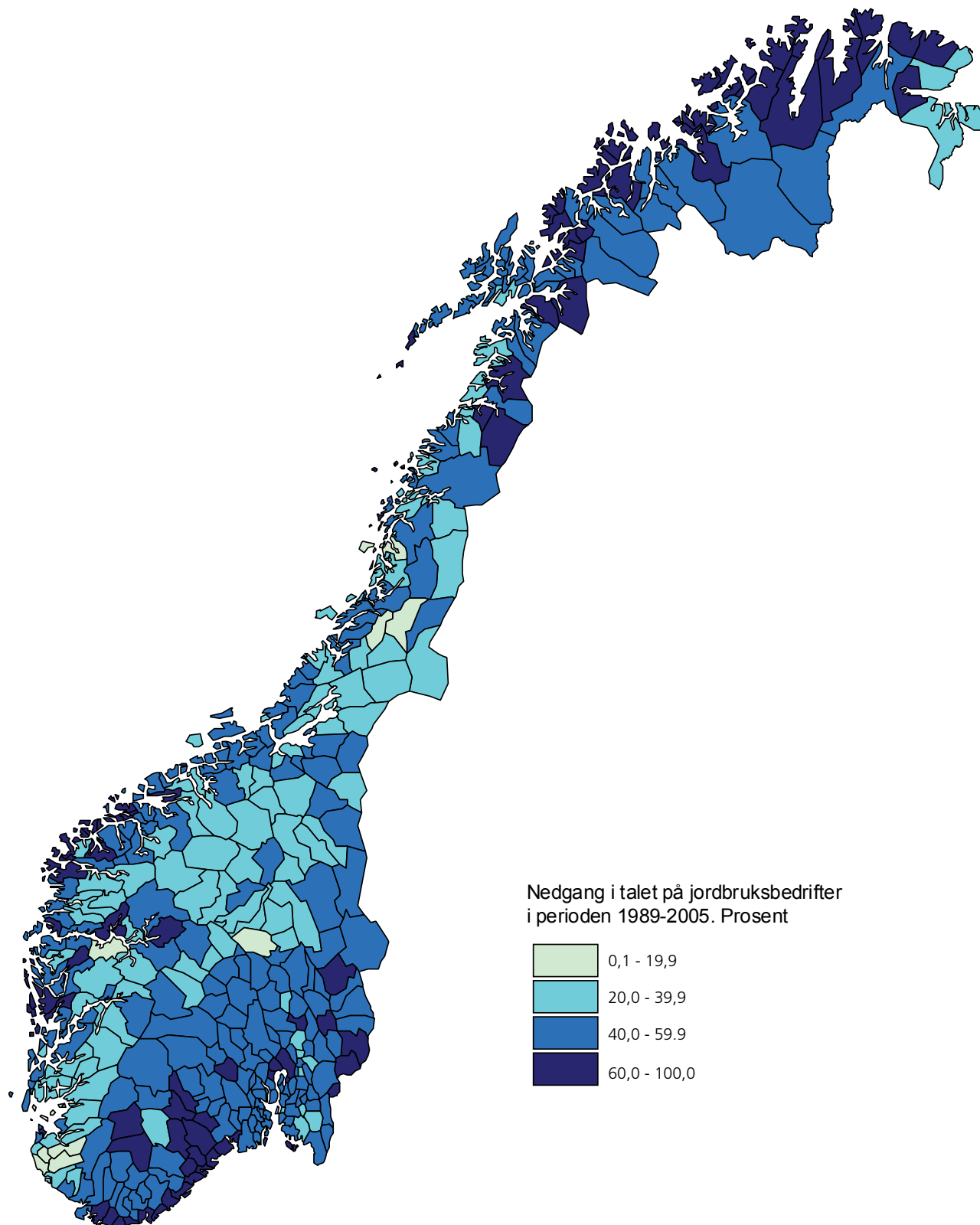
Figur 11.1. Jordbruksbedrifter, etter storleiken på jordbruksareal i drift. Heile landet. 1979-2005*

¹ Gjeld einingar med minst 5 dekar jordbruksareal i drift.

² Samdrifter osv. med mindre enn 5 dekar jordbruksareal i drift er medrekna. Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 11.2. Nedgang i talet på jordbruksbedrifter i perioden 1989-2005, etter kommune. Prosent

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Nedgangen i talet på jordbruksbedrifter har vært størst i Nord-Noreg, Hedmark, Oslo, Buskerud, Agder-fylka og i kystkommunane på Vestlandet (figur 11.2). På Jæren og i Nord-Trøndelag har talet på jordbruksbedrifter halde seg meir stabilt.

11.2. Arrondering av jordbruksarealet

Arrondering av jordbruksarealet vil seie kor store og samanhengande jordbruksareala er. Storleiken på teigane og jordstykkane er med på å fastsetje kor effektivt det er mogeleg å drive arealet. Vanlegvis er det meir tidkrevjande å drive eit oppdelt areal med mange jordstykke framfor eitt stort samanhengande areal. For kulturlandskapet sin del er det ønskjeleg med eit areal som er noko meir oppdelt og ikkje så einsarta.

Datakjelder og metodar

Informasjon om arrondering av jordbruksarealet er henta frå Jordbruksteljing 1999 og Landbruksundersøkinga 2002. Nye tal vert samla inn ved Landbruksundersøkinga 2006.

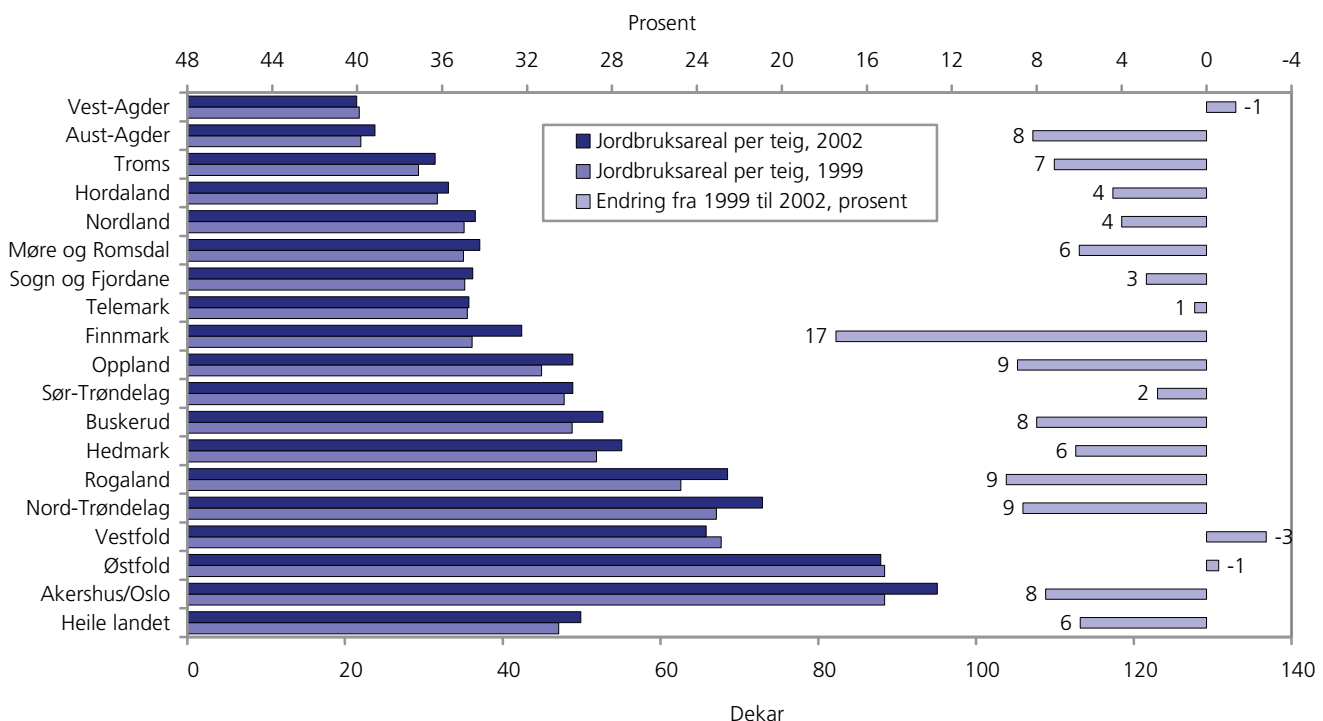
Ein teig er her definert som jordbruksareal heilt omslutta av andre eigedommar, medan eit jordstykke er samanhengande jordbruksareal avgrensa av til dømes veg, bekk eller skog.

Resultat

I 1999 var gjennomsnittet for eigedomsteigane 47 dekar og for jordstykkane 23 dekar. Ved Landbruksundersøkinga i 2002 blei det registrert eit snitt på 50 dekar per teig og 24 dekar per jordstykke.

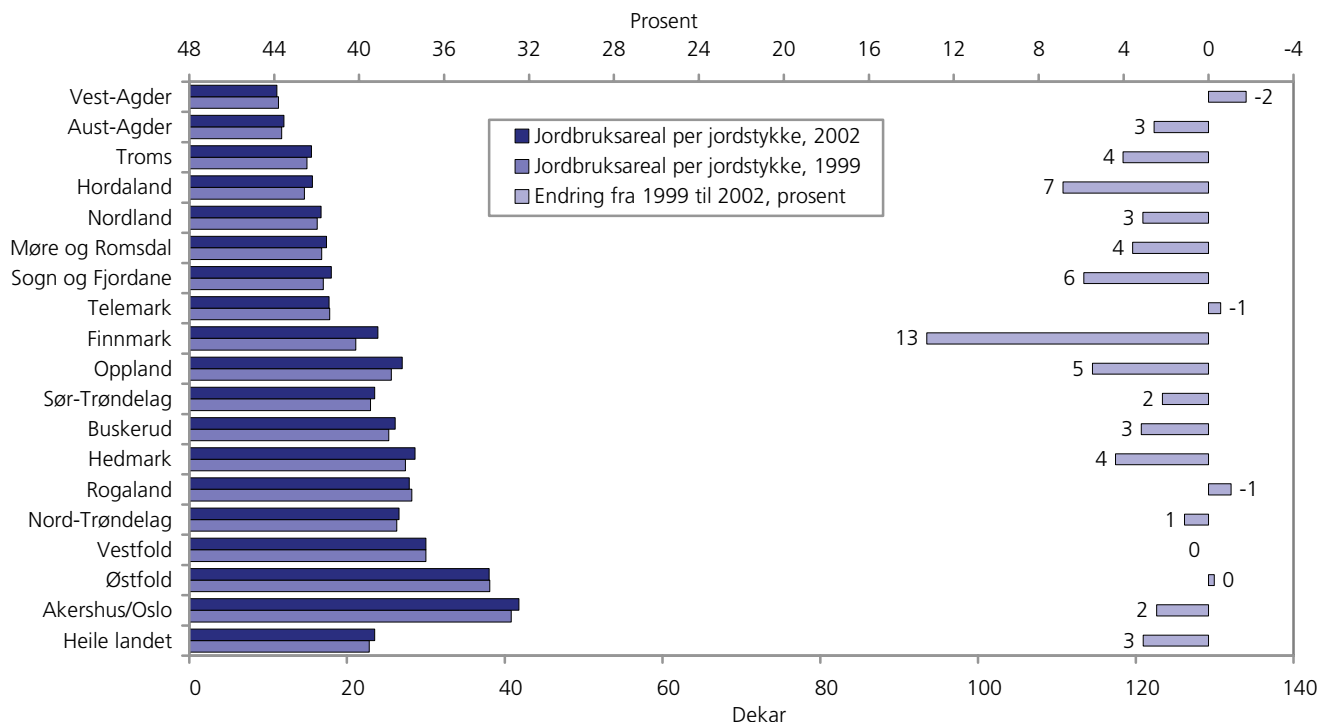
Jordbruksareala på Austlandet er mest samanhengande, med få teigar på kvar eining. I Agder-fylka og i Nord-Noreg er jordbruksareala mest oppstykkane, med mange teigar og mange jordstykke per jordbruksbedrift. I Akershus/Oslo og Østfold var storleiken på teigane i gjennomsnitt 88 dekar i 1999, medan storleiken auka til 95 dekar i 2002. I Agder-fylka var teigane 22 dekar i gjennomsnitt i 1999, altså berre fjerdeparten av storleiken i Akershus/Oslo og Østfold. I 2002 hadde storleiken på teigane auka noko i Aust-Agder, medan den var uendra i Vest-Agder. Når det gjeld storleiken på jordstykke, er forholda omtrent som for teigane. I Akershus/Oslo og Østfold var storleiken på jordstykke respektive 42 og 38 dekar, medan den berre var 12 dekar i Aust-Agder og 11 dekar i Vest-Agder i 2002. Storleiken på teigar og jordstykke har auka mest i Finnmark frå 1999 til 2002 med respektive 17 og 13 prosent (figurane 11.3 og 11.4).

Figur 11.3. Gjennomsnittleg storleik på teigar, etter fylke. 1999 og 2002. Dekar

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 11.4. Gjennomsnittleg storleik på jordstykke, etter fylke. 1999 og 2002. Dekar

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 11.2. Jordbruksbedrifter etter tal teigar og jordstykke. Fylke. 2002. Prosent

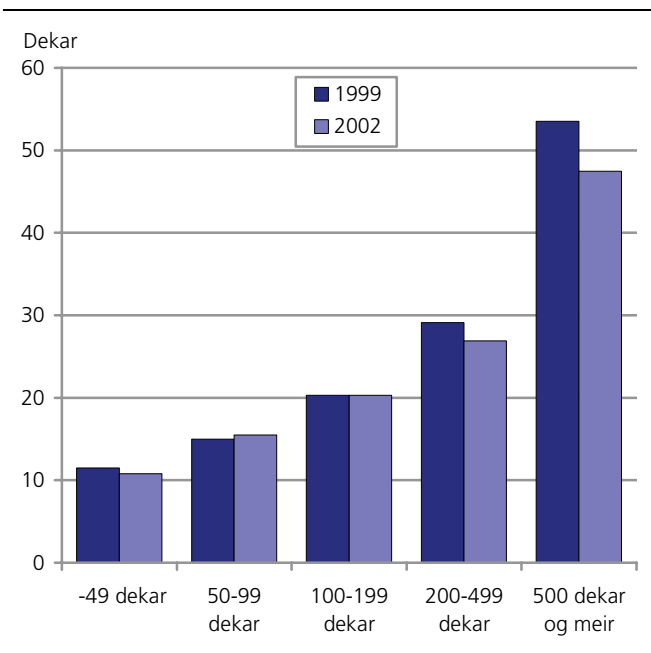
	Jordbruksbedrifter med teigar og jordstykke i alt	Prosentvis fordeling av einingar etter tal teigar				Prosentvis fordeling av einingar etter tal jordstykke			
		1 teig	2 teigar	3-4 teigar	5- teigar	1-2 jordstykke	3-4 jordstykke	5-7 jordstykke	8- jordstykke
Heile landet	61 069	28	22	25	25	16	22	25	36
Østfold	3 117	34	24	26	16	19	26	26	29
Akershus/Oslo	3 061	43	18	21	17	23	28	22	27
Hedmark	4 905	25	17	25	33	17	19	24	40
Oppland	6 289	22	23	30	25	16	28	27	30
Buskerud	3 314	36	24	20	21	21	29	21	29
Vestfold	2 109	33	28	18	21	22	26	21	31
Telemark	2 218	33	22	23	22	20	21	29	29
Aust-Agder	1 018	23	16	24	37	12	18	23	47
Vest-Agder	1 636	15	14	22	49	14	11	18	58
Rogaland	5 691	36	26	24	14	19	21	28	32
Hordaland	4 759	31	26	24	18	23	23	28	26
Sogn og Fjordane	4 587	31	24	28	17	20	27	28	25
Møre og Romsdal	4 228	21	20	27	31	12	18	24	45
Sør-Trøndelag	4 197	26	19	26	29	12	21	26	41
Nord-Trøndelag	4 489	33	25	26	16	11	20	26	43
Nordland	3 259	17	15	27	41	7	16	22	55
Troms	1 652	13	14	30	43	7	9	30	54
Finnmark	538	15	18	28	40	7	24	28	42

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Korleis storleiken på jordstykke varierer med storleiken på jordbruksbedrifta, kan indikere om storleiken på jordbruksbedriftene har noko å seie for storleiken på jordstykke. Av figur 11.5 ser vi at det er ein klar samanheng mellom storleiken på bedrifta og storleiken på jordstykke. Dersom ein går utifrå at storleiken på jordstykke, i tillegg til terrengforholda, avheng av driftsorganiseringa, er det grunn til å tru at struktur- endringane med stadig færre og større jordbruks- bedrifter har medverka til at storleiken på jordstykke

har økt. Resultata frå 2002 viser at den gjennomsnitt- lege storleiken på jordstykkene har gått ned noko på dei største bedriftene. Dette forholdet skuldast at det er blitt fleire store jordbruksbedrifter, men totalt sett færre jordbruksbedrifter. Det vil seie at ein stor del av jordbruksareala på dei små bruka er teke i bruk på dei store bruka som leigejord. Det er først over eit lengre tidsperspektiv ein kan vente endringar på leigejorda, som til dømes at brukaren gjer arronderinga betre ved å kjøpe tilgrensande leigejord.

Figur 11.5. Gjennomsnittleg storleik på jordstykke etter storleiken på jordbruksbedrifta. Heile landet. 1999 og 2002. Dekar

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

11.3. Seterdrift og gjengroing

Sett i eit kulturhistorisk perspektiv er det verdt å ta vare på alle dei tradisjonane som er knytte til seterdrift. På setrane finst slåttemarkar som er svært rike på artar. For å oppretthalde slåttemarkene krevjast det ein kombinasjon av slått og beiting. Denne driftsforma er i dagens jordbruk lite effektiv, og mange slåttemarkar omkring setrane veks att.

For å hindre at areal i utmarka veks att, er det viktig å oppretthalde husdyrbeiting. Beiting er samstundes god ressursutnytting av utmarka. Det er fleire naturtypar som er trua dersom dei ikkje blir skjøtta ved beiting, til dømes kystlyngheiar, seterområde, slåttemarkar og hagemarkar.

Datakjelder og metodar

Opplysningar om seterdrift og beitedyr på utmarksbeite er henta frå søknader om produksjonstilskot og dei fullstendige jordbruksteljingane. For 2005 er tal for seterdrift henta frå dei regionale miljøprogramma. Frå 1984 til 1988 var eit av kriteria for å få produksjonstilskot til beiting i utmark at dyra ikkje beita på arealkategoriane for fulldyrka og overflatedyrka jord. Dyr som beita på areal av gjødsla beite og anna utmarksareal kunne ein derimot få tilskot til. Frå 1989 blei reglane endra slik at beitedyra heller ikkje kunne beite på gjødsla beite. Kriteria er no at dyra må gå minst åtte veker i utmark for at ein skal få tilskot. Husdyrslaga ein kan søkje tilskot til, er mjølkekyr, ammekyr, ungdyr av storfe, sauer/lam, geit/kje og hestar.

Innføring av regionale miljøprogram i 2005 har gitt eit stort mangfald av regionale tiltak for å motverke at areal

veks att. Hovudområdet "Gjengroing" har ei rekkje tiltak for beiting.

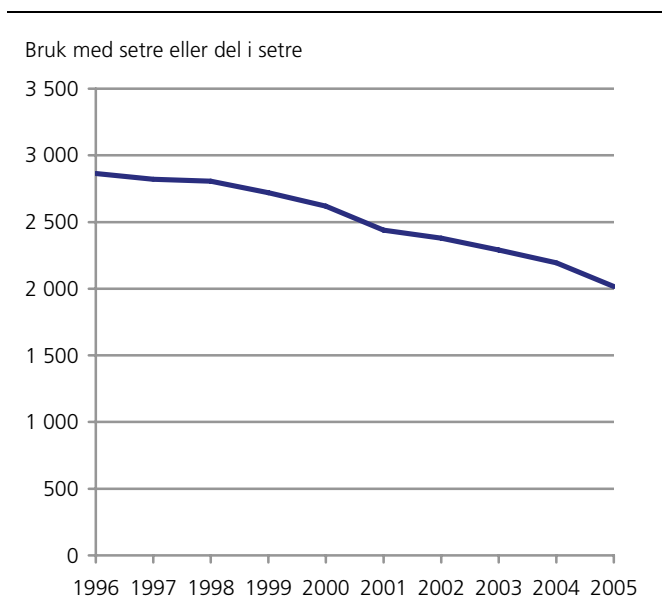
Om regionale miljøprogram (RMP), sjå temaboks 3.

Resultat

Talet på bruk med setrar eller med del i setrar har endra seg kraftig frå tidleg på 1900-talet og fram til i dag. Medan det i 1939 var heile 26 400 bruk med setrar, var talet 2 017 i 2005. I løpet av perioden 2000-2005 er talet på bruk med seterdrift redusert med 22,7 prosent (figur 11.6). Ser ein på kor stor prosentdel av jordbruksbedriftene som hadde seterdrift, var det 12 prosent av alle bruk i 1939 mot 3,8 prosent i 2005.

Dei 2 017 jordbruksbedriftene med seterdrift i 2005 er delt på 1 190 som har eigen seter og 836 som er knytt til 213 felles setrar, av desse 9 med både eigen og felles seter. Dei i alt 1 403 setrene i drift gir eit tilskot på 31,8 mill. kroner, 54 prosent av alle tilskot under hovudområdet "Verdefulle kulturlandskap". Det er naturleg nok fylka med store fjellområde som Oppland, Hedmark, Buskerud, Sogn og Fjordane og Sør-Trøndelag som har flest bruk med seterdrift. Oppland aleine har 555 setre i drift og mottek 41 prosent av tilskotet til seterdrift.

Figur 11.6 Bruk med setrar eller del i setrar. Heile landet. 1996-2005

Kjelde: Statens landbruksforvaltning.

Tabell 11.3. Beitedyr på utmarksbeite. Heile landet. 1985, 1990, 1995, 2000-2005

År	Beitedyr i alt	Storfe	Sauer og lam	Geiter og kje	Hestar > 1 år
1985	2 800 000	432 600	2 266 900	92 400	8 200
1990	2 419 400	276 700	2 048 400	87 300	7 000
1995	2 581 300	268 700	2 225 100	81 300	6 300
2000	2 316 600	227 400	2 013 600	69 400	6 200
2001	2 331 100	221 700	2 036 300	67 200	5 900
2002	2 370 300	224 500	2 073 200	66 400	6 200
2003	2 365 300	215 600	2 078 600	65 700	5 400
2004	2 361 900	223 600	2 067 300	65 200	5 800
2005	2 379 700	239 000	2 067 000	65 900	7 800

Kjelde: Statens landbruksforvaltning.

Det registrerte talet på husdyr på utmarksbeite gjennom søknad om produksjonstilskot var i 2005 totalt 2,38 millionar husdyr. I løpet av perioden 1985-1999 blei talet på husdyr som går på utmarksbeite redusert med 17 prosent. Denne nedgangen har vore jamt fordelt på dei ulike husdyrslaga over tid. Frå 2000 til 2005 har talet på beitedyr auka med 63 100 dyr eller 2,7 prosent. Frå 2004 til 2005 er det spesielt talet på storfe på utmarksbeite som har auka. Sau og lam utgjør likevel den største gruppa med 87 prosent av husdyr på utmarksbeite i 2005 (tabell 11.3).

Hovudområde "gjengroing" i RMP for 2005 omfattar i alt 17 600 søknadar om tilskot, av desse 883 fellestiltak/organisert beitebruk. Det blei gitt tilskot til 2 333 100 beitedyr, av desse 1 645 600 dyr eller 70 prosent i fellestiltak. Desse beitedyra vil i all hovudsak óg inngå i talet på beitedyr frå søknad om produksjonstilskot. Området gjengroing dekkjer óg tiltak for spesiell skjøtsel av areal (t.d. den gamle ordninga om tilskot til drift av bratt areal), i alt 473 700 dekar med tilskot. Av det totale tilskotsbeløpet på 96,6 millionar kroner til området "gjengroing" går nærare halvparten til fylka Oppland, Hordaland og Sogn og Fjordane. Tilskot på i alt 13,2 mill. går til fellestiltaka, driftsformer med storfe får 36,6 mill. kr og driftsforma sau 26 mill. kr.

11.4. Spesielle miljøtiltak i jordbruket

Datakjelder og metodar

Informasjon om kulturlandskapspleie er henta frå ordninga Tilskot til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL). SMIL blei innført i 2004, og erstattar ordningane Tilskot til spesielle tiltak i landbruket (STILK), Områdetiltak, Investeringsstøtte til organisert beitebruk, Miljøretta omlegging i kornområde (MOMLE) og Investeringsstøtte til miljøtiltak (IMT). Tiltaka i SMIL skal medverke til å ta vare på natur- og kulturminneverdiane i kulturlandskapet i jordbruket, og redusere ureiningen frå jordbruket utover det ein kan rekne med ved ordinær drift. Den andre hovudtypen tiltak i SMIL er å gi stønad til prosjekter som har som mål å planleggje og leggje til rette for konkrete tiltak for å fremje kulturlandskapet og hindre ureining i eit større område.

Eit viktig mål med SMIL-ordninga er å få til ein meir målretta innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringar og mål. Kommunane er saksbehandlarar og avgjer søknader om tilskot.

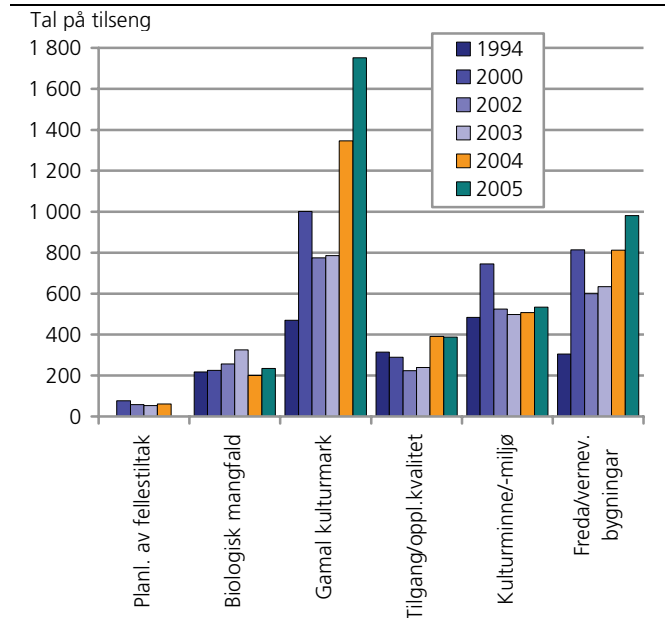
Resultat

Det har vore ein merkbar auke i talet på tilsegn og utbetalte beløp frå STILK-ordninga starta tidleg på 1990-talet til 2005. I 1992² var det 846 søknader som fekk tilsegn på temanivå, medan det i 2000 var 3 154

² I 1992 inngjekk ikkje freda og verneverdige bygningar i STILK-ordninga. 1992- og 1993-årgangen inkluderer ikkje tilskotsordninga for freda og verneverdige bygningar. For 1994-1996 er denne ordninga inkludert i talmaterialet.

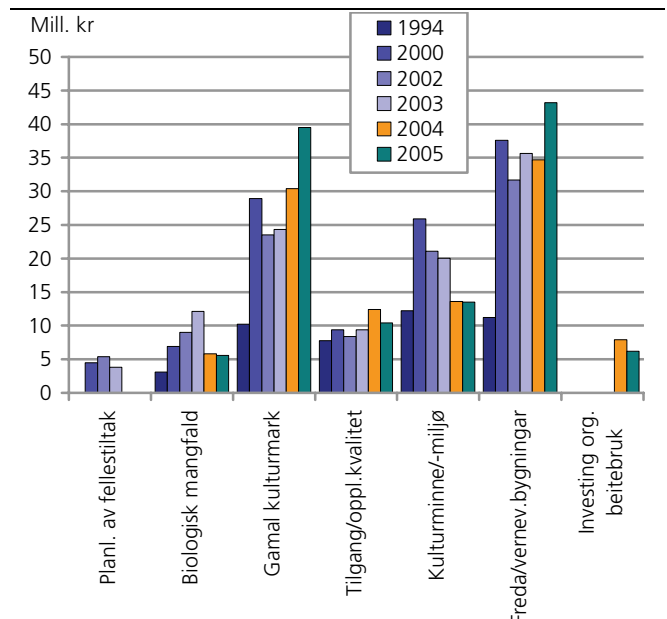
tilsegn på temanivå. Etter ein nedgang nokre år, har talet på tilsegn hatt ein sterk auke i 2004 og 2005, dvs etter omlegging av ordningane i 2004. Tilsegnsbeløpet har auka frå i underkant av 20 millionar kroner i 1992 til 113,2 millionar kroner i 2000. Etter nedgang nokre år har nå tilsegnsbeløpet auka til 118 mill. kroner i 2005.

Figur 11.7. Tilsegn STILK/SMIL¹ etter tema. Heile landet. 1994, 2000-2005

¹ Tal frå 1994-2003 er henta frå STILK-ordninga, medan tal for 2004 og 2005 er henta frå SMIL-ordninga. Tilskott til Områdetiltak og STILK-temaet Planlegging av fellestiltak er i SMIL-ordninga slått saman til temaet Planleggings- og tilretteleggingsprosjekt. Kjelde: Statens landbruksforvaltning.

Figur 11.8. Tilsegnsbeløp STILK/SMIL¹ etter tema. Heile landet. 1994, 2000, 2002-2005. Mill kr

¹ Tal frå 1994-2003 er henta frå STILK-ordninga, medan tal for 2004 og 2005 er henta frå SMIL-ordninga. Tilskott til Områdetiltak og STILK-temaet Planlegging av fellestiltak er i SMIL-ordninga slått saman til temaet Planleggings- og tilretteleggingsprosjekt. Kjelde: Statens landbruksforvaltning.

Sjølv om det er blitt ei ny tilskotsordning, er fem av seks tema/tiltak i STILK vidareført i SMIL frå 2004. Det er berre temaet *Planlegging av fellestiltak* som ikkje heilt kan samanliknast med tidlegare år. Tilskot til *Områdetiltak* og STILK-temaet *Planlegging av fellestiltak* er i SMIL slått saman til temaet *Planleggings- og tilretteleggingsprosjekt*. Frå 2004 er *Organisert beitebruk* del av SMIL.

I følgje tal frå SMIL-ordninga blei det i 2005 gitt tilsegn til 3 890 søknader, med eit beløp på til saman 118,4 millionar kroner. Det er tema *freda og verneverdige bygningar* (43,2 mill. kr), *gamal kulturmark* (39,5 mill. kr) og *kulturminne/-miljø* (13,5 mill. kr) som får mest tilskot. Medan tilskota til freda og verneverdige bygningar har auka med 14,9 prosent i perioden 2000-2005 og tilskota til gammel kulturmark med 36,7 prosent, har beløpet til kulturminne/-miljø blitt redusert med 47,9 prosent. Sjå vedleggstabell 5.

11.5. Tilstandsovervaking og resultatkontroll i kulturlandskapet i jordbruket

Datakjelder og metodar

Kulturlandskapet i jordbruket er i kontinuerleg endring. For å følgje denne utviklinga gjennomfører Norsk institutt for skog og landskap (tidl. NIJOS) eit program for tilstandsovervaking og resultatkontroll i kulturlandskapet i jordbruket ved hjelp av utvalskartlegging. Programmet har fått namnet 3Q, og byggjer på ei utvalsundersøking av om lag 1 400 flater à 1 km² i jordbruksområde over heile landet. Flatene for heile landet blei kartlagt i perioden 1998-2003. I 2004 starta arbeidet med å kartleggje dei same flatene på nytt og registrere endringar over tid. I 3Q-programmet samarbeidar Norsk institutt for skog og landskap med Statistisk sentralbyrå for mellom anna å knyte jordbruksstatistikk til overvaksingsflatane. I 2005 publiserte 3Q-programmet tal for endringar i kulturlandskapet for fylka Østfold, Akershus, Oslo og Vestfold. Endringane gjeld perioden 1998/99-2004.

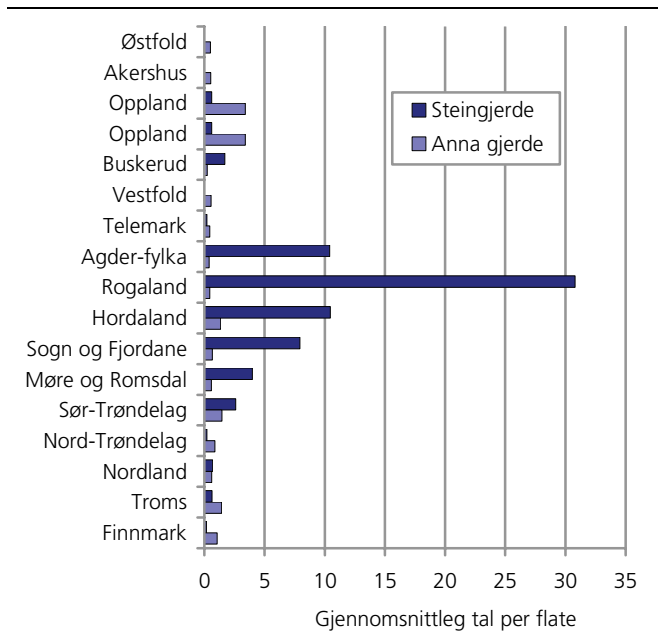
Resultat

Lineære element i kulturlandskapet

Lineære landskapselement er definerte som smale linjedrag, til dømes steingjerde, buskar og grøfter som skil seg frå omgivnadene. Desse restareala har viktige funksjonar i kulturlandskapet. Dei fungerer som ledevegar og barrierar for planter og dyr, og spelar dermed inn på overlevingsevna til populasjonane og deira geografiske fordeling. I jordbrukssamanheng har vegetasjonslinjene ei nyttig rolle da dei fangar opp og filtrerer avrenning og erosjon av næringsstoff og jord frå jordbruksareala.

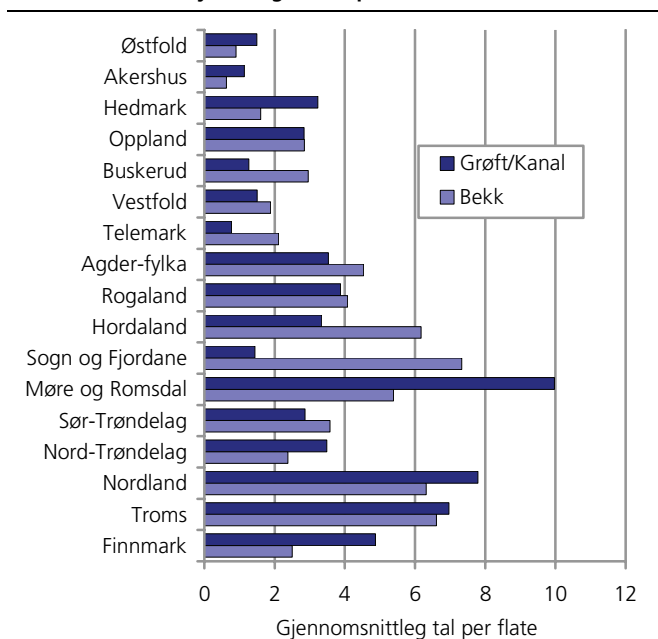
Eit linjeelement som er registrert i 3Q, er steingjerde. I Rogaland er steingjerde eit viktig element i landskapet, og i snitt blei det registrert 30,8 steingjerder per flate (figurane 11.9 og 11.10).

Figur 11.9. Gjennomsnittleg tal steingjerde og anna gjerde per 3Q-flate. Fylke. Registrert i perioden 1998-2003

Kjelde: Norsk institutt for skog og landskap (tidl. NIJOS)

Figur 11.10. Gjennomsnittleg tal bekkar og grøfter/kanalar per 3Q-flate. Fylke. Registrert i perioden 1998-2003

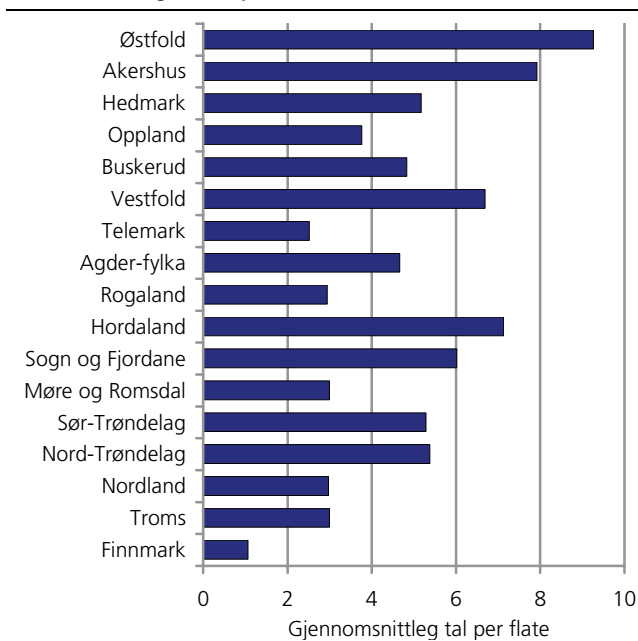

Kjelde: Norsk institutt for skog og landskap (tidl. NIJOS)

Åkerholmar på jordbruksareal

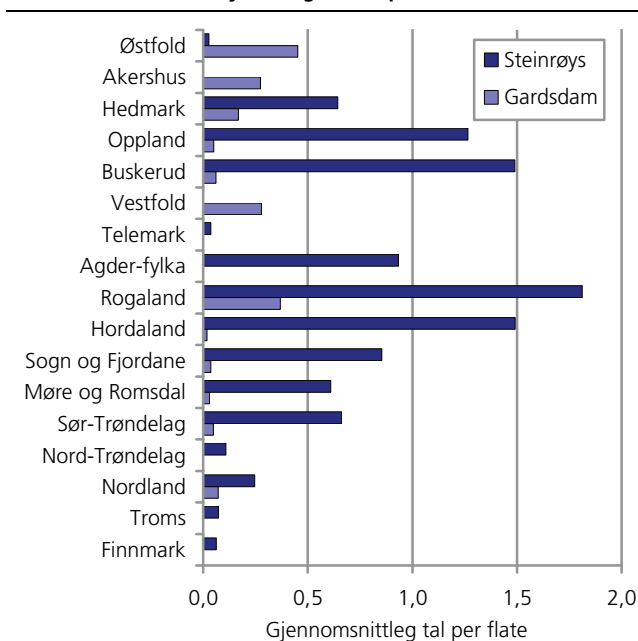
Åkerholmane er restareal som står fram som små høgder på jordbruksarealet. Holmane består av tynt jordsmonn, berg i dagen og har oftast varierende grad av vegetasjonsdekke. Åkerholmane blir ofte sett på som driftsmessige hindringar, men dei har nyttige funksjonar i kulturlandskapet. Dei er leveområde for planter og dyr, i tillegg til at dei gir eit variert og vakkert landskapsbilete.

Figur 11.11. Gjennomsnittleg tal åkerholmar per 3Q-flate. Fylke. Registrert i perioden 1998-2003

Kjelde: Norsk institutt for skog og landskap (tidl. NIJOS)

Figur 11.12. Gjennomsnittleg tal gardsdammar og steinrøysar per 3Q-flate. Fylke. Registrert i perioden 1998-2003

Kjelde: Norsk institutt for skog og landskap (tidl. NIJOS)

Det blei registrert flest åkerholmar i Østfold og Akershus der tettleiken per flate i snitt var respektive 9,3 og 7,9 (figur 11.11).

Førekost av særskilte objekt på jordbruksareal
Førekost av objekt som til dømes gardsdammar, tuntre og rydjingsrøysar er interessante i samband med biologisk mangfald. I tillegg er slike førekostar av stor estetisk og kulturhistorisk verd. Objektene opptrer oftast som små habitatøyer i kulturlandskapet. Den

romlege fordelinga av slike objekt er like viktig som talet på førekostar i eit område.

I 3Q-prosjektet blei det registrert stor skilnad i tettleik av gardsdammar mellom fylka. Medan det ikkje blei registrert nokon gardsdammar i somme fylke, var det flest registreringar i Østfold med eit snitt på 0,5 gardsdam per flate (figur 11.12).

Endringer i jordbruket sitt kulturlandskapet for Østfold, Akershus, Oslo og Vestfold

Dei første tal for endringar blei publisert i slutten av 2005. Det er tal for temaet "arealstruktur", dvs endringar i jordbruksarealet, storleiken på jordstykke, gardsdammar med meir. Tabell 11.4 viser årlege endringar for jordbruksareal, talet på jordstykke og storleik på jordstykke, endringar i areal av vill-eng og ein indikator for heterogenitet.

Omrekna til dekar er netto endringar i jordbruksareal per år for desse fylka på i alt 9 000 dekar (avgang 14 900 dekar, tilgang 5 900 dekar) per år. Avgangen er knytt til nedbygging (ca. 20 prosent) og overgang til skog/vill-eng (ca. 80 prosent). Vill-eng reknast som første stadiet av gjengroing etter at jordbruksarealet er tatt ut av drift. Spesielt i sentrale strom vil ein stor del av vill-eng bli bygd ned. Vill-eng er areal med permanent vegetasjonsdekke men utan trær. Arealet med vill-eng aukar for alle fylka.

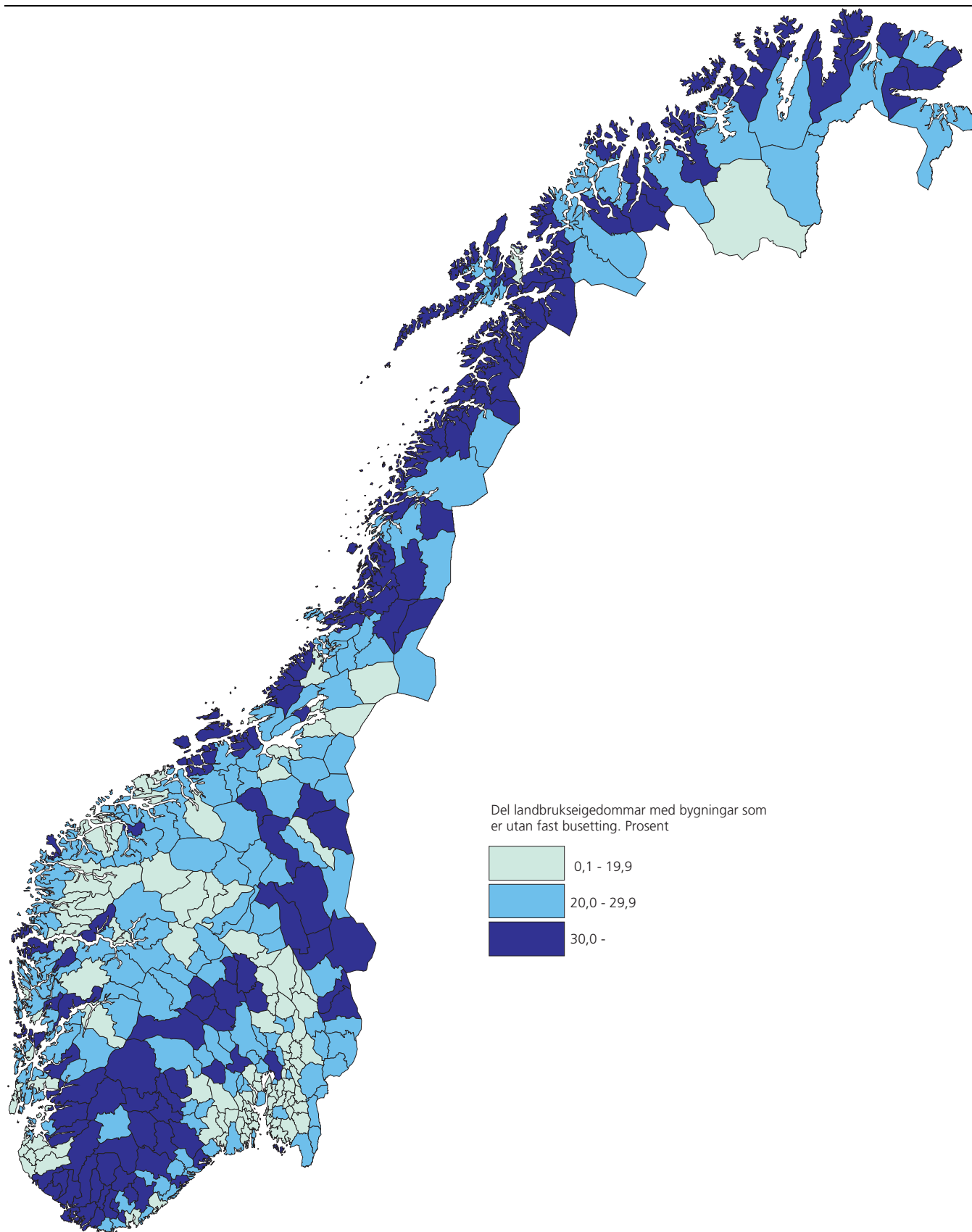
Indeksen for heterogenitet skal si noko om variasjonar i landskapet. Ein indeks nær null er eit landskap med lite variasjon. Indeksen har auka for alle fylka, med tydeleg endring i Østfold og ein marginal endring i Vestfold. Ein ser òg at i Vestfold går talet på jordstykke ned medan storleiken aukar. I Akershus er det motsett resultat.

Tabell 11.4. Endringar i arealstrukturen i jordbrukets kulturlandskap i snitt per år for perioden 1998/99-2003

	Østfold	Akershus/Oslo	Vestfold
Endring i jordbruksareal (inkl. areal til beite), prosent			
- tilgang	0,24	0,29	0,39
- avgang	-0,66	-0,87	-0,62
- netto endring	-0,42	-0,58	-0,23
Endring i jordstykke (ekskl. areal til beite), prosent			
- endring i areal ekskl. beite	-0,4	-0,4	-0,4
- endring i talet på jordstykke	-1,2	0,4	-2,8
- endring i storleiken av jordstykke	4,4	-4,0	11,7
Endring i areal av vill-eng (1. steg mot attgroing)			
Totalt estimert areal av vill-eng 1998, dekar	103 656	133 226	52 969
- tilgang, prosent	6,6	6,2	6,1
- avgang, prosent	-4,7	-3,6	-5,3
- netto endring, prosent	2,0	2,5	0,7
Heterogenitet (0-1)			
- omdrev 1	0,390	0,385	0,446
- omdrev 2	0,413	0,400	0,449
- Endring	0,023	0,015	0,002

Kilde: Norsk institutt for skog og landskap (tidl. NIJOS)

Figur 11.13. Landbrukseigedommar med bygningar som er utan fast busetjing, etter kommune. 2000. Prosent

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

11.6. Landbrukseigedomar og busetjing

Bygningane i jordbrukslandskapet er viktige kulturminne frå nyare tid. Særleg i tida før 1900 førte lokale byggeskikkar, driftsformer, klima og topografi til store variasjonar i utforminga av bygg og tun frå landsdel til landsdel.

Busetjing vil i dei fleste tilfelle vere avgjerande for om bygningsmassen og areala på eigedomane blir haldne vedlike. Opplysningar om busetjing på eigedommar vil vere viktig i overvakninga av kulturlandskapet da ein kan få eit tidleg varsel om endringar i kulturlandskapet dersom eigedomen blir fråflytta.

Datakjelder og metodar

SSB utførte i 2002 eit registerprosjekt der ein nytta informasjon om landbrukseigedommar frå Landbruksregisteret, informasjon om bygningar frå GAB og informasjon om befolkning frå Det sentrale folkeregisteret. Det blei òg gjort koplingar mot Riksantikvaren sitt SEFRAK-register som særleg omfattar bygningar som blei bygd før 1900. Det er knytt uvisse til resultatata som følgje av varierende kvalitet og manglande utfyllingsgrad i fleire av dei nemnte registra.

Resultat

På landbrukseigedomane blei det for 2000 registrert i alt 1 114 000 bygningar, av desse var 212 000 bygningar på landbrukseigedommar utan fast busetjing. Det var 34 000 bustadhus på eigedomar utan fast busetjing. Ein har ikkje opplysningar om kor mange av desse husa som blei nytta som fritidsbustad.

Bygningane på landbrukseigedommar fordelte seg med 23 prosent bustadhus, 39 prosent landbruks-/driftsbygningar og 38 prosent andre bygningar eller bygningar med uspesifisert bygningstype. Rundt 20 prosent av bygningane var registrert i Riksantikvaren sitt SEFRAK-register.

Om lag 46 600 landbrukseigedommar med bygningar var utan fast busetjing. Dette utgjer 25,5 prosent av alle landbrukseigedommar med bygningar. Delen eigedommar utan fast busetjing varierte frå i overkant av 15 prosent i fylka rundt Oslofjorden til 36 prosent i Nordland. Innanfor fylka var det store skilnader mellom kommunane (figur 11.13). I dei tradisjonelle jordbrukskommunane i Mjøsområdet, rundt Oslofjorden og på Jæren var det ein låg prosentdel av eigedomane som var utan fast busetjing, medan det var ein relativt høg frekvens av landbrukseigedommar som var utan fast busetjing i Agder-fylka og i kystkommunane i Nord-Noreg.

På eigedommar utan aktiv jordbruksdrift var 35 prosent av eigedommane med bygningar utan fast busetjing, medan tilsvarende tal for eigedommar med jordbruksdrift var 10 prosent.

Referansar

Aakra, Å. og M.A Bleken. (1997). *N₂O Emission from Norwegian Agriculture as Estimated by the IPCC Methodology*. Dept. of Biotechnological Science, Agricultural University of Norway, Ås.

Andersen B., Linnerud J. og Schøning P. (2002). *Landbruksbebyggelse 2000. Kvalitetskontroll av informasjon om landbruksbebyggelse ved kobling av registre*. Statistisk sentralbyrå rapport nr. 2002/28, Oslo/Kongsvinger.

Aspmo, R. (red.) (1986). *Forurensninger frå landbruket. Handlingsplan mot landbruksforurensninger*. GEFO, Ås (i dag: JORDFORSK).

Bioforsk (2006) *Gjødslingshåndbok* (online). Tilgjengeleg på www.bioforsk.no/senter/ost/ape/gjodslingshandbok.html

Bleken (1996) bygger på Bolstad (1994).

Bolstad, T. (1994). *Utskilling av nitrogen og fosfor frå husdyr i Norge*. Institutt for husdyrfag, Norges landbrukshøgskole, Ås.

Debio (2006). Statistikk 2005. *Debio*, Bjørkelangen.

Dragesund, E., Aspholm, O., Tangen, K., Bakke, S. M., Heier, L., og T. Jensen (2006) *Overvåking av eutrofitilstanden i Ytre Oslofjord – Femårsrapport 2001-2005*. Rapport nr. 2006-0831. Det Norsk Veritas, Høvik.

ECETOC (1994). *Ammonia Emissions to Air in Western Europe*. Technical report No. 62, Brussels, Belgium.

Gundersen G.I. og Rognstad O (2001). *Lagring og bruk av husdyrgjødsel*. Statistisk sentralbyrå rapport nr. 2001/39, Oslo/Kongsvinger.

Gundersen G.I., Rognstad O. og Solheim L. (2002). *Bruk av plantevernmidler i jordbruket i 2001*. Statistisk sentralbyrå rapport nr. 2002/32, Oslo/Kongsvinger.

Gundersen G.I. (2004). *Bruk av plantevernmidler i jordbruket i 2003*. Statistisk sentralbyrå rapport nr. 2004/21, Oslo/Kongsvinger.

Hoem, B. (ed.) (2005): *The Norwegian Emission Inventory. Documentation of methodologies for estimating emissions of greenhouse gases and long-range transboundary air pollutants*. Rapporter 2005/28, Statistisk sentralbyrå.

IPCC (1997). *Greenhouse Gas Inventory Reference Manual, IPCC Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories*, Volume 3.

IPCC (2001). *Good Practice Guidance and Uncertainty Management in National Greenhouse Gas Inventories*. Intergovernmental Panel on Climate Change.

Jordforsk (2005): *Tap av pesticider fra jordbruksareal – utvikling over tid. Resultater fra Jord- og vannovervåking i Landbruket 2004*. Jordforsk rapport nr. 97/05, Ås.

Jordforsk (2005). *Erosjon og næringsstofftap fra jordbruksarealer Resultater Jord- og vannovervåking i landbruket (JOVA) 2004/05*. Jordforsk rapport nr. 103/05, Ås.

Landbruksdepartementet. (1998). *Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (1998-2002)*. M-0697-B, Oslo.

Landbruksdepartementet (2000): *Landbruksdepartementets miljøhandlingsplan 2001-2004*. M 0175 b, Oslo.

Landbruks- og matdepartementet. (2004). *Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (2004-2008)*, Oslo.

Morken, J. (1994). *Ammoniakkrapport frå husdyrrom og gjødsellager*. ITF-melding nr. 13/94, Institutt for tekniske fag, Noregs Landbrukshøgskole.

- NIBR (2006). *Spredt utbygging og jordvern. Om omfang og drivkrefter bak bygging på jordbruksarealer* Norsk institutt for by- og regionforskning rapport nr 2006:6
- NIJOS (1999). *3Q: Tilstandsovervåkning og resultatkontroll i jordbrukets kulturlandskap*. NIJOS nummer 15/99. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås.
- NIJOS (2000). *3Q: Tilstandsovervåkning og resultatkontroll i jordbrukets kulturlandskap*. NIJOS nummer 10/2000. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås.
- NIJOS (2001). *3Q: Tilstandsovervåkning og resultatkontroll i jordbrukets kulturlandskap*. NIJOS nummer 14/2001. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås.
- NIJOS (2004). *3Q: Tilstandsovervåkning og resultatkontroll i jordbrukets kulturlandskap*. NIJOS nummer 13/2004. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås.
- NIJOS (2004). *3Q: Tilstandsovervåkning og resultatkontroll i jordbrukets kulturlandskap*. NIJOS nummer 14/2004. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås.
- NIJOS (2005). *3Q: Endringar i jordbrukets kulturlandskap i Østfold, Oslo/Akershus og Vestfold*. NIJOS nummer 12/2005. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås
- NILF (2006). *Risikoreduksjon ved bruk av plantevernmidler - En samfunnsmessig konsekvensanalyse*. Rapport 2006-5. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo
- NIVA (1999). *Landsomfattende trofiundersøkelse av norske innsjøer - Oppsummering og erfaringer fra første fase 1988-1998*. Rapport TA-1681/1999. Norsk Institutt for Vannforskning, Oslo.
- NIVA (2001). *Tiltaksanalyse for Morsa. Vansjø-Hobøl vassdraget. Sluttrapport*. Norsk institutt for vassforskning, Oslo.
- NIVA (2005). *Tilførsler av næringsalter til Norges kystområder, beregnet med tilførselsmodellen TEOTIL 2*. Norsk institutt for vassforskning, Oslo.
- Norsas (2005). *Uttrekk frå deklarasjonsdatabasen for spesialavfall "NorBas"*.
- Plastretur (2006a). *Mottakssteder for gratis levering av landbruksplast*. Liste per 07.05.05. Tilgjengelig på: <http://www.plastretur.no/landbruksliste.html> [Sist sett 15.03.2006]. Plastretur, Oslo.
- Plastretur (2006b). *7 av 10 store bedrifter kildesorterer plastemballasje*. Tilgjengelig på: <http://www.plastretur.no/pm230506.html> [Sist sett:12. juni 2006]. Plastretur, Oslo.
- SFT (2004). *Grumsete vann truer sørlandskysten*. Tilgjengelig på: <http://www.sft.no/nyheter/dbafile11721.html> [Sist sett 15.07.2005]. Statens forureiningstilsyn, Oslo.
- SFT (1992). *Klassifisering av miljøkvalitet i ferskvann*. SFT-veiledning nr. 92/06. Statens forureiningstilsyn, Oslo.
- SLF (2006). *Miljøvirkemidler i landbruket*. Rapport nr 6/2006. Statens landbruksforvaltning, Oslo.
- SLF (2006). *Produksjon og omsetning av økologiske landbruksvarer*. Rapport nr 8/2006. Statens landbruksforvaltning, Oslo.
- Soria Moria-erklæringen: Politisk plattform for en flertallsregjering*. Statsministerens kontor 20.12.2005
- SSB (1991). *Resultatkontroll - Forurensninger fra landbruket*. Rapport fra arbeidsgruppe nedsatt av Miljøverndepartementet august 1991. Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger.
- Statlig program for forurensningsovervåkning (2005). *Langtidsovervåking av miljøkvaliteten i kystområdene av Norge. Kystovervåkingsprogrammet. Årsrapport for 2004*. Rapport 928/05. Oslo.
- Stortingsmelding nr. 8 (1999-2000). *Rikets miljøtilstand*. Miljøverndepartementet, Oslo.
- Stortingsmelding nr. 21 (2004-2005). *Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand*. Miljøverndepartementet, Oslo.
- Sundstøl F. og Z Mroz. (1988). *Utskillelse av nitrogen og fosfor i gjødsel og urin frå husdyr i Norge*. Rapport nr. 4 i Landbrukspolitikk og miljøforvaltning, Senter for forskningsoppdrag, Ås.

Tabellar

Tabell 1. Jordbruksareal i drift, etter bruken av arealet. Heile landet og fylke. 1985, 1989, 1995, 1999 og 1999-2005*. Dekar
 Agricultural area, by type of use. The whole country and counties. 1985, 1989, 1995 and 1999-2005*. Decares

	Jordbruks- areal i drift i alt <i>Agricultural area in use, total</i>	Korn og oljevekstar til modning <i>Grain and oil seeds</i>	Av dette haustsådd kveite og rugkveite <i>Of which wheat and triticale sown in autumn</i>	Grøn- saker på friland <i>Vege- tables, field grown</i>	Poteter, grønfør og silovekstar <i>Potatoes, crops for green fodder and silage</i>	Fulldyrka eng til slått og beite <i>Cultivated meadow for mowing and pasture</i>	Overflate- dyrka eng til slått og beite <i>Surface cultivated meadow for mowing and pasture</i>	Inmarks- beite ¹ <i>Infield pasture- land¹</i>	Anna jord- bruksareal i drift og brakk <i>Other agri- cultural area in use and fallow land</i>
Heile landet <i>The whole country</i>									
1985	9 577 578	3 478 663	..	61 715	595 863	4 277 193	..	992 988	171 157
1989	9 864 568	3 529 803	..	57 030	586 247	4 385 114	217 691	875 544	213 139
1995	10 255 143	3 491 926	288 839	51 619	606 369	4 652 735	..	1 299 717	152 779
1999	10 382 466	3 345 396	109 841	60 187	459 950	4 876 624	295 165	1 216 066	129 078
2000	10 421 798	3 363 254	291 705	60 611	435 992	4 856 029	289 967	1 291 326	124 619
2001	10 467 172	3 389 895	131 270	63 781	423 180	4 864 851	282 437	1 322 926	120 102
2002	10 466 217	3 378 096	146 675	62 186	358 445	4 916 975	280 666	1 354 077	115 772
2003	10 403 856	3 342 123	321 415	64 451	342 046	4 905 128	273 820	1 370 611	105 677
2004	10 397 288	3 351 195	334 911	64 640	318 116	4 891 489	269 506	1 390 825	111 517
2005*	10 358 751	3 315 586	271 141	66 228	292 377	4 873 049	264 109	1 424 147	123 255
Sårbart område fosfor (P) <i>Sensitive area for phosphorus</i>									
1989	4 913 727	2 930 854	..	42 912	272 630	1 275 346	59 358	194 739	137 889
1999	5 042 771	2 799 357	106 730	47 232	229 145	1 519 936	91 527	267 008	88 566
2000	5 055 809	2 795 033	285 559	46 939	226 200	1 522 748	90 288	290 227	84 374
2001	5 073 864	2 814 573	124 948	49 297	221 466	1 527 970	85 880	296 111	78 567
2002	5 070 248	2 805 211	142 825	47 575	200 079	1 544 406	85 492	310 881	76 604
2003	5 029 878	2 762 794	307 164	49 838	193 590	1 554 609	82 381	317 621	69 045
2004	5 033 213	2 757 889	325 214	49 926	189 861	1 554 212	81 510	323 510	76 305
2005*	5 017 178	2 711 063	262 033	51 581	179 668	1 565 109	80 324	340 323	89 110
Sårbart område nitrogen (N) <i>Sensitive area for nitrogen</i>									
1989	2 990 632	1 900 339	..	13 801	171 271	716 224	22 735	109 391	56 871
1999	3 075 163	1 839 640	66 401	15 439	154 107	834 694	44 528	153 865	32 890
2000	3 078 240	1 838 003	184 679	15 281	152 645	835 154	43 959	162 483	30 715
2001	3 095 205	1 855 054	85 413	16 283	149 789	836 624	41 932	165 647	29 876
2002	3 089 645	1 848 674	85 513	14 936	136 255	846 901	41 728	171 958	29 193
2003	3 069 789	1 826 212	199 164	15 668	132 274	854 679	40 282	174 412	26 262
2004	3 070 820	1 830 816	213 740	14 812	129 640	851 338	39 990	175 694	28 530
2005*	3 065 918	1 807 681	166 390	16 394	123 334	858 740	39 744	185 118	34 907
01 Østfold									
1985	762 813	643 179	..	5 290	26 956	61 361	..	14 966	11 061
1989	763 808	648 278	..	4 257	24 172	59 157	2 956	8 999	15 989
1995	793 323	663 497	118 581	4 891	24 496	69 818	..	20 456	10 167
1999	771 340	637 006	42 251	4 718	18 833	79 161	9 129	12 257	10 236
2000	769 552	638 377	127 025	4 645	17 166	77 821	8 581	12 944	10 018
2001	779 147	647 744	46 424	5 012	18 783	77 253	7 842	13 148	9 365
2002	776 570	645 374	61 850	5 073	15 931	79 184	7 638	14 327	9 043
2003	767 195	635 440	147 636	6 371	14 327	81 046	6 853	14 884	8 274
2004	767 054	636 504	165 367	5 532	13 979	78 980	6 688	14 498	10 873
2005*	764 401	629 869	132 643	5 798	13 440	79 060	7 102	15 029	14 103
02/03 Akershus/Oslo									
1985	805 535	663 534	..	2 535	23 214	84 095	..	20 025	12 134
1989	810 374	673 608	..	2 379	19 201	78 220	4 440	16 257	16 269
1995	848 073	691 177	94 804	2 360	19 700	93 886	..	27 293	13 658
1999	814 081	653 171	27 426	2 098	14 900	102 685	6 491	24 277	10 459
2000	811 051	652 699	77 220	2 062	15 128	99 999	6 467	24 680	10 016
2001	814 365	659 492	39 402	2 462	14 408	98 402	6 438	24 149	9 014
2002	810 656	657 737	33 680	2 211	13 592	96 335	6 232	25 152	9 397
2003	803 586	651 093	75 453	2 488	13 036	97 572	5 689	25 398	8 310
2004	803 630	653 988	76 853	2 175	11 626	94 860	5 201	25 911	9 869
2005*	800 049	646 556	62 063	3 439	12 190	94 268	4 726	26 753	12 117

¹ Medrekna overflatedyrka eng til slått og beite i 1985 og 1995. ¹ Including surface cultivated meadow for mowing and pasture in 1985 and 1995.

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. Source: Agricultural Statistics, Statistics Norway.

Tabell 1. Jordbruksareal i drift, etter bruken av arealet. Heile landet og fylke. 1985, 1989, 1995 og 1999-2005*. Dekar
(framh.) *Agricultural area, by type of use. The whole country and counties. 1985, 1989, 1995 and 1999-2005*. Decares*

	Jordbruks-areal i drift i alt <i>Agricultural area in use, total</i>	Korn og oljevekstar til modning <i>Grain and oil seeds</i>	Av dette haustsædd kveite og rugkveite <i>Of which wheat and triticale sown in autumn</i>	Grøn-saker på friland <i>Vegetables, field grown</i>	Poteter, grønfor og silovekstar <i>Potatoes, crops for green fodder and silage</i>	Fulldyrka eng til slått og beite <i>Cultivated meadow for mowing and pasture</i>	Overflate-dyrka eng til slått og beite <i>Surface cultivated meadow for mowing and pasture</i>	Innmarks-beite ¹ <i>Infield pasture-land¹</i>	Anna jordbruksareal i drift og brakk <i>Other agricultural area in use and fallow land</i>
04 Hedmark									
1985	1 036 093	614 726	..	7 508	73 050	285 009	..	33 219	22 581
1989	1 060 100	614 332	..	7 017	85 743	290 045	7 853	29 885	25 225
1995	1 095 809	614 895	13 311	5 164	94 596	318 415	..	44 499	18 240
1999	1 086 255	599 593	7 651	6 947	81 690	335 448	11 101	40 326	11 150
2000	1 086 887	597 824	10 640	6 857	81 341	336 513	11 024	42 798	10 530
2001	1 087 930	599 509	4 620	6 788	80 960	336 237	9 720	43 475	11 241
2002	1 085 985	596 590	2 764	5 563	74 860	342 237	9 967	45 805	10 963
2003	1 077 247	590 586	5 366	4 758	72 117	343 715	9 792	45 951	10 328
2004	1 078 789	592 049	5 623	4 478	71 752	344 550	9 882	46 514	9 564
2005*	1 074 826	584 999	4 760	4 787	67 859	347 279	10 021	49 076	10 805
05 Oppland									
1985	913 728	286 045	..	3 564	67 432	476 133	..	71 348	9 205
1989	961 331	281 783	..	3 477	79 038	495 044	16 396	74 015	11 580
1995	994 287	265 907	4 288	4 486	83 389	523 854	..	109 404	7 248
1999	1 028 026	252 668	1 553	5 490	67 147	554 137	29 335	113 219	6 030
2000	1 040 773	249 975	3 592	5 702	66 751	559 050	29 277	124 359	5 659
2001	1 044 102	248 864	3 742	6 188	62 221	563 151	28 996	128 726	5 956
2002	1 045 079	247 048	1 989	6 171	53 944	570 196	28 816	133 145	5 759
2003	1 045 188	240 565	5 256	6 586	53 214	574 546	28 563	136 755	4 959
2004	1 048 924	240 905	5 256	6 735	52 046	576 546	28 848	139 827	4 017
2005*	1 053 690	236 028	2 465	6 926	47 907	580 626	28 391	149 481	4 331
06 Buskerud									
1985	505 143	294 616	..	7 110	18 170	131 386	..	35 080	18 782
1989	513 350	293 384	..	6 795	19 189	130 694	10 292	33 077	19 920
1995	524 917	291 270	20 739	6 613	19 672	150 353	..	43 546	13 462
1999	522 235	270 980	7 945	7 186	14 506	166 364	11 900	39 062	12 237
2000	525 187	268 499	22 781	7 108	14 117	168 123	11 767	43 363	12 210
2001	527 041	267 622	14 081	7 657	13 448	170 745	11 181	44 515	11 873
2002	530 371	267 067	14 655	7 696	11 615	173 412	10 819	47 902	11 860
2003	526 542	260 505	24 923	8 027	11 171	175 318	10 190	50 042	11 289
2004	531 389	259 086	20 354	11 354	10 500	176 417	10 309	51 978	11 745
2005*	529 211	254 088	19 919	8 614	10 569	178 513	10 146	54 374	12 907
07 Vestfold									
1985	442 819	351 164	..	12 640	21 585	29 581	..	7 897	19 951
1989	435 779	330 511	..	13 431	24 809	28 485	2 110	5 752	30 682
1995	447 241	330 636	30 422	10 725	27 816	41 805	..	9 349	26 910
1999	435 677	311 654	18 797	16 715	21 065	53 568	4 503	5 405	22 767
2000	434 628	312 294	40 826	16 575	21 420	52 683	4 481	5 868	21 307
2001	434 760	314 464	14 233	17 119	21 959	53 893	3 717	5 494	18 114
2002	435 515	315 062	25 312	16 983	20 748	56 641	3 721	6 378	15 982
2003	432 491	312 523	44 166	18 317	20 165	58 151	4 668	5 707	12 960
2004	428 153	306 531	46 431	16 343	20 755	57 975	4 157	5 188	17 204
2005*	422 102	293 920	37 344	18 782	19 588	59 469	3 854	5 183	21 306
08 Telemark									
1985	253 599	104 136	..	1 586	12 236	98 577	..	23 202	13 863
1989	255 878	108 668	..	1 014	12 261	97 127	11 158	12 957	12 691
1995	258 494	104 948	5 213	927	11 694	105 289	..	25 780	9 857
1999	261 890	97 189	1 012	1 287	8 424	115 403	11 467	18 035	10 085
2000	264 182	96 747	3 166	1 268	8 242	116 625	11 168	20 706	9 426
2001	263 308	96 660	2 281	958	7 905	117 338	10 889	21 143	8 415
2002	264 321	95 610	2 337	950	7 159	118 034	10 862	22 724	8 982
2003	258 816	91 569	4 400	804	6 978	117 698	9 756	22 872	9 139
2004	260 383	90 152	5 178	816	7 006	119 488	9 770	23 812	9 339
2005*	259 942	87 652	3 013	849	6 349	121 264	9 897	24 342	9 589
09 Aust-Agder									
1985	110 481	15 932	..	3 433	8 415	69 682	..	7 963	5 059
1989	113 179	15 320	..	3 164	7 486	71 944	2 982	5 916	6 366
1995	121 105	12 853	..	2 744	6 911	85 186	..	8 847	4 565
1999	120 369	12 586	117	2 228	4 683	84 537	3 240	8 137	4 958
2000	118 906	12 078	478	2 169	4 472	83 669	3 150	8 730	4 638
2001	118 571	13 420	420	2 413	3 684	83 570	2 802	8 525	4 157
2002	118 453	13 308	291	2 348	3 409	83 566	3 041	8 742	4 039
2003	116 097	12 227	452	2 005	3 550	82 642	2 969	9 193	3 511
2004	115 580	11 654	642	2 098	3 375	82 532	2 884	9 539	3 498
2005*	114 578	11 146	217	1 993	3 116	82 321	2 879	9 407	3 716

¹ Medrekna overflatedyrka eng til slått og beite i 1985 og 1995. *Including surface cultivated meadow for mowing and pasture in 1985 and 1995.*

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. *Source: Agricultural Statistics, Statistics Norway.*

Tabell 1. Jordbruksareal i drift, etter bruken av arealet. Heile landet og fylke. 1985, 1989, 1995 og 1999-2005*. Dekar
(framh.) *Agricultural area, by type of use. The whole country and counties. 1985, 1989, 1995 and 1999-2005*. Decares*

	Jordbruks- areal i drift i alt <i>Agricultural area in use, total</i>	Korn og oljevekstar til modning <i>Grain and oil seeds</i>	Av dette haustsædd kveite og rugkveite <i>Of which wheat and triticale sown in autumn</i>	Grøn- saker på friland <i>Veget- ables, field grown</i>	Poteter, grønfor og silovekstar <i>Potatoes, crops for green fodder and silage</i>	Fulldyrka eng til slått og beite <i>Cultivated meadow for mowing and pasture</i>	Overflate- dyrka eng til slått og beite <i>Surface cultivated meadow for mowing and pasture</i>	Innmarks- beite ¹ <i>Infield pasture- land¹</i>	Anna jord- bruksareal i drift og brakk <i>Other agri- cultural area in use and fallow land</i>
10 Vest-Agder									
1985	178 386	9 730	..	1 518	9 528	124 387	..	30 259	2 963
1989	185 337	9 958	..	1 619	9 952	129 852	7 293	23 349	3 315
1995	197 928	6 917	..	1 051	9 399	138 015	..	39 037	3 510
1999	202 760	7 777	12	704	5 517	143 551	12 113	31 249	1 849
2000	202 608	9 028	24	696	4 904	141 437	11 933	32 749	1 861
2001	203 992	9 407	130	857	4 942	141 334	11 557	34 058	1 837
2002	201 302	9 340	78	722	2 958	141 117	11 344	34 071	1 750
2003	199 490	9 713	81	596	2 776	140 185	10 894	33 816	1 510
2004	197 107	9 773	53	468	2 558	138 698	10 617	33 726	1 267
2005*	196 268	9 619	122	421	2 356	137 326	10 077	35 177	1 292
11 Rogaland									
1985	765 563	39 341	..	5 931	77 422	381 635	..	254 789	6 447
1989	844 217	43 959	..	4 684	86 131	398 635	10 001	293 591	7 217
1995	908 973	33 272	256	5 130	90 896	427 268	..	347 435	4 972
1999	968 265	36 411	345	5 900	60 025	462 009	16 603	383 234	4 083
2000	973 000	44 199	1 054	6 600	53 662	458 889	15 752	390 002	3 896
2001	983 882	44 650	988	6 834	48 733	468 232	15 884	395 536	4 013
2002	1 009 655	44 752	557	6 701	33 272	495 427	17 606	407 469	4 428
2003	1 007 941	45 800	1 204	7 069	26 929	499 182	16 719	408 123	4 119
2004	1 009 626	44 356	620	7 165	24 181	500 026	17 182	412 725	3 991
2005*	1 008 569	41 556	784	7 126	20 774	504 104	16 518	414 475	4 016
12 Hordaland									
1985	442 770	1 225	..	748	10 850	268 226	..	147 164	14 556
1989	463 076	1 267	..	648	9 467	281 346	50 983	104 196	15 170
1995	468 438	670	-	221	6 866	271 104	..	177 141	12 436
1999	471 132	615	-	152	4 564	267 499	55 987	129 927	12 388
2000	474 547	517	2	157	3 962	265 702	55 144	136 862	12 203
2001	473 451	505	-	130	3 569	262 907	54 045	140 151	12 144
2002	446 940	447	:	117	1 871	248 669	51 531	132 631	11 674
2003	441 661	460	:	104	1 646	243 000	50 806	134 536	11 109
2004	436 555	281	-	102	1 294	237 929	48 940	137 166	10 843
2005*	436 053	249	-	96	941	234 578	48 704	140 836	10 649
14 Sogn og Fjordane									
1985	424 439	1 615	..	1 481	11 123	281 531	..	117 534	11 157
1989	455 425	1 211	..	2 002	9 579	289 905	40 839	98 694	13 196
1995	469 095	1 015	-	1 006	6 477	301 179	..	148 991	10 427
1999	476 685	1 161	-	628	4 699	300 796	37 843	123 250	8 308
2000	479 521	1 040	-	679	4 351	298 995	36 984	129 285	8 187
2001	482 315	1 018	-	701	4 243	298 216	36 261	133 650	8 226
2002	480 192	794	-	695	3 583	297 496	35 457	134 182	7 985
2003	477 329	736	-	645	3 724	296 065	34 991	133 960	7 208
2004	475 094	618	-	623	3 113	293 572	34 169	135 791	7 208
2005*	468 730	608	:	578	2768	289 810	33 304	134 830	6 832
15 Møre og Romsdal									
1985	568 683	19 653	..	1 750	22 919	451 257	..	68 138	4 968
1989	589 605	26 935	..	927	16 189	462 841	14 049	61 235	7 429
1995	601 657	15 721	..	302	13 400	482 485	..	86 367	3 381
1999	615 800	16 790	..	414	8 790	482 723	20 088	83 755	3 240
2000	615 506	18 837	63	412	9 538	475 182	20 070	88 263	3 204
2001	617 707	19 991	27	459	10 374	474 165	19 657	89 878	3 183
2002	615 103	19 466	19	393	9 521	472 608	19 449	90 739	2 927
2003	609 487	20 472	53	363	9 257	467 010	18 940	90 637	2 808
2004	605 044	19 815	21	523	7 481	466 216	18 727	89 554	2 728
2005*	603 063	21 202	:	427	6 166	463 672	18 032	91 247	2 317

¹ Medrekna overflatedyrka eng til slått og beite i 1985 og 1995. ¹ Including surface cultivated meadow for mowing and pasture in 1985 and 1995.

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. Source: Agricultural Statistics, Statistics Norway.

Tabell 1 Jordbruksareal i drift, etter bruken av arealet. Heile landet og fylke. 1985, 1989, 1995 og 1999-2005*. Dekar
(framh.) *Agricultural area, by type of use. The whole country and counties. 1985, 1989, 1995 and 1999-2005*. Decares*

	Jordbruks-areal i drift i alt <i>Agricultural area in use, total</i>	Korn og oljevekstar til modning <i>Grain and oil seeds</i>	Av dette haustsædd kveite og rugkveite <i>Of which wheat and triticale sown in autumn</i>	Grøn-saker på friland <i>Vegetables, field grown</i>	Poteter, grønfor og silovekstar <i>Potatoes, crops for green fodder and silage</i>	Fulldyrka eng til slått og beite <i>Cultivated meadow for mowing and pasture</i>	Overflate- dyrka eng til slått og beite <i>Surface cultivated meadow for mowing and pasture</i>	Innmarks-beite ¹ <i>Infield pasture¹</i>	Anna jordbruksareal i drift og brakk <i>Other agricultural area in use and fallow land</i>
16 Sør-Trøndelag									
1985.....	696 707	143 172	..	657	48 563	463 138	..	36 114	5 063
1989.....	716 866	157 592	..	526	45 397	470 804	6 421	29 109	7 017
1995.....	744 902	153 546	54	779	39 530	487 400	..	59 656	3 991
1999.....	764 711	153 019	51	419	30 243	501 444	17 132	59 516	2 938
2000.....	768 436	159 563	443	417	28 566	493 079	16 160	67 283	3 368
2001.....	771 061	161 314	412	387	28 841	491 088	15 479	70 987	2 965
2002.....	773 636	160 444	245	317	23 498	494 487	15 802	76 219	2 869
2003.....	771 260	162 874	1 327	295	22 251	490 195	15 666	77 740	2 239
2004.....	773 242	164 959	785	302	21 004	489 163	15 982	79 709	2 123
2005*.....	773 457	167 399	1602	241	18 207	482 879	15 579	87 054	2 098
17 Nord-Trøndelag									
1985.....	811 265	286 497	..	3 931	94 233	385 977	..	33 042	7 584
1989.....	839 071	317 705	..	3 315	77 161	402 354	5 069	22 769	10 699
1995.....	867 837	302 958	839	3 892	73 523	436 205	..	45 917	5 344
1999.....	885 012	292 133	2 678	4 460	59 769	470 373	16 277	36 863	5 137
2000.....	888 997	298 939	4 390	4 486	56 365	466 500	16 111	41 655	4 941
2001.....	894 284	302 971	4 490	5 085	55 800	465 761	16 411	42 574	5 682
2002.....	896 324	302 450	2 894	5 463	46 949	476 451	16 571	43 198	5 242
2003.....	895 847	305 116	11 036	5 305	46 660	473 248	16 525	44 446	4 547
2004.....	896 948	317 370	7 675	5 200	39 051	469 047	16 267	44 993	5 020
2005*.....	896 771	327 033	6 113	5 553	35 122	459 720	15 817	48 716	4 810
18 Nordland									
1985.....	512 067	4 012	..	1 334	44 825	397 085	..	61 611	3 199
1989.....	520 167	5 276	..	1 173	36 003	416 177	12 857	40 898	7 783
1995.....	551 139	2 644	-	990	36 947	433 597	..	74 145	2 816
1999.....	579 531	2 643	-	647	25 852	452 710	21 550	74 151	1 978
2000.....	588 337	2 638	-	588	21 103	458 300	22 151	81 788	1 769
2001.....	594 169	2 264	20	560	21 630	458 956	22 440	86 219	2 100
2002.....	602 389	2 241	4	548	17 051	466 478	23 460	90 841	1 770
2003.....	603 062	2 300	62	478	16 919	462 910	22 650	95 694	2 111
2004.....	603 546	3 031	52	387	13 075	464 219	21 705	99 894	1 235
2005*.....	593 710	3 468	96	346	11 394	457 139	21 222	98 796	1 345
19 Troms									
1985.....	248 451	74	..	603	18 663	204 735	..	22 772	1 604
1989.....	241 718	16	..	535	16 599	204 261	6 707	11 622	1 979
1995.....	263 331	-	-	316	33 333	204 075	..	24 279	1 328
1999.....	273 189	-	-	190	21 254	221 169	7 725	21 939	912
2000.....	272 358	-	-	166	17 527	220 295	7 163	26 342	865
2001.....	272 176	-	-	160	15 176	221 613	6 966	26 821	1 440
2002.....	270 920	366	-	206	12 815	222 772	6 577	27 494	690
2003.....	269 480	144	-	225	11 398	222 805	6 449	27 665	794
2004.....	266 304	107	-	336	9 376	222 114	6 322	27 506	543
2005*.....	263 906	186	-	242	8 624	221 206	6 021	27 038	589
20 Finnmark Finnmarku									
1985.....	99 038	12	..	96	6 685	83 400	..	7 865	981
1989.....	95 284	-	..	68	7 873	78 222	5 287	3 222	613
1995.....	98 594	-	-	24	7 727	82 799	..	7 577	467
1999.....	105 508	-	-	:	7 989	83 047	2 681	11 464	323
2000.....	107 322	-	-	24	7 377	83 167	2 584	13 649	521
2001.....	104 911	-	-	11	6 504	81 990	2 152	13 877	377
2002.....	102 806	-	-	29	5 669	81 865	1 773	13 058	412
2003.....	101 137	-	-	15	5 928	79 840	1 700	13 192	462
2004.....	99 920	16	-	3	5 944	79 157	1 856	12 494	450
2005*.....	99 425	8	-	10	5 007	79 815	1 819	12 333	433

¹ Medrekna overflatedyrka eng til slått og beite i 1985 og 1995. ¹ Including surface cultivated meadow for mowing and pasture in 1985 and 1995.

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. Source: Agricultural Statistics, Statistics Norway.

Tabell 2. Areal med korn og oljevekstar, etter jordarbeidingsmetode. Haustsådd kornareal. Heile landet og fylke. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1997/98, 1999/00, 2000/01 og 2001/02. Dekar

Area with grain and oil seeds, by method of soil preparation. Grain area sown in autumn. The whole country and counties. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1997/98, 1999/00, 2000/01 and 2001/02. Decares

	Korn og oljevekstar til modning i alt <i>Grain and oil seeds, total</i>	Av dette haustsådd <i>Of which sown in autumn</i>	Haustpløgd <i>Ploughed in autumn</i>	Haustharva utan haustpløying <i>Harrowed in autumn without ploughing</i>	All jordarbeiding om våren <i>All soil preparation in spring</i>	Direkte sådd without soil preparation	Uspesifisert jordarbeiding <i>Unspecified soil preparation</i>
Heile landet <i>The whole country</i>							
1989/90.....	3 649 601	110 465	2 977 341	..	..	9 335	662 970
1990/91.....	3 879 679	171 949	3 012 576	244 603	..	..	622 500
1995/96.....	3 437 554	264 197	1 990 762	105 713	1 309 556	31 524	..
1997/98.....	3 403 911	375 498	1 954 023	152 639	1 239 244	58 005	..
1999/00.....	3 342 364	272 176	1 804 690	130 778	1 349 292	57 620	..
2000/01.....	3 368 466	135 453	1 514 366	137 241	1 686 180	30 680	..
2001/02.....	3 516 177	160 910	1 505 324	135 627	1 835 296	39 933	..
Sårbart område fosfor (P) <i>Sensitive area for phosphorus</i>							
1989/90.....	3 019 682	106 990	2 525 441	..	..	8 829	485 475
1997/98.....	2 870 836	370 567	1 677 415	148 485	990 962	53 974	..
1999/00.....	2 683 577	268 533	1 508 384	127 112	997 355	50 739	..
2000/01.....	2 802 878	129 599	1 256 013	133 580	1 384 991	28 295	..
2001/02.....	2 930 621	153 355	1 247 924	131 661	1 514 066	36 971	..
Sårbart område nitrogen (N) <i>Sensitive area for nitrogen</i>							
1989/90.....	1 972 970	60 432	1 663 425	..	..	5 643	303 932
1997/98.....	1 819 683	228 249	1 098 062	104 608	591 387	25 626	..
1999/00.....	1 770 239	160 398	1 024 847	73 360	643 777	28 263	..
2000/01.....	1 843 279	88 136	891 949	90 564	847 089	13 678	..
2001/02.....	1 957 154	100 420	851 660	97 219	988 222	20 053	..
01 Østfold							
1989/90.....	660 337	35 139	604 733	..	..	3 371	52 212
1990/91.....	671 819	68 473	584 996	23 368	..	..	63 455
1995/96.....	660 797	118 474	427 091	19 333	207 202	7 171	..
1997/98.....	644 356	141 594	398 993	37 357	195 553	12 453	..
2000/01.....	644 379	43 819	299 298	41 654	296 979	6 448	..
2001/02.....	671 620	66 217	285 553	40 980	340 236	4 851	..
02/03 Akershus/Oslo							
1989/90.....	699 503	25 012	626 148	..	..	1 203	72 168
1990/91.....	701 436	42 121	586 170	49 051	..	..	66 216
1995/96.....	643 954	74 275	415 777	18 190	199 873	10 114	..
1997/98.....	654 106	103 140	415 931	40 085	175 921	22 169	..
2000/01.....	648 623	46 696	333 060	28 763	279 138	7 662	..
2001/02.....	715 983	41 014	309 837	27 006	370 688	8 453	..
04 Hedmark							
1989/90.....	657 356	7 082	496 208	..	..	..	160 710
1990/91.....	715 525	4 267	514 409	68 250	..	..	132 866
1995/96.....	629 842	13 880	359 864	39 761	226 394	3 823	..
1997/98.....	628 486	27 032	343 066	36 410	241 286	7 724	..
2000/01.....	599 952	2 572	278 740	27 170	290 430	3 612	..
2001/02.....	606 720	4 061	259 373	27 648	316 541	3 158	..
05 Oppland							
1989/90.....	287 309	7 548	214 449	..	..	1 081	71 814
1990/91.....	308 554	3 400	223 290	37 978	..	..	47 286
1995/96.....	262 043	4 045	148 885	9 672	100 719	2 767	..
1997/98.....	257 306	12 007	162 848	12 013	78 058	4 388	..
2000/01.....	245 617	3 491	112 106	7 246	123 685	2 580	..
2001/02.....	254 696	3 830	111 283	11 094	122 102	10 217	..
06 Buskerud							
1989/90.....	306 307	10 993	250 370	..	..	447	55 489
1990/91.....	330 700	18 475	256 904	31 513	..	..	42 283
1995/96.....	296 737	15 946	151 971	7 144	134 725	2 897	..
1997/98.....	293 415	31 199	142 748	14 322	132 322	4 023	..
2000/01.....	269 749	15 157	102 600	15 839	147 813	3 497	..
2001/02.....	273 445	12 030	99 713	14 247	152 022	7 464	..

¹ Areal med korn og oljevekstar, der det ikkje er mogleg med årleg samanlikning av jordarbeidingsmetode. ¹ Area with grain and oil seeds, impossible to compare method of soil preparation.

Kjelde: Utvalsteljing for landbruket/Landbruksundersøkinga, Statistisk sentralbyrå. Source: Sample Survey of Agriculture and Forestry, Statistics Norway.

Tabell 2. Areal med korn og oljevekstar, etter jordarbeidingsmetode. Haustsådd kornareal. Heile landet og fylke. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1997/98, 1999/00, 2000/01 og 2001/02. Dekar
Area with grain and oil seeds, by method of soil preparation. Grain area sown in autumn. The whole country and counties. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1997/98, 1999/00, 2000/01 and 2001/02. Decares

	Korn og oljevekstar til modning i alt <i>Grain and oil seeds, total</i>	Av dette haustsådd <i>Of which sown in autumn</i>	Haust-pløgd <i>Ploughed in autumn</i>	Haust-harva utan haust-pløying <i>Harrowed in autumn without ploughing</i>	All jordarbeiding om våren <i>All soil preparation in spring</i>	Direkte sådd <i>Sown without soil preparation</i>	Uspesifisert jordarbeiding <i>Unspecified soil preparation¹</i>
07 Vestfold							
1989/90	327 163	16 923	275 099	..	..	2 236	49 823
1990/91	364 887	25 957	290 729	18 104	..	..	56 054
1995/96	329 740	30 076	175 591	5 788	146 008	2 354	..
1997/98	321 581	50 616	186 969	6 735	125 147	2 730	..
2000/01	314 882	15 506	124 317	9 474	179 845	1 246	..
2001/02	327 244	24 736	155 424	9 162	159 830	2 828	..
08 Telemark							
1989/90	107 438	4 456	79 454	..	..	..	27 966
1990/91	116 105	5 548	73 918	10 360	..	..	31 827
1995/96	98 855	4 073	40 159	2 363	55 651	:	..
1997/98	97 128	5 867	43 281	2 228	51 222	:	..
2000/01	101 316	2 118	15 327	4 177	78 785	3 027	..
2001/02	95 510	1 882	32 016	962	62 532	-	..
09 Aust-Agder							
1989/90	16 319	:	11 812	..	..	-	4 511
1990/91	18 213	:	11 188	1 082	..	..	5 942
1995/96	13 275	:	6 812	:	6 255	:	..
1997/98	11 742	:	6 419	:	5 033	:	..
2000/01	12 102	240	2 474	408	8 933	288	..
2001/02	11 315	50	4 791	520	6 004	-	..
10 Vest-Agder							
1989/90	10 206	-	5 151	..	..	-	5 055
1990/91	12 065	:	4 970	1 533	..	..	5 562
1995/96	8 327	:	1 932	:	5 847	:	..
1997/98	8 091	:	1 677	-	6 059	:	..
2000/01	6 097	25	1 372	330	4 309	86	..
2001/02	13 862	153	3 077	91	10 112	583	..
11 Rogaland							
1989/90	50 788	..	4 881	..	..	:	45 553
1990/91	55 202	:	6 045	:	..	..	48 851
1995/96	37 390	:	1 310	:	35 231	802	..
1997/98	37 330	:	1 758	:	33 487	1 370	..
2000/01	45 316	1 172	2 617	78	42 368	254	..
2001/02	41 675	141	851	343	39 780	701	..
12 Hordaland							
1989/90	:	-	:	..	..	-	:
1990/91	:	-	:	..	..	..	:
1995/96	1 378	-	-	-	1 378	-	..
1997/98	1 354	-	-	-	1 348	:	..
2000/01	63	-	32	-	31	-	..
2001/02	:	:	:	:	:	-	..
14 Sogn og Fjordane							
1989/90	:	-	:	..	..	-	:
1990/91	:	-	:	..	..	..	:
1995/96	1 802	-	-	1 265	:	..	..
1997/98	1 741	-	1 066	:	:	:	..
2000/01	1 431	-	15	-	1 415	-	..
2001/02	:	-	-	-	:	-	..
15 Møre og Romsdal							
1989/90	27 006	1 098	15 105	..	..	-	11 899
1990/91	27 482	:	18 709	:	..	..	8 372
1995/96	15 854	-	5 485	:	9 701	-	..
1997/98	12 826	-	5 133	:	7 503	:	..
2000/01	18 851	-	7 819	112	10808	112	..
2001/02	22 344	608	7 278	825	13 613	629	..

¹ Areal med korn og oljevekstar, der det ikkje er mogleg med årleg samanlikning av jordarbeidingsmetode. ¹ *Area with grain and oil seeds, impossible to compare method of soil preparation.*

Tabell 2. Areal med korn og oljevekstar, etter jordarbeidingsmetode. Haustsådd kornareal. Heile landet og fylke. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1997/98, 1999/00, 2000/01 og 2001/02. Dekar
Area with grain and oil seeds, by method of soil preparation. Grain area sown in autumn. The whole country and counties. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1997/98, 1999/00, 2000/01 and 2001/02. Decares

	Korn og oljevekstar til modning i alt <i>Grain and oil seeds, total</i>	Av dette haustsådd <i>Of which sown in autumn</i>	Haustpløgd <i>Ploughed in autumn</i>	Haustharva utan haustpløying <i>Harrowed in autumn without ploughing</i>	All jordarbeiding om våren <i>All soil preparation in spring</i>	Direkte sådd <i>Sown without soil preparation</i>	Uspesifisert jordarbeiding ¹ <i>Unspecified soil preparation¹</i>
16 Sør-Trøndelag							
1989/90.....	165 710	:	123 439	..	..	:	42 183
1990/91.....	180 155	:	144 842	:	..	..	34 426
1995/96.....	149 866	1 070	82 469	:	66 418	:	..
1997/98.....	147 370	:	78 517	:	67 468	1 045	..
2000/01.....	156 264	204	78 995	122	76 515	632	..
2001/02.....	168 016	420	77 887	990	89 140	-	..
17 Nord-Trøndelag							
1989/90.....	327 353	1 371	268 567	..	..	:	8 706
1990/91.....	370 043	3 022	294 747	1 752	..	..	73 544
1995/96.....	285 666	1 109	172 636	1 760	111 133	:	..
1997/98.....	285 363	3 159	165 582	1 917	116 804	1 060	..
2000/01.....	302 167	4 453	155 232	1 870	143 829	1 236	..
2001/02.....	305 541	5 704	158 016	1 759	144 716	1 050	..
18 Nordland							
1989/90.....	:	-	:	..	..	-	:
1990/91.....	:	-	:	..	..	-	:
1995/96.....	1 823	:	:	-	1 672	:	:
1997/98.....	1 716	:	-	1 570	:	-	..
2000/01.....	1 660	-	364	-	1 296	-	..
2001/02.....	:	-	-	-	:	-	..
19 Troms							
1989/90.....	-	-	-	..	..	-	-
1990/91.....	-	-	-	-	..	..	-
1995/96.....	:	-	:	:	:	-	..
1997/98.....	:	:	:	-	:	-	..
2000/01.....	-	-	-	-	-	-	..
2001/02.....	:	:	:	-	:	-	..
20 Finnmark Finnmarku							
1989/90.....	-	-	-	..	..	-	-
1990/91.....	-	-	-	-	..	..	-
1995/96.....	-	-	-	-	-	-	..
1997/98.....	-	-	-	-	-	-	..
2000/01.....	-	-	-	-	-	-	..
2001/02.....	-	-	-	-	-	-	..

¹ Areal med korn og oljevekstar, der det ikkje er mogleg med årleg samanlikning av jordarbeidingsmetode. ¹ Area with grain and oil seeds, impossible to compare method of soil preparation.

Kjelde: Utvalsteling for landbruket/Landbruksundersøkinga, Statistisk sentralbyrå. Source: Sample Survey of Agriculture and Forestry, Statistics Norway.

Tabell 3. Areal med utbetalt tilskot¹ for endra jordarbeiding. Heile landet og fylke. 1993/94-2005/06
Area subsidised¹ for change of soil preparation. The whole country and counties. 1993/94-2005/06

	Areal i alt med utbetalt tilskot for endra jordarbeiding <i>Area subsidised for change of soil preparation, total</i>	Stubbåker med utbetalt tilskot, etter arealet sin erosjonsrisiko ² <i>Area subsidised by risk for soil erosion²</i>				Utbetalt tilskot i alt <i>Subsidies, total</i>
		Liten <i>Low</i>	Middels ³ <i>Medium</i>	Stor ⁴ <i>High</i>	Svært stor <i>Very high</i>	
Heile landet <i>The whole country</i>		Dekar <i>Decares</i>				Kr <i>Kroner</i>
1993/94	932 845	65 213	441 924	337 734	75 012	93 039 400
1994/95	1 052 966	61 717	500 567	369 456	119 942	105 708 467
1995/96	1 010 500	59 073	483 904	341 498	126 671	81 530 719
1996/97	1 112 102	93 853	531 850	359 115	125 397	93 039 653
1997/98	1 073 547	91 941	524 182	327 834	108 386	87 654 944
1998/99	1 197 136	102 430	570 734	353 991	123 740	98 124 966
1999/00	1 248 688	103 724	564 627	351 684	110 244	107 389 542
2000/01	1 367 436	128 598	621 002	378 151	121 695	132 941 146
2001/02	1 638 495	171 241	764 058	448 899	143 679	158 029 284
2002/03	1 650 373	166 430	743 903	438 365	134 815	159 101 558
2003/04	1 640 840	159 706	733 411	433 488	133 747	147 116 570
2004/05	1 680 001	163 973	740 606	440 142	133 378	150 674 015
2005/06	1 650 378	..	819 107	559 440	..	156 256 431
01 Østfold						
1993/94	178 910	12 808	116 035	45 469	4 598	17 891 000
1994/95	210 720	26 050	117 000	56 270	11 400	21 031 200
1995/96	185 217	13 491	96 265	52 080	23 380	15 156 880
1996/97	198 606	19 939	120 300	54 919	23 452	17 877 170
1997/98	207 449	19 473	109 699	39 523	18 753	15 742 430
1998/99	242 158	21 562	119 622	45 643	28 694	17 732 285
1999/00	223 153	20 443	106 792	39 242	15 965	16 519 030
2000/01	238 753	20 172	110 224	42 852	18 321	19 754 872
2001/02	326 038	29 706	164 658	62 504	27 111	27 277 754
2002/03	319 491	27 658	147 634	55 622	21 798	26 976 692
2003/04	291 785	22 991	134 447	46 585	20 625	22 806 590
2004/05	293 953	29 961	144 575	44 953	18 744	22 673 334
2005/06	285 458	..	151 136	64 949	..	27 574 521
02/03 Akershus/Oslo						
1993/94	201 978	5 544	65 090	106 684	23 629	20 197 800
1994/95	222 852	20 653	86 345	71 640	44 214	23 219 060
1995/96	196 472	19 180	85 705	54 776	36 889	16 479 030
1996/97	196 377	22 990	88 081	48 920	36 386	16 679 450
1997/98	197 812	23 126	96 026	47 088	31 572	15 682 928
1998/99	212 363	21 457	94 720	47 067	32 809	17 168 240
1999/00	228 828	23 416	92 125	45 545	31 891	18 809 024
2000/01	237 541	25 155	99 259	48 089	34 948	25 957 488
2001/02	316 897	34 104	143 443	71 145	44 797	37 147 698
2002/03	335 398	35 965	141 649	71 773	43 004	38 700 984
2003/04	330 281	33 581	135 432	70 637	41 020	33 281 844
2004/05	345 616	32 564	135 274	74 324	41 989	33 164 306
2005/06	353 490	..	161 450	118 649	..	35 772 990
04 Hedmark						
1993/94	108 991	31 600	45 291	28 900	3 200	10 801 200
1994/95	121 409	505	62 796	51 895	6 213	11 836 850
1995/96	126 520	6 389	64 247	51 556	4 328	9 973 120
1996/97	188 123	21 900	88 636	71 506	6 081	15 073 095
1997/98	186 573	21 499	82 639	75 190	7 245	15 116 655
1998/99	211 012	29 422	90 812	82 220	6 501	16 888 860
1999/00	231 014	27 513	99 196	85 363	6 567	19 405 242
2000/01	254 343	32 790	110 528	92 208	6 756	23 541 324
2001/02	283 616	38 708	122 735	100 137	6 747	26 926 362
2002/03	292 781	38 743	125 444	102 579	6 788	28 325 370
2003/04	294 750	37 283	125 069	101 779	6 784	26 234 990
2004/05	300 579	35 323	116 492	101 168	6 548	29 408 935
2005/06	313 647	..	152 587	107 093	..	23 880 361
05 Oppland						
1993/94	79 927	-	45 225	30 985	2 567	7 980 600
1994/95	88 579	-	52 171	33 595	2 813	8 857 900
1995/96	78 056	768	48 931	26 945	2 147	6 209 440
1996/97	85 508	6 131	40 079	36 014	1 417	7 068 310
1997/98	74 789	4 040	31 762	36 535	2 052	6 468 360
1998/99	79 537	3 919	34 124	38 925	2 569	7 180 030
1999/00	89 740	5 254	39 058	39 734	2 340	9 111 305
2000/01	97 912	6 325	43 125	43 419	3 033	11 977 688
2001/02	114 293	8 638	50 031	49 332	3 568	12 992 276
2002/03	118 275	8 794	50 661	50 776	3 953	12 858 432
2003/04	122 445	9 154	53 742	51 078	4 239	12 588 284
2004/05	127 630	9 962	55 429	52 548	3 503	12 687 642
2005/06	129 264	..	61 660	56 271	..	12 072 546

1 Løyvd tilskot 1995/96 og 1996/97. 2 Summen av areala som er fordelt på erosjonsrisiko avvikar frå areal i alt med utbetalt tilskott. 3 Medrekna areal med liten erosjonsrisiko i 2005/06. 4 Medrekna areal med svært stor erosjonsrisiko i 2005/06. 1 *Granted subsidies 1995/96 and 1996/97. 2 The total number of area divided by risk for soil erosion, differs from total area subsidised. 3 Including area with low risk for soil erosion in 2005/06. 4 Including area with very high risk for soil erosion in 2005/06.*

Kjelde: Statens landbruksforvaltning *Source: Norwegian Agricultural Authority*

Tabell 3. Areal med utbetalt tilskot¹ for endra jordarbeiding. Heile landet og fylke. 1993/94-2005/06
(framh.) *Area subsidised¹ for change of soil preparation. The whole country and counties. 1993/94-2005/06*

	Areal i alt med utbetalt tilskot for endra jordarbeiding <i>Area subsidised for change of soil preparation, total</i>	Stubbåker med utbetalt tilskot, etter arealet sin erosjonsrisiko ² <i>Area subsidised by risk for soil erosion²</i>				Utbetalt tilskot i alt <i>Subsidies, total</i>
		Liten <i>Low</i>	Middels ³ <i>Medium³</i>	Stor ⁴ <i>High⁴</i>	Svært stor <i>Very high</i>	
06 Buskerud						
		Dekar <i>Decares</i>				Kr <i>Kroner</i>
1993/94	119 664	6 171	70 304	36 052	7 047	11 957 400
1994/95	132 113	6 433	66 218	46 153	13 289	13 209 300
1995/96	119 121	8 565	53 110	43 004	14 442	9 492 169
1996/97	115 812	9 033	49 208	42 907	14 664	9 531 760
1997/98	111 089	11 637	58 127	30 899	10 426	8 968 700
1998/99	121 123	12 383	66 620	30 982	11 138	10 231 220
1999/00	123 132	10 297	59 284	27 133	9 877	10 085 490
2000/01	137 298	11 405	70 125	30 100	10 361	11 830 560
2001/02	144 118	12 143	73 946	31 701	11 123	11 307 342
2002/03	138 677	10 702	68 841	30 528	10 138	11 020 374
2003/04	137 291	11 767	66 815	29 865	10 879	10 499 498
2004/05	138 807	10 976	68 795	29 740	10 770	10 493 224
2005/06	124 270	..	69 763	36 325	..	10 668 505
07 Vestfold						
1993/94	107 971	8 319	51 830	36 145	10 483	10 677 700
1994/95	121 017	6 671	65 798	36 310	12 238	12 101 700
1995/96	118 673	7 277	57 125	39 137	14 895	9 942 450
1995/96	119 584	7 713	59 774	39 458	12 639	10 190 225
1997/98	106 438	6 543	53 547	35 592	10 901	9 145 560
1998/99	113 944	7 349	56 502	38 002	12 044	9 893 840
1999/00	112 110	6 700	51 573	36 128	11 252	10 327 160
2000/01	114 822	8 275	53 661	34 316	11 136	10 616 455
2001/02	136 619	12 399	65 884	37 986	12 808	11 183 800
2002/03	124 600	9 699	59 961	35 223	11 155	10 341 970
2003/04	122 621	8 830	58 880	34 523	10 997	9 959 246
2004/05	117 612	8 739	58 733	32 154	9 861	9 445 486
2005/06	110 335	..	66 520	37 685	..	11 697 355
08 Telemark						
1993/94	49 586	119	29 039	18 882	1 546	4 993 500
1994/95	50 840	950	28 300	18 100	3 100	5 001 307
1995/96	53 224	1 974	18 318	26 869	6 124	4 719 380
1996/97	53 313	2 246	18 194	26 730	6 143	4 692 699
1998/99	52 475	2 260	21 363	22 359	5 752	4 626 820
1999/00	51 543	2 560	21 191	20 911	4 966	4 776 281
2000/01	56 876	2 907	24 092	22 267	5 711	5 347 803
2001/02	58 079	2 952	25 127	21 463	5 831	4 806 294
2002/03	57 020	2 759	24 441	19 879	6 379	4 862 440
2003/04	57 018	3 036	25 042	19 637	5 350	4 842 160
2004/05	59 549	2 589	27 531	20 313	5 376	4 915 650
2005/06	51 552	..	27 569	21 305	..	4 577 774
09 Aust-Agder						
1993/94	3 385	160	1 917	1 016	292	338 500
1994/95	3 453	144	869	2 003	76	345 300
1995/96	2 993	157	1 071	1 553	212	239 400
1996/97	3 332	968	2 041	323	-	227 920
1997/98	2 900	850	1 862	188	-	193 765
1998/99	2 928	615	1 901	412	-	211 485
1999/00	4 010	1 011	2 530	361	-	289 030
2000/01	3 356	1 021	1 824	276	7	231 610
2001/02	3 988	681	2 574	386	109	255 140
2002/03	4 597	1 024	2 884	374	114	306 390
2003/04	4 083	531	2 897	288	18	262 730
2004/05	4 128	671	2 713	363	46	260 020
2005/06	4 864	..	-	-	..	431 760

¹ Løyvd tilskot 1995/96 og 1996/97. ² Summen av areala som er fordelt på erosjonsrisiko avviker frå areal i alt med utbetalt tilskott. ³ Medrekna areal med liten erosjonsrisiko i 2005/06. ⁴ Medrekna areal med svært stor erosjonsrisiko i 2005/06. *1. Granted subsidies 1995/96 and 1996/97. 2. The total number of area divided by risk for soil erosion, differs from total area subsidised. 3. Including area with low risk for soil erosion in 2005/06. 4. Including area with very high risk for soil erosion in 2005/06.*

Kjelde: Statens landbruksforvaltning *Source: Norwegian Agricultural Authority*

Tabell 3. Areal med utbetalt tilskot¹ for endra jordarbeiding. Heile landet og fylke. 1993/94-2005/06
(framh.) Area subsidised¹ for change of soil preparation. The whole country and counties. 1993/94-2005/06

	Areal i alt med utbetalt tilskot for endra jordarbeiding <i>Area subsidised for change of soil preparation, total</i>	Stubbåker med utbetalt tilskot, etter arealet sin erosjonsrisiko ² <i>Area subsidised by risk for soil erosion</i>				Utbetalt tilskot i alt <i>Subsidies, total</i>
		Liten <i>Low</i>	Middels ³ <i>Medium</i>	Stor ⁴ <i>High</i>	Svært stor <i>Very high</i>	
Dekar Decares						
Kr Kroner						
10 Vest-Agder						
1993/94	2 208	-	1 806	402	-	220 800
1994/95	2 442	81	233	1 673	455	244 400
1995/96	2 606	66	1 802	628	122	208 480
1996/97	3 602	337	2 792	427	22	267 220
1997/98	3 447	267	2 676	488	17	258 970
1998/99	3 881	320	3 120	366	19	285 880
1999/00	4 094	244	3 388	407	55	318 402
2000/01	4 281	205	3 225	485	48	336 575
2001/02	5 229	472	4 039	557	84	336 090
2002/03	4 769	151	4 106	424	88	319 710
2003/04	5 302	318	4 414	475	62	353 850
2004/05	5 238	172	4 415	554	57	346 400
2005/06	6 022	..	-	-	..	887 505
11 Rogaland						
2000/01	19 234	12 312	5 859	821	30	1 700 306
2001/02	26 082	18 616	6 222	853	107	2 472 140
2002/03	27 132	19 157	6 438	950	113	2 071 360
2003/04	27 739	18 777	7 953	854	-	1 850 300
2004/05	26 345	17 913	7 408	731	-	1 706 060
2005/06	3 467	..	-	-	..	1 535 550
14 Sogn og Fjordane						
2002/03	958	-	870	-	-	72 690
2003/04	1 043	-	1 000	-	-	68 920
2004/05	895	-	868	-	-	62 270
2005/06	803	..	-	-	..	24 090
15 Møre og Romsdal						
2000/01	8 708	4 365	3 533	564	14	753 996
2001/02	9 425	4 587	3 853	547	32	762 230
2002/03	9 038	2 778	5 076	955	-	697 280
2003/04	10 736	3 298	6 639	784	-	719 840
2004/05	10 167	3 359	5 516	847	-	645 510
2005/06	14 087	..	-	-	..	1 047 472
16 Sør-Trøndelag						
1993/94	29 626	114	3 114	8 270	8 631	2 949 900
1994/95	39 234	39	4 273	17 730	16 679	3 871 900
1995/96	52 626	835	34 145	9 392	8 254	2 951 810
1996/97	48 941	404	32 465	8 383	7 689	4 199 232
1997/98	50 300	221	35 213	8 203	6 066	4 098 759
1998/99	57 681	161	40 031	9 732	7 757	4 803 960
1999/00	62 976	326	42 402	10 865	8 714	5 561 760
2000/01	67 761	814	46 372	11 195	9 221	6 237 620
2001/02	74 498	1 597	49 953	11 940	10 702	6 826 032
2002/03	74 703	1 498	49 459	11 771	11 418	6 835 312
2003/04	81 795	1 882	51 034	14 554	12 167	7 295 010
2004/05	84 729	2 536	52 344	15 753	11 402	7 279 240
2005/06	89 465	..	59 113	27 798	..	7 904 501
17 Nord-Trøndelag						
1993/94	50 599	378	12 273	24 929	1 3019	5 031 000
1994/95	60 307	191	16 564	34 087	9465	5 989 550
1995/96	74 993	372	23 185	35 558	1 5878	6 158 560
1996/97	78 904	2 192	30 280	29 528	1 6904	7 232 572
1997/98	81 841	2 031	31 587	31 762	1 6461	7 568 907
1998/99	94 958	2 966	37 699	37 778	1 6221	8 681 216
1999/00	109 489	3 496	41 736	45 212	1 8617	11 466 000
2000/01	123 456	2 852	46 531	51 436	2 1844	14 360 104
2001/02	136 541	6 638	49 009	60 110	2 0410	15 490 576
2002/03	141 554	7 502	55 347	57 488	1 9616	15 600 754
2003/04	152 565	8 258	58 964	62 382	2 1350	16 344 168
2004/05	163 089	9 208	59 172	66 631	2 4824	17 460 908
2005/06	161 454	..	67 693	88 992	..	15 005 821
18 Nordland						
2002/03	1 380	-	1 092	33	251	111 800
2003/04	1 386	-	1 083	47	256	109 140
2004/05	1 664	-	1 343	63	258	125 030
2005/06	2 201	..	1 616	373	..	175 680

1 Løyvd tilskot 1995/96 og 1996/97. 2 Summen av areala som er fordelt på erosjonsrisiko avvikar frå areal i alt med utbetalt tilskott. 3 Medrekna areal med liten erosjonsrisiko i 2005/06. 4 Medrekna areal med svært stor erosjonsrisiko i 2005/06. 1 *Granted subsidies 1995/96 and 1996/97. 2 The total number of area divided by risk for soil erosion, differs from total area subsidised. 3 Including area with low risk for soil erosion in 2005/06. 4 Including area with very high risk for soil erosion in 2005/06.*

Kjelde: Statens landbruksforvaltning *Source: Norwegian Agricultural Authority*

Tabell 4. Areal kartlagt med tanke på potensiell erosjonsrisiko. Fylke. 2005
Registered area with potential risk for soil erosion. Counties. 2005

	Jordbruksareal i drift 2005* <i>Agricultural area in use 2005*</i>	Kartlagt areal ¹ <i>Surveyed area¹</i>		Kartlagt areal etter erosjonsrisiko ¹ <i>Registered area by potential erosion risk¹</i>			
		I alt <i>Total</i>	Prosent av jordbruks- areal i drift <i>Per centage of agricultural area in use</i>	Liten <i>Low</i>	Middels <i>Medium</i>	Stor <i>High</i>	Svært stor <i>Very high</i>
	Dekar <i>Decares</i>	I	Prosent <i>Per cent</i>	I	Dekar <i>Decares</i>		
01 Østfold	764 401	741 712	97	158 771	441 464	99 326	42 151
02 Akershus/Oslo	800 049	813 726	102	138 489	403 962	179 470	91 804
04 Hedmark	1 074 826	523 408	49	160 546	327 228	33 881	1 753
05 Oppland	1 053 690	426 365	41	70 646	259 754	93 161	2 805
06 Buskerud	529 211	380 466	72	63 721	218 296	76 511	21 937
07 Vestfold	422 102	434 975	103	135 348	235 087	49 263	15 277
08 Telemark	259 942	161 432	62	26 932	90 851	35 428	8 220
09 Aust-Agder	114 578	42 857	37	17 085	22 069	3 390	314
10 Vest-Agder	196 268	661	0	543	112	5	-
11 Rogaland	1 008 569	109 702	11	83 894	22 392	3 177	239
14 Sogn og Fjordane	468 730	9 681	2	6 886	1 811	893	91
16 Sør-Trøndelag	773 457	201 182	26	38 591	89 028	51 390	22 172
17 Nord-Trøndelag	896 771	446 780	50	128 832	215 595	82 769	19 584
18 Nordland	593 710	5 853	1	2 270	2 670	849	64
19 Troms	263 906	8 248	3	5 569	2 145	465	69
20 Finnmark Finnmarku.	99 425	3 174	3	1 167	1 367	588	53

¹ Kartlagt areal kan omfatte både jordbruksareal i drift og ute av drift. *1 Registered area may include both agricultural area in use and not in use.*

Kjelde: NIJOS og Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. *Source: NIJOS and Agricultural Statistics, Statistics Norway.*

Tabell 5. Tilsegn og tilskot til spesielle tiltak i kulturlandskapet i jordbruket. Heile landet og fylke. 1994-2005

Payments for extended efforts to landscape maintenance and development. The whole country and counties. 1994-2005

	Tilsegn i alt <i>Assurances, total</i>	Planlegging av fellestiltak ¹ <i>Planning of common enterprise¹</i>	Biologisk mangfold <i>Bio-diversity</i>	Gamalt kulturmark <i>Old pastures</i>	Tilgang/opp-levskvalitet <i>Public access</i>	Kulturminne/miljøer <i>Cultural heritage</i>	Freda og verneverdige bygninger <i>Old buildings</i>	Tilskot i alt <i>Subsidies, total</i>
	Tal tilsegn <i>Number of assurances</i>							Kroner
Heile landet <i>The whole country</i>								
1994	1 791	.	218	469	315	483	306	46 459 000
1995	2 011	-	231	572	329	505	374	53 157 000
1996	2 396	-	269	727	304	538	558	61 398 000
1997	2 292	83	151	747	215	461	635	65 500 000
1998	2 534	51	189	760	232	602	700	77 776 000
1999	2 605	57	175	772	233	633	735	86 035 000
2000	3 154	77	226	1 002	290	745	814	113 249 000
2001	2 953	56	280	922	261	614	820	109 312 000
2002	2 437	58	257	775	224	524	599	99 175 000
2003	2 534	53	326	785	239	497	634	105 389 000
2004	3 258	.	201	1 346	392	507	812	104 843 403
2005	3 890	.	235	1 752	388	534	981	118 353 257
01 Østfold								
1994	64	.	5	2	19	14	24	2 380 000
1995	133	.	23	26	35	21	28	2 931 000
1996	150	.	35	48	19	14	34	3 021 000
1997	138	6	8	76	17	12	19	2 905 000
1998	145	2	22	65	11	9	36	3 822 000
1999	136	1	17	40	11	12	55	4 012 000
2000	147	-	18	40	11	15	63	5 120 000
2001	154	-	45	38	10	9	52	6 998 000
2002	85	-	25	17	9	9	25	4 438 000
2003	134	-	40	33	13	12	36	5 634 000
2004	115	.	26	34	9	6	40	4 160 729
2005	151	.	63	35	11	4	38	5 486 171
02/03 Akershus/Oslo								
1994	126	.	12	65	25	15	9	3 095 000
1995	122	.	19	62	19	14	8	3 490 000
1996	151	.	16	74	29	17	15	3 634 000
1997	113	-	15	62	8	22	6	3 662 000
1998	120	-	15	56	16	21	12	4 079 000
1999	136	6	15	51	18	22	24	5 776 000
2000	147	-	18	53	18	30	28	7 407 000
2001	129	2	14	34	16	28	35	7 521 000
2002	116	1	10	43	12	26	24	6 734 000
2003	107	1	10	31	13	24	28	6 194 000
2004	101	.	12	47	10	16	16	4 323 009
2005	147	.	11	92	22	8	14	5 045 984
04 Hedmark								
1994	107	.	8	30	21	25	23	3 502 000
1995	126	.	10	51	17	26	22	4 005 000
1996	148	.	14	45	14	38	37	4 331 000
1997	163	10	21	34	11	27	60	4 737 000
1998	214	1	39	47	14	57	56	7 194 000
1999	213	-	37	49	14	42	71	7 428 000
2000	220	2	48	43	9	40	78	8 177 000
2001	281	3	49	44	25	62	98	10 600 000
2002	197	3	43	25	16	43	67	7 536 000
2003	171	5	52	12	20	20	62	8 347 000
2004	248	.	12	48	31	71	86	9 646 986
2005	241	.	14	56	29	38	104	9 905 816

¹ Frå og med 2004 blir det ikkje lenger gitt tilskot til planlegging av fellestiltak. *1 As from 2004 there is no payment to planning of common enterprise.*

Kjelde: Statens landbruksforvaltning og Landbruksdepartementet. *Source: Norwegian agricultural authority and Ministry of agriculture.*

Tabell 5. Tilsegn og tilskot til spesielle tiltak i kulturlandskapet i jordbruket. Heile landet og fylke. 1994-2005

(framh.) Payments for extended efforts to landscape maintenance and development. The whole country and counties. 1994-2005

	Tilsegn i alt Assuran- ces, total	Planlegging av fellestiltak ¹ Planning of common enterprise ¹	Biologisk mangfold Bio- diversity	Gamal kulturmark Old pastures	Tilgang/opp- levskvalitet Public access	Kulturminne/ miljøer Cultural heritage	Freda og verneverdige bygningar Old buildings	Tilskot i alt Subsidies, total
	Tal tilsegn Number of assurances							Kroner
05 Oppland								
1994.....	108	.	4	27	10	27	40	3 068 000
1995.....	89	.	3	24	3	18	41	2 400 000
1996.....	171	.	23	31	17	36	64	4 929 000
1997.....	185	2	21	49	19	28	66	5 105 000
1998.....	185	3	5	60	4	42	71	5 736 000
1999.....	271	1	9	69	6	90	96	7 856 000
2000.....	339	6	16	104	13	97	103	10 152 000
2001.....	268	-	8	70	14	75	101	9 073 000
2002.....	281	1	21	83	7	79	90	10 183 000
2003.....	262	1	59	56	4	53	89	11 357 000
2004.....	322	.	46	98	16	30	132	11 706 286
2005.....	337	.	28	103	18	18	170	13 019 156
06 Buskerud								
1994.....	122	.	14	44	15	20	29	2 994 000
1995.....	193	.	23	59	30	36	45	3 759 000
1996.....	193	.	9	56	22	27	79	5 876 000
1997.....	214	-	17	78	12	33	74	6 400 000
1998.....	205	2	9	71	9	37	77	6 349 000
1999.....	129	-	8	60	7	17	37	5 162 000
2000.....	258	1	8	115	17	32	85	8 250 000
2001.....	192	1	4	84	18	24	61	6 095 000
2002.....	151	-	6	64	9	25	47	5 726 000
2003.....	170	-	12	76	8	20	54	7 723 000
2004.....	172	.	-	112	8	4	48	5 367 538
2005.....	230	.	3	112	10	10	95	6 971 070
07 Vestfold								
1994.....	34	.	4	12	5	3	10	1 098 000
1995.....	118	.	7	46	11	9	45	1 287 000
1996.....	82	.	-	59	3	10	10	1 641 000
1997.....	65	-	11	35	3	5	11	1 709 000
1998.....	35	-	4	25	2	4	-	1 115 000
1999.....	53	1	5	30	6	5	6	2 009 000
2000.....	55	-	10	24	7	11	3	1 446 000
2001.....	42	-	8	21	1	1	11	1 493 000
2002.....	46	-	3	24	5	4	10	2 333 000
2003.....	65	2	6	40	8	2	5	2 696 000
2004.....	49	.	3	30	6	2	8	2 057 553
2005.....	67	.	-	37	9	2	19	2 349 641
08 Telemark								
1994.....	133	.	25	33	22	20	13	2 788 000
1995.....	122	.	25	22	18	18	21	2 755 000
1996.....	257	.	68	70	29	34	22	2 876 000
1997.....	52	-	2	20	6	10	14	1 268 000
1998.....	109	4	7	50	16	17	15	3 647 000
1999.....	96	3	5	51	11	14	12	3 563 000
2000.....	119	-	4	70	8	23	14	4 572 000
2001.....	120	-	10	56	8	28	18	4 978 000
2002.....	91	-	11	38	8	22	12	3 916 000
2003.....	64	1	4	19	2	19	19	3 343 000
2004.....	115	.	1	65	8	14	27	3 400 448
2005.....	147	.	5	80	5	16	41	4 241 474

¹ Frå og med 2004 blir det ikkje lenger gitt tilskot til planlegging av fellestiltak. *1 As from 2004 there is no payment to planning of common enterprise.*

Kjelde: Statens landbruksforvaltning og Landbruksdepartementet *Source: Norwegian agricultural authority and Ministry of agriculture.*

Tabell 5. Tilsegn og tilskot til spesielle tiltak i kulturlandskapet i jordbruket. Heile landet og fylke. 1994-2005
(framh.) *Payments for extended efforts to landscape maintenance and development. The whole country and counties. 1994-2005*

	Tilsegn i alt <i>Assurances, total</i>	Planlegging av fellestiltak ¹ <i>Planning of common enterprise¹</i>	Biologisk mangfold <i>Bio-diversity</i>	Gamal kulturmark <i>Old pastures</i>	Tilgang/opp-levskvalitet <i>Public access</i>	Kulturminne/miljøer <i>Cultural heritage</i>	Freda og verneverdige bygningar <i>Old buildings</i>	Tilskot i alt <i>Subsidies, total</i>
	Tal tilsegn <i>Number of assurances</i>							Kroner
09 Aust-Agder								
1994	94	.	22	14	6	17	18	1 804 000
1995	108	.	32	15	10	18	15	1 947 000
1996	79	.	13	8	4	15	24	2 024 000
1997	135	1	12	45	6	28	43	4 600 000
1998	103	-	10	31	4	24	34	4 349 000
1999	101	1	16	32	3	20	29	4 450 000
2000	157	2	29	62	9	20	35	6 094 000
2001	151	-	35	60	6	15	35	5 669 000
2002	129	-	28	53	6	8	34	4 715 000
2003	141	-	38	54	6	9	34	4 294 000
2004	196	.	16	85	16	41	38	3 707 032
2005	158	.	16	90	11	6	35	4 156 739
10 Vest-Agder								
1994	56	.	-	12	12	25	7	1 650 000
1995	55	.	-	15	9	23	8	2 835 000
1996	57	.	-	14	13	19	11	2 148 000
1997	37	-	1	14	3	11	8	1 707 000
1998	52	1	1	17	5	20	8	1 587 000
1999	50	-	-	12	8	15	15	2 119 000
2000	70	3	1	20	5	21	20	3 212 000
2001	52	-	3	17	4	15	13	2 647 000
2002	43	-	2	14	8	11	8	2 592 000
2003	66	1	3	18	6	26	12	2 900 000
2004	91	.	2	39	9	34	7	2 614 917
2005	80	.	3	36	3	20	18	2 406 710
11 Rogaland								
1994	69	.	1	4	12	45	7	1 982 000
1995	61	.	2	6	11	34	8	2 175 000
1996	70	.	2	10	11	37	10	1 919 000
1997	83	-	3	1	8	63	8	2 410 000
1998	104	-	3	2	14	56	29	3 446 000
1999	139	-	-	4	6	102	27	4 736 000
2000	176	-	6	10	19	112	29	5 488 000
2001	124	-	1	15	9	73	26	3 703 000
2002	109	-	5	20	12	53	19	4 357 000
2003	120	-	7	12	18	57	26	5 367 000
2004	159	.	3	26	35	45	50	7 046 542
2005	228	.	17	56	33	57	65	8 216 968
12 Hordaland								
1994	146	.	10	33	30	55	27	4 661 000
1995	125	.	27	12	21	50	34	4 048 000
1996	132	.	26	26	18	38	55	5 175 000
1997	193	5	18	41	18	60	51	4 370 000
1998	229	1	14	59	23	78	54	6 434 000
1999	222	3	17	86	17	50	49	6 642 000
2000	320	1	18	128	31	76	66	9 948 000
2001	298	3	27	142	28	58	40	10 260 000
2002	309	-	37	125	24	65	58	9 048 000
2003	284	1	30	128	26	67	32	8 340 000
2004	256	.	6	158	21	14	57	6 832 763
2005	506	.	12	331	35	38	90	10 840 952

1 Frå og med 2004 blir det ikkje lenger gitt tilskot til planlegging av fellestiltak. *1 As from 2004 there is no payment to planning of common enterprise.*

Kjelde: Statens landbruksforvaltning og Landbruksdepartementet. *Source: Norwegian agricultural authority and Ministry of agriculture.*

Tabell 5. Tilsegn og tilskot til spesielle tiltak i kulturlandskapet i jordbruket. Heile landet og fylke. 1994-2005

(framh.) Payments for extended efforts to landscape maintenance and development. The whole country and counties. 1994-2005

	Tilsegn i alt Assuran- ces, total	Planlegging av fellestiltak ¹ Planning of common enterprise ¹	Biologisk mangfold Bio- diversity	Gamalt kulturmark Old pastures	Tilgang/opp- levskvalitet Public access	Kulturminne/ miljøer Cultural heritage	Freda og verneverdige bygningar Old buildings	Tilskot i alt Subsidies, total
	Tal tilsegn Number of assurances							Kroner
14 Sogn og Fjordane								
1994	226	.	87	41	36	34	28	3 688 000
1995	231	.	29	80	33	52	37	4 889 000
1996	259	.	25	74	38	54	68	6 848 000
1997	308	22	18	91	27	28	122	8 434 000
1998	285	11	18	90	28	48	90	10 911 000
1999	250	10	14	67	19	61	79	10 920 000
2000	307	12	16	104	30	75	70	15 786 000
2001	309	2	35	100	21	75	76	15 044 000
2002	236	12	32	55	23	46	68	12 632 000
2003	218	6	22	61	16	40	73	10 371 000
2004	387	.	22	154	40	61	110	9 866 874
2005	395	.	17	162	55	103	58	9 177 287
15 Møre og Romsdal								
1994	121	.	4	19	23	54	21	2 740 000
1995	105	.	3	17	12	52	21	3 017 000
1996	107	.	9	13	15	47	23	3 169 000
1997	137	1	6	27	17	50	36	3 724 000
1998	147	-	8	31	13	58	37	3 913 000
1999	132	-	4	30	21	37	40	4 288 000
2000	158	1	7	29	23	49	49	5 209 000
2001	209	4	11	58	31	48	57	6 088 000
2002	191	3	10	77	30	29	42	4 844 000
2003	194	5	11	66	28	46	38	5 263 000
2004	272	.	14	109	45	50	54	5 678 813
2005	352	.	14	157	49	53	79	7 192 722
16 Sør-Trøndelag								
1994	150	.	15	37	28	50	20	3 190 000
1995	168	.	9	48	31	57	23	3 809 000
1996	221	.	16	49	16	108	32	4 173 000
1997	137	6	6	42	12	36	35	3 487 000
1998	240	5	11	77	12	78	57	6 185 000
1999	191	5	3	54	16	66	47	4 613 000
2000	208	13	9	70	13	56	47	6 411 000
2001	228	11	13	69	19	54	62	5 946 000
2002	189	11	6	42	19	66	45	6 028 000
2003	219	7	14	50	21	66	61	7 469 000
2004	291	.	13	113	44	66	55	8 506 502
2005	307	.	15	124	17	87	64	8 937 852
17 Nord-Trøndelag								
1994	90	.	4	43	16	17	10	3 285 000
1995	133	.	8	63	24	16	22	4 247 000
1996	169	.	4	104	23	21	17	4 240 000
1997	137	-	1	78	21	11	26	4 848 000
1998	101	8	7	34	21	18	13	3 851 000
1999	170	12	10	74	24	16	34	6 909 000
2000	146	8	7	70	27	20	14	6 440 000
2001	94	6	5	37	11	14	21	5 762 000
2002	111	8	11	50	13	11	18	5 785 000
2003	134	3	11	63	22	7	28	6 066 000
2004	172	.	13	81	19	14	45	7 693 958
2005	180	.	10	94	23	18	35	9 050 838

1 Frå og med 2004 blir det ikkje lenger gitt tilskot til planlegging av fellestiltak. 1 As from 2004 there is no payment to planning of common enterprise.

Kjelde: Statens landbruksforvaltning og Landbruksdepartementet Source: Norwegian agricultural authority and Ministry of agriculture.

Tabell 5. Tilsegn og tilskot til spesielle tiltak i kulturlandskapet i jordbruket. Heile landet og fylke. 1994-2005
(framh.) *Payments for extended efforts to landscape maintenance and development. The whole country and counties. 1994-2005*

	Tilsegn i alt <i>Assurances, total</i>	Planlegging av fellestiltak ¹ <i>Planning of common enterprise¹</i>	Biologisk mangfold <i>Bio-diversity</i>	Gamal kulturmark <i>Old pastures</i>	Tilgang/opp-levskvalitet <i>Public access</i>	Kulturminne/miljøer <i>Cultural heritage</i>	Freda og verneverdige bygningar <i>Old buildings</i>	Tilskot i alt <i>Subsidies, total</i>
	Tal tilsegn <i>Number of assurances</i>							Kroner
18 Nordland								
1994	60	.	3	8	14	25	10	2 240 000
1995	58	.	2	5	15	25	11	2 877 000
1996	63	.	6	16	16	10	15	2 875 000
1997	98	12	-	25	17	31	13	3 280 000
1998	50	7	1	9	9	13	11	2 749 000
1999	59	2	3	11	12	22	9	2 426 000
2000	102	10	4	30	20	21	17	5 260 000
2001	94	12	1	43	17	8	13	3 889 000
2002	84	15	3	27	13	18	8	5 976 000
2003	98	16	6	36	15	18	7	6 550 000
2004	214	.	1	113	54	31	15	7 785 216
2005	257	.	-	145	41	42	29	7 318 232
19 Troms								
1994	81	.	-	20	19	35	7	1 991 000
1995	108	.	9	19	30	35	15	2 122 000
1996	91	.	2	22	17	12	38	1 931 000
1997	88	17	-	20	8	2	41	2 293 000
1998	81	2	5	21	15	5	33	1 825 000
1999	90	5	1	18	20	18	28	2 618 000
2000	87	14	-	12	13	21	27	3 557 000
2001	81	7	-	20	15	11	28	2 965 000
2002	56	4	2	13	8	9	20	1 517 000
2003	68	3	1	22	10	8	24	2 682 000
2004	70	.	9	21	17	7	16	3 203 857
2005	74	.	4	26	13	11	20	2 829 396
20 Finnmark								
Finnmárku								
1994	12	.	-	5	2	2	3	305 000
1995	9	.	-	2	-	1	6	566 000
1996	14	.	1	8	-	1	4	588 000
1997	19	1	1	9	2	4	2	561 000
1998	8	-	-	3	1	2	2	585 000
1999	11	-	-	6	-	3	2	508 000
2000	12	1	-	3	1	1	6	720 000
2001	11	2	1	4	-	4	-	579 000
2002	14	-	2	5	2	1	4	817 000
2003	21	1	-	8	3	3	6	795 000
2004	28	.	2	13	4	1	8	1 244 380
2005	33	.	3	16	4	3	7	1 206 249

1 Frå og med 2004 blir det ikkje lenger gitt tilskot til planlegging av fellestiltak. *1 As from 2004 there is no payment to planning of common enterprise.*
 Kjelde: Statens landbruksforvaltning og Landbruksdepartementet *Source: Norwegian agricultural authority and Ministry of agriculture.*

Tabell 6. Omsett mengd handelsgjødsel rekna som verdistoff. Heile landet. 1949/50-2004/05. Tonn

Sales of commercial fertilizer in terms of nitrogen, phosphorus and potassium. The whole country. 1949/50-2004/05. Tons

	I alt <i>Total</i>	Nitrogen (N) <i>Nitrogen</i>	Fosfor (P) <i>Phosphorus</i>	Kalium (K) <i>Potassium</i>
1949/50.....	94 872	36 864	16 171	41 837
1954/55.....	89 831	35 242	15 832	38 757
1959/60.....	113 655	48 451	19 410	45 794
1964/65.....	126 513	58 687	21 159	46 667
1969/70.....	155 001	76 843	23 578	54 580
1974/75.....	172 653	87 021	24 899	60 733
1979/80.....	212 590	110 785	28 962	72 843
1980/81.....	196 241	102 513	26 980	66 748
1981/82.....	205 029	107 546	28 291	69 192
1982/83.....	205 573	109 120	27 638	68 815
1983/84.....	206 667	110 648	27 382	68 637
1984/85.....	202 610	110 803	24 828	66 979
1985/86.....	192 040	106 011	22 752	63 277
1986/87.....	194 340	109 807	21 953	62 580
1987/88.....	191 834	111 208	19 699	60 927
1988/89.....	183 867	110 138	17 376	56 353
1989/90.....	180 809	110 418	16 002	54 389
1990/91.....	179 306	110 790	15 190	53 326
1991/92.....	178 123	110 875	14 818	52 430
1992/93.....	173 295	109 299	13 722	50 274
1993/94.....	173 908	108 287	13 688	51 933
1994/95.....	177 144	110 851	13 291	53 002
1995/96.....	179 900	111 976	13 836	54 088
1996/97.....	179 765	112 879	13 522	53 364
1997/98.....	178 778	112 327	13 408	53 043
1998/99.....	169 971	106 017	13 092	50 862
1999/00.....	171 215	107 410	13 325	50 480
2000/01.....	159 674	100 592	12 399	46 683
2001/02.....	158 926	101 258	12 593	45 075
2002/03.....	163 078	104 162	12 643	46 273
2003/04.....	164 163	105 096	12 786	46 281
2004/05.....	165 468	106 882	12 660	45 926

Kjelde: Mattilsynet. *Source: The Norwegian Food Safety Authority.*

Tabell 7. Samla gjødselmengd effektivt nitrogen (N). Heile landet og fylke. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tonn
Total amounts of plant available nitrogen (N) in fertiliser and farmyard manure. The whole country and counties. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tons

	Nitrogen i alt <i>Nitrogen, total</i>	Nitrogen frå handelsgjødse <i>Nitrogen from commercial fertiliser</i>			Nitrogen frå husdyrgjødse <i>Nitrogen from farmyard manure</i>			
		I alt <i>Total</i>	Til korn og oljevekstar til modning <i>Used for grain and oil seeds</i>	Til full- dyrka eng <i>Used for cultivated meadow and pasture</i>	I alt <i>Total</i>	Spreidd på open åker <i>Spread on crop land</i>	Spreidd på eng til slått <i>Spread on meadow for mowing</i>	Spreidd på kultur- beite / gjødsla beite <i>Spread on fertilised pasture</i>
Heile landet <i>The whole country</i>								
1989/90	130 481	96 502	38 366	58 136	33 978	14 391	..	..
1990/91	134 507	99 826	40 885	58 941	34 679	14 356	..	..
1995/96	138 153	101 811	38 159	63 652	36 341	12 422	..	..
1999/00	135 496	99 674	36 751	62 923	35 822	..	..	..
2000/01	136 032	100 112	37 045	63 067	35 920	..	..	..
2001/02	136 220	100 801	36 914	63 887	35 418	..	..	..
2002/03	135 664	100 260	36 498	63 762	35 404	..	..	..
2003/04	135 715	100 153	36 573	63 579	35 562	..	..	..
2004/05*	134 491	99 499	36 152	63 347	34 992	..	..	..
Sårbart område for fosfor <i>Sensitive area for phosphorus</i>								
1989/90	59 059	49 065	32 893	16 172	9 993	6 854	1 969	1 170
1998/99	61 524	49 735	31 050	18 685	11 789	..	..	..
1999/00	61 823	50 328	31 485	18 843	11 495	..	..	..
2000/01	62 129	50 614	31 714	18 901	11 515	..	..	..
2001/02	62 078	50 722	31 611	19 111	11 356	..	..	..
2002/03	61 766	50 382	31 135	19 247	11 384	..	..	..
2003/04	61 801	50 304	31 075	19 229	11 497	..	..	..
2004/05*	61 251	49 906	30 543	19 362	11 345	..	..	..
Sårbart område for nitrogen <i>Sensitive area for nitrogen</i>								
1989/90	37 067	30 896	21 261	9 635	6 171	4 386	1 201	583
1998/99	37 754	30 618	19 591	11 027	7 136	..	..	..
1999/00	38 278	31 243	20 483	10 760	7 035	..	..	..
2000/01	38 570	31 455	20 680	10 775	7 115	..	..	..
2001/02	38 565	31 517	20 609	10 908	7 048	..	..	..
2002/03	38 451	31 372	20 360	11 012	7 078	..	..	..
2003/04	38 527	31 374	20 411	10 962	7 154	..	..	..
2004/05*	38 293	31 212	20 156	11 056	7 081	..	..	..
01 Østfold								
1989/90	9 655	8 618	7 703	915	1 037	931	..	..
1990/91	9 697	8 692	7 787	905	1 005	901	..	..
1995/96	10 410	9 038	7 918	1 120	1 372	1 088	..	..
1999/00	10 097	8 865	7 643	1 222	1 232	..	..	..
2000/01	10 180	8 968	7 755	1 213	1 212	..	..	..
2001/02	10 163	8 970	7 727	1 243	1 193	..	..	..
2002/03	10 061	8 880	7 608	1 273	1 180	..	..	..
2003/04	10 098	8 860	7 621	1 240	1 238	..	..	..
2004/05*	10 015	8 782	7 541	1 241	1 233	..	..	..
02/03 Akershus/Oslo								
1989/90	9 706	8 753	7 813	940	953	869	..	..
1990/91	9 922	8 972	7 944	1 028	951	828	..	..
1995/96	9 869	8 845	7 503	1 342	1 023	829	..	..
1999/00	9 658	8 685	7 408	1 277	972	..	..	..
2000/01	9 671	8 742	7 485	1 257	929	..	..	..
2001/02	9 602	8 695	7 464	1 230	908	..	..	..
2002/03	9 529	8 633	7 388	1 246	896	..	..	..
2003/04	9 535	8 632	7 420	1 211	903	..	..	..
2004/05*	9 422	8 539	7 335	1 203	884	..	..	..
04 Hedmark								
1989/90	12 919	10 654	6 579	4 076	2 264	1 565	..	..
1990/91	13 267	11 022	7 294	3 729	2 245	1 516	..	..
1995/96	13 202	10 918	6 720	4 198	2 284	1 309	..	..
1999/00	13 213	10 660	6 275	4 385	2 553	..	..	..
2000/01	13 310	10 674	6 293	4 381	2 636	..	..	..
2001/02	13 331	10 721	6 262	4 459	2 610	..	..	..
2002/03	13 299	10 678	6 199	4 479	2 621	..	..	..
2003/04	13 357	10 704	6 214	4 490	2 653	..	..	..
2004/05*	13 275	10 665	6 140	4 525	2 610	..	..	..

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. *Source: Agricultural Statistics, Statistics Norway.*

Tabell 7. Samla gjødselmengd effektivt nitrogen (N). Heile landet og fylke. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tonn
(framh.) *Total amounts of plant available nitrogen (N) in fertiliser and farmyard manure. The whole country and counties. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tons*

Nitrogen i alt <i>Nitrogen, total</i>	Nitrogen frå handelsgjødsel <i>Nitrogen from commercial fertiliser</i>			Nitrogen frå husdyrgjødsel <i>Nitrogen from farmyard manure</i>			
	I alt <i>Total</i>	Til korn og oljevekstar til modning <i>Used for grain and oil seeds</i>	Til full- dyrka eng <i>Used for cultivated meadow and pasture</i>	I alt <i>Total</i>	Spreidd på open åker <i>Spread on crop land</i>	Spreidd på eng til slått <i>Spread on meadow for mowing</i>	Spreidd på kultur- beite / gjødsla beite <i>Spread on fertilised pasture</i>
05 Oppland							
1989/90	12 047	8 842	2 758	6 084	3 205	1 920	..
1990/91	12 305	9 053	2 990	6 063	3 252	1 849	..
1995/96	12 900	9 299	2 729	6 570	3 601	1 671	..
1999/00	13 057	9 382	2 527	6 854	3 675	..	..
2000/01	13 134	9 421	2 516	6 905	3 713	..	..
2001/02	13 185	9 489	2 498	6 991	3 696	..	..
2002/03	13 211	9 477	2 432	7 044	3 734	..	..
2003/04	13 221	9 505	2 436	7 069	3 716	..	..
2004/05*	13 190	9 505	2 386	7 119	3 685	..	..
06 Buskerud							
1989/90	5 785	4 895	3 332	1 562	891	582	..
1990/91	6 122	5 279	3 644	1 635	843	532	..
1995/96	6 169	5 165	3 351	1 814	1 004	513	..
1999/00	5 936	4 899	3 016	1 883	1 037	..	..
2000/01	5 934	4 919	3 006	1 913	1 015	..	..
2001/02	5 951	4 942	3 000	1 943	1 009	..	..
2002/03	5 897	4 890	2 926	1 964	1 007	..	..
2003/04	5 904	4 886	2 910	1 976	1 018	..	..
2004/05*	5 851	4 854	2 854	2 000	997	..	..
07 Vestfold							
1989/90	4 834	4 299	3 818	481	535	472	..
1990/91	5 279	4 739	4 262	477	539	477	..
1995/96	5 459	4 737	4 050	687	722	530	..
1999/00	5 293	4 497	3 755	743	796	..	..
2000/01	5 343	4 540	3 781	760	802	..	..
2001/02	5 367	4 586	3 788	798	781	..	..
2002/03	5 366	4 577	3 757	820	789	..	..
2003/04	5 336	4 502	3 685	817	833	..	..
2004/05*	5 186	4 372	3 534	838	814	..	..
08 Telemark							
1989/90	2 725	2 097	1 158	939	628	343	..
1990/91	2 866	2 283	1 240	1 043	582	321	..
1995/96	2 917	2 282	1 108	1 174	634	307	..
1999/00	2 969	2 307	1 082	1 225	662	..	..
2000/01	2 968	2 313	1 081	1 232	655	..	..
2001/02	2 947	2 309	1 070	1 239	638	..	..
2002/03	2 899	2 260	1 024	1 236	639	..	..
2003/04	2 900	2 263	1 009	1 255	636	..	..
2004/05*	2 890	2 254	981	1 273	636	..	..
09 Aust-Agder							
1989/90	1 386	1 007	171	837	379	207	..
1990/91	1 438	1 044	202	842	394	195	..
1995/96	1 449	1 057	141	916	393	182	..
1999/00	1 461	1 040	132	908	421	..	..
2000/01	1 468	1 054	147	907	414	..	..
2001/02	1 448	1 053	146	907	395	..	..
2002/03	1 421	1 031	134	897	391	..	..
2003/04	1 407	1 023	128	896	383	..	..
2004/05*	1 386	1 016	122	893	370	..	..
10 Vest-Agder							
1989/90	2 603	1 851	110	1 741	752	194	..
1990/91	2 636	1 852	129	1 723	784	197	..
1995/96	2 598	1 788	90	1 698	810	164	..
1999/00	2 736	1 899	105	1 794	838	..	..
2000/01	2 723	1 902	109	1 792	821	..	..
2001/02	2 686	1 898	109	1 790	788	..	..
2002/03	2 680	1 891	113	1 778	790	..	..
2003/04	2 635	1 873	114	1 759	762	..	..
2004/05*	2 605	1 853	112	1 742	752	..	..

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. *Source: Agricultural Statistics, Statistics Norway.*

Tabell 7. Samla gjødselmengd effektivt nitrogen (N). Heile landet og fylke. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tonn
(framh.) *Total amounts of plant available nitrogen (N) in fertiliser and farmyard manure. The whole country and counties. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tons*

	Nitrogen i alt <i>Nitrogen, total</i>	Nitrogen frå handelsgjødssel <i>Nitrogen from commercial fertiliser</i>			Nitrogen frå husdyrgjødsel <i>Nitrogen from farmyard manure</i>			
		I alt <i>Total</i>	Til korn og oljevekstar til modning <i>Used for grain and oil seeds</i>	Til full- dyrka eng <i>Used for cultivated meadow and pasture</i>	I alt <i>Total</i>	Spreidd på open åker <i>Spread on crop land</i>	Spreidd på eng til slått <i>Spread on meadow for mowing</i>	Spreidd på kultur- beite / gjødsla beite <i>Spread on fertilised pasture</i>
11 Rogaland								
1989/90	13 507	7 523	402	7 121	5 983	1 266	..	..
1990/91	13 634	7 514	426	7 088	6 120	1 418	..	..
1995/96	13 994	7 708	249	7 459	6 286	945	..	..
1999/00	14 335	8 151	312	7 840	6 183	..	..	..
2000/01	14 630	8 314	315	7 999	6 316	..	..	..
2001/02	15 173	8 780	316	8 464	6 394	..	..	..
2002/03	15 411	8 851	323	8 528	6 559	..	..	..
2003/04	15 579	8 855	313	8 542	6 723	..	..	..
2004/05*	15 500	8 905	293	8 612	6 595	..	..	..
12 Hordaland								
1989/90	5 443	3 076	15	3 061	2 367	337	..	..
1990/91	5 650	3 195	17	3 177	2 455	331	..	..
1995/96	5 613	3 194	10	3 185	2 419	245	..	..
1999/00	5 237	2 974	3	2 971	2 263	..	..	..
2000/01	5 168	2 943	3	2 940	2 226	..	..	..
2001/02	4 816	2 783	3	2 781	2 033	..	..	..
2002/03	4 733	2 720	3	2 717	2 013	..	..	..
2003/04	4 612	2 662	2	2 660	1 950	..	..	..
2004/05*	4 491	2 624	1	2 623	1 867	..	..	..
14 Sogn og Fjordane								
1989/90	6 490	3 784	:	3 776	2 706	464	..	..
1990/91	6 845	4 010	:	4 001	2 835	483	..	..
1995/96	6 703	3 994	11	3 983	2 709	351	..	..
1999/00	5 856	3 505	10	3 495	2 351	..	..	..
2000/01	5 830	3 496	10	3 486	2 335	..	..	..
2001/02	5 765	3 485	8	3 477	2 280	..	..	..
2002/03	5 723	3 468	7	3 461	2 256	..	..	..
2003/04	5 666	3 437	6	3 432	2 228	..	..	..
2004/05*	5 573	3 393	6	3 388	2 180	..	..	..
15 Møre og Romsdal								
1989/90	9 376	6 488	235	6 253	2 888	679	..	..
1990/91	9 725	6 733	246	6 488	2 992	641	..	..
1995/96	10 237	7 282	154	7 128	2 955	455	..	..
1999/00	9 547	6 840	177	6 663	2 706	..	..	..
2000/01	9 521	6 837	188	6 649	2 684	..	..	..
2001/02	9 416	6 810	183	6 627	2 605	..	..	..
2002/03	9 312	6 741	193	6 549	2 571	..	..	..
2003/04	9 252	6 724	186	6 537	2 528	..	..	..
2004/05*	9 185	6 701	199	6 502	2 484	..	..	..
16 Sør-Trøndelag								
1989/90	10 665	7 922	1 450	6 472	2 743	1 181	..	..
1990/91	10 783	7 990	1 583	6 406	2 793	1 163	..	..
1995/96	11 390	8 492	1 472	7 021	2 897	935	..	..
1999/00	10 796	7 944	1 513	6 413	2 852	..	..	..
2000/01	10 776	7 935	1 530	6 405	2 841	..	..	..
2001/02	10 733	7 971	1 522	6 449	2 763	..	..	..
2002/03	10 693	7 938	1 545	6 393	2 755	..	..	..
2003/04	10 677	7 944	1 564	6 380	2 733	..	..	..
2004/05*	10 596	7 885	1 588	6 298	2 711	..	..	..
17 Nord-Trøndelag								
1989/90	12 532	9 485	2 784	6 701	3 046	1 876	..	..
1990/91	12 942	9 858	3 075	6 783	3 084	1 915	..	..
1995/96	13 412	10 016	2 637	7 379	3 396	1 620	..	..
1999/00	13 432	9 967	2 770	7 197	3 466	..	..	..
2000/01	13 525	9 993	2 807	7 186	3 532	..	..	..
2001/02	13 773	10 153	2 802	7 351	3 620	..	..	..
2002/03	13 675	10 128	2 827	7 301	3 547	..	..	..
2003/04	13 787	10 177	2 940	7 236	3 610	..	..	..
2004/05*	13 715	10 122	3 030	7 093	3 592	..	..	..

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. *Source: Agricultural Statistics, Statistics Norway.*

Tabell 7. Samla gjødselmengd effektivt nitrogen (N). Heile landet og fylke. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tonn
(framh.) *Total amounts of plant available nitrogen (N) in fertiliser and farmyard manure. The whole country and counties. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tons*

Nitrogen i alt <i>Nitrogen, total</i>	Nitrogen frå handelsgjødsel <i>Nitrogen from commercial fertiliser</i>			Nitrogen frå husdyrgjødsel <i>Nitrogen from farmyard manure</i>			
	I alt <i>Total</i>	Til korn og oljevekstar til modning <i>Used for grain and oil seeds</i>	Til full- dyrka eng <i>Used for cultivated meadow and pasture</i>	I alt <i>Total</i>	Spreidd på open åker <i>Spread on crop land</i>	Spreidd på eng til slått <i>Spread on meadow for mowing</i>	Spreidd på kultur- beite / gjødsla beite <i>Spread on fertilised pasture</i>
18 Nordland							
1989/90	7 041	4 797	29	4 768	2 244	870	..
1990/91	7 348	5 005	38	4 967	2 343	905	..
1995/96	7 480	5 117	17	5 100	2 363	672	..
1999/00	7 584	5 182	22	5 160	2 402	..	..
2000/01	7 586	5 186	19	5 167	2 400	..	..
2001/02	7 607	5 271	19	5 252	2 336	..	..
2002/03	7 549	5 231	19	5 212	2 318	..	..
2003/04	7 593	5 252	25	5 227	2 341	..	..
2004/05*	7 475	5 176	29	5 147	2 299	..	..
19 Troms							
1989/90	2 726	1 692	-	1 692	1 034	484	..
1990/91	2 904	1 825	-	1 825	1 078	552	..
1995/96	3 224	2 070	:	2 069	1 154	484	..
1999/00	3 134	2 032	-	2 032	1 102	..	..
2000/01	3 130	2 044	-	2 044	1 085	..	..
2001/02	3 119	2 055	-	2 055	1 064	..	..
2002/03	3 094	2 055	-	2 055	1 039	..	..
2003/04	3 061	2 049	-	2 049	1 012	..	..
2004/05*	3 036	2 041	-	2 041	995	..	..
20 Finnmark Finnmarku							
1989/90	1 040	719	-	719	322	152	..
1990/91	1 143	759	-	759	384	134	..
1995/96	1 127	809	-	809	318	123	..
1999/00	1 156	844 -	-	844	311	..	..
2000/01	1 136	832 -	832	303	..	..	..
2001/02	1 136	831 -	-	831	305	..	..
2002/03	1 110	811 -	-	811	300	..	..
2003/04	1 097	804	-	804	293	..	..
2004/05*	1 101	810	-	810	290	..	..

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. *Source: Agricultural Statistics, Statistics Norway.*

Tabell 8. Samla gjødselmengd fosfor (P). Heile landet og fylke. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tonn
Total amounts of phosphorus (P) in fertiliser and manure. The whole country and counties. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tons

	Fosfor (P) i alt <i>Phosphorus, total</i>	Fosfor frå handelsgjødse ¹ <i>Phosphorus from commercial fertiliser¹</i>			Fosfor frå husdyrgjødse ¹ <i>Phosphorus from farmyard manure</i>			
		I alt <i>Total</i>	Til korn og oljevekstar til modning <i>Used for grains and oil seeds</i>	Til fulldyrka eng <i>Used for cultivated meadow and pasture</i>	I alt <i>Total</i>	Spreidd på open åker <i>Spread on crop land</i>	Spreidd på eng til slått <i>Spread on meadow for mowing</i>	Spreidd på kulturbeite/ gjødsla beite <i>Spread on fertilised pasture</i>
Heile landet <i>The whole country</i>								
1989/90	29 483	17 759	7 844	9 916	11 723	5 064	..	..
1990/91	29 541	17 569	8 173	9 396	11 971	5 074	..	..
1995/96	27 006	14 475	6 678	7 797	12 531	4 390	..	..
1999/00	26 329	13 948	6 520	7 428	12 381	..	..	..
2000/01	26 402	14 010	6 571	7 440	12 392	..	..	..
2001/02	26 283	14 070	6 548	7 523	12 212	..	..	..
2002/03	26 211	13 982	6 473	7 509	12 230	..	..	..
2003/04	26 311	13 973	6 487	7 486	12 338	..	..	..
2004/05*	26 012	13 871	6 413	7 459	12 140	..	..	..
Sårbart område for fosfor <i>Sensitive area for phosphorus</i>								
1989/90	13 171	9 597	6 511	3 086	3 574	2 509	652	413
1999/00	12 327	8 186	5 622	2 564	4 141	..	..	..
2000/01	12 374	8 233	5 662	2 571	4 140	..	..	..
2001/02	12 330	8 243	5 644	2 600	4 087	..	..	..
2002/03	12 276	8 178	5 559	2 618	4 098	..	..	..
2003/04	12 322	8 165	5 550	2 615	4 158	..	..	..
2004/05*	12 187	8 089	5 456	2 634	4 097	..	..	..
Sårbart område for nitrogen <i>Sensitive area for nitrogen</i>								
1989/90	8 200	5 983	4 233	1 750	2 217	1 616	399	202
1999/00	7 726	5 153	3 697	1 456	2 572	..	..	..
2000/01	7 788	5 190	3 732	1 458	2 598	..	..	..
2001/02	7 772	5 194	3 719	1 475	2 578	..	..	..
2002/03	7 753	5 164	3 675	1 489	2 589	..	..	..
2003/04	7 795	5 165	3 684	1 481	2 629	..	..	..
2004/05*	7 732	5 131	3 638	1 493	2 601	..	..	..
01 Østfold								
1989/90	1 969	1 551	1 399	152	418	379	..	..
1990/91	1 991	1 584	1 437	147	407	369	..	..
1995/96	2 080	1 512	1 351	161	567	439	..	..
1999/00	2 042	1 517	1 338	179	525	..	..	..
2000/01	2 044	1 535	1 358	178	509	..	..	..
2001/02	2 034	1 535	1 353	182	499	..	..	..
2002/03	2 010	1 518	1 332	187	492	..	..	..
2003/04	2 037	1 516	1 334	182	521	..	..	..
2004/05*	2 023	1 502	1 320	182	521	..	..	..
02/03 Akershus/Oslo								
1989/90	2 079	1 712	1 539	173	367	337	..	..
1990/91	2 070	1 701	1 526	175	369	326	..	..
1995/96	1 929	1 534	1 324	210	395	328	..	..
1999/00	1 896	1 523	1 327	196	373	..	..	..
2000/01	1 888	1 533	1 340	193	355	..	..	..
2001/02	1 872	1 526	1 337	189	346	..	..	..
2002/03	1 855	1 514	1 323	191	340	..	..	..
2003/04	1 862	1 515	1 329	186	347	..	..	..
2004/05*	1 835	1 499	1 314	185	336	..	..	..
04 Hedmark								
1989/90	3 021	2 225	1 440	785	796	563	..	..
1990/91	2 998	2 207	1 525	683	790	545	..	..
1995/96	2 668	1 844	1 247	598	823	487	..	..
1999/00	2 716	1 792	1 190	601	925	..	..	..
2000/01	2 757	1 794	1 194	601	963	..	..	..
2001/02	2 763	1 799	1 188	611	954	..	..	..
2002/03	2 763	1 790	1 176	614	973	..	..	..
2003/04	2 782	1 794	1 179	616	987	..	..	..
2004/05*	2 755	1 785	1 165	620	970	..	..	..

¹Før 1992 blei oppgåvene gjevne utan desimal. ¹ Up to 1992 the figures where given without decimal.

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. Source: Agricultural Statistics, Statistics Norway.

Tabell 8. Samla gjødselmengd fosfor (P). Heile landet og fylke. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tonn (framh.)
Total amounts of phosphorus (P) in fertilizer and manure. The whole country and counties. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tons

	Fosfor (P) i alt <i>Phosphorus, total</i>	Fosfor frå handelsgjødse ¹ <i>Phosphorus from commercial fertilizer¹</i>			Fosfor frå husdyrgjødse ¹ <i>Phosphorus from farmyard manure</i>			
		I alt <i>Total</i>	Til korn og oljevekstar til modning <i>Used for grains and oil seeds</i>	Til fulldyrka eng <i>Used for cultivated meadow and pasture</i>	I alt <i>Total</i>	Spreidd på open åker <i>Spread on crop land</i>	Spreidd på eng til slått <i>Spread on meadow for mowing</i>	Spreidd på kulturbeite/ gjødsla beite <i>Spread on fertilized pasture</i>
05 Oppland								
1989/90	2 801	1 714	544	1 170	1 087	656	..	..
1990/91	2 798	1 690	578	1 112	1 108	638	..	..
1995/96	2 584	1 355	459	896	1 229	578	..	..
1999/00	2 546	1 306	438	868	1 241	..	..	..
2000/01	2 562	1 310	436	874	1 252	..	..	..
2001/02	2 561	1 318	433	885	1 243	..	..	..
2002/03	2 571	1 313	421	892	1 257	..	..	..
2003/04	2 568	1 317	422	895	1 251	..	..	..
2004/05*	2 556	1 315	413	901	1 241	..	..	..
06 Buskerud								
1989/90	1 296	998	687	311	298	198	..	..
1990/91	1 328	1 043	732	311	284	186	..	..
1995/96	1 178	847	583	264	332	177	..	..
1999/00	1 159	814	547	267	345	..	..	..
2000/01	1 152	816	545	271	336	..	..	..
2001/02	1 155	819	544	275	336	..	..	..
2002/03	1 142	809	531	278	334	..	..	..
2003/04	1 151	808	528	280	343	..	..	..
2004/05*	1 136	801	517	283	335	..	..	..
07 Vestfold								
1989/90	1 001	793	708	85	207	184	..	..
1990/91	1 092	881	807	74	211	188	..	..
1995/96	1 055	783	693	90	271	196	..	..
1999/00	1 053	747	640	107	306	..	..	..
2000/01	1 065	754	645	109	310	..	..	..
2001/02	1 064	761	646	115	303	..	..	..
2002/03	1 065	759	641	118	306	..	..	..
2003/04	1 066	746	629	118	320	..	..	..
2004/05*	1 033	723	603	121	309	..	..	..
08 Telemark								
1989/90	691	467	256	211	224	132	..	..
1990/91	656	456	259	197	200	114	..	..
1995/96	568	351	185	166	217	110	..	..
1999/00	601	377	190	186	224	..	..	..
2000/01	598	378	190	188	221	..	..	..
2001/02	589	377	188	189	212	..	..	..
2002/03	579	368	180	188	211	..	..	..
2003/04	578	369	177	191	210	..	..	..
2004/05*	577	366	173	194	211	..	..	..
09 Aust-Agder								
1989/90	345	213	40	173	132	71	..	..
1990/91	321	183	39	144	138	68	..	..
1995/96	287	156	20	136	131	62	..	..
1999/00	286	143	19	123	143	..	..	..
2000/01	283	145	22	123	138	..	..	..
2001/02	276	144	21	123	132	..	..	..
2002/03	273	141	20	122	131	..	..	..
2003/04	270	140	19	121	130	..	..	..
2004/05*	264	139	18	121	125	..	..	..
10 Vest-Agder								
1989/90	564	299	24	275	265	67	..	..
1990/91	591	314	30	285	277	70	..	..
1995/96	517	239	15	223	278	57	..	..
1999/00	534	246	17	230	287	..	..	..
2000/01	527	247	18	229	281	..	..	..
2001/02	515	246	17	229	268	..	..	..
2002/03	516	246	18	227	271	..	..	..
2003/04	505	243	18	225	262	..	..	..
2004/05*	500	241	18	223	259	..	..	..

¹Før 1992 blei oppgåvene gjevne utan desimal. ¹ Up to 1992 the figures where given without decimal.

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. Source: Agricultural Statistics, Statistics Norway.

Tabell 8. Samla gjødselmengd fosfor (P). Heile landet og fylke. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tonn (framh.)
Total amounts of phosphorus (P) in fertiliser and manure. The whole country and counties. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tons

	Fosfor (P) i alt <i>Phosphorus, total</i>	Fosfor frå handelsgjødning ¹ <i>Phosphorus from commercial fertiliser¹</i>			Fosfor frå husdyrgjødsel <i>Phosphorus from farmyard manure</i>			
		I alt <i>Total</i>	Til korn og oljevekstar til modning <i>Used for grains and oil seeds</i>	Til fulldyrka eng <i>Used for cultivated meadow and pasture</i>	I alt <i>Total</i>	Spreidd på open åker <i>Spread on crop land</i>	Spreidd på eng til slått <i>Spread on meadow for mowing</i>	Spreidd på kulturbeite/ gjødsla beite <i>Spread on fertilised pasture</i>
11 Rogaland								
1989/90.....	2 819	733	71	662	2 086	467	..	..
1990/91.....	2 727	592	62	530	2 135	516	..	..
1995/96.....	2 681	491	29	462	2 190	352	..	..
1999/00.....	2 741	601	39	562	2 140	..	..	..
2000/01.....	2 802	613	39	573	2 189	..	..	..
2001/02.....	2 860	646	39	607	2 214	..	..	..
2002/03.....	2 927	652	40	611	2 276	..	..	..
2003/04.....	2 991	651	39	612	2 339	..	..	..
2004/05*.....	2 941	654	37	617	2 287	..	..	..
12 Hordaland								
1989/90.....	1 224	460	:	460	764	105	..	..
1990/91.....	1 259	468	:	466	790	106	..	..
1995/96.....	1 125	352	:	349	773	75	..	..
1999/00.....	1 049	324	:	323	725	..	..	..
2000/01.....	1 024	320	:	320	704	..	..	..
2001/02.....	944	303	:	303	641	..	..	..
2002/03.....	930	296	:	296	634	..	..	..
2003/04.....	907	290	:	290	617	..	..	..
2004/05*.....	877	286	:	286	591	..	..	..
14 Sogn og Fjordane								
1989/90.....	1 434	558	:	555	876	142	..	..
1990/91.....	1 481	562	:	559	918	147	..	..
1995/96.....	1 290	418	:	417	871	102	..	..
1999/00.....	1 082	343	:	342	739	..	..	..
2000/01.....	1 073	342	:	341	731	..	..	..
2001/02.....	1 057	341	:	340	716	..	..	..
2002/03.....	1 048	339	:	339	708	..	..	..
2003/04.....	1 039	336	:	336	703	..	..	..
2004/05*.....	1 023	332	:	331	691	..	..	..
15 Møre og Romsdal								
1989/90.....	1 960	967	52	915	993	223	..	..
1990/91.....	1 978	946	52	893	1 033	215	..	..
1995/96.....	1 797	791	26	766	1 006	143	..	..
1999/00.....	1 611	678	26	651	934	..	..	..
2000/01.....	1 599	678	28	650	921	..	..	..
2001/02.....	1 568	675	27	648	893	..	..	..
2002/03.....	1 551	669	29	640	882	..	..	..
2003/04.....	1 537	667	28	639	870	..	..	..
2004/05*.....	1 520	665	30	636	855	..	..	..
16 Sør-Trøndelag								
1989/90.....	2 532	1 568	364	1 204	965	410	..	..
1990/91.....	2 489	1 503	365	1 138	985	409	..	..
1995/96.....	2 211	1 204	285	919	1 006	320	..	..
1999/00.....	2 082	1 065	275	790	1 016	..	..	..
2000/01.....	2 077	1 065	278	787	1 012	..	..	..
2001/02.....	2 049	1 069	277	792	980	..	..	..
2002/03.....	2 052	1 067	281	785	985	..	..	..
2003/04.....	2 050	1 069	285	784	981	..	..	..
2004/05*.....	2 036	1 063	289	774	974	..	..	..
17 Nord-Trøndelag								
1989/90.....	2 910	1 840	710	1 130	1 070	649	..	..
1990/91.....	2 938	1 858	749	1 109	1 080	664	..	..
1995/96.....	2 578	1 381	455	926	1 196	565	..	..
1999/00.....	2 541	1 298	467	831	1 242	..	..	..
2000/01.....	2 572	1 303	474	830	1 269	..	..	..
2001/02.....	2 613	1 321	473	849	1 292	..	..	..
2002/03.....	2 591	1 320	477	843	1 271	..	..	..
2003/04.....	2 631	1 332	496	835	1 300	..	..	..
2004/05*.....	2 627	1 330	511	819	1 297	..	..	..

¹ Før 1992 blei oppgåvene gjevne utan desimal. ¹ Up to 1992 the figures where given without decimal.

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. Source: Agricultural Statistics, Statistics Norway.

Tabell 8. Samla gjødselmengd fosfor (P). Heile landet og fylke. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tonn (framh.)
Total amounts of phosphorus (P) in fertiliser and manure. The whole country and counties. 1989/90, 1990/91, 1995/96, 1999/00-2004/05*. Tons

	Fosfor (P) i alt <i>Phosphorus, total</i>	Fosfor frå handelsgjødse ¹ <i>Phosphorus from commercial fertiliser¹</i>		Fosfor frå husdyrgjødse <i>Phosphorus from farmyard manure</i>				
		I alt <i>Total</i>	Til korn og oljevekstar til modning <i>Used for grains and oil seeds</i>	Til fulldyrka eng <i>Used for cultivated meadow and pasture</i>	I alt <i>Total</i>	Spreidd på open åker <i>Spread on crop land</i>	Spreidd på eng til slått <i>Spread on meadow for mowing</i>	Spreidd på kulturbeite/ gjødsla beite <i>Spread on fertilised pasture</i>
18 Nordland								
1989/90	1 692	952	:	944	740	278	..	..
1990/91	1 695	921	:	913	774	289	..	..
1995/96	1 498	721	:	719	777	209	..	..
1999/00	1 484	700	3	697	784	..	..	..
2000/01	1 481	701	3	698	730	..	..	..
2001/02	1 470	712	3	709	758	..	..	..
2002/03	1 460	707	3	704	753	..	..	..
2003/04	1 470	710	4	706	760	..	..	..
2004/05*	1 448	699	4	695	749	..	..	..
19 Troms								
1989/90	827	498	-	498	329	153	..	..
1990/91	806	462	-	462	344	179	..	..
1995/96	728	366	:	366	362	147	..	..
1999/00	670	338	-	338	332	..	..	..
2000/01	666	340	-	340	325	..	..	..
2001/02	660	342	-	342	318	..	..	..
2002/03	652	342	-	342	310	..	..	..
2003/04	643	341	-	341	302	..	..	..
2004/05*	636	340	-	340	297	..	..	..
20 Finnmark Finnmarku								
1989/90	320	214	-	214	106	51	..	..
1990/91	323	196	-	196	128	46	..	..
1995/96	233	129	-	129	104	41	..	..
1999/00	237	137	-	137	100	..	..	..
2000/01	232	135	-	135	97	..	..	..
2001/02	233	134	-	134	98	..	..	..
2002/03	228	131	-	131	97	..	..	..
2003/04	225	130	-	130	94	..	..	..
2004/05*	225	131	-	131	94	..	..	..

¹Før 1992 blei oppgåvene gjevne utan desimal. ¹ Up to 1992 the figures were given without decimal.

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. *Source: Agricultural Statistics, Statistics Norway.*

Tabell 9. Mengd kloakkslam disponert til ulike formål. Heile landet og fylke. 2004 Tonn tørrstoff
Disposal of sewage sludge. The whole country and counties. 2004 Tons dry weight

	I alt ¹ Total ¹	Jordbruks- areal Agriculture	Grøntareal Parks and green space	Leverd jord- produsent Delivered producer of fertilizer	Dekkmasse avfallsfylling Cover on landfills	Deponert Deposited	Anna dispo- nering Other use	Ukjent disponering Use unknown	Leverd behandlings- anlegg Delivered waste plant
2001	107 101	48 039	14 160	..	4 217	11 659	12 812	16214	4 995
2002	103 135	43 560	8 995	5 714	6 160	9 929	28 776	..	40 364
2003	104 585	39 850	9 351	3 317	8 476	..	15 171	28 421	48 908
2004	112 177	41 874	8 932	1 329	14 005	10 657	13 180	22 200	66 154
Nordsjøfylka (01 -10) <i>The North Sea counties</i>									
	82 484	38 822	6 178	1 329	10 398	7 247	8 505	10 005	28 235
Resten av landet (11-20) <i>The rest of the country</i>									
	29 693	3 052	2 754	-	3 607	3 410	4 675	12 195	37 919
01 Østfold.....	6 610	1 664	-	194	486	39	1 754	2 473	315
02/03 Akershus og Oslo....	30 091	26 264	145	-	949	353	2 380	-	2 645
04 Hedmark	6 627	-	275	-	4 491	1 705	156	-	3 193
05 Oppland	4 536	779	95	-	2 457	-	475	730	4 135
06 Buskerud.....	9 752	2 195	460	307	1 542	-	2 091	3 157	8 013
07 Vestfold	9 328	6 805	1 422	-	-	-	1 101	-	2 021
08 Telemark	7 916	917	1 621	-	235	5 067	76	-	1 880
09 Aust-Agder	3 826	36	316	573	238	-	-	2 663	1 042
10 Vest-Agder	3 798	162	1 844	255	-	83	472	982	4 991
11 Rogaland.....	604	-	-	-	230	227	128	19	204
12 Hordaland	4 154	60	-	-	10	48	3	4 033	1 639
13 Sogn og Fjordane	5 784	-	-	-	653	196	-	4 935	8 316
14 Møre og Romsdal	4 295	-	-	-	1 077	707	293	2 218	2 571
15 Sør-Trøndelag.....	4 819	-	2 515	-	30	31	2 243	-	101
16 Nord-Trøndelag.....	3 258	2 992	130	-	-	130	6	-	1 092
17 Nordland	4 457	-	0	-	870	1 585	2 002	-	22 188
19 Troms.....	1 707	-	109	-	577	457	-	564	1 779
20 Finnmark.....	616	-	-	-	160	29	-	427	29

¹ Leverd behandlingsanlegg er ikkje inkludert i summen av fare for dobbeltteljing av slam. ¹ *Delivered treatment plant is not included in the "Total"-column due to risk of double-counting*

Kjelde: Statistisk sentralbyrå *Source: Statistics Norway*

Tabell 10. Omsetnad av plantevernmiddel. Aktive stoff i tonn. Miljøavgifter på plantevernmiddel. Heile landet. 1985-2005
Sales of pesticides. Active ingredients in tons. Environment taxes on pesticides. The whole country. 1985-2005

	Omsett mengd plantevernmiddel. Tonn aktivt stoff <i>Sales of pesticides. Active ingredients in tons</i>					Avgift <i>Taxes</i>		
	I alt <i>Total</i>	Sopp- middel <i>Fungicides</i>	Skadedyr- middel <i>Insecti- cides and acaricides</i>	Ugras- middel <i>Herbi- cides</i>	Andre middel, inkludert tilsetnings- stoff <i>Others, including additives</i>	I alt <i>Total</i>	Miljøavgift <i>Environment taxes</i>	Kontroll- og innmeldings avgift <i>Control- taxes</i>
	Tonn <i>Tons</i>					Mill. kr <i>Million kroner</i>		
1985.....	1 529,3	138,4	38,7	1 236,2	116,1	-	-	-
1986.....	1 513,9	144,3	47,3	1 188,2	134,1	-	-	-
1987.....	1 323,2	110,9	32,1	1 057,8	122,5	-	-	-
1988.....	1 193,6	107,8	37,9	919,1	128,7	..	1,5	..
1989.....	1 033,8	119,5	27,5	856,9	30,1	30,3	17,3	..
1990.....	1 183,5	153,0	19,0	965,1	46,4	28,5	20,2	8,3
1991.....	771,0	144,2	18,4	563,6	44,8	26,7	18,8	7,9
1992.....	781,0	148,6	26,9	561,3	44,3	31,6	22,5	9,1
1993.....	764,5	179,7	16,9	510,0	57,9	32,0	21,9	10,1
1994.....	861,5	156,7	22,0	625,9	57,0	30,7	21,0	9,7
1995.....	931,3	167,3	20,4	688,9	54,7	27,6	18,9	8,7
1996.....	706,1	139,7	15,8	503,4	47,4	32,3	21,8	10,5
1997.....	754,2	175,4	19,5	503,8	55,5	30,4	21,0	9,5
1998.....	954,6	263,3	22,8	544,3	124,3	37,9	24,1	13,8
1999.....	796,3	219,9	23,8	448,7	103,9	52,6	35,4	17,2
2000.....	380,2	53,8	10,0	283,4	33,0	68,7	52,9	15,8
2001.....	518,7	119,9	8,5	377,2	13,1	44,6	34,9	9,7
2002.....	818,5	149,6	10,1	632,2	26,6	72,3	56,1	16,2
2003.....	688,5	167,1	13,6	462,6	45,2	83,6	65,4	18,2
2004.....	869,0	227,7	10,1	504,3	127,0	110,2	85,4	24,8
2005.....	529,6	69,3	7,6	425,7	27,0	62,5	49,1	13,3

Kjelde: Mattilsynet. Source: The Norwegian Food Safety Authority.

Tabell 11. Korn og oljevekstar sprøyta mot rotugras, etter jordarbeidingsmetode. Heile landet og fylke. 1992/93, 1995/96, 1997/98, 1999/00, 2000/01 og 2001/02

Grain and oil seeds treated with herbicides against perennial weeds, by method of soil preparation. The whole country and counties. 1992/93, 1995/96, 1997/98, 1999/00, 2000/01 and 2001/02

	Driftseiningar med korn og oljevekstar til modning <i>Holdings with grain and oil seeds</i>	Driftseiningar med sprøyting mot rotugras <i>Holdings with herbicides applied against perennial weeds</i>	Haustpløgd areal <i>Area ploughed in autumn</i>		Haustharva areal <i>Area harrowed in autumn</i>		Areal med all jordarbeiding om våren <i>All soil preparation in spring</i>		Direktesådd <i>No soil preparation</i>	
			I alt <i>Total</i>	Sprøyta mot rotugras <i>Treated with herbicides against perennial weeds</i>	I alt <i>Total</i>	Sprøyta mot rotugras <i>Treated with herbicides against perennial weeds</i>	I alt <i>Total</i>	Sprøyta mot rotugras <i>Treated with herbicides against perennial weeds</i>	I alt <i>Total</i>	Sprøyta mot rotugras <i>Treated with herbicides against perennial weeds</i>
			I Dekar Decares							
Heile landet <i>The whole country</i>										
1992/93	29 852	12 782	2 070 250	348 841	140 440	24 898	1 434 485	399 043	23 291	11 115
1995/96	25 583	11 624	1 990 762	317 286	105 713	19 330	1 309 556	331 856	31 524	10 041
1997/98	24 045	12 047	1 954 023	402 689	152 639	38 297	1 239 244	357 539	58 005	23 881
1999/00	21 280	12 979	1 804 690	376 136	130 778	32 481	1 349 292	427 895	57 620	27 419
2000/01	20 193	9 271	1 514 366	258 820	137 241	34 095	1 686 180	356 262	30 680	13 090
2001/02	19 599	11 521	1 505 324	350 960	135 627	44 930	1 835 296	668 917	39 933	22 473
Sårbart område for fosfor <i>Sensitive area for phosphorus</i>										
1992/93	23 534	10 641	1 850 881	322 164	135 741	24 578	1 054 067	335 407	21 046	10 278
1997/98	18 909	10 155	1 677 415	360 622	148 485	37 446	990 962	315 811	53 974	22 725
1999/00	14 614	9 799	1 508 384	321 861	127 112	32 003	997 355	351 936	50 739	26 258
2000/01	15 511	7 565	1 256 013	225 567	133 580	34 095	1 384 991	312 613	28 295	12 092
2001/02	14 888	9 398	1 247 924	295 986	131 661	44 571	1 514 066	608 304	36 971	21 211
Sårbart område for nitrogen <i>Sensitive area for nitrogen</i>										
1992/93	13 412	5 804	1 242 914	208 765	81 956	15 498	646 146	188 853	10 705	4 641
1997/98	10 624	5 460	1 098 062	215 027	104 608	24 350	591 387	173 003	25 626	11 227
1999/00	8 510	5 417	1 024 847	200 255	73 360	16 340	643 777	210 282	28 263	8 914
2000/01	9 041	4 075	891 949	135 437	90 564	24 673	847 089	181 326	13 678	4 333
2001/02	8 698	5 241	851 660	178 153	97 219	32 085	988 222	367 297	20 053	11 782
01 Østfold										
1992/93	4 303	2 178	500 796	103 145	19 329	3 338	167 770	65 030	3 676	1 688
1995/96	3 915	2 159	427 091	73 970	19 333	4 240	207 202	77 519	7 171	1 545
1997/98	3 576	2 166	398 993	92 391	37 357	10 838	195 553	78 152	12 453	5 113
2000/01	2 978	1 825	299 298	66 149	41 654	10 782	296 979	78 067	6 448	1 939
2001/02	2 873	2 013	285 553	66 365	40 980	21 443	340 236	160 097	4 851	2 874
02/03 Akershus/Oslo										
1992/93	3 840	1 770	448 830	74 886	28 653	5 186	203 342	60 906	3 509	1 649
1995/96	3 381	1 694	415 777	61 588	18 190	4 028	199 873	57 397	10 114	3 674
1997/98	3 163	1 841	415 931	84 729	40 085	9 554	175 921	58 699	22 169	11 073
2000/01	2 752	1 295	330 060	49 011	28 763	6 251	279 138	70 897	7 662	3 726
2001/02	2 666	1 732	309 837	69 199	27 006	6 406	370 688	159 020	8 453	5 391
04 Hedmark										
1992/93	4 923	1 897	365 388	51 454	35 011	7 440	254 493	59 092	2 597	1 587
1995/96	4 211	1 849	359 864	57 372	39 761	7 526	226 394	52 356	3 823	1 155
1997/98	3 956	1 719	343 066	55 558	36 410	7 471	241 286	49 970	7 724	2 349
2000/01	3 105	1 157	278 740	37 029	27 170	7 920	290 430	46 876	3 612	704
2001/02	2 969	1 545	259 373	47 881	27 648	5 057	316 541	85 270	3 158	2 348
05 Oppland										
1992/93	3 060	1 215	139 748	19 971	15 165	1 773	129 509	36 147	2 410	878
1995/96	2 461	991	148 885	24 114	9 672	1 228	100 719	17 943	2 767	1 778
1997/98	2 304	997	162 848	29 819	12 013	2 933	78 058	18 298	4 388	2 536
2000/01	1 880	754	112 106	13 651	7 246	2 661	123 685	19 118	2 580	649
2001/02	1 799	942	111 283	20 001	11 094	2 981	122 102	41 420	10 217	4 558
06 Buskerud										
1992/93	3 050	1 400	158 931	28 382	14 428	2 881	130 068	51 303	4 024	2 620
1995/96	2 613	1 152	151 971	25 307	7 144	:	134 725	36 822	2 897	:
1997/98	2 395	1 282	142 748	33 479	14 322	3 776	132 322	44 409	4 023	883
2000/01	1 852	979	102 600	23 412	15 839	3 702	147 813	36 312	3 497	2 156
2001/02	1 790	1 053	99 713	23 500	14 247	4 829	152 022	63 309	7 464	4 971

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. Source: Agricultural Statistics, Statistics Norway.

Tabell 11. Korn og oljevekstar sprøyta mot rotugras, etter jordarbeidingsmetode. Heile landet og fylke. 1992/93, 1995/96, 1997/98, 1999/00, 2000/01 og 2001/02

Grain and oil seeds treated with herbicides against perennial weeds, by method of soil preparation. The whole country and counties. 1992/93, 1995/96, 1997/98, 1999/00, 2000/01 and 2001/02

	Driftseiningar med korn og oljevekstar til modning <i>Holdings with grain and oil seeds</i>	Driftseiningar med sprøyting mot rotugras <i>Holdings with herbicides applied against perennial weeds</i>	Haustpløgd areal <i>Area ploughed in autumn</i>		Haustharva areal <i>Area harrowed in autumn</i>		Areal med all jordarbeiding om våren <i>All soil preparation in spring</i>		Direktesådd <i>No soil preparation</i>	
			I alt <i>Total</i>	Sprøyta mot rotugras <i>Treated with herbicides against perennial weeds</i>	I alt <i>Total</i>	Sprøyta mot rotugras <i>Treated with herbicides against perennial weeds</i>	I alt <i>Total</i>	Sprøyta mot rotugras <i>Treated with herbicides against perennial weeds</i>	I alt <i>Total</i>	Sprøyta mot rotugras <i>Treated with herbicides against perennial weeds</i>
I Dekar <i>Decares</i>										
07 Vestfold										
1992/93.....	2 684	1 373	203 902	32 241	17 589	3 248	117 067	42 537	4 111	1 395
1995/96.....	2 517	1 331	175 591	28 917	5 788	1 436	146 008	37 931	2 354	815
1997/98.....	2 381	1 400	186 969	50 389	6 735	2 241	125 147	43 056	2 730	691
2000/01.....	1 959	1 068	124 317	32 793	9 474	1 377	179 845	40 719	1 246	660
2001/02.....	1 938	1 408	155 424	55 212	9 162	3 249	159 830	65 524	2 828	1 069
08 Telemark										
1992/93.....	1 666	777	50 061	13 073	4 894	653	55 470	21 032	:	-
1995/96.....	1 313	682	40 159	9 932	2 363	:	55 651	19 811	681	:
1997/98.....	1 235	657	43 281	12 292	2 228	815	51 222	23 968	:	:
2000/01.....	999	487	15 327	4 531	4 177	1 305	78 785	22 745	3 027	1 969
2001/02.....	883	641	32 016	12 208	962	372	62 532	33 566	-	-
09 Aust-Agder										
1992/93.....	363	128	7 260	1 073	1 093	:	9 409	1 731	:	:
1995/96.....	236	85	6 812	1 370	:	:	6 255	1 594	:	:
1997/98.....	243	166	6 419	3 409	:	:	5 033	1 576	:	:
2000/01.....	193	94	2 474	874	408	69	8 933	1 936	288	288
2001/02.....	158	107	4 791	1 699	520	284	6 004	2 308	-	-
10 Vest-Agder										
1992/93.....	223	124	3 311	621	:	:	6 636	2 699	-	-
1995/96.....	141	86	1 932	:	:	:	5 847	2 430	:	:
1997/98.....	142	76	1 677	:	:	:	6 059	1 882	:	:
2000/01.....	104	67	1 372	399	330	28	4 309	2 090	86	86
2001/02.....	212	126	3 077	1 584	91	-	10 112	3 308	583	583
11 Rogaland										
1992/93.....	872	463	3 162	871	-	-	35 730	13 876	:	:
1995/96.....	723	294	1 310	:	:	:	35 231	11 488	802	-
1997/98.....	720	325	1 758	:	715	:	33 487	11 614	1 370	733
2000/01.....	706	256	2 617	1 053	78	:	42 368	10 776	254	38
2001/02.....	592	300	851	447	343	-	39 780	11 789	701	558
12 Hordaland										
1992/93.....	:	:	:	:	-	-	:	:	:	:
1995/96.....	:	:	-	-	-	-	:	:	:	:
1997/98.....	51	:	-	-	-	-	1 348	:	:	:
2000/01.....	4	:	32	32	-	-	31	-	-	-
2001/02.....	3	2	-	-	-	-	154	31	-	-
14 Sogn og Fjordane										
1992/93.....	:	-	:	-	-	-	:	-	-	-
1995/96.....	:	:	:	:	-	-	:	:	:	-
1997/98.....	42	:	1 066	:	:	:	:	:	:	-
2000/01.....	49	21	15	15	-	-	1 415	783	-	-
2001/02.....	64	23	-	-	-	-	2 632	399	-	-
15 Møre og Romsdal										
1992/93.....	319	70	3 881	:	:	-	14 512	2 445	:	:
1995/96.....	247	63	5 485	583	668	-	9 701	923	-	-
1997/98.....	213	92	5 133	685	:	-	7 503	1 891	:	:
2000/01.....	218	98	7 819	1 554	112	-	10 808	1 467	112	112
2001/02.....	255	105	7 278	2 271	825	186	13 613	1 964	629	-
16 Sør-Trøndelag										
1992/93.....	1 676	511	54 316	7 459	2 724	:	109 458	16 095	:	:
1995/96.....	1 389	431	82 469	11 068	676	-	66 418	6 886	:	:
1997/98.....	1 325	461	78 517	13 440	339	-	67 468	9 685	1 045	-
2000/01.....	1 259	420	78 995	8 732	122	-	76 515	10 962	632	-
2001/02.....	1 329	609	77 887	17 026	990	123	89 140	17 828	-	-

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. *Source: Agricultural Statistics, Statistics Norway.*

Tabell 11. Korn og oljevekstar sprøyta mot rotugras, etter jordarbeidingsmetode. Heile landet og fylke. 1992/93, 1995/96, 1997/98, 1999/00, 2000/01 og 2001/02 (framh.)

Grain and oil seeds treated with herbicides against perennial weeds, by method of soil preparation. The whole country and counties. 1992/93, 1995/96, 1997/98, 1999/00, 2000/01 and 2001/02

	Driftseiningar med korn og oljevekstar til modning <i>Holdings with grain and oil seeds</i>	Driftseiningar med sprøyting mot rotugras <i>Holdings with herbicides applied against perennial weeds</i>	Haustpløgd areal <i>Area ploughed in autumn</i>		Haustharva areal <i>Area harrowed in autumn</i>		Areal med all jordarbeiding om våren <i>All soil preparation in spring</i>		Direktesådd <i>No soil preparation</i>	
			I alt <i>Total</i>	Sprøyta mot rotugras <i>Treated with herbicides against perennial weeds</i>	I alt <i>Total</i>	Sprøyta mot rotugras <i>Treated with herbicides against perennial weeds</i>	I alt <i>Total</i>	Sprøyta mot rotugras <i>Treated with herbicides against perennial weeds</i>	I alt <i>Total</i>	Sprøyta mot rotugras <i>Treated with herbicides against perennial weeds</i>
I Dekar <i>Decares</i>										
17 Nord-Trøndelag										
1992/93	2 782	841	130 098	15 376	980	:	196 021	24 915	916	:
1995/96	2 300	783	172 636	22 384	1 760	:	111 133	8 563	:	-
1997/98	2 276	833	165 582	25 575	1 917	546	116 804	13 757	1 060	-
2000/01	2 104	744	155 232	19 585	1 870	-	143 829	13 383	1 236	762
2001/02	1 997	907	158 016	33 567	1 759	-	144 716	22 477	1 050	122
18 Nordland										
1992/93	:	:	:	-	-	-	:	:	-	-
1995/96	:	:	:	-	-	-	:	:	-	-
1997/98	:	:	:	-	-	-	:	:	-	-
2000/01	33	6	364	-	-	-	1 296	132	-	-
2001/02	52	8	-	-	-	-	5 031	605	-	-
19 Troms										
1992/93	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1995/96	:	:	:	-	-	-	:	-	-	-
1997/98	:	:	:	-	-	-	:	-	-	-
2000/01	:	:	:	-	-	-	:	-	-	-
2001/02	17	-	225	-	-	-	163	-	-	-
20 Finnmark Finnmarku										
1992/93	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1995/96	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1997/98	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2000/01	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2001/02	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kjelde: Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. *Source: Agricultural Statistics, Statistics Norway.*

Tabell 12. Dyrka og dyrkbar jord tillate omdisponert etter jordlova og etter plan- og bygningslova. Dekar

Agricultural area transferred to non-agricultural uses under the provision of the Land Act and The Planning and Building Act. Decares

	Omdisponering i alt <i>Agricultural area transferred</i>			Omdisponering etter jordlova <i>Transferred under provision of the Land Act</i>		Omdisponering etter plan- og bygningslova <i>Transferred under provision of the Planning and Building Act</i>	
	I alt <i>Total</i>	Dyrka jord <i>Cultivated area</i>	Dyrkbar jord <i>Cultivable area</i>	Dyrka jord <i>Cultivated area</i>	Dyrkbar jord <i>Cultivable area</i>	Dyrka jord <i>Cultivated area</i>	Dyrkbar jord <i>Cultivable area</i>
1993.....	16 571	11 430	5 141	9 495	2 678	1 935	2 463
1994.....	17 678	12 423	5 255	7 765	3 383	4 658	1 872
1995.....	21 233	13 167	8 066	8 230	4 887	4 937	3 179
1996.....	21 664	11 641	10 023	5 860	1 645	5 781	8 378
1997.....	21 159	12 093	9 066	6 110	4 025	5 983	5 041
1998.....	18 192	12 439	5 753	7 008	2 712	5 431	3 041
1999.....	18 544	14 743	3 801	7 342	2 080	7 401	1 721
2000.....	14 993	12 346	2 647	7 587	2 437	4 759	210
2001.....	19 710	14 974	4 736	8 543	2 619	6 431	2 117
2002.....	24 839	15 818	9 021	7 491	1 776	8 327	7 245
2003.....	20 762	13 993	6 769	4 747	2 426	9 246	4 343
2004.....	21 819	11 653	10 166	4 304	1 704	7 349	8 462
2005 ^{1,2*}	17 948	7 714	10 234	2 965	1 473	4 749	8 761
Fylke <i>County</i>							
Østfold.....	461	322	139	45	25	277	114
Akershus og Oslo	1 941	496	1 445	62	62	434	1 383
Hedmark	823	570	253	118	196	452	57
Oppland	3 697	475	3 222	145	62	330	3 160
Buskerud.....	216	138	78	98	20	40	58
Vestfold.....	874	775	99	148	27	627	72
Telemark.....	431	234	197	137	19	97	178
Aust-Agder.....	105	83	22	83	12	0	10
Vest-Agder.....	380	325	55	150	37	175	18
Rogaland	3 175	773	2 402	113	22	660	2 380
Hordaland	1 009	832	177	562	46	270	131
Sogn og Fjordane	948	455	493	157	31	298	462
Møre og Romsdal	1 221	725	496	233	60	492	436
Sør-Trøndelag	1 065	492	573	203	421	289	152
Nord-Trøndelag	521	415	106	178	34	237	72
Nordland	466	304	162	277	121	27	41
Troms	583	280	303	236	266	44	37
Finnmark.....	48	20	28	20	28	0	0

¹ Frå 2005 blei det tatt i bruk ei ny rutine for innrapportering av data (omdisponering etter jordlova), og det knyter seg derfor stor uvisse til tala.

Tal frå 2005 gjelder også omdisponering til føremåla friområde, fellesområde og spesialområde med føremål friluftsområde. Dette har tidligere ikkje vore innrapportert. *As from 2005 a new data collection method was introduced. Due to this, the figures for 2005 are not fully comparable with figures for previous years.*

² Opplysningar manglar for Bokn kommune i Rogaland, Radøy, Austrheim, Fedje og Masfjorden i Hordaland, Vågsøy i Sogn og Fjordane, Giske, Midsund og Tustna i Møre og Romsdal, Grong i Nord-Trøndelag, Hamarøy, Tysfjord, Røst og Moskenes i Nordland, Torsken i Troms og Hammerfest og Kvalsund i Finnmark. ¹ *Excluding information from municipalities Bokn in Rogaland, Radøy, Austrheim, Fedje and Masfjorden in Hordaland, Vågsøy in Sogn og Fjordane, Giske, Midsund and Tustna in Møre og Romsdal, Grong in Nord-Trøndelag, Hamarøy, Tysfjord, Røst and Moskenes in Nordland, Torsken in Troms and Hammerfest and Kvalsund in Finnmark.*

Kjelde: Statens landbruksforvaltning og Jordbruksstatistikk, Statistisk sentralbyrå. *Source: Norwegian Agricultural Authority and Agricultural Statistics, Statistics Norway.*

Tabell 13. Prosessutslepp av N₂O og CH₄ til luft frå ulike kjelder. Heile landet. 1987 og 1989-2004. Tonn.

Process emissions of N₂O and CH₄ from different sources. The whole country. 1987 and 1989-2004. Tons

	Utslepp av N ₂ O <i>Emissions of N₂O</i>					Utslepp av CH ₄ <i>Emissions of CH₄</i>		
	Kunstgjødsel <i>Commercial fertilizer</i>	Husdyrgjødsel <i>Farmyard manure</i>	Restavlingar <i>Residual crops</i>	Avrenning <i>Nutrient runoff</i>	Dyrking av myr <i>Cultivation of histosols</i>	Annet <i>Other</i>	Tarmgass <i>Enteric fermentation</i>	Husdyrgjødsel <i>Farmyard manure</i>
1987	2 133	2 140	294	1 142	1 069	398	101 804	14 652
1989	2 139	2 085	286	1 133	1 069	397	100 395	14 224
1990	2 145	1 924	343	1 117	1 069	400	92 672	14 199
1991	2 150	1 976	306	1 133	1 069	414	94 015	14 579
1992	2 152	1 970	264	1 132	1 069	420	94 121	14 634
1993	2 123	1 945	309	1 115	1 069	418	92 812	14 551
1994	2 103	1 992	278	1 116	1 069	425	94 490	14 709
1995	2 153	2 020	287	1 135	1 069	433	95 451	14 963
1996	2 175	2 026	301	1 149	1 069	438	95 713	15 239
1997	2 193	2 009	305	1 149	1 069	437	94 992	15 267
1998	2 181	2 013	309	1 148	1 069	444	95 869	15 462
1999	2 059	2 013	294	1 099	1 069	446	95 495	15 319
2000	2 088	2 013	311	1 104	1 069	454	94 090	15 177
2001	1 955	1 971	310	1 050	1 069	434	92 355	14 788
2002	1 968	1 923	289	1 042	1 069	428	90 348	14 508
2003	2 026	1 890	287	1 071	1 069	429	92 619	14 666
2004	2 044	1 849	305	1 073	1 069	429	90 283	14 768

Kjelde: Utsleppsstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Statens forureiningstilsyn. *Source: Statistics Norway and Norwegian Pollution Control Authority.*

Tabell 14. Jordbruket sine utslepp av N₂O, CH₄, CO₂ og NH₃ til luft, fordelt på kjelde. Heile landet. 2004. Tonn

Emissions of N₂O, CH₄, CO₂ and NH₃ from agriculture. The whole country. 2004. Tons

	Lystgass (N ₂ O) <i>Nitrous oxide</i>	Metan (CH ₄) <i>Methane</i>	Karbondioksid (CO ₂) <i>Carbon dioxide</i>	Ammoniakk (NH ₃) <i>Ammonia</i>
Totale utslepp i Noreg <i>Total emissions in Norway</i>	14 811	228 633	43 981 639	22 909
Utslepp frå jordbruket <i>Emissions from agriculture</i>	6 894	105 354	406 963	20 185
- Del av totale utslipp - <i>Share of total emissions</i>	47 %	46 %	0,9 %	88 %
Handelsgjødtsel <i>Fertilizer</i>	2 044	-	-	1 173
Husdyr og husdyrgjødsel <i>Domestic animals and manure</i>	1 849	105 052	-	18 039
Biologisk nitrogenfiksering <i>Biological N-fixation</i>	157	-	-	-
Restavlingar <i>Residual crops</i>	305	-	-	-
Kultivering av myrområde <i>Cultivation of histosols</i>	1 069	-	-	-
Nedfall av NH ₃ <i>Downfall of ammonia</i>	249	-	-	-
Avrenning <i>Runoff</i>	1 073	-	-	-
Kloakkslam <i>Sewage sludge</i>	23	-	-	-
Ammoniakkbehandling av halm <i>Ammonia treatment of straw</i> ...	-	-	-	967
Halmbrenning <i>Burning of straw</i>	5	264	-	-
Forbrenning av fossile brennstoff <i>Combustion of fossil fuels</i>	121	38	406 963	6

Kjelde: Utsleppsstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Statens forureiningstilsyn. *Source: Statistics Norway and Norwegian Pollution Control Authority.*

Tabell 15. Totale utslipp til luft av klimagassar og andre forureinande stoff, etter næring. Heile landet. 2004.
Total emissions of greenhouse gases and other pollutants, by industry. The whole country. 2004.

Næring Industry	CO ₂	CH ₄	N ₂ O	SO ₂	NO _x	NH ₃	NMVOG	CO	Partikler ¹ Parti- culates	Bly Lead	Kad- mium Cadmium	Kvikk- sølv Mercury	Arsen Arse- nic	Krom Chro- mium	Kobber Copper	PAH PAHs	Dioksin Dio- xins
	1000 Tonn 1000 tonnes						Tonn Tonnes					Kilo kg					Gram Gram- mes
I alt Total	43 982	228 633	14 811	25 185	214 718	22 909	265 286	483 178	61 464	8 256	619	704	1 415	2 898	20 472	152 701	33,0
Energisektorene i alt Energy sectors, total	15 690	40 974	154	3 884	65 520	1	154 384	11 513	1 141	77	36	36	92	182	209	1 212	2,6
- Utvinning av olje og gass - Extraction of oil and gas	13 447	35 391	112	688	61 754	-	144 493	8 766	729	33	11	21	34	114	93	578	1,5
- Utvinning av kull - Extraction of coal	8	2 778	-	-	1	-	2	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- Oljeraffinering - Oil refining	1 799	2 596	10	1 846	2 397	-	9 095	7	202	2	-	-	4	16	12	15	0,0
- Elektrisitetsforsyning - Electricity supplies	436	210	32	1 349	1 368	1	794	2 723	210	42	24	15	55	51	104	620	1,1
Industri i alt Manufacturing and mining, total	11 248	10 170	6 395	16 319	21 196	565	22 411	25 923	10 236	3 389	333	335	756	1 975	3 724	71 548	13,7
- Oljeboring - Oil drilling	49	109	-	18	756	-	89	123	61	1	-	1	1	-	1	48	0,1
- Treforedling - Manufacture of pulp and paper	568	3 755	42	1 979	1 775	-	386	3 374	346	452	125	41	250	885	886	180	1,1
- Produksjon av kjemiske råvarer - Manufacture of chemical raw materials	2 911	660	6 055	5 791	4 529	411	1 699	16 300	2 846	266	33	16	101	440	442	1 694	0,6
- Mineralsk produksjon - Manufacture of minerals	1 919	43	78	1 464	5 577	133	2 062	1 028	2 635	184	19	55	181	371	348	5 169	0,2
- Produksjon av jern, stål og ferrolegeringer - Manufacture of iron, steel and ferro-alloys	2 443	476	190	4 427	5 397	4	1 835	262	1 781	2 076	83	199	154	182	346	801	10,0
- Produksjon av andre metaller - Manufacture of other metals	2 281	6	2	1 910	1 332	4	19	82	2 362	339	46	6	10	12	1 499	63 414	1,4
- Produksjon av metallvarer, båter, skip og plattformer - Manufacture of metal goods, boats, ships and oil platforms	166	11	4	36	413	4	2 499	656	36	19	2	2	4	10	39	59	0,0
- Produksjon av tre-, plast-, gummi-, grafiske og kjemiske varer - Manufacture of wood, plastic, rubber and chemical goods, printing	181	5 087	16	239	502	3	12 318	3 294	89	23	21	5	39	45	98	76	0,2
- Produksjon av forbruksvarer - Manufacture of consumer goods	730	22	7	455	915	6	1 504	804	79	29	3	9	16	30	66	107	0,0
Andre næringer i alt Other industries, total	11 630	168 348	7 875	4 248	112 664	20 671	36 892	78 189	6 465	3 203	77	268	254	384	4 512	11 998	6,4
- Bygg og anlegg - Construction	630	46	120	106	5 111	19	10 302	3 829	1 531	18	3	8	10	11	271	516	0,0
- Jordbruk og skogbruk - Agriculture and forestry	460	105 358	6 913	120	6 047	20 185	2 554	9 441	1 984	38	14	18	26	67	267	3 663	1,9
- Fiske og fangst - Fishing, whaling and sealing	1 430	109	36	1 024	31 988	2	763	6 662	226	49	5	23	25	24	32	720	1,8
- Landtransport, innenriks - Land transport, domestic	4 104	178	149	230	22 707	85	4 278	16 092	1 944	125	25	62	65	65	3 183	4 868	0,1
- Sjøtransport, innenriks - Sea transport, domestic	1 671	435	42	2 248	35 374	-	1 710	1 525	364	131	13	39	72	136	68	832	2,1
- Lufttransport - Air transport	948	31	30	90	3 166	-	2 317	6 642	4 277	1	3	9	15	15	22	228	0,0
- Annen privat tjenesteyting - Other private services	1 805	382	90	280	5 426	378	11 621	32 126	366	44	10	14	29	44	633	619	0,1
- Offentlig kommunal virksomhet - Public sector, municipal	221	61 789	483	59	216	1	1 585	303	18	11	2	72	5	4	11	473	0,2
- Offentlig statlig virksomhet - Public sector, state	360	19	10	91	2 629	1	1 762	1 570	27	15	2	23	7	18	25	79	0,1
- Private husholdninger - Private households	5 414	9 141	388	734	15 338	1 671	51 599	367 552	43 623	1 587	173	64	313	357	12 027	67 942	10,3

¹ PM₁₀.
 Kjelde: Utsleppsstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Statens forureiningstilsyn. Source: Statistics Norway and Norwegian Pollution Control Authority.

Tidligere utgitt på emneområdet

Previously issued on the subject

Rapporter (RAPP)

- 93/12 Resultatkontroll jordbruk. Tiltak mot avrenning av næringsalter og jorderosjon.
- 94/4 Resultatkontroll jordbruk. Tiltak mot avrenning av næringsalter og jorderosjon.
- 95/5 Resultatkontroll jordbruk. Gjennomføring av tiltak mot forurensninger.
- 96/3 Resultatkontroll jordbruk. Gjennomføring av tiltak mot forurensninger.
- 97/5 Resultatkontroll jordbruk 1997. Gjennomføring av tiltak mot forurensninger.
- 98/5 Resultatkontroll jordbruk 1998. Gjennomføring av tiltak mot forurensninger.
- 99/12 Resultatkontroll jordbruk 1999. Jordbruk og miljø, med vekt på gjennomføring av tiltak mot forurensninger.
- 2000/20 Resultatkontroll jordbruk 2000. Jordbruk og miljø, med vekt på gjennomføring av tiltak mot forureining
- 2001/19 Resultatkontroll jordbruk 2001. Jordbruk og miljø
- 2001/39 Lagring og bruk av husdyrgjødsel
- 2002/19 Resultatkontroll jordbruk 2002. Jordbruk og miljø
- 2002/28 Landbruksbebyggelse 2000. Kvalitetskontroll av informasjon om landbruksbebyggelse ved kobling av registre
- 2002/32 Bruk av plantevernmidler i jordbruket i 2001
- 2003/16 Resultatkontroll jordbruk 2003. Jordbruk og miljø
- 2003/32 Klassifisering av driftsenhetene i jordbruket etter driftsform og størrelse
- 2004/21 Bruk av plantevernmidler i jordbruket i 2003
- 2004/22 Jordbruk og miljø. Resultatkontroll jordbruk 2004
- 2005/31 Jordbruk og miljø. Resultatkontroll jordbruk 2005

De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter

Recent publications in the series Reports

- 2006/17 Å.Cappelen, E. Fjærli, F. Foyn, T. Hægeland, K.A. Kjesbu, J. Møen og A. Raknerud: SkatteFUNN-evalueringen - Årsrapport 2005. 2006. 46s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6990-3
- 2006/18 J. Ramm: Inntektsforholdene til grupper med nedsatt funksjonsevne – inntektsregnskap for personer. 2006. 31s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6994-6
- 2006/19 L. Allertsen og T. Kalve. Innvandrerbarn i barnevernet 2004. 2006. 50s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-6996-2
- 2006/20 T.A. Galloway og M. Mogstad: Årlig og kronisk fattigdom i Norge. En empirisk analyse av perioden 1993-2001. 2006. 37s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-7002-2
- 2006/21 B. Langset, E. Holmøy og L. Lerskau: Et grånende Norge: Betydningen av økt behov for eldreomsorg for makroøkonomi og offentlige finanser mot 2050. 2006. 24s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-7018-9
- 2006/22 E. Ugreninov og O. F. Vaage: Studenters levekår 2005. 2006. 86s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-7020-0
- 2006/23 V. Aalandslid: Valgdeltakelsen blant norske statsborgere med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn ved Stortingsvalget 2005. 2006. 37s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-7022-7
- 2006/24 G. Dahl og S. Lien: Uførepensjon og sosialhjelp/introduksjonsstønad blant innvandrere. 2006. 45s. 155 kr inkl.mva. ISBN 82-537-7027-8
- 2006/25 S. Lien og E. Nørgaard: Rapportering fra krisesentrene 2005. 2006. 37s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-7029-4
- 2006/26 G. Daugstad: Omfang av bruk av kontantstøtte blant barn med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. 2006. 66s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-7033-2
- 2006/27 J.I. Hamre: Evaluering av ordinære arbeidsmarkedstiltak påbegynt 4. kvartal 2004. Dokumentasjon og analyse av effekter november 2005. 2006. 76s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-7044-8
- 2006/28 A.C. Bøeng og D. Splide: Energiindikatorer for norsk økonomi 1990-2004. 2006. 58s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-7052-9
- 2006/29 I. Thomsen, Ø. Kleven, J.H. Wang og L-C Zhang: Coping with decreasing response rates in Statistics Norway. Recommended practice for reducing the effect of nonresponse. 2006. 52s. 180 kr inkl.mva. ISBN 82-537-7054-5
- 2006/30 B Hoem (ed.): The Norwegian Emission Inventory 2006. Documentation of methodologies for estimating emissions of greenhouse gases and long-range transboundary air pollutants. 2006. 195s. 260 kr inkl. mva. ISBN 82-537-7059-6
- 2006/31 A. Hurlen Foss og L. Solheim: Kvaliteten i Folke- og boligtellingen 2001. 2006. 57s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-7062-6
- 2006/32 K.H. Alfsen, J.L. Hass, Hu Tao and Wu You: International experiences with "green GDP". 2006. 42s 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-7064-2
- 2006/33 S. Blom: Innvandreres bo- og flyttemønstre i Oslo rundt årtusenskiftet. 2006. 81s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-7066-9
- 2006/34 Å. Cappelen og G. Soland: Skattebaserte ordninger for å stimulere FoU i næringslivet. Noen internasjonale erfaringer. 41s. 155,- kr inkl. mva. ISBN 82-537-7070-7
- 2006/35 R. H. Kitterød og J. Lyngstad: Mest samvær blant ressurssterke fedre? Betydningen av inntekt og utdanning for samværsfedres kontakt med barna. 56s. 180,- kr inkl. mva. ISBN 82-537-7077-4
- 2006/36 A. Rolland: Brukertilfredshet med offentlig innkreving. Utredning for FAD og Innkrevingsutvalget. 29s. 155,- kr inkl. mva. ISBN 82-537-7079-0
- 2006/37 A. Snellingen Bye, T. Sandmo og G. Berge: Jordbruk og miljø. Resultatkontroll jordbruk 2006. 114s. 210,- inkl. mva. ISBN 82-537-7085-5